

การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระ

ศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา

Exhibition and Activity Designing on Queen Savang Vadhana Memorial Museum Sriracha

สุนันทา อัจฉริยะ

มหาวิทยาลัยบูรพา

2564

การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระ
ศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา

สุนันทา อัจฉริยะ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
2564
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

Exhibition and Activity Designing on Queen Savang Vadhana Memorial Museum Sriracha

SUNANTA OUNCHAROON

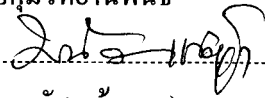
A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR MASTER OF ART
IN ART AND CULTURAL ADMINISTRATION
FACULTY OF FINE AND APPLIED ARTS
BURAPHA UNIVERSITY

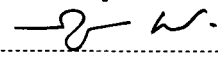
2021

COPYRIGHT OF BURAPHA UNIVERSITY

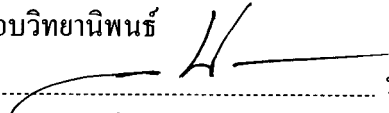
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้พิจารณา
วิทยานิพนธ์ของ สุนันทา อัจฉริยะ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยบูรพา
ได้

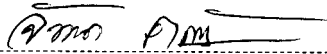
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ดร. มนัส แก้วบุชา)

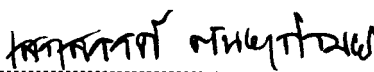
..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กุวษา เรืองชีวิน)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธาน
(ดร. จินดา เนื่องจังก์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จันทนา คชประเสริฐ)

คณะศิลปกรรมศาสตร์อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัย
บูรพา

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. เสกสรรค์ ตันยาภิรมย์)

วันที่ 8 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2564

60920173: สาขาวิชา: การบริหารศิลปะและวัฒนธรรม; ศศ.ม. (การบริหารศิลปะและวัฒนธรรม)

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑ์ / มรดกแห่งความทรงจำ / ปรับปรุงระบบทะเบียนทางวัตถุ / ออกแบบนิทรรศการ และ กิจกรรมพิเศษ

สุนันทา อัจฉริยะ : การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา. (Exhibition and Activity Designing on Queen Savang Vadhana Memorial Museum Sriracha) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: มนต์ แก้วบุชา, ภูษา เรื่องชีวิต ปี พ.ศ. 2564.

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นงานศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการออกแบบนิทรรศการและกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์เพื่อสร้างสื่อความหมายและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และมรดกแห่งความทรงจำทางวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ งานศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา เป็นกรณีศึกษา โดยนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพและหลักการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ในการศึกษาค้นคว้ามีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี 2) เพื่อปรับปรุงทะเบียนวัตถุ 3) เพื่อออกแบบนิทรรศการ และ กิจกรรมพิเศษ 4) เพื่อสร้างสื่อสนับสนุนพิพิธภัณฑ์ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ผลการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้ออกแบบบริหารจัดการโบราณวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์ตามหลักการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์คือ การจัดนิทรรศการช้อนพิพิธภัณฑ์ ในวันที่ 9-11 กันยายน พ.ศ. 2563 ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า โดยใช้ชื่อว่า นิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” โดยเปิดให้บุคคลทั่วไปได้เข้าชมและจัดกิจกรรมพิเศษได้แก่ การจัดเสวนาทางวิชาการและการสาธิตทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการนำเสนอพิพิธภัณฑ์ให้เป็นที่ดึงดูดความสนใจของบุคคลทั่วไปที่มีต่อพิพิธภัณฑ์ และสร้างสื่อสนับสนุน ผู้วิจัยจึงได้ริเริ่มจัดทำทะเบียนวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ดังกล่าว ให้น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการยิ่งขึ้น

60920173: MAJOR: ART AND CULTURAL ADMINISTRATION; M.A. (ART AND CULTURAL ADMINISTRATION)

KEYWORDS: Memorial Museum Sriracha / Design exhibitions and special events / Create materials to support the museum.

SUNANTA OUNCHAROON : EXHIBITION AND ACTIVITY DESIGNING ON QUEEN SAVANG VADHANA MEMORIAL MUSEUM SRIRACHA . ADVISORY COMMITTEE: MANUS KAEWBUCHA, Ph.D., PUVASA RUANGCHEWIN, Ph.D. 2021.

This qualitative research of exhibition and activity design for museums deals with the interpretation, meaning, historical values and memorial heritage of the exhibits. A case study for the redesign based on Heritage Quality Management and museum principles is Her Majesty Queen Srisavarindira Memorial Museum Sriracha, located at Queen Savang Vadhana Memorial Hospital, Sriracha Medical Centre, Sriracha district, Chonburi province. Historical and cultural information is used to display Royal multifarious duties of Her Majesty Queen Srisavarindira, the Queen Grandmother of Thailand. The objectives include: 1) To study history related to Her Majesty Queen Srisavarindira, the Queen Grandmother of Thailand; 2) To reorganize the registers of cultural objects in the museum; 3) To design exhibitions and organize special events related to “Royal Kindness to Chon Buri peoples”; 4) To create media for museum use and suggest guidelines for promoting the exhibition to public, allowing easy access to information on the museum.

The redesigned museum and reorganized artifacts are in line with the museum management principles. The museum overlay exhibition and events are organized on September 9-11, 2020 A.D., the day of The Birth of Her Majesty Queen Srisavarindira. The exhibition entitled “Royal Kindness to Chon Buri peoples” is open for the general public. Special events include academic seminars and demonstrations of local weaving arts and culture in Sriracha District. The study has proved the hypothesis that the museum attracts public attention given the redesigned information system and supporting materials. The new registration system for museum artifacts and new media to promote museum visits made the museum more interesting and useful.

กิตติกรรมประกาศ

กราบแทบพระบาท สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระองค์ท่านทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ ทรงเป็นแรงบันดาลใจในการเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโทและเป็น ผู้ที่เปิดโอกาสให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนคอยช่วยเหลือและให้กำลังใจเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีจากความเมตตาของ ดร.มนัส แก้วบุชา อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ท่านได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยและการจัด นิทรรศการ อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานอีกด้วยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบพระคุณ ดร.จินดา เนื่องจำนงค์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษณา เรืองชีวิน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จันทนา คชประเสริฐ ประธานและคณะกรรมการ ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ภารดี มหาจันทร์ และ อาจารย์ทุกท่านที่มีได้เอื้อนามได้ให้คำปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอขอบพระคุณ คุณชวลี อมาตยกุล เป็นอย่างสูงที่แนะนำแนวทางให้ผู้วิจัยได้ทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับ พิพิธภัณฑที่ศรีราชา และทีมงานมูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ ในการประพันธ์คำห้วข้อบอร์คจัดนิทรรศการ ขอขอบพระคุณอาจารย์จันทร์ ทิพย์ ลิมทอง เป็นผู้ทำให้ออยากเรียนต่อ ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูมิพัฒน์ ภาชนะ ที่ให้คำปรึกษา ของผู้วิจัย ขอขอบพระคุณ คุณธีระพงศ์ คุณวัลลยา ปังศรีวงศ์ เจ้านายใจดีให้วันลาสำหรับเรียนหนังสือ และ ท่านผู้ใหญ่ใจดีทุกท่าน ขอขอบคุณ ดร.เมธา หริมเทพาธิป, คุณสุริยัน คุณกัณณิษณ์ ต้นตรากร คุณสังจพร เกษตรสินธุ์ น้อง ๆ ที่น่ารักที่คอยช่วยเหลือและสนับสนุนมาโดยตลอด และขอขอบคุณกัลยาณมิตรของผู้วิจัย ทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยตลอดมา

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ นพ. โสภณ นภาธร ผู้ช่วยเลขาธิการสภาการศึกษาไทย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา สภาการศึกษาไทย และเจ้าหน้าที่ โรงพยาบาล สมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ตลอดจนเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑที่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวีทุก ท่านที่ให้ความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อในด้านสถานที่และความช่วยเหลือในการจัดนิทรรศการ

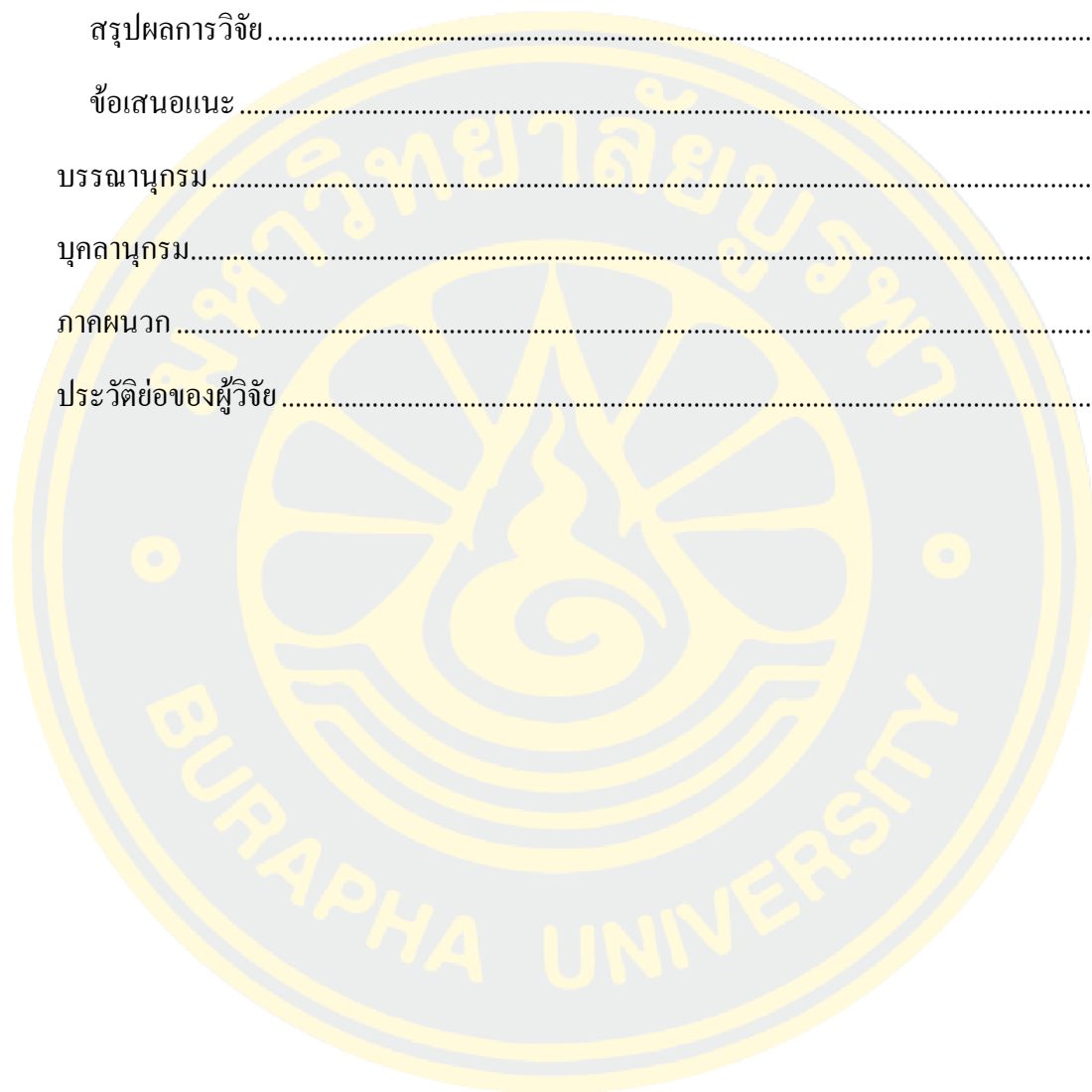
สุนันตา อัจฉรุณ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์.....	5
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย	6
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	9
พระราชประวัติสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า.....	9
อำเภอศรีราชา	13
บทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานที่มีต่อโรงพยาบาล.....	14
การจัดทำทะเบียนวัตถุทางวัฒนธรรม.....	24
บทบาทหน้าที่ของการจัดนิทรรศการ	28

แนวทางการสื่อความหมาย	33
หลักการพิจารณาวิธีนำเสนอนิทรรศการที่ดี	38
การประชาสัมพันธ์ ความหมาย	41
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	45
พื้นที่ของงานวิจัยแหล่งข้อมูล	45
กลุ่มเป้าหมาย	46
แบบสอบถามสำหรับประชากรกลุ่มตัวอย่าง	46
การสำรวจพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูล	46
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	47
อุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย	47
การเก็บรวบรวมข้อมูล	47
การเรียบเรียงข้อมูล	47
การตรวจสอบข้อมูล	48
การวิเคราะห์ข้อมูล	48
บทที่ 4 พระมหากษัตริย์คุณที่ทรงมีต่อท้องถิ่นชลบุรี	51
จากเมืองศรีพโลสู่เมืองบางปลาสร้อย	69
กลุ่มชาติพันธุ์	73
หลักฐานในอดีตทางสังคม และ วัฒนธรรม	78
จากเมืองศรีพโลสู่เมืองบางปลาสร้อย สู่ เมืองอ่างศิลา บางแสน	102
จากเมืองศรีพโลสู่เมืองบางปลาสร้อย สู่ เมืองอ่างศิลา บางแสน สู่ เมืองศรีราชา	130
บทที่ 5 “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” สู่การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม	151
พิพิธภัณฑสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา	153
หลักการสื่อสารและปฏิบัติการ (Communication in theory and practice)	169
ระบบการจัดทำทะเบียนวัตถุ	170

การสร้างสื่อสนับสนุนนั้นเป็นส่วนประกอบที่ใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนากิจกรรมให้เกิด ความร่วมมือในยุคปัจจุบัน เข้าสู่ศตวรรษที่ 21	185
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	205
สรุปผลการวิจัย	209
ข้อเสนอแนะ	210
บรรณานุกรม	212
นุคลานุกรม	217
ภาคผนวก	218
ประวัติย่อของผู้วิจัย	226

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2-1 แผนภาพการจัดการพิพิธภัณฑ์สถานตามหลักการพิพิธภัณฑ์สถานนานาชาติ 5 สภาการฯ	19
ตารางที่ 3-1 แสดงลำดับและขั้นตอนแผนการดำเนินงานวิจัย	49
ตารางที่ 4-1 สรุป จำแนก ลำดับและวิเคราะห์ สถานที่การสำรวจพื้นที่ สถานที่ที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจ	145
ตารางที่ 4-2 วิเคราะห์การธำรงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา.....	147
ตารางที่ 4-3 ตรวจสอบคุณลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้และท่องเที่ยว	149
ตารางที่ 5-1 รูปแบบและหลักการตามหลักของพิพิธภัณฑ์.....	170
ตารางที่ 5-2 เปรียบเทียบของกรมศิลปากรและพิพิธภัณฑ์	179
ตารางที่ 5-3 หลักการวิเคราะห์พิจารณาการจัดนิทรรศการ	188
ตารางที่ 5-5 Theme การออกแบบนิทรรศการ	190

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1-1 กรอบแนวคิดการวิจัย กรมศิลปากร.....	5
ภาพที่ 1-2 กรอบแนวทางการรวบรวมข้อมูล.....	6
ภาพที่ 2-1 ภาพท่านผู้หญิงอนุภัสร์ราชฉัตร และหนังสือที่ประพันธ์	12
ภาพที่ 2-2 แผนภูมิรายละเอียดหลักการสื่อสารและปฏิบัติการ.....	21
ภาพที่ 2-3 การกำหนดเกณฑ์การรับวัตถุ.....	22
ภาพที่ 2-4 ตัวอย่างบัตร เอกสารการจัดเก็บหลักฐานชั่วคราว	25
ภาพที่ 2-5 จำนวนของผู้ปฏิบัติงานขึ้นอยู่กับขนาดของพิพิธภัณฑ์	27
ภาพที่ 2-6 ตัวอย่างบัตรทะเบียน	27
ภาพที่ 2-7 ตัวอย่าง บัตรทะเบียน Entry Record ในพิพิธภัณฑ์	28
ภาพที่ 2-8 การแบ่งลักษณะการบริการการศึกษา.....	31
ภาพที่ 2-9 ตารางการเตรียมการจัดทำนิทรรศการ	32
ภาพที่ 2-10 ตารางขั้นตอนการดำเนินการกิจกรรม	32
ภาพที่ 2-11 ตารางภาพรอบการบริการการศึกษา	33
ภาพที่ 2-12 แผนภูมิภาพ คณะออกแบบนิทรรศการหลัก มี 4 คน.....	35
ภาพที่ 2-13 แผนภูมิภาพ คณะออกแบบนิทรรศการชุดใหญ่ มี 19 คน	37
ภาพที่ 2-14 แผนภูมิภาพ คณะจัดทำนิทรรศการ	38
ภาพที่ 2-15 หลักการพิจารณาวิธีนำเสนอนิทรรศการที่ดี.....	39
ภาพที่ 2-16 การสื่อความหมาย / จัดกิจกรรม สภาพแวดล้อม	40
ภาพที่ 2-17 รูปแบบของข้อมูลที่นำมาประยุกต์ใช้ในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเทพราช	41
ภาพที่ 4-1 กรอบแนวคิดเรื่องการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม.....	51
ภาพที่ 4-2 ภาพหุ่นจำลองเกวียนแพทย์เคลื่อนที่พระราชทาน	58

ภาพที่ 4-3	โรงพยาบาลที่สร้างในน้ำ.....	59
ภาพที่ 4-4	ภาพตึกพระพันวัสสา.....	61
ภาพที่ 4-5	ภาพตึกต้นลิบบัว.....	61
ภาพที่ 4-6	ภาพตึกเรือนโชเก้น.....	62
ภาพที่ 4-7	สะพานอ่างศิลา.....	65
ภาพที่ 4-8	โป๊ะดักปลา.....	71
ภาพที่ 4-9	ร่างจำลองโป๊ะเรือ.....	71
ภาพที่ 4-10	ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดใหญ่อินทาราม.....	73
ภาพที่ 4-11	จิตรกรรมฝาผนัง เลื้อยสีแดง สันนิษฐานว่าเป็นชาวเปอร์เซีย.....	73
ภาพที่ 4-12	จิตรกรรมฝาผนัง หลายเชื้อชาติ.....	74
ภาพที่ 4-13	ด้านหน้าระเบียงศาลมองเข้าสู่ทะเล (ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง).....	78
ภาพที่ 4-14	แผ่นป้ายประวัติศาล.....	79
ภาพที่ 4-15	ป้ายชอยทางเข้าศาล และภายในศาลเจ้า.....	79
ภาพที่ 4-16	เปรียบเทียบแบบใหม่และเก่า.....	80
ภาพที่ 4-17	ศาลเจ้าในอดีต.....	80
ภาพที่ 4-18	ภาพศาลาฟังธรรม.....	80
ภาพที่ 4-19	ด้านหน้าศาลาฟังธรรม.....	81
ภาพที่ 4-20	ศาลาตรงกลางศาลแต่ใจ.....	82
ภาพที่ 4-21	ประตูทางเข้าศาลเจ้าโบราณ.....	82
ภาพที่ 4-22	ตำนานภาพจากเรื่องศาลเจ้าสกเกี้ยน.....	83
ภาพที่ 4-23	บริเวณรอบ ๆ ศาล.....	84
ภาพที่ 4-24	วัดใหญ่อินทาราม.....	85
ภาพที่ 4-25	หลวงพ่อเนย วัดใหญ่อินทาราม.....	86
ภาพที่ 4-26	ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และ ภาพรูปพระประธานในโบสถ์.....	87

ภาพที่ 4-27 ภาพอุโบสถ 2 หัว โถงคล้ายเรือสำเภา.....	87
ภาพที่ 4-28 จิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพวาดชาวจีน สังกัดได้จากทรงผมและการแต่งกาย.....	87
ภาพที่ 4-29 จิตรกรรมฝาผนัง.....	88
ภาพที่ 4-30 หมอสูทเทวดาและแผ่นป้ายจารึก	89
ภาพที่ 4-31 จิตรกรรมฝาผนังประเพณีวิ่งควาย (ภาพฝาผนังภายใน โบสถ์วัดอินทาราม).....	91
ภาพที่ 4-32 ภาพเตือนความจำ ประเพณีวิ่งควาย (แผ่นป้ายจารึก พ.ศ. 2520)	92
ภาพที่ 4-33 ทางเข้าวัดอ่างศิลา.....	93
ภาพที่ 4-34 บริเวณวัดอ่างศิลา วัดใน และเอกสารประวัติวัด.....	95
ภาพที่ 4-35 ประวัตินหลวงพ่อดังวัดใน.....	95
ภาพที่ 4-36 จิตรกรรมหน้าต่างภายในวัด ภาพหลวงพ่อดัง.....	96
ภาพที่ 4-37 หลวงพ่อดัง เด็กชายเพ็ช ลูกบุญธรรมท่านหมอเพ็ช เป็นลูกสาวพวน พนมสนิม.....	97
ภาพที่ 4-38 จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ วัดอ่างศิลาวัดใน เขียนโดยนายเอี่ยมและนายแดง จากวัดสามปลื้ม (2365)	97
ภาพที่ 4-39 จิตรกรรมฝาผนังภายในโบสถ์ยังคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์แบบที่สุด	98
ภาพที่ 4-40 ภายในโบสถ์ จิตรกรรมฝาผนัง.....	98
ภาพที่ 4-41 วัดอ่างศิลาวัดใน เจดีย์เก่า	99
ภาพที่ 4-42 เจดีย์เก่าทั้ง 3 องค์	100
ภาพที่ 4-43 ข้างฐานได้เจดีย์เป็นชั้นดิน.....	100
ภาพที่ 4-44 บนเพดานด้านในอุโบสถเป็นภาพเขียนลายดอกพิกุลในมณฑป	101
ภาพที่ 4-45 พระอุโบสถวัดอ่างศิลา ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน	101
ภาพที่ 4-46 ภายในพระอุโบสถได้รับการบูรณะพร้อมกับเจดีย์หน้าอุโบสถ	101
ภาพที่ 4-47 ป้ายบูรณะวัด	102
ภาพที่ 4-48 แผนที่แสดงอาณาเขตเทศบาลอ่างศิลา.....	102
ภาพที่ 4-49 ชายฝั่งอ่างศิลา	103

ภาพที่ 4-50 ตึกราชินี.....	105
ภาพที่ 4-51 ตึกมหาราช และ แผ่นป้ายประวัติ.....	105
ภาพที่ 4-52 บ่อน้ำขุดข้างตึกตึกมหาราช.....	107
ภาพที่ 4-53 ป้ายทางเข้าเจ้าแม่หินเขาซึ่งทอดลงทะเล.....	108
ภาพที่ 4-54 ศาลเจ้าหน้าหาด ตึกมหาราช มหาราชินี.....	108
ภาพที่ 4-55 ศูนย์ทอผ้า คุณยายหง่วน บ้านมาบหม้อ.....	109
ภาพที่ 4-56 บริเวณบ้านยายไอ้ซึ่งยังไม่ได้ทำเป็นพิพิธภัณฑ์ แต่กำลังเตรียมการอยู่.....	110
ภาพที่ 4-57 กี่ทอผ้า.....	110
ภาพที่ 4-58 ผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากบ้านยายไอ้.....	111
ภาพที่ 4-59 หัวผลท้าวยายม่อม.....	112
ภาพที่ 4-60 การงอกออกมาของแต่ละต้นที่นำมาแยกกระถาง.....	113
ภาพที่ 4-61 ประมาณเดือนกว่า ๆ ลำต้นสูงขึ้นตามในภาพ.....	113
ภาพที่ 4-62 ตามลำดับภาพ ลำต้นสูงขึ้นประมาณเมตรกว่าพร้อมออกดอกสูงขึ้น.....	113
ภาพที่ 4-63 ดอกที่ออกมาเป็นพุ่ม ๆ ช่อ ๆ สีออกม่วง ๆ อยู่ในช่วงเดือนธันวาคม.....	114
ภาพที่ 4-64 ในช่วงเดือนมกราคมใบเริ่มเหลืองและแห้งจึงต้องขุดนำหัวออกมา.....	114
ภาพที่ 4-65 ต้นหนึ่งมีหัวออกมาประมาณ 4-5 หัว (หัวแต่หัวไม่ค่อยใหญ่เท่าที่ควร).....	114
ภาพที่ 4-66 หัวของท้าวยายม่อมที่นำมาทดลองปลูกและจะนำไปขุดเพื่อทำแป้ง.....	115
ภาพที่ 4-67 อุปกรณ์สำคัญในการทำแป้งท้าวยายม่อม.....	115
ภาพที่ 4-68 วัดเตาปูน ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี.....	116
ภาพที่ 4-69 โบสถ์และเจดีย์หลังโบสถ์เก่าของวัดเตาปูน.....	117
ภาพที่ 4-70 ภาพอดีตพุทธในจิตรกรรมฝาผนังใน โบสถ์เก่าวัดเตาปูน.....	117
ภาพที่ 4-71 หน้าบันทิศตะวันตกของโบสถ์วัดใหม่เกตุงาม.....	118
ภาพที่ 4-72 พระประธานภายในโบสถ์วัดใหม่เกตุงามอายุ 200 กว่าปี.....	118
ภาพที่ 4-73 ภาพอดีตพุทธ ภาพพระพุทธรูปเจ้าเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ภาพเสด็จปรินิพาน.....	119

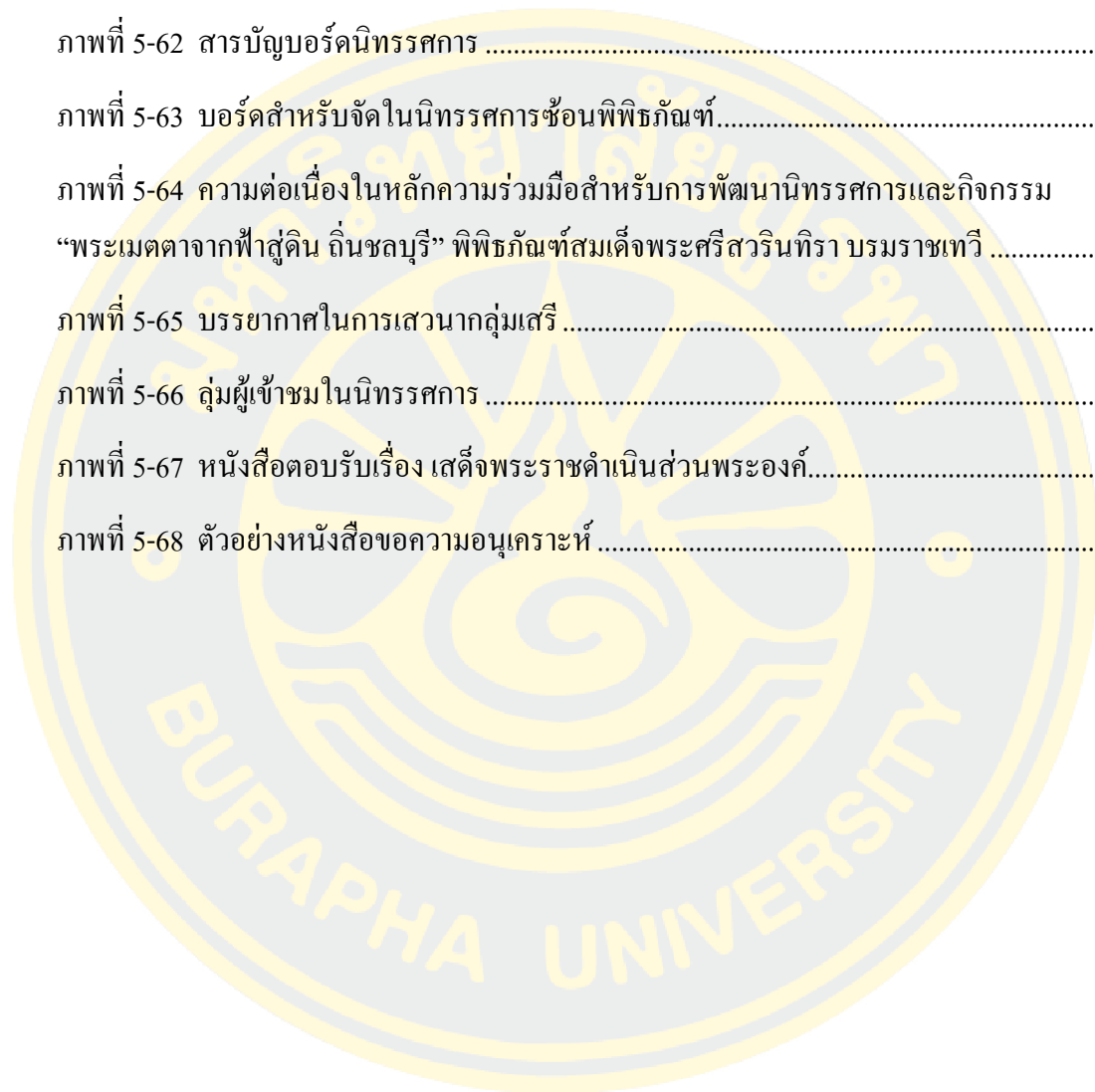
ภาพที่ 4-74	สาธิตการเปิดประตูพระอุโบสถ	119
ภาพที่ 4-75	ธงเขียนสี่เข้าเฝ้าฯ รัชกาลที่ 1 วาดโดยพระเชียงอิน ใน ค.ศ. 1887 (พ.ศ. 2430)	121
ภาพที่ 4-76	มุมมองจากถนนเข้าหาเกาะ	121
ภาพที่ 4-77	ถ่ายถนนลงเนิน เกาะกระบือ	122
ภาพที่ 4-78	วัดญวน หรือ วัดไตรมุขธาราม	122
ภาพที่ 4-79	ศาลเจ้าแม่สามมุข	123
ภาพที่ 4-80	ภายในถ้ำ เขาสามมุข	124
ภาพที่ 4-81	ศาลเจ้าพ่อแสนสุข	125
ภาพที่ 4-82	บริเวณรอบศาล.....	126
ภาพที่ 4-83	ป้ายตลาดหนองมน ภาพจากเวปตลาดหนองมน ชลบุรี.....	126
ภาพที่ 4-84	ป้ายทางเข้าวัดบางพระวรวิหาร	127
ภาพที่ 4-85	ป้ายประวัติและผังในบริเวณวัด.....	128
ภาพที่ 4-86	ภาพศิลาจารึกเก่า ตั้งอยู่ในโบสถ์ที่ครอบรอยพระพุทธรบาทเดิม	129
ภาพที่ 4-87	หน้าวัดเกาะลอยและแผ่นป้ายประวัติ	130
ภาพที่ 4-88	รวมภาพวาดประวัติความเป็นมาของวัดตั้งแต่เริ่มต้น ดิครอบ ๆ ศาลาพักผ่อนเขา	131
ภาพที่ 4-89	ภายในอุโบสถวัดเกาะลอย.....	132
ภาพที่ 4-90	หลวงพ่อกันใจ.....	132
ภาพที่ 4-91	วัดศรีมหาธาตว าดนอก	133
ภาพที่ 4-92	ภายในอุโบสถเล็กและรอบ ๆ บริเวณ.....	134
ภาพที่ 4-93	ภาพข่าวตัดไม้กรอบเป็นประวัติของวัด.....	134
ภาพที่ 4-94	บริษัทศรีมหาธาตว.....	134
ภาพที่ 4-95	จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี.....	135
ภาพที่ 4-96	ภาพเก่าเส้นทางรถไฟสายแรกของศรีราชา.....	137
ภาพที่ 4-97	สะพานรถไฟเกาะลอยยุคแรก.....	137

ภาพที่ 4-98 หัวรถจักรที่ยังหลงเหลืออยู่ที่ข้างสวนสาธารณะเกาะลอย	138
ภาพที่ 4-99 ตึกพระพันวัสสาเป็นอาคารคอนกรีต 2 ชั้น	138
ภาพที่ 4-100 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต อุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดสยาม.....	143
ภาพที่ 4-101 สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า	143
ภาพที่ 4-102 พระตำหนักเรือน้ำที่ประทับ และตึกโรงพยาบาลตึกแรก.....	143
ภาพที่ 4-103 โรงพยาบาลตึกแรก	144
ภาพที่ 4-104 แผนที่โดยสังเขปของโรงพยาบาลสมเด็จ	144
ภาพที่ 5-1 กรอบแนวคิด หลักการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม	152
ภาพที่ 5-2 กรอบแนวคิดและกิจกรรม	153
ภาพที่ 5-3 พระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (ภายในพิพิธภัณฑ์)	153
ภาพที่ 5-4 พระราชสกุล.....	154
ภาพที่ 5-5 เรือนพกรีบบรองพ.ศ. 2475.....	155
ภาพที่ 5-6 แผ่นโลหะรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่น	157
ภาพที่ 5-7 ภาพผังจัดแสดงในห้องนิทรรศการ	158
ภาพที่ 5-8 พระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า..	159
ภาพที่ 5-9 โถงส่วนหน้า.....	159
ภาพที่ 5-10 ส่วนที่ 1 จัดแสดงพระราชประวัติ	160
ภาพที่ 5-11 ส่วนที่ 2 จัดแสดงเรื่องราวในพระมหากษัตริย์คุณในสมเด็จ พระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า.....	161
ภาพที่ 5-12 ตู้หุ่นจำลองแพทย์เกวียนเคลื่อนที่ในพื้นที่ของศรีราชา.....	161
ภาพที่ 5-13 ภายในตู้หุ่นจำลองเกวียนแพทย์เคลื่อนที่.....	162
ภาพที่ 5-14 ภาพตู้หุ่นจำลองหน้าพระตำหนักวังสระปทุม	162
ภาพที่ 5-15 ภาพตู้หุ่นจำลองพระตำหนักหลังหนึ่งในวังสระปทุม ริมคลองแสนแสบ	163

ภาพที่ 5-16 องค์สภาอุณาโลมแดงแห่งสยาม สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า.....	164
ภาพที่ 5-17 สัญลักษณ์สภาอุณาโลมแดง.....	164
ภาพที่ 5-18 ภายในพิพิธภัณฑ์.....	164
ภาพที่ 5-19 สมุद्रายพระนาม รายนามผู้บริจาคเงินแก่สภาอากาศไทย.....	165
ภาพที่ 5-20 ใบประกาศเทิดพระเกียรติ ในโอกาสที่มีพระชนมพรรษาครบ 60 พรรษา.....	165
ภาพที่ 5-21 ใบประกาศเทิดพระเกียรตินี้เขียนลงหนังสือที่ตายในท้อง.....	166
ภาพที่ 5-22 ตู้เสื้อผ้าไม้หวาย ทำลวดลายเป็นแบบตราสัญลักษณ์ ส.ว.....	166
ภาพที่ 5-23 โต๊ะมี 3 ขา หน้าโต๊ะเป็นรูปตราอาร์ม มีตราสัญลักษณ์ ส.ว.....	167
ภาพที่ 5-24 หีบพระศรีไม้ตกแต่งลวดลายด้วยเงิน มีตราสัญลักษณ์ ส.ว. ขาเป็นปุ่มกด.....	167
ภาพที่ 5-25 โรงพยาบาลสมเด็จพระ ณ ศรีราชา.....	167
ภาพที่ 5-26 ตะเกียงน้ำมัน เตาดม้มน้ำทองเหลือง และระฆังทองเหลือง.....	168
ภาพที่ 5-27 โทรเลขของโรงพยาบาล.....	168
ภาพที่ 5-28 แบบแปลนของภายในพิพิธภัณฑสถาน แบ่งเป็น 4 ห้อง.....	168
ภาพที่ 5-29 แผนภูมิรายละเอียดหลักการสื่อสารและปฏิบัติการ.....	169
ภาพที่ 5-30 ระบบทะเบียนเดิม.....	171
ภาพที่ 5-31 แผนภูมิภาพกระบวนการดำเนินงานนำเข้าจดหมายเหตุเพื่อการอนุรักษ์.....	173
ภาพที่ 5-32 แผนภูมิผังกระบวนการดำเนินงานนำเข้าข้อมูลสื่อจดหมายเหตุต้นฉบับ.....	174
ภาพที่ 5-33 ตัวอย่างไฟล์ดิจิทัล.....	174
ภาพที่ 5-34 การบันทึกข้อมูลลักษณะพิเศษ.....	175
ภาพที่ 5-35 แผนภูมิหลักการออกแบบระบบงานเพื่อการจัดเก็บและการบริหารจัดการ ข้อมูลดิจิทัล.....	175
ภาพที่ 5-36 แผนภูมิต่อระบบเครือข่าย และอุปกรณ์คอมพิวเตอร์.....	176
ภาพที่ 5-37 ตัวอย่างการทำทะเบียนวัตถุ.....	177

ภาพที่ 5-38 ตัวอย่างประวัติการจัดเก็บไฟล์.....	178
ภาพที่ 5-39 ตัวอย่างตารางปรับปรุงวัตถุในพิพิธภัณฑ์.....	178
ภาพที่ 5-40 ตัวอย่างการค้นหาทางโปรแกรมผ่านทาง Computer หรือ Laptop Notebook.....	180
ภาพที่ 5-41 หน้าเพจลงทะเบียนวัตถุ.....	180
ภาพที่ 5-42 วิธีการลงวัตถุใหม่เพิ่ม.....	181
ภาพที่ 5-43 หน้าเพจ e-Museum เผยแพร่ในเพจโรงพยาบาล.....	182
ภาพที่ 5-44 QR-Code ที่ใช้ในการเข้าถึง e-Museum.....	182
ภาพที่ 5-45 QR Code จัดทำขึ้นเป็นแบบเพื่อเข้าถึงวัตถุบางชิ้นในพิพิธภัณฑ์.....	183
ภาพที่ 5-46 ตัวอย่างการสร้าง e-Book.....	183
ภาพที่ 5-47 ตัวอย่างหน้าเว็บไซต์ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา.....	184
ภาพที่ 5-48 ภาพขยายหน้าเพจถึงหัวข้อที่ผู้วิจัยนำส่งเมื่อกดเข้าไปตามลูกศรที่จะเข้าถึง ข้อมูลที่ได้ให้กับทางโรงพยาบาล.....	185
ภาพที่ 5-49 ออกแบบเส้นทางเดินภายในพิพิธภัณฑ์.....	186
ภาพที่ 5-50 ปรัชญาและหลักคิดเพื่อการพัฒนาพิพิธภัณฑ์และกิจกรรม“พระเมตตา จากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี.....	187
ภาพที่ 5-51 คณะจัดทำพิพิธภัณฑ์และกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี.....	189
ภาพที่ 5-52 แผนงานหลักการจัดมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ.....	191
ภาพที่ 5-53 กรอบการศึกษาวิจัย.....	191
ภาพที่ 5-54 สมุดลงพระปรมาภิไธยที่ไม่เคยนำมาจัดแสดง.....	192
ภาพที่ 5-55 ภายในสมุดลงพระปรมาภิไธยอันทรงคุณค่า.....	193
ภาพที่ 5-56 การเปิดงานพิพิธภัณฑ์.....	194
ภาพที่ 5-57 การจัดตั้งบอร์ดนิทรรศการ ชั้นล่างของพิพิธภัณฑ์.....	195
ภาพที่ 5-58 แพลนประดิษฐ์ชั้นล่างของพิพิธภัณฑ์.....	195

ภาพที่ 5-59	แปลนห้องโถงชั้นบนและชั้นล่างของพิพิธภัณฑ195
ภาพที่ 5-60	บรรยากาศกิจกรรมในนิทรรศการ ในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2563196
ภาพที่ 5-61	LCD-PROJECTOR โปรเจคเตอร์196
ภาพที่ 5-62	สารบัญบอร์ดนิทรรศการ197
ภาพที่ 5-63	บอร์ดสำหรับจัดในนิทรรศการช้อนพิพิธภัณฑ198
ภาพที่ 5-64	ความต่อเนื่องในหลักความร่วมมือสำหรับการพัฒนานิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี199
ภาพที่ 5-65	บรรยากาศในการเสวนากลุ่มเสรี200
ภาพที่ 5-66	กลุ่มผู้เข้าชมในนิทรรศการ201
ภาพที่ 5-67	หนังสือตอบรับเรื่อง เสด็จพระราชดำเนินส่วนพระองค์203
ภาพที่ 5-68	ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์204

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อ 111 ปีที่ผ่านมา อำเภอศรีราชา ได้มีโอกาสรับเสด็จสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เสด็จฯ มารักษาอาการประชวรตามคำแนะนำของแพทย์ประจำพระองค์ คือ พันเอกหลวงประทีปเวชศักดิ์ (หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล, 2499) เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระอาการ โศกเศร้าอย่างแสนสาหัส ที่ทรงเสียดพระโอรสและพระราชธิดา ติดต่อกันในช่วงระยะเวลา 20 ปี ถึง 6 พระองค์ คือ

1. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรมนสิข สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร นับว่าเป็นปีที่ทรงสูญเสียและทรงโทมัสแสนสาหัส เสด็จสวรรคตด้วยโรคไข้รอกสาคน้อย สวรรคตเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2437 พระชนมายุ 16 ปี 6 เดือน 7 วัน
2. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอิศริยาลงกรณ์ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2422 พระชนมายุ 21 วัน
3. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าหญิงวิจิตรจิรประภา สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2424 พระชนมายุ 3 เดือน 24 วัน
4. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศัวิโรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์ ประชวรด้วยโรคไข้รอกสาคน้อย สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2442 พระชนมายุ 17 ปี 8 วัน
5. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริภรณ์โสภณ พิมลรัตนวดี ประชวรด้วยโรคนิวมอเนีย ปอดบวม สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2441 พระชนมายุ 9 ปี 10 เดือน 9 วัน
6. สมเด็จพระเจ้าฟ้า (ยังไม่ได้รับการพระราชทานพระนาม) สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2436 พระชนมายุ 3 วัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระกระแสรับสั่งตามคำแนะนำของแพทย์หลวง โปรดฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี เสด็จแปรพระราชฐาน มาประทับพักผ่อนพระวรกาย และจิตใจ ที่พระตำหนักบางพระในช่วงเวลานั้น ๆ และส่งเสด็จแปรพระราชฐานต่อมายังพระตำหนักโรงพยาบาลศรีราชา เป็นที่ประทับริมทะเลบรรยากาศดี ณ ตำหนักศรีราชา ที่ได้รับการดูแลถวายที่ดินส่วนตัวของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (ศรีณย์ ทองปาน, 2560) ในการสร้างพระตำหนักที่ประทับถวาย

ครั้งพระองค์เสด็จประทับที่ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้ระยะหนึ่งทรงทอดพระเนตรเห็นถึงความเดือดร้อนของประชาชน ทรงเห็นว่าประชาชนในแถบนี้มีอาการเจ็บป่วย และได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากการแพทย์สมัยใหม่ยังเข้าไม่ถึงเหมือนกับพระนคร จึงมีพระราชดำริให้มีการจัดขบวนเกวียนนำแพทย์สมัยใหม่ (จารุณี อินเฒ่าฉาย, 2545) เดินทางเคลื่อนที่ไปรักษาประชาชนที่อยู่ห่างไกล เพื่อให้การแพทย์สมัยใหม่เข้าถึงประชาชน นอกจากนี้ พระองค์ทรงมีกระแสรับสั่งว่า “ถ้ามีโรงพยาบาลขึ้นในที่นี้ก็จะอำนวยความสะดวกได้มาก” (กรมศิลปากร, 2499) จึงมีกระแสรับสั่งให้มีการจัดตั้งโรงพยาบาลขึ้นทรงให้ พระยาบำบัตสรพรโรค (นายแพทย์แฮนด์ อัดัมเซ็น, Han Adamsen) (หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล, 2499) เป็นผู้วางแผนและเริ่มก่อสร้างโรงพยาบาลในปี พ.ศ. 2444 แล้วเสร็จและมีการเปิดรับคนไข้ในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2445 ครั้งสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเล และทรงเยี่ยมสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระนามโรงพยาบาลเพื่อเป็นสิริมงคลว่า “โรงพยาบาลสมเด็จ” นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พระองค์ทรงสนพระทัยต่อประชาชนไม่เพียงเฉพาะทางด้านการแพทย์เท่านั้น ยังทรงสนพระทัยในเรื่องการใช้ชีวิต การทำมาหากิน การประกอบอาชีพของประชาชน ทรงเห็นว่าประชาชนในจังหวัดชลบุรี ชุมชนอ่างศิลาบ้านปึก มีการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว (กิตติ โล่เพชรรัตน์, 2561) มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการหมักเส้นด้าย ทำให้ผ้าทอมีเนื้อนุ่ม พระองค์ทรงมีพระราชดำริในการนำมาประยุกต์ให้เป็นผ้าเช็ดหน้า และได้รับการยอมรับและเป็นที่แพร่หลาย เป็นที่นิยมของหญิงชาวสยามในสมัยนั้น ทำให้คนในสยามในพระนครรู้จักผ้าเช็ดหน้าจากชุมชนบ้านปึก พระองค์จึงทรงมีพระราชกระแสรับสั่งแนะนำในเรื่อง ลาย และสีของผ้าเช็ดหน้า ซึ่งเป็นสีแดงคล้ายกับสีหมาก ยิ่งทำให้คนในพระนครนิยมใช้ผ้าเช็ดหน้าจากชุมชนบ้านปึก อ่างศิลา นอกจากนี้พระองค์จะทรงริเริ่มแล้ว ยังทรงสืบสานต่อเนื่องเกี่ยวกับผ้าทออ่างศิลา จะเห็นได้จากหลังที่พระองค์เสด็จนิวัตกลับพระนครแล้ว ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ คุณทองพูน (ภารดี มหาจันทร์ และ นันทัญญา มหาจันทร์, 2558) เดินทางมาจากชลบุรี เพื่อมาถ่ายทอดวิชาทอผ้าฝ้ายอ่างศิลาให้แก่ข้าราชการที่กองทอของพระองค์ในพระราชวังดุสิตด้วย ภายหลังพระองค์ทรงเสด็จกลับไปประทับที่พระตำหนักศรีราชาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ก็ทรงโปรดให้ข้าราชการบริหารนำผ้าทออ่างศิลามาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น การนำฝ้ายมาผสมผสานกับผ้าทออ่างศิลา จากที่พระองค์ทรงริเริ่ม พัฒนา สนับสนุน และปรับปรุงอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับผ้าทออ่างศิลา ทำให้ประชาชนมีอาชีพและมีรายได้ที่มั่นคง และการทอผ้าอ่างศิลาสามารถสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนจนถึงปัจจุบัน

ในด้านโภชนาการ พระองค์ทรงสนับสนุน ส่งเสริมให้มีการนำแป้งท้าวยายม่อมมาประกอบแปรรูปเป็นอาหาร ดันท้าวยายม่อมนั้นเป็นพืชพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมในจังหวัดชลบุรี ส่วนหัวและใบของต้นท้าวยายม่อมสามารถนำมารับประทานได้ โดยส่วนหัวสามารถนำมาแปรรูปเป็นแป้งซึ่งมีคุณสมบัติอ่อนนุ่มเป็นพิเศษ สามารถนำมาแปรรูปใช้ประกอบอาหารคาวหวานเรียกกันว่า “แป้งท้าวยายม่อม” นอกจากนี้ยังสามารถนำมาควนเป็นอาหาร เพื่อให้เด็กอ่อนรับประทานรวมถึงผู้ป่วยที่เป็นแผลในกระเพาะอาหารและลำไส้ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ทรงมีความสนพระทัยในคุณประโยชน์ที่ได้จากแป้งที่แปรรูปจากต้นท้าวยายม่อมเป็นพิเศษ และทรงสนับสนุน ทรงเสริมให้นำแป้งจากต้นท้าวยายม่อมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทำให้รู้จักกันอย่างแพร่หลายในพระนคร ทั้งที่ก่อนหน้านี้ไม่มีใครรู้จักหรือสนใจถึงคุณประโยชน์ของต้นท้าวยายม่อมเลย สามารถกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงทำให้แป้งจากต้นท้าวยายม่อมเป็นที่รู้จักแพร่หลายในพระนครอย่างแท้จริง (คุณหญิงพัว อนุรักษราษฎร์, 2466)

ข้าราชการในสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า มีนักเรียนทุนที่ทรงส่งให้ไปเรียนต่อทางการพยาบาลที่ประเทศอังกฤษคือ ท่านผู้หญิงอนุรักษราษฎร์ (พัว วัชรโรทัย) เป็นผู้ได้รับสนองพระราชดำริในการส่งเสริม การนำประโยชน์จากแป้งท้าวยายม่อมมาใช้ ท่านผู้หญิงได้เขียนหนังสือคู่มือการเลี้ยงทารก ที่ได้กล่าวถึงการนำแป้งท้าวยายม่อมมาให้เด็กอ่อนรับประทาน เราจึงสามารถกล่าวได้เต็มปากว่า ผลดีจากแป้งท้าวยายม่อมที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายทั้งประเทศในปัจจุบันนั้น ผู้ที่ทรงริเริ่ม สืบสานพัฒนาให้เป็นที่รู้จักคือ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี

นอกเหนือจากจากพระราชกรณียกิจในด้านต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงมีต่อชาวชลบุรี ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว พระองค์ก็ยังให้ความสนพระทัยในภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการแพทย์ ที่เรารู้จักในชื่อ แพทย์แผนไทยในปัจจุบัน ท่านทรงมีพระกรุณาให้แพทย์แผนไทยที่มีชื่อเสียงในจังหวัดชลบุรี ในเวลานั้นคือ “หมอสุกเทวดา” เข้าถวายการรักษาพระองค์จนทุเลา ซึ่งแสดงให้เห็นว่านอกเหนือจากทรงให้ความสนใจ และให้ความสำคัญกับแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว ก็ได้ทรงละเลยหรือละทิ้งภูมิปัญญาทางการแพทย์ของคนในอดีต (ศรีชัย ทองปาน, 2560)

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้านั้น ทรงมิได้มีเพียงต่อชาวชลบุรีเท่านั้น แต่ยังทรงมีพระราชกรณียกิจต่อประชาชนชาวสยามอีกมากมาย เพื่อช่วยเหลือประชาชนของท่าน มีพระราชกรณียกิจ มีพระจริยวัตร อังคดงามทั้งต่อชาวไทยและชาวต่างชาติ เวลาผ่านมานับร้อยปี พระราชกรณียกิจที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนและชาติบ้านเมืองก็ได้มีการสืบสานต่อยอดจากรุ่นสู่รุ่น และมีผลเป็นที่ประจักษ์ จนทำให้วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2555 เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพครบ 150 ปี UNESCO ได้ประกาศยกย่องสมเด็จพระศรีสวรินทิรา

บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (รัชชนก โศภนรนต์, 2555) ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก เพื่อเป็นความภาคภูมิใจของชาวไทยทั้งชาติ ผู้วิจัยได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ และต้องการให้คนไทยโดยเฉพาะชาวชลบุรี ได้รู้จัก รับรู้ข้อมูลอันเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชาติ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ในการปรับปรุงพัฒนา พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ณ ศรีราชา ให้เป็นแหล่งข้อมูล และให้ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่มีต่อชาวชลบุรีและชาวไทยทั้งชาตินั้นคือ “พระเมตตาจากฟาส์ติน ถิ่นชลบุรี”

ผู้วิจัยได้เข้าสำรวจพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ณ ศรีราชา ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ประเภท พิพิธภัณฑ์โบราณคดีและประวัติศาสตร์ (Archaeology and History Museum) ตามคำจำกัดความของ ICOM และทำให้พิพิธภัณฑ์ กลับมาเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตโดยนำหลักการบริหารจัดการวัฒนธรรม (ICOM, 2011) หลักการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์เพิ่มเติมโดยการนำระบบ IT ที่ทันสมัยมาปรับปรุงจัดทำระบบฐานข้อมูลที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่เกี่ยวกับประวัติของพิพิธภัณฑ์ พระราชกรณียกิจของพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าให้ประชาชนทั่วไปเข้าถึงได้ง่าย และนำข้อมูลมาบริหารจัดการ วางแผน ออกแบบ การจัดนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ ในรูปแบบนิทรรศการออนไลน์พิพิธภัณฑ์

คำถามการวิจัย

ผู้วิจัยจะสำรวจเอกสาร สำนวนภาคสนามในพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ณ ศรีราชา และพื้นที่ จังหวัดชลบุรีที่เกี่ยวข้อง โดยมีคำถามการวิจัยดังนี้

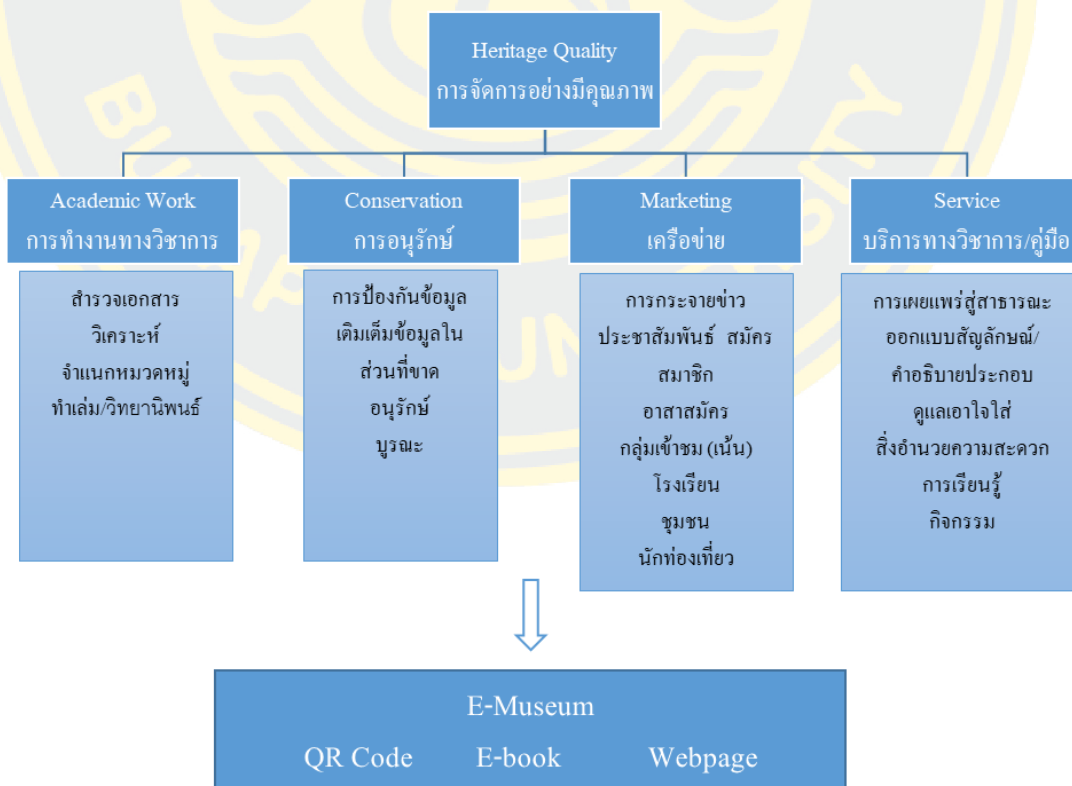
1. ได้มีการจัดทำทะเบียนวัตถุในพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าหรือไม่ เป็นอย่างไรบ้าง
2. ผู้คนสามารถเข้าถึง และเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่เกี่ยวข้องกับชาวชลบุรีอย่างไร
3. สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ทรงส่งเสริมผ้าทอบ้านปึก แก่ผู้ใด อย่างไร เมื่อใด ที่ไหน บ้าง
4. สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ทรงสนพระทัยและสนับสนุนพันธุ์ไม้ชนิดใด อย่างไร นำไปใช้ประโยชน์อย่างไรบ้าง
5. สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ทรงโปรดให้หมอพื้นบ้าน ผู้ใด รักษา อย่างไร เมื่อใดบ้าง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องของ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ในชลบุรี
2. เพื่อปรับปรุงระบบทะเบียนทางวัตถุวัฒนธรรมในพิพิธภัณฑ์สถาน
3. เพื่อออกแบบนิทรรศการ และ กิจกรรมพิเศษ ที่เกี่ยวข้องกับ “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี”
4. เพื่อสร้างสื่อสนับสนุนพิพิธภัณฑ์และนำเสนอแนวทางการพัฒนานิทรรศการให้แพร่หลายและสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล

กรอบแนวคิดการวิจัย

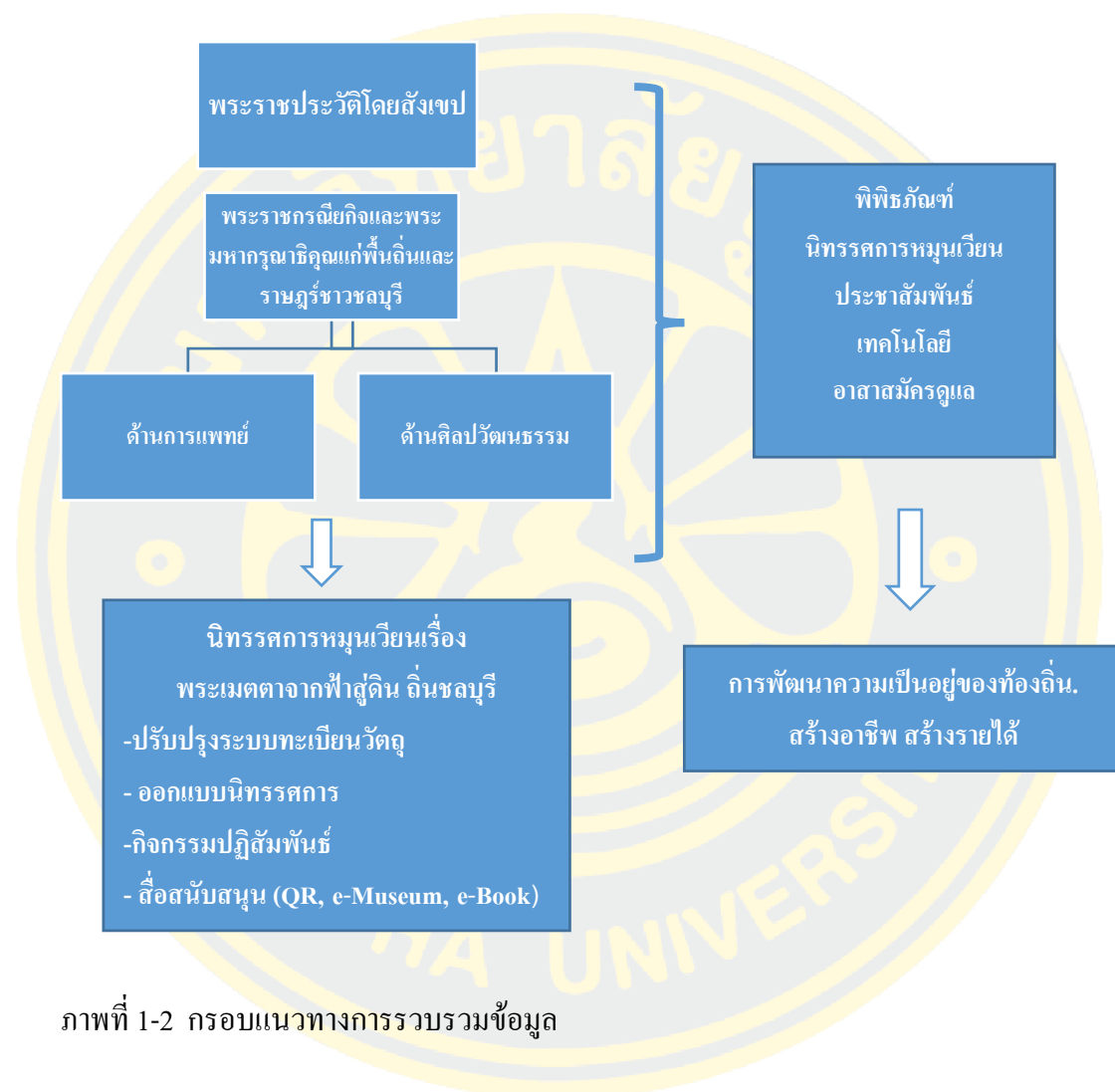
ผู้วิจัยนำหลักการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ ของ กรมศิลปากร (2543, หน้า 37) กรอบแนวคิดการวิจัย ผู้วิจัยได้นำหลักการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมมีคุณภาพของกรมศิลปากรมาใช้จัดลำดับแผนงาน 4 ด้าน ดังนี้

ภาพที่ 1-1 กรอบแนวคิดการวิจัย กรมศิลปากร

กรอบแนวทางการรวบรวมข้อมูล

กรอบการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์แห่งสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่มีต่อพื้นถิ่นและราษฎรชาวชลบุรี ดังนี้

ภาพที่ 1-2 กรอบแนวทางการรวบรวมข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ศรีราชา บ้านปึกอ่างศิลาและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา พระราชประวัติโดยสังเขป การแพทย์ เกเวียนแพทย์เคลื่อนที่ พื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การทอผ้าชาวบ้านปึก พื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การปลูกต้นไม้ทำยายม่อม หมอชาวบ้าน หมอสุกเทวดา พิพิธภัณฑ์ นิทรรศการ หมุนเวียน ประชาสัมพันธ์ เทคโนโลยี อาสาสมัครดูแล การพัฒนาความเป็นอยู่ของท้องถิ่น สร้างอาชีพ สร้างรายได้ เนื้อหา ที่เกี่ยวข้องกับ

ประวัติท้องถิ่นชลบุรีพระราชกรณียกิจความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา
บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

3. ขอบเขตด้านเวลา ในการดำเนินการตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 ถึงเดือนธันวาคม
พ.ศ. 2563

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยจะบันทึกพระนามของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า
แตกต่างกัน 2 วาระคือ

1. ด้านประวัติศาสตร์ผู้วิจัยจะบันทึกพระนามของพระองค์ว่า สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา
พระบรมราชเทวี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ให้รับราชการสนองพระเดชพระคุณเป็นพระภรรยาเจ้าทรงสถาปนาขึ้นเป็น พระนางเจ้าสว่างวัฒนา
พระราชเทวี สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า มีพระราชโอรสธิดารวม
8 พระองค์ ในฐานะพระราชมารดาของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระองค์แรก พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี
ต่อมาทรงสถาปนาเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา บรมราชเทวี

2. ด้านพิพิธภัณฑ์สถาน ผู้วิจัยจะบันทึกพระนามเป็น สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

ผู้วิจัยจะจัดนิทรรศการหมุนเวียน โดยออกแบบให้มีแก่นเรื่องหลัก แก่นเรื่องรอง โดยใช้
วัสดุไม่ถาวรภายใต้หัวข้อหลักคือ “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” บริเวณส่วนที่ 1 รอบ ๆ พื้นที่
ของพระบรมราชเทวีศรีเบญจมาศ ภายในพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี
พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พร้อมกับจัดกิจกรรมปฏิสัมพันธ์

นิยามศัพท์เฉพาะการวิจัย

พระเมตตา หมายถึง พระราชกรณียกิจในการส่งเสริมพัฒนาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
ชลบุรีเพื่อนำข้อมูลมาออกแบบนิทรรศการหมุนเวียน โดยยึด Theme เป็นหลัก

แก่นเรื่องหลัก (Theme Group) หมายถึง กลุ่มแก่นเรื่องซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพทย์เคลื่อนที่
และโรงพยาบาล สำหรับท้องถิ่นในสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี

แก่นเรื่องรอง 1 (Sub-Theme I) หมายถึง กระบวนการทอผ้า

แก่นเรื่องรอง 2 (Sub-Theme II) หมายถึง กระบวนการทำแป้งท้าวยายม่อม

แก่นเรื่องรอง 3 (Sub-Theme III) หมายถึง เรื่องราว เรื่องเล่าของหอมสุกเทวดา

วัตถุทางวัฒนธรรม (Cultural objects) หมายถึง วัตถุที่มีอยู่และที่เกี่ยวข้องกับนิทรรศการ เรื่อง “พระเมตตจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี”

สื่อสนับสนุนนิทรรศการ (Approachable Through Exhibition and Activities) หมายถึง สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ข้อมูลบุคคล กิจกรรมทางเลือก

นิทรรศการออนไลน์พิพิธภัณฑน์ หมายถึง การจัดนิทรรศการหมุนเวียนและการจัดกิจกรรม พิเศษที่เกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจในแก่นเรื่องหลักและแก่นเรื่องรองในพิพิธภัณฑน์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ข้อมูลของท้องถิ่นที่ขาดหายในช่วงที่สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ทรงเสด็จมาประทับที่ศรีราชา
2. สร้างความภาคภูมิใจให้กับท้องถิ่นของตัวเองที่มีสถานที่ทางประวัติศาสตร์ ด้านการรักษาพยาบาลในสถานอนุสรณ์สถานสภากาชาดไทย
3. แนวทางพัฒนาส่งเสริมศิลปะและภูมิปัญญาพื้นถิ่นด้านผ้าทอมือ ซึ่งสืบสานมาจาก แนวพระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ให้แพร่หลาย
4. แนวทางพัฒนาส่งเสริมศิลปะและภูมิปัญญาพื้นถิ่นด้านอาหารการเพาะปลูก การเตรียมการปรุงอาหารจากแป้งท้าวยายม่อมให้แพร่หลาย
5. การจัดทำทะเบียนวัตถุในระบบสมาร์ตโฟนให้กับทางพิพิธภัณฑน์เพื่อการค้นคว้าและเพิ่มเติมในอนาคต
6. นำไปสู่การจัด นิทรรศการ และ กิจกรรมพิเศษ “พระเมตตจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” ได้สร้างสื่อสนับสนุนพิพิธภัณฑน์ในรูปแบบของ e-Book, e-Museum, QR Code เพื่อการเข้าถึงของ บุคคลทั่วไป
7. ผลการวิจัยและการจัดนิทรรศการ ทำให้พิพิธภัณฑน์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ได้รับการปรับปรุงในด้านข้อมูลและวัตถุที่ต้องได้รับการอนุรักษ์ อีกทั้งเป็นการกระตุ้นให้เกิด ความเคลื่อนไหวและเป็นที่รู้จักและน่าสนใจมากขึ้น

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาดจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี นั้นเพื่อให้ทราบถึงพระราชประวัติ โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดชลบุรี และเพื่อเป็นการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในเรื่องราวที่คาดว่าจะหลงลืม และสูญหายในพระราชกรณียกิจหลาย ๆ อย่างที่สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงส่งเสริมและพัฒนาให้กับคนท้องถิ่นในครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เสด็จฯ ประทับพักพื้นที่ศรีราชา ที่สำคัญคือ เรื่องทางการแพทย์ที่พระองค์ทรงเห็นความเจ็บป่วยของคนท้องถิ่นที่ห่างไกลจากโรงพยาบาล จึงมีพระราชดำริให้มีแพทย์เคลื่อนที่ส่งออกไปตรวจรักษาประชาชนในละแวกใกล้เคียงกับพระตำหนัก (สภากาชาดไทย, ม.ป.ป.) ด้วยพระราชกิจดังกล่าวมานั้นองค์กรยูเนสโกได้ประกาศยกย่อง สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก ตั้งแต่ พ.ศ. 2505 (นพวรรณ ยุติธรรม, 2556)

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดในการจัดการพิพิธภัณฑ์ ในรูปแบบของการจัดการพิพิธภัณฑ์ในส่วนต่าง ๆ
2. การปฏิบัติการและการสื่อสาร
3. หลักการจัดนิทรรศการ นำเสนอในรูปแบบของกิจกรรม
4. แนวทางการสื่อความหมายในรูปแบบการจัดกิจกรรม

พระราชประวัติสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 กับสมเด็จพระปิยมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา (เจ้าจอมมารดาเปี่ยม) ทรงพระราชสมภพในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ 10 เดือน 10 แรม 2 ค่ำ ปีจอจัตวาศก จ.ศ. 1224 ตรงกับวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2405

เมื่อทรงพระเยาว์ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงได้รับการศึกษาตามแบบราชประเพณีของขัตติยนารี ทั้งยังทรงเชี่ยวชาญภาษาอังกฤษด้วย ในปี พ.ศ. 2411 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชชนก เสด็จสวรรคต พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา จึงทรงตามเจ้าจอมมารดาออกไปประทับ ณ ตำหนักแพริมแม่น้ำเจ้าพระยาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุภรณ์อนันตนาไสย (พระเชษฐาพระองค์ใหญ่) ครั้นพระชันษาได้ 12 พรรษา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นพระนอภางเธอ เช่นเดียวกับพระพี่นางและพระนอภาง คือ พระนางเจ้าสุชุมาลมารศรี (พระพี่นางต่างพระชนนี) พระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ (พระพี่นาง) และพระองค์ เจ้าเสาวภาผ่องศรี (พระนอภาง) ทรงยกย่องไว้ในที่เสมอกันทั้งสิ้นพระองค์ ครั้น พ.ศ. 2423 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดระเบียบภายในราชสำนักในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ตำแหน่งพระภรรยาเจ้าให้เป็นที่เรียบร้อย และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระองค์เจ้าสว่างวัฒนาขึ้นเป็น พระอัครมเหสี เถลิงพระนามว่า สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี เนื่องจากเป็น พระชนนีของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวิชรุณหิศ ซึ่งเป็น สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายพระองค์ใหญ่ องค์รัชทายาทตามกฏมณเฑียรบาล ส่วนพระภรรยาเจ้าอีก 3 พระองค์นั้น มีพระประสูติกาลเป็น พระราชธิดา สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดา 8 พระองค์ ดังนี้

1. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหา วิชาวุฒินิศจัย สยามมกุฎราชกุมาร (27 มิถุนายน พ.ศ. 2421 ถึง 4 มกราคม พ.ศ. 2437) ทรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร พระองค์แรก ของสยาม
2. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอิศริยา ลงกรณ์ (4-25 กันยายน พ.ศ. 2442)
3. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าหญิง วิจิตรจิรประภา (21 เมษายน-15 สิงหาคม พ.ศ. 2424)
4. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศ์ วัชรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์ (9 มิถุนายน พ.ศ. 2425 – 17 มิถุนายน พ.ศ. 2442)
5. สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร (16 เมษายน พ.ศ. 2427-15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2481)
6. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าหญิง สิริภรณ์โสภณ (19 กรกฎาคม พ.ศ. 2431-28 พฤษภาคม พ.ศ. 2441)
7. สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (1 มกราคม พ.ศ. 2434-24 กันยายน พ.ศ. 2472) พระบรมราชชนกในพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 8 และรัชกาลที่ 9
8. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าหญิง ยังไม่มีพระนาม เนื่องจากสิ้นพระชนม์ก่อน ได้รับพระ ราชทานพระนาม (9-12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2436) (สุพรรณบุรี อยู่คงดี, 2556) การแปรพระราชฐาน มายังศรีราชานี้มีเหตุเนื่องด้วยทรงพระประชวรอย่างย้ง ด้วยทรงสูญเสียพระราชโอรสและพระราชธิดา ในระยะเวลาใกล้เคียงหลายพระองค์เป็นมูลเหตุให้ทรงเศร้าโศกโทมนัส และทำให้พระวรกายทรุดลง ดังนั้น นายแพทย์ประจำพระองค์ คือ พันเอกหลวงประภิตเวชศักดิ์ (หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์

เทวกุล, 2499) จึงมีวินิจฉัยให้เสด็จแปรพระราชฐานเพื่อพักผ่อนพระวรกาย ณ ศรีราชา ขณะที่สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เสด็จประทับที่ศรีราชาในระยะแรกนั้น สิ่งแรกที่พระองค์ทรงเห็นความสำคัญด้านสุขอนามัยความเป็นอยู่ชาวบ้านที่ยังขาดแคลนด้านการแพทย์ ใน พ.ศ. 2444 ทรงพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อสร้างสถานพยาบาลเล็ก ๆ มีลักษณะเป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคามุงจากมีเพียง 1 หลัง แล้วขยายเพิ่มเป็นเรือนหมู่รวม 4 หลัง ตั้งอยู่ในน้ำริมชายฝั่งทะเล ห่างจากพระตำหนักที่ประทับไม่มาก สถานพยาบาลนี้มีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2445 ต่อมาจึงย้ายโรงพยาบาลที่ตั้งอยู่ริมชายหาดมาอยู่บนบก แต่การเดินทางไปมาเพื่อทำการรักษาของชาวบ้านไม่สะดวกนัก จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ โดยใช้เกวียนเป็นพาหนะบรรทุกเครื่องเวชภัณฑ์อุปกรณ์การแพทย์ ไปให้การตรวจรักษาผู้ป่วยในหมู่บ้านห่างไกล นับเป็นจุดเริ่มต้นของหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ในประเทศไทย ในขณะนั้น (ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล และอมลวรรณ คีรีวัฒน์, 2555)

นอกจากทางด้านสาธารณสุขแล้วสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงสนพระทัยเรื่องศิลปหัตถกรรมด้านการทอผ้าของชาวบ้านราษฎรและการทำมาหากินของคนในพื้นที่ ด้วยเมื่อครั้งยังดำรงตำแหน่งพระอัครมเหสีทรงสนพระทัยในเรื่อง การทอผ้า เมื่อมาประทับที่ศรีราชาทรงเห็นผ้าทอพื้นเมือง จึงโปรดให้ตั้งหูกทอผ้าในพระตำหนักและทรงให้คุณทองพูน ปัญญาชีวะ บุตรีของข้าราชการในจังหวัดชลบุรีที่ทรงขอมารับเลี้ยงเป็นผู้สอนการทอผ้าจนกระทั่งทรงทอได้ด้วยพระองค์เอง (จารุณี อินนิตฉาย, 2545) จึงทรงส่งเสริมและถ่ายทอดการทอผ้าให้ชาวศรีราชา อ่างศิลา บ้านปึก จึงเกิดเป็นอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2562 นี้ได้มีการสืบสานสร้างพิพิธภัณฑ์สถานพื้นบ้านขึ้นคือ เรือนพิพิธภัณฑ์ผ้าทอมือที่บ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก อ่างศิลา ที่บ้านปึกนี้เป็นสถานที่ที่ป่าหว่นและยายไอ้ ได้สืบทอดวิธีการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษ และได้ถ่ายทอดให้คนในชุมชนชั้นลูกหลานเป็นผู้สืบทอดการทอผ้า และในชั้นลูกหลานนี้เองได้นำบ้านที่เคยใช้ทอผ้ามาสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน

ขณะเดียวกันทรงสนพระทัยเรื่องโภชนาการและทรงเห็นความสำคัญด้านโภชนาการ ทรงสนพระทัยประโยชน์ของต้นท้าวายม่อม เป็นพืชชนิดหนึ่งซึ่งไม่มีแพร่หลายในพระนคร ข้าราชการบริวารในสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าท่านหนึ่ง คือ ท่านผู้หญิงอนุรักษรัชมณเฑียร (พั้ว วัชโรทัย) ซึ่งได้รับทุนพระราชทานทุนเรียนวิชาพยาบาลที่ศรีราชาและการบริหารตลาดและเด็กที่ประเทศอังกฤษ เมื่อกลับมาได้สอนนักเรียน ตั้งโรงเรียนเด็ก และเขียนคู่มือชื่อ “คู่มือมารดาที่เลี้ยง” และ “ทารก ต้องการ อะไร บ้าง” ซึ่งจัดเป็นตำราเล่มแรก ๆ ของไทยเกี่ยวกับมารดา ที่เลี้ยง และเด็ก ได้กล่าวถึงโภชนาการเด็กอ่อนซึ่งมีการให้รับประทานแป้งท้าวายม่อมด้วย

ภาพที่ 2-1 ภาพท่านผู้หญิงนุรักษ์ราชมณเฑียร และหนังสือที่ประพันธ์
(มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า, ม.ป.ป.)

ครั้งที่ทรงมีพระอาการประชวรจากความโสมมน์สพระองค์ได้พบกับหมอสุกเทวดา เป็นหมอพื้นบ้านที่รักษาโรคด้วยเครื่องยาสมุนไพร หมอสุก เกิดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมลิวรเสฐมหาเจษฎาบดินทร พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เป็นชาวชลบุรี เชี่ยวชาญการรักษาโรคแบบโบราณเป็นอย่างมาก จนเป็นที่เชื่อถือถึงฝีมือในการรักษา จนกระทั่ง เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ หม่อมราชวงศ์หลาน กุญชร ได้ส่งคนมารับหมอสุกเข้าไปทำการรักษาสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี (พระยศในขณะนั้น) แต่ด้วยกฏมณเฑียรบาลหมอสุกไม่สามารถแตะต้องพระองค์ได้จึงได้ใช้ผ้าขาวคลุมศีรษะของหมอสุกเอง ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ได้วางพระหัตถ์บนศีรษะของหมอสุก หมอสุกจึงทำการตรวจแล้วประกอบพระโอสถถวายจนกระทั่งพระอาการทรงทุเลา หมอสุกจึงทูลลา (สุบิน สืบสงวน, 2530) โดยที่ความสำคัญและความเชี่ยวชาญด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพรตลอดจนคุณค่าความดีงามของหมอสุกเทวดา ปราภฏเกียรติคุณในครั้งนี้ชาวบ้านและคณะสงฆ์วัดใหญ่อินทารามจึงปั้นรูปหมอสุกเทวดาขึ้น ประดิษฐานไว้ข้างกำแพงแก้วของพระมณฑปวัดใหญ่อินทารามเพื่อให้ประชาชนได้เคารพบูชาและระลึกถึงท่าน

จากความสำคัญของโรงพยาบาลสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ซึ่งเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตด้านการรักษาพยาบาลมาตั้งแต่ พ.ศ. 2474 ต่อมาสภาการศึกษาไทยมีมติให้จัดตั้งขึ้นเป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่น่าสนใจเรื่องราวความสำคัญที่เกี่ยวข้องในนาม พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี Queen Savang Vadhana Memorial Museum อันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานประเภท อนุสรณ์สถาน (สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ, 2549) จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2545 ณ โรงพยาบาลสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา

อำเภอศรีราชา

แต่ก่อนนั้นอำเภอศรีราชาเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอบางละมุง (บ้านบางละมุง ในเขตอำเภอบางละมุงปัจจุบัน) จนเมื่อประมาณ 100 ปีเศษ เมืองบางละมุงได้ย้ายมาตั้งอยู่ที่บ้านบางพระแต่ก็ยังคงใช้ชื่อเดิมว่า “เมืองบางละมุง” มีพระยารักษ์ฯ (เส็ง) เป็นเจ้าเมืองคนแรก ในขณะที่ตั้งเมืองบางละมุง ระบบการบริหารราชการในแผ่นดินขณะนั้นยังไม่มีระบบอำเภอ ต่อมาทางราชการได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองเป็นมณฑล จึงได้ย้ายเมืองบางพระไปตั้งอยู่ที่บางปลาสร้อย อำเภอเมืองชลบุรีในปัจจุบัน และรวมเมืองพนัสนิคมเข้าด้วยกัน เรียกว่า “เมืองชลบุรี” ขณะที่เมืองบางพระนั้น ได้ตั้งเป็นอำเภอเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2473 เรียกว่า อำเภอบางพระและดำรงสถานะนี้ได้ประมาณ 9 ปี โดยมีนายอำเภอทั้งสิ้น 3 คน (ถารดี มหาจันทร์ และนั่นท์ชญา มหาจันทร์, 2560)

พ.ศ. 2443 (ร.ศ. 119) จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ได้มาทำโรงเลื่อยไม้ห่างจากตัวเมืองบางพระไปทางทิศใต้ประมาณ 5 กิโลเมตร โดยใช้ชื่อว่า “บริษัทศรีราชาทุน จำกัด” ต่อมาเมื่อบริษัทเจริญก้าวหน้า มีคนงานมากขึ้น ทำให้ศรีราชากลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ จนในปี พ.ศ. 2446 จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ได้กราบทูลต่อกรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ซึ่งเป็นสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลปราจีน ขอย้ายอำเภอบางพระมาตั้งที่ศรีราชา แต่ยังคงใช้ชื่ออำเภอบางพระเช่นเดิม และในปี พ.ศ. 2460 จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอศรีราชาตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีหลวงบุรีรัตคามาบดี เป็นนายอำเภอคนแรก เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เคยดำรงตำแหน่งองคมนตรีในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นเสนาบดี กระทรวงเกษตรพาณิชย์การ (กระทรวงเกษตรราธิการ) เป็นผู้บัญชาการทหารบก และเป็นผู้ก่อตั้งโรงทหารหน้าหรือกระทรวงกลาโหมในปัจจุบัน เป็นผู้นำเอาไฟฟ้าเข้ามาใช้เป็นคนแรกในประเทศไทย โดยเริ่มทดลองครั้งแรกที่กระทรวงกลาโหม ได้รับพระราชทานยศจอมพลทหารบก เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2468 และพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2474

นอกจากเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจะเป็นผู้ทำให้เกิดอำเภอศรีราชาแล้ว การที่ท่านมาทำกิจการโรงเลื่อยไม้ที่ศรีราชา ยังทำให้เกิดโรงพยาบาลสมเด็จพระศรีราชา ตามมาอีกด้วย เมื่อสมเด็จพระศรวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระบรมราชเทวี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสูญเสียพระราชโอรสและพระราชธิดาถึง 3 พระองค์ ในเวลาใกล้เคียง ทรงเสียพระทัยจนถึงกับประชวรหนัก จนพระราชดำเนินเกือบไม่ได้ เมื่อแพทย์หลวงถวายการรักษาจนพระอาการดีขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้แปรพระราชฐานมาประทับ ณ หัวเมืองชายทะเล ในครั้งแรกได้มาประทับที่บางพระ ต่อมาเมื่อเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้มาทำกิจการป่าไม้ที่ศรีราชา จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมาประทับที่ศรีราชา โดยโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ถวายการอารักขาสมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

บทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานที่มีต่อโรงพยาบาล

พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี เป็นอนุสรณ์สถานท้องถิ่น จัดตั้งขึ้นเพื่อรำลึกถึงสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ในขณะที่ท่านประทับพักรักษาพระองค์ ณ ศรีราชา เป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชาติ มีความทรงจำในชีวิตประจำวัน เหตุการณ์บางช่วงที่บันทึกไว้ในภาพถ่าย สิ่งของที่ทรงใช้ที่ได้นำมาจัดตั้งถ่ายทอดเรื่องราวให้คนรุ่นหลังได้รู้และเกิดความภาคภูมิใจในตัวตนที่บรรพบุรุษของชาวชุมชนศรีราชาเคยได้ผ่านเหตุการณ์ได้ร่วมอยู่ในช่วงขณะนั้น สภากาชาดไทยจึงมีมติอนุมัติให้ปรับปรุงตึกพระพันวัสสาเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน ในปี พ.ศ. 2545 (สภากาชาดไทย, ม.ป.ป.)

ความหมายของพิพิธภัณฑ์สถานและอนุสรณ์สถาน

สภาการพิพิธภัณฑ์นานาชาติ (International Council of museum) เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดย UNESCO เพื่อเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้ดำเนินงานทั่วโลกให้ความหมายว่า พิพิธภัณฑ์สถาน หรือ Museum เป็นสถาบันบริการและพัฒนาสังคมโดยไม่หวังผลกำไร เป็นแหล่งรวบรวม อนุรักษ์ วิจัย สื่อสารและจัดแสดงวัตถุที่เป็นหลักฐานของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ศึกษาเรียนรู้ที่สำคัญทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นแหล่งค้นคว้าและหาความรู้ ค้นคว้าเบื้องต้น เป็นแหล่งให้ความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่และเก่า หลายแห่งที่เปิดให้เข้าชมเป็นไปในรูปแบบที่ไม่เคยมีการโฆษณาหรือเผยแพร่ให้คนทั่วไปได้ทราบว่ามีพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ในตำบลหรือจังหวัดนั้น จึงทำให้ไม่มีใครได้เข้าชมหรือสนใจ กลายเป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่ตั้งขึ้นมาโดยปล่อยให้เหมือนเป็นแค่บ้านหรือสถานที่เปิดไว้เฉย ๆ ทั้งนี้จำกัดความของสภาการพิพิธภัณฑ์นานาชาติให้ความหมาย (museum) มีความหมายรวมถึง หอศิลป์ อนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์อีกด้วย (รักษนก โภจรรณท์, 2555)

สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (2536) หรือ ICOM (International Council of Museums) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “พิพิธภัณฑ์ คือ หน่วยงานที่ไม่หวังผลกำไรเป็นสถาบันที่ถาวรในการรวบรวม สงวนรักษา ศึกษาวิจัย สื่อสารและ จัดแสดงนิทรรศการ ให้บริการแก่สังคมเพื่อการพัฒนาโดยมีความมุ่งหมายเพื่อการค้นคว้าการศึกษาและความเพลิดเพลิน โดยแสดงหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสภาพแวดล้อมสิ่งซึ่งสงวนรักษา และจัดแสดงนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุแต่ได้รวมถึงสิ่งที่มีชีวิตด้วย โดยรวมไปถึง สวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ วนอุทยานสถานที่สงวนสัตว์น้ำ และสถานที่อันจัดเป็นเขตสงวนอื่น ๆ รวมทั้งโบราณสถานและแหล่งอนุสรณ์สถาน ศูนย์วิทยาศาสตร์ และท้องฟ้าจำลอง” (ICOM, 2011)

ส่วนอนุสรณ์สถาน “memorial” เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับวีรกรรมของบุคคล หรือเนื้อหา เหตุการณ์ จากอดีตสู่ปัจจุบันเพื่อเป็นสื่อในการถ่ายทอด เพื่อให้ผู้มาชมได้รำลึกถึง (อริยา อรุณินท์, 2549)

ในประเทศไทย คำว่าอนุสรณ์สถานหรือโบราณสถานตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Monument and Sites หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนในอดีต ซึ่งสภาการอนุสรณ์ระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites หรือ ICOMOS) ได้บัญญัติความหมายไว้ในข้อบัญญัติที่จัดทำขึ้นในการประชุมสมัชชา ครั้งที่ 5 ของ ICOMOS ที่กรุงมอสโก ปี ค.ศ. 1978 ดังนี้

คำว่า “Monument” (อนุสรณ์สถาน) ครอบคลุมถึงส่วน โครงสร้าง (รวมถึงสิ่งก่อสร้าง ประกอบถาวรอื่น ๆ ที่ติดอยู่) ซึ่งมีคุณค่าในทัศนะทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วิทยาศาสตร์ หรือชาติพันธุ์วิทยา คำนิยามนี้รวมไปถึงงานประติมากรรม ชิ้นส่วนหรือสิ่งก่อสร้างทางโบราณคดี จารึก ที่อยู่อาศัย และสิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบกันอยู่ในขอบข่ายของสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

คำว่า “Sites” (แหล่งโบราณคดี) ครอบคลุมถึงพื้นที่ภูมิประเทศและภูมิทัศน์ทั้งหมด ผลงานของมนุษย์ หรือผลงานของธรรมชาติและมนุษย์ และรวมถึงอุทยานทางประวัติศาสตร์ซึ่งมีคุณค่าในทัศนะทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา (กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2532)

พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา Queen Savang Vadhana Memorial Museum เป็นพิพิธภัณฑสถานที่อยู่ในประเภทของ อนุสรณ์สถาน คือ อนุสรณ์สถานของบุคคลและเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยเน้นการใช้ภูมิทัศน์หรือสถานที่เพื่อเป็นสื่อในการถ่ายทอด และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้พบเห็นเข้าชมได้รำลึกถึง

สภาการพิพิธภัณฑระหว่างชาติ (International Council of Museum หรือ ICOM)

เป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นในปี 1946 โดยผู้มีวิชาชีพและมีความเชี่ยวชาญทางด้านพิพิธภัณฑฯ ซึ่งเป็นบุคลากรในวงการพิพิธภัณฑฯ ได้ร่วมกันวางแนวทาง เพื่อให้พิพิธภัณฑสถานสามารถพัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยการจัดตั้งองค์กรที่เรียกว่า สภาการพิพิธภัณฑระหว่างชาติ (International Council of Museums) หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ICOM โดยมีเป้าหมายหลักคือเพื่อสร้างมาตรฐานให้กับพิพิธภัณฑฯ และพัฒนาสังคมผ่านงานด้านพิพิธภัณฑฯ

ICOM ให้คำจำกัดความว่า "พิพิธภัณฑสถาน" คือ สถาบันที่จัดตั้งขึ้น เพื่อรับใช้สังคม และอยู่ควบคู่กับทุกพัฒนาการของสังคม อย่างมั่นคง ด้วยการทำหน้าที่รวบรวม อนุรักษ์ ศึกษา ค้นคว้า และวิจัยมรดกของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ทั้งที่จับต้องได้และไม่ได้ เพื่อนำเนื้อหาสาระและ

จัดแสดงให้กับส่วนรวม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการให้การศึกษา การเรียนรู้ และเพื่อความเพลิดเพลิน รวมทั้งเป้าหมายที่แตกต่างกันในรายละเอียด ดังนั้นเพื่อให้เป็นไปตามกรอบแห่งกฎหมาย หลักการ และระเบียบการของแต่ละประเทศจึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยสภาการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขึ้น เพื่อทำงานควบคู่ประสานกับสภาการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้อย่างใกล้ชิด

คำจำกัดความของพิพิธภัณฑสถานนั้นกว้างมาก ครอบคลุมทั้งด้านวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และธรรมชาติ พิพิธภัณฑสถานนั้นแบ่งได้หลายแบบและบางแห่งก็จัดได้หลายประเภท เช่น

1. แบ่งตามการสะสมรวบรวมวัตถุ (Collection)
2. แบ่งตามต้นสังกัดหรือการบริหาร เช่น พิพิธภัณฑสถานของรัฐ เอกชน มหาวิทยาลัย
3. แบ่งตามลักษณะของผู้เข้าชมหรือกลุ่มเป้าหมาย เช่น นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลทั่วไป

ทั่วไป

4. แบ่งตามการจัดแสดง เช่น พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้ง พิพิธภัณฑสถานแหล่งโบราณคดี

ประวัติศาสตร์ ฯลฯ

ICOM (International Council of museums) เป็นองค์การระหว่างประเทศที่เกิดขึ้น โดยการสนับสนุนจาก UNESCO ปัจจุบันมีประเทศต่าง ๆ เป็นสมาชิก ICOM กว่า 113 ประเทศทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย เป็นองค์กรอิสระที่ไม่ขึ้นกับรัฐบาลใด มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่ UNESCO House, 2 Place de Fonteney Paris ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ประกอบไปด้วยหน่วยงานหลัก 2 หน่วยงาน คือ สำนักงานเลขานุการ และศูนย์ข้อมูลด้านพิพิธภัณฑสถานของ UNESCO และ ICOM ประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกของ ICOM ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 (บ้านจอมยุทธ, ม.ป.ป.)

ประเภทของพิพิธภัณฑสถาน

สภาการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หรือ ICOM (International Council of museums) ได้แบ่งประเภทของพิพิธภัณฑสถาน ออกเป็น 9 ประเภท ดังนี้ (นวลลอ อุนสุทธิ, 2560)

1. พิพิธภัณฑสถานศิลปะ (Art Museum) รวบรวมผลงานศิลปะที่มีคุณค่า เพื่อให้ประชาชนได้ชื่นชมความงามของสุนทรีย์ของศิลปะ และวิวัฒนาการของศิลปะ ประวัติศาสตร์
2. พิพิธภัณฑสถานศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art Museum) รวบรวมผลงานศิลปะแขนงต่าง ๆ มาจัดแสดงรวมกันเช่น ศิลปะประยุกต์ สถาปัตยกรรม ศิลปะตกแต่ง งานหัตถศิลป์ หอศิลป์ และศิลปะการแสดง
3. พิพิธภัณฑสถานโบราณคดีและประวัติศาสตร์ (Archaeology and History Museum) รวบรวมและจัดแสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมของกลุ่ม

คน จัดแสดงตามภาพจริง เช่น บ้านที่มีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม โบราณสถาน อนุสาวรีย์ และสถานที่ที่สำคัญทางวัฒนธรรม เช่น ประสาทหิน

4. พิพิธภัณฑ์สถานชาติพันธุ์วิทยาและพื้นเมือง (Ethnology and Folklore Museum) รวบรวมข้าวของเครื่องใช้พื้นเมืองที่แสดงถึงความเป็นอยู่ของมนุษย์ในท้องถิ่น โดยมีข้าวของเครื่องใช้ของชาวบ้านสามัญชนในท้องถิ่นต่าง ๆ แต่ละสมัย จัดแสดงผลงานกลางแจ้ง เช่น จำลองเหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่แสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่

5. พิพิธภัณฑ์สถานธรรมชาติวิทยา (Natural Science Museum) รวบรวมวัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น ภูมิศาสตร์ พลุกยศาสตร์ วัตถุทางธรรมชาติ ตัวอย่างของพืช สัตว์ต่าง ๆ ที่มีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกันในธรรมชาติ รวมทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวกับ โลก ดิน หิน แร่ มนุษย์ สัตว์

6. พิพิธภัณฑ์สถานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Museum of science and technology) จัดแสดงพัฒนาการความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุที่มนุษย์เป็นผู้คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ขึ้นมา เพื่อการศึกษา ค้นคว้า อีกทั้งยังได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการพบเห็น ทดลอง และสัมผัส

7. พิพิธภัณฑ์สถานเฉพาะเรื่องแบบพิเศษ (Specialized Museum) จัดแสดงผลงานศิลปะที่เกิดจากวิวัฒนาการของมนุษย์เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่เกิดขึ้นในสังคม

8. พิพิธภัณฑ์สถานของมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษา (University Museum) จัดแสดงเกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของสถาบัน หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันนั้น ๆ โดยจัดแยกเป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกต่อการศึกษาค้นคว้า หรืออาจเป็นประเภทของเนื้อหาสาระตามวัตถุที่รวบรวมได้

9. พิพิธภัณฑ์สถานประจำเมืองหรือท้องถิ่น (Local Museum) จัดแสดงเรื่องราว พัฒนาการ การดำรงชีวิตของท้องถิ่น

กิจกรรมการบริการการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถาน

1. การบรรยาย นำชมในพิพิธภัณฑ์สถาน แม้จะมีคำอธิบายหรือสื่อต่าง ๆ ที่มีไว้ให้ผู้ชมได้อ่าน ดู ฟัง แล้วสิ่งที่จำเป็นต้องมี คือวิทยากรที่ทำหน้าที่บรรยาย นำชมในพิพิธภัณฑ์สถาน

2. การจัดการบรรยายพิเศษ เฉพาะเรื่องในห้องบรรยายหรือในห้องจัดแสดงตามโอกาสต่าง ๆ

3. การผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น คู่มือชมพิพิธภัณฑ์สถาน สื่อสำหรับเยาวชนในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการผลิตสื่อทางไกล เช่น เว็บไซต์

4. การผลิตสื่อการเรียนรู้เรื่องราวในพิพิธภัณฑ์สถาน ที่สามารถให้สถานศึกษายืมไปใช้ประกอบการเรียนการสอน เช่น ชุดพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่

5. การจัดทำห้องสมุดในพิพิธภัณฑสถาน เพื่อใช้เป็นที่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากที่ผู้ชมได้เข้าชมนิทรรศการ แล้วมีความสนใจอยากศึกษาให้มีความรู้มากขึ้น

ปัญหาของพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น

ปัญหาของพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบท ความพร้อมและความร่วมมือทุกภาคส่วนในท้องถิ่นนั้น ๆ ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง (2555) ได้กล่าวถึงสภาพปัญหาของพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น ดังนี้

1. ขาดความรู้ในการจัดการพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ ผู้ก่อตั้ง รวมถึงคณะกรรมการในการดำเนินงานจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ เพื่อกำหนดแผนงานและดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง
2. พิพิธภัณฑกลายเป็นที่เก็บของ เนื่องจากเป็นสถานที่เก็บรวบรวมวัตถุโบราณ แต่ยังขาดการศึกษาหาความรู้ ความหมายของโบราณวัตถุแต่ละชิ้น
3. การเสื่อมสภาพของโบราณวัตถุ มีความเสี่ยงสูงในการเก็บรักษา หากเก็บรักษาไม่ถูกวิธี อาจทำให้โบราณวัตถุนั้นเสียหาย อาจจะเป็นเนื่องมาจากภัยธรรมชาติ สัตว์ แมลงหรือจากฝีมือมนุษย์
4. ขาดแคลนบุคลากร ในส่วนงานพิพิธภัณฑจำเป็นจะต้องมีบุคลากรในสายงาน เพื่อให้พิพิธภัณฑมีกิจกรรมมานำเสนอที่น่าสนใจ มีพลังที่จะขับเคลื่อนดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ
5. การเปิดให้บริการไม่ต่อเนื่อง ขาดบุคลากรในการให้บริการ ปิดปรับปรุงเนื่องจากขาดงบประมาณในการดูแล หรือแม้กระทั่งพิพิธภัณฑไม่มีผู้เข้าชม
6. ขาดการสนับสนุน ขาดการช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐ และเอกชน เนื่องจากการไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของพิพิธภัณฑต่อการพัฒนาท้องถิ่น
7. ขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือยังขาดอาสาสมัครที่จะเข้ามาช่วยเหลือดำเนินงานต่าง ๆ ขาดความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑกับชุมชน (ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง, 2555)

หลักการการจัดการพิพิธภัณฑสถาน

ดร.ปรีตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล ได้เขียนไว้ในหนังสือคนทำพิพิธภัณฑไว้ว่า “พิพิธภัณฑในประเทศไทยอาจมีอายุประมาณ 150 ปีแต่การเก็บสะสมวัตถุสิ่งของในวัดหรือในวังเจ้านายมีมาก่อนเป็นประเพณีนิยมการเก็บสะสมวัตถุสิ่งของมีค่า ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีการพัฒนาความรู้เรื่องพิพิธภัณฑแบบใหม่เรียกว่า “พิพิธภัณฑสถานวิทยา” หรือ museology เป็นการศึกษาเป้าหมายและการจัดการบริหารองค์กรพิพิธภัณฑ ครอบคลุมถึง ความเป็นมา การเก็บรักษา จัดหมวดหมู่วัตถุสิ่งของ การบริหารจัดการงานพิพิธภัณฑ เผยแพร่ มีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง กระบวนการสถาปนาความรู้สมัยใหม่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑนี้ว่า “การปฏิวัติทางพิพิธภัณฑวิทยา” (ปรีตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล, 2557)

จากกฎบัตรพิพิธภัณฑ์สถานอนุสรณ์นานาชาติ International Memorial Museums Charter (International Committee Of Memorial Museums In Remembrance Of The Victims Of Public, Ic-Memo, Paris, October 2011) ได้กล่าวไว้ถึงกฎบัตรว่า นี่คือนิยามของพิพิธภัณฑ์ระหว่างประเทศที่มุ่งเน้นทั้งต่อการประกาศสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติและหลักการทางจริยธรรมของ ICOM หลักการทั่วไปในพิพิธภัณฑ์ที่ระลึก ว่าด้วยเรื่องของ ประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์จะต้องรวมเข้ากับบริบททางประวัติศาสตร์โดยไม่ต้องลดความทุกข์ทรมานส่วนบุคคลของบุคคล การบูรณาการของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ควรเกิดขึ้นในระดับของการวิจัยทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยที่ทันสมัยและเป็นเกียรติแก่นักวิชาการ หลักการวาทกรรมและมุมมองที่หลากหลาย (ICOM, 2011)

Historical experiences have to be integrated into historical contexts without minimizing the personal suffering of individuals. The integration of historical events should take place on the level of modern contemporary historical research and honor the scholarly principles of discourse and multiple perspectives. ICOM มีส่วนประกอบที่พัฒนาบทบาทกับการบริหารพิพิธภัณฑ์สถานตามลำดับต่อไปนี้

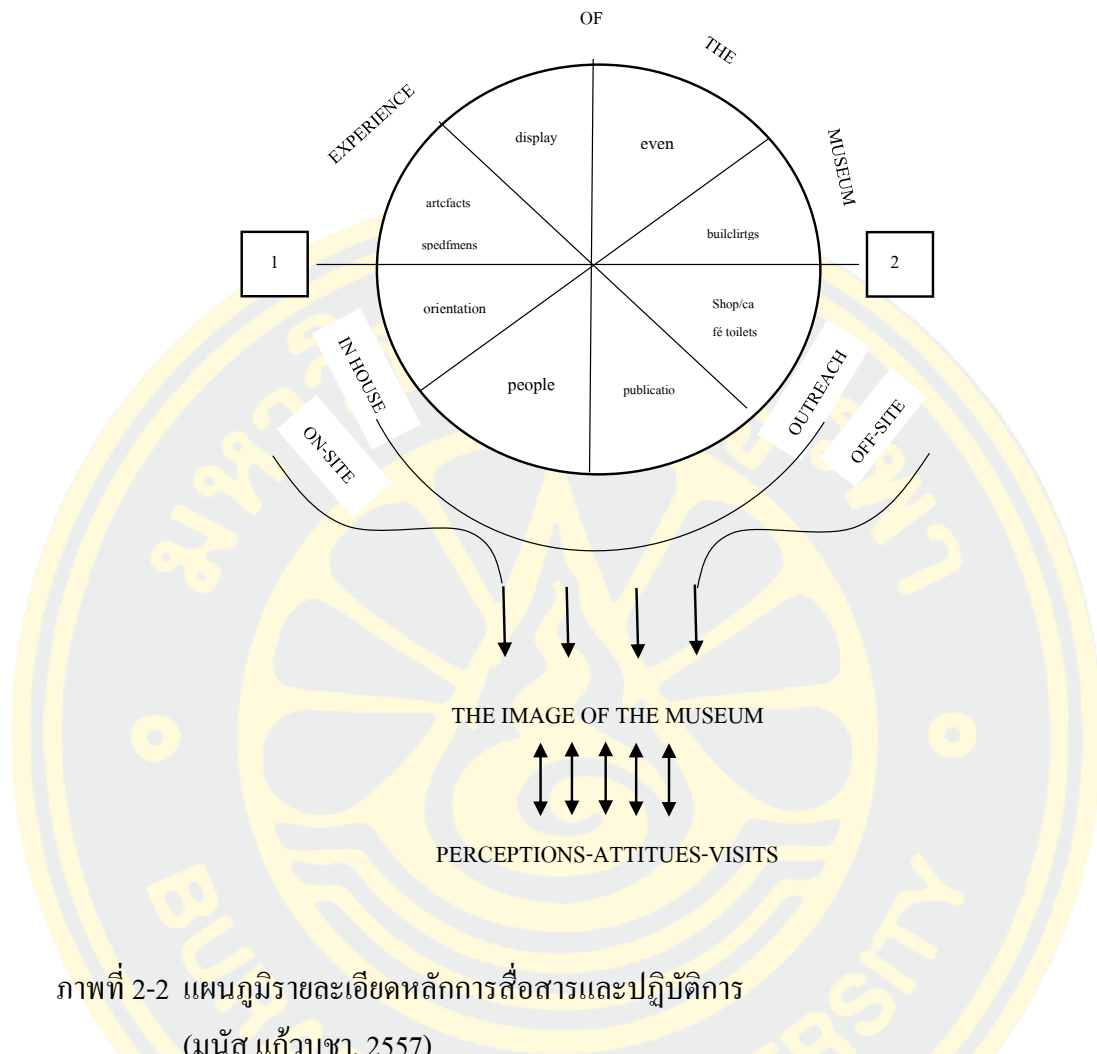
ตารางที่ 2-1 แผนภาพการจัดการพิพิธภัณฑ์สถานตามหลักการพิพิธภัณฑ์สถานนานาชาติ 5 สภาการฯ (มนัส แก้วบุชา, 2557)

1	2	3	4	5
AAM: America Associates of Museum	ICOM: International Council of Museum	New Museology	ICOM 2001, Barcelona	ICME 2001: International Committee of Museum of Ethnography
Collecting of Demanding Documents Storage Hypothesis Alternative Permanent, Small and Big	Profession: collects: Preserve Prove Conserve Display Interpret Display from primary to ending	Involves the museum management in the following sorts of decision making Planning and implementation.	Dialogue and confrontation Elitist Narrow in scope and role Appealed to nostalgia	Theme: Multicultural societies. Heritage for all: Expectation of Black and Asians toward a Museum in York:

ตารางที่ 2-1 (ต่อ)

1	2	3	4	5
AAM: America Associates of Museum	ICOM: International Council of Museum	New Museology	ICOM 2001, Barcelona	ICME 2001: International Committee of Museum of Ethnography
Good curator Many objects Niche, Perfect, Compose Scholar, Competition Archive, Experience, Board	Best possible care Inspire who visit Mind, Heart, Image, Responsible Precious, Rare Single human more important Care VS Objects	Which objects display?/ why? Display with a theme, what is rational? Objects' viewine/ why? What signage used? What text, signs, e.g.? What educational Experiences example for guide tour, activities, public lectures, Audio visual, presentation?	Museum must now talk about the future, not about the past, and be a place of community action, shared experience and represent many identities.	Language barriers. Getting there and the cost of doing so for migrant families. Entrance fee are higher for extended migrant families

ผู้วิจัยได้นำวิธีการจัดการสหภาพพิพิธภัณฑ์สถานนานาชาติทั้ง 5 หลักเกณฑ์มาประยุกต์ใช้ โดยผู้วิจัยใช้ New Museology เป็นหลักมาปรับใช้กับพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา ให้เหมาะสม เพราะมีการวางกลุ่มแก่นเรื่อง, แก่นเรื่องหลัก, แก่นเรื่องรอง 1, แก่นเรื่องรอง 2 หลักการสื่อสารและปฏิบัติการ (Communication in theory and practice) การสร้างเสริมประสบการณ์ให้แก่ผู้ชม รับรู้ สร้างเสริมทรรศนะผ่านพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี แนวทางโดยมนัส แก้วบุชา ดังมีไดอะแกรม (Communication in theory and peactice, n.p., p. 241) ดังนี้

ภาพที่ 2-2 แผนภูมิรายละเอียดหลักการสื่อสารและปฏิบัติการ
(มนัส แก้วบุชา, 2557)

แผนภูมิรายละเอียดหลักการสื่อสารและการจัดการมาประยุกต์ใช้กับการบริการของพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา ไร่ 2 พื้นที่ (มนัส แก้วบุชา, 2557) ดังนี้

1. In house ของพื้นที่ภายในพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา
ควรประกอบด้วยบริเวณ ดังนี้

- 1.1 Buildings / space คือ อาคาร บริเวณ
- 1.2 Shop / Cafe / Toilets / Park คือ ร้านค้า ร้านกาแฟ ห้องสุขา พื้นที่จอดรถ
- 1.3 Publications คือ เอกสารวิจัย เอกสารนำชม เอกสารเกี่ยวกับชุมชนและโรงพยาบาล
- 1.4 People คือ สาธารณชนและผู้ชม
- 1.5 Orientation มีพื้นที่สำหรับการประชุม

1.6 Artefacts specimens มีศิลปวัตถุ วัตถุทางวัฒนธรรม จัดหมวดหมู่ กลุ่ม พร้อมรายละเอียดที่ชัดเจน

1.7 Displays เป็นการนำเสนอวัตถุพร้อมองค์ประกอบเพื่อให้เกิดอรรถรสในการรับชม

1.8 Events มีการจัดกิจกรรม เทศกาล

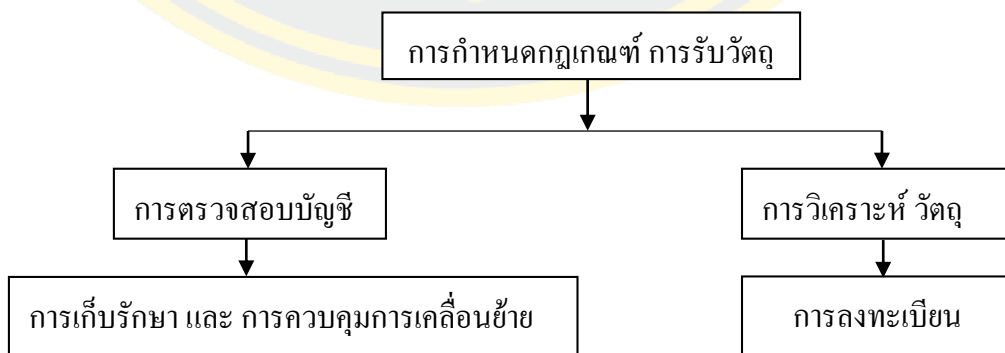
2. Outreach ผู้ชมที่อยู่ภายนอกพื้นที่ของพิพิธภัณฑสถาน คือ ผู้ชมที่ไม่สะดวกในการเดินทางเข้ามาชมพิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา จะนำเสนอในรูปแบบของนิทรรศการเคลื่อนที่ เพื่อให้โอกาสผู้ชมที่อยู่ภายนอกได้มีโอกาสรับรู้ เรียนรู้ โดยการใช้สื่อออนไลน์ดิจิทัล เช่น คิว อาร์ โค้ด (QR Code) อีมิวเซียม (e-Museum) อีบุ๊ก (e-Book) คู่มือนำชมพิพิธภัณฑสถาน

หน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานมีดังนี้

1. Collecting การรวบรวมวัตถุเป็นหน้าที่สำคัญแรกของพิพิธภัณฑสถานที่ต้องสะสมรวบรวมวัตถุที่มีอยู่และจากการได้รับบริจาคหรือจะจัดซื้อ โดยการรับวัตถุมานั้นต้องเป็นการรับวัตถุที่มีลายลักษณ์อักษร แสดงรายละเอียด ชื่อ ที่อยู่ ของผู้บริจาค และต้องระบุความประสงค์ของผู้ที่บริจาค จำนวนและรายละเอียดของสิ่งที่บริจาค ภัณฑารักษ์และเจ้าหน้าที่ต้องทำการตรวจสอบและบันทึกไว้ทุกครั้ง 1) ชื่อของวัตถุ คำอธิบาย รูปลักษณ์ 2) ชนิดของวัสดุที่ทำ 3) ประโยชน์การใช้สอย 4) รูปแบบ อายุ 5) วัตถุนี้นี้มีที่ใดบ้าง

2. Identifying, classifying and research การตรวจสอบ จำแนกแยกประเภท ศึกษาและวิจัย เป็นงานด้านวิชาการที่ภัณฑารักษ์ต้องมีความรู้ความชำนาญพิสูจน์วัตถุได้

2.1 การกำหนดเกณฑ์การรับวัตถุ

ภาพที่ 2-3 การกำหนดเกณฑ์การรับวัตถุ

2.2 การกำหนดกฎเกณฑ์การรับวัตถุ วัตถุต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่พิพิธภัณฑ์สถาน กำหนด วัตถุต้องมี “คุณค่า” วัตถุที่รับมอบต้องไม่มีการผูกมัด พิพิธภัณฑ์ต้องจัดหาวัตถุเพิ่มเติม เสมอเพื่อให้เนื้อหาของพิพิธภัณฑ์มีความสมบูรณ์

2.3 การวิเคราะห์วัตถุ ต้องจำแนกประเภท หมวดหมู่ กำหนด อายุ สมัย และ รูปแบบ ศิลปะ สี ขนาด รูปทรง วัสดุ จุดเด่น มองไม่เห็น ประวัติที่มา อายุ การใช้งาน วัตถุที่ผ่านการบันทึก หลักฐาน กำหนดหมายเลข และอบฆ่าแมลงแล้ว เจ้าหน้าที่ทะเบียนจะต้องนำวัตถุพิพิธภัณฑ์นั้น เข้า จัดเก็บในสถานที่ที่เรียกว่า คลังที่จะแยกประเภทของวัตถุและวัสดุ เพื่อสะดวกในการควบคุมและ สะดวกในการค้นหาหากต้องการใช้วัตถุนั้น ๆ ขั้นตอนของงานนี้อยู่ในความดูแลของนายทะเบียน ซึ่งต้องควบคุมดูแลการบันทึกข้อมูลสถานที่จัดเก็บวัตถุพิพิธภัณฑ์ให้เป็นข้อมูลที่ทันสมัย ตลอดเวลา ภัณฑารักษ์จะดำเนินการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องราว ของวัตถุที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์ทั้งหมด เพื่อศึกษาเปรียบเทียบและรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดมาวางเป็นแนวทาง ในการนำเสนอการจัด แสดง ในรูปแบบของนิทรรศการ ขั้นตอนนี้คือ การนำผลการศึกษาวิจัย เพื่อให้เกิดเรื่องราวที่เป็นข้อ สันนิษฐานให้ผู้เข้ามาชมได้รับรู้และได้ประโยชน์ เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวให้เป็นกระบวนการ

3. Recording การบันทึกหลักฐาน เป็นการจัดทำทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ์ทุกชิ้นที่ รวบรวมเก็บรักษาไว้ในพิพิธสถาน มีความสำคัญในการป้องกันการสูญหายหรือการทุจริตจาก เจ้าหน้าที่ และเป็นหลักฐานทางวิชาการที่ใช้ในการค้นคว้า

4. Conservation and preservation การรักษาวัตถุในพิพิธภัณฑสถานเป็นหน้าที่สำคัญ ของภัณฑารักษ์ที่ต้องรักษาไม่ให้เกิดเสื่อมสภาพ จึงต้องมีห้องปฏิบัติการแยกไว้เรียกว่า “คลังพิพิธภัณฑ์ Museum storage” สำหรับเก็บ วัตถุ ข้อมูล พิพิธภัณฑ์สถานมีหน้าที่รับผิดชอบวัตถุทุกชิ้นที่รับเข้ามา ในพิพิธภัณฑสถานเพื่อเป็นที่พักวัตถุทำการตรวจสอบ บันทึก ถ่ายรูป ทำทะเบียนบัญชี ในลักษณะ ของพื้นที่ต้องกว้างขวางสะดวกในการเคลื่อนย้ายวัตถุ มีแสงสว่างพอที่จะไม่เป็นอันตรายต่อวัตถุ ควรมีตู้เซฟ ตู้จัดเก็บวัตถุ ที่มีค่า นอกจากนี้ความสำคัญของห้องคลังมีไว้เพื่อเก็บรักษาวัตถุไว้เพื่อ สับเปลี่ยนวัตถุในห้องจัดแสดง และไว้สำหรับวัตถุที่จะจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ด้วย

การจัดระบบคลัง สำหรับพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กจะใช้ระบบคลังกลาง (central storage system) วัตถุทุกชนิดทุกประเภทอยู่รวมกันในห้องโดยแยกเก็บรักษาตามประเภทวัตถุ

คลังพิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่แบ่งเป็นสาขาวิชา หรือ department แต่ละแผนกจะมีที่ทำงาน ของภัณฑารักษ์และคลังวัตถุสำหรับศึกษาค้นคว้าแต่ละแผนกจึงเก็บรักษาจัดคลังระบบทะเบียนที่ แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเภทและวัตถุ คลังวัตถุที่จัดไว้จึงเป็น study collection หรือ reserves ครุภัณฑ์และอุปกรณ์คลัง ต้องมีอุปกรณ์และครุภัณฑ์ที่ถูกระบบ ภัณฑารักษ์ต้องมีความรู้เรื่อง การเก็บรักษาอย่างเช่น ผ้าทอ เครื่องแต่งกาย ควรจะจัดเก็บอย่างไร ประติมากรรมจะเก็บอย่างไร วัตถุทุกชิ้นล้วนต้องมีการเก็บรักษาอย่างดีให้ถูกระบบวิธีเพื่อวัตถุนั้น ๆ จะคงสภาพที่ดี

“ห้องข้อมูล” เป็นห้องสำหรับเก็บสมุดทะเบียน รูปแบบเอกสารและอิเล็กทรอนิกส์ ห้องนี้ควรมีพื้นที่ ๆ ใกล้กับพื้นที่ทำงานของภัณฑารักษ์ มีระบบการดูแล ความปลอดภัยที่ดี โดยเฉพาะ อักคิภัย

5. Museum security การรักษาความปลอดภัยพิพิธภัณฑสถานมีหน้าปกป้องรวบรวมวัตถุไว้ในที่ปลอดภัยทั้งการรักษาจากการเสื่อมชำรุดจากภัยธรรมชาติและคุ้มครองรักษาจากการโจรกรรม ซึ่งต้องมีระบบรักษาความปลอดภัยเพราะวัตถุพิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งของที่มีคุณค่าในตัวเองในด้านคุณค่าที่เป็นทรัพย์สินคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและมีคุณค่าทางใจ ที่หาไม่ได้อีกแล้ว ดังนั้นต้องทำการดูแลรักษาไว้ให้ปลอดภัยจากการเสื่อมสภาพและภัยธรรมชาติ ต้องอาศัยหลักการอนุรักษ์จากนักอนุรักษ์ ส่วนความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติต้องอาศัยทั้งนักอนุรักษ์ นักออกแบบและภัณฑารักษ์ ที่มีความรู้ในเรื่องพิบัติภัย เพื่อจะได้วางแผนการออกแบบที่มีระบบการป้องกันในเรื่องของแผ่นดินไหว อุทกภัย หรืออัคคีภัย และการติดตั้งระบบการตรวจจับสัญญาณต่าง ๆ เช่น เครื่องตรวจจับควัน เครื่องดับเพลิง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา โดยเฉพาะกล้องโทรทัศน์วงจรปิดเป็นการรักษาความปลอดภัยทั้งในชีวิตและทรัพย์สินของผู้เข้าชม

การจัดทำทะเบียนวัตถุทางวัฒนธรรม

การจัดทำทะเบียนวัตถุนี้ นवलลอ อุนุสิทธ์ (2560) กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องการจัดทำทะเบียนวัตถุและการสื่อความหมายเพื่อออกแบบนิทรรศการ ณ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดเทพราช ฉะเชิงเทรา กล่าวไว้ว่า เป็นกระบวนการจัดทำทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑสถาน เป็นกระบวนการบันทึกหลักฐาน รายละเอียดข้อมูลด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุพิพิธภัณฑสถานแต่ละชิ้นที่จัดเก็บและจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานอย่างเป็นระบบ พิพิธภัณฑสถานจะต้องมีการวางระบบทะเบียนของวัตถุพิพิธภัณฑสถาน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์หลายประการ คือ

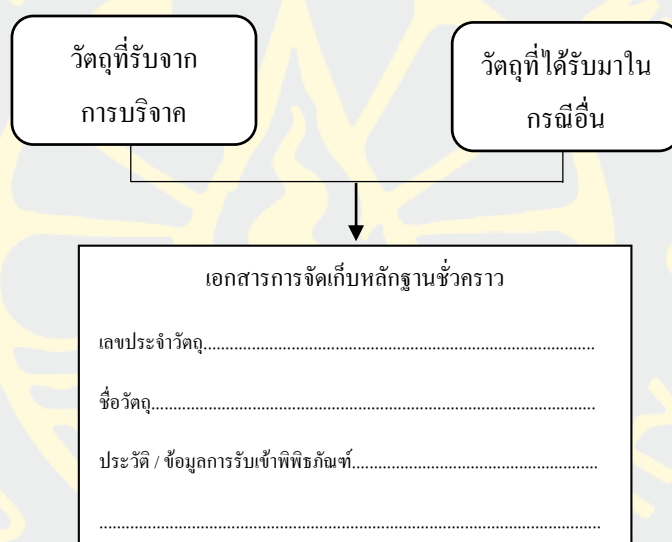
1. เพื่อควบคุม ตรวจสอบจำนวน และภาพของวัตถุพิพิธภัณฑสถานที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อปกป้องคุ้มครองวัตถุพิพิธภัณฑสถาน กรณีที่มีการเคลื่อนย้ายวัตถุพิพิธภัณฑสถาน อาจเป็นการจัดแสดง การยืมในระหว่างเคลื่อนย้าย บรรจุหีบห่อ หรือการขนส่ง หากมีการชำรุดเสื่อมสภาพเสียหายหรือสูญหาย สามารถตรวจสอบสภาพเดิมได้ จากทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑสถาน และใช้เป็นหลักฐานประกอบการตรวจพิสูจน์ เพื่อการติดตามกลับคืนมาได้
3. เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑสถาน
4. เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา การให้บริการการศึกษาแก่สาธารณชน เช่น การวิจัย การค้นหาข้อมูลจากฐานข้อมูลวัตถุพิพิธภัณฑสถาน

วัสดุและอุปกรณ์ในการทำทะเบียน

ควรมีชั้นสำหรับใส่หรือวางวัตถุให้เป็นที่เป็นทาง หรือเป็นตู้นิรภัยสำหรับเก็บของมีค่า ถ้าเป็นตู้หรือชั้นต้องปิดล็อกกุญแจได้ เพื่อใช้เก็บวัตถุชั่วคราวหรือเพื่อรอทำการตรวจวิเคราะห์ต่อไป

การลงทะเบียน

ในการจัดทำหลักฐาน เอกสารการรับมอบวัตถุ ในขั้นแรกเป็นใบลงทะเบียนชั่วคราวเพื่ออำนวยความสะดวกในการเก็บเป็นฐานข้อมูลในการนำไปจัดเก็บในคอมพิวเตอร์เป็นการบันทึกข้อมูลลงในระบบดิจิทัล ข้อมูล ที่จัดเก็บจะอยู่ในระบบฐานข้อมูลของพิพิธภัณฑ์ เป็น โปรแกรมสำเร็จรูปมีอยู่ในฐานข้อมูลของพิพิธภัณฑ์ทั่วไป

ภาพที่ 2-4 ตัวอย่างบัตร เอกสารการจัดเก็บหลักฐานชั่วคราว

(พิศุทธิลักษณ์ บุญโต, 2561)

การลงทะเบียน เป็นการลงทะเบียนบัญชีวัตถุ เป็นบัญชีหลัก และ บัญชียืมหรือของฝาก เป็นขั้นตอนในการตรวจสอบสภาพวัตถุโดยนักอนุรักษ์ เพื่อเป็นการเสริมความมั่นคงเมื่อเวลาที่จัดแสดงหรือจัดเก็บ นักอนุรักษ์ควรมีพื้นฐานความรู้ด้านการอนุรักษ์ตามประเภทของวัตถุหากมีความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เพื่อการอนุรักษ์ด้วยก็จะยิ่งมีประโยชน์กับการสงวนรักษาสภาพของวัตถุให้มั่นคงได้อย่างยั่งยืน

การบริหารจัดการวัตถุพิพิธภัณฑ์ การจัดทำทะเบียนวัตถุ ทุกรายการต้องเข้าสู่ขั้นตอนการบริหารจัดการ เพื่อให้เป็นระเบียบและง่ายต่อการค้นหาอีกทั้งยังต้องการป้องกันการสูญหาย และง่ายต่อการค้นคว้า จึงต้องมีกระบวนการแบ่งได้ 7 ขั้นตอน คือ

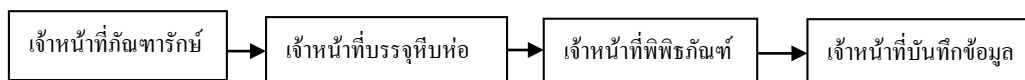
1. การจัดทำทะเบียนวัตถุ (The registration of objects) การจดทะเบียนมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำเอกสารเป็นหลักฐานเกี่ยวกับวัตถุที่เข้ามาในพิพิธภัณฑน์ ไม่ว่าจะถาวร หรือชั่วคราว ต้องค้นหาหลักฐานได้ที่แผนกทะเบียน แผนกทะเบียนต้องทราบว่าในพิพิธภัณฑน์มีวัตถุจำนวนเท่าไร ประเภทอะไร ก็จะดูได้จากทะเบียนถ้าทะเบียนผิดพลาดการอ้างอิงทะเบียนก็จะผิดพลาดตาม

2. ระบบการให้เลขประจำวัตถุ (The numbering system) การบันทึกข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับวัตถุนั้น ๆ คือ ชื่อวัตถุ ขนาด วัสดุ สภาพ อายุสมัย ที่มา และต้องมีหมายเลขประจำวัตถุทุกชิ้น หากเป็นพิพิธภัณฑน์ขนาดเล็กวัตถุมีไม่มากการให้เลขเป็นเพียงเลขลำดับธรรมดา แต่ถ้าพิพิธภัณฑน์ขนาดใหญ่จำเป็นต้องใช้ระบบการให้เลขที่สะดวกที่สุดคิดว่าวัตถุเพื่อสะดวกในการค้นหา การทำทะเบียนบัญชีวัตถุพิพิธภัณฑน์ Museum Registration หมายถึง การทำทะเบียนหรือบัญชี Inventory รายการสิ่งของ ข้อมูลประวัติเรื่องราววัตถุภายในพิพิธภัณฑน์ เพื่อทำการสำรวจ และ บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ควบคุมจำนวนวัตถุ จัดเก็บอย่างเป็นระเบียบ จัดทำเอกสารสำคัญ และ Scientific Catalogue เป็นหลักฐานสำคัญป้องกันความปลอดภัย และเพื่อค้นคว้าเรื่องราวของวัตถุในความสำคัญความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์

3. การเขียนเลขทำเครื่องหมายและการวัดขนาด เลขประจำวัตถุเป็นเครื่องหมายที่แสดงหลักฐาน เมื่อเห็นตัวเลขประจำวัตถุก็จะทราบได้ว่าวัตถุชิ้นนั้นเป็นของพิพิธภัณฑน์หรือของที่ขีมิพิพิธภัณฑน์ได้มาเมื่อไหร่ ลำดับเท่าไร การเขียนโดยสีที่จะใช้เขียนลงบนวัตถุต้องเป็นสีที่คงทนเหมาะสมสำหรับเขียนลงวัตถุแต่ละชิ้น โดยหลักการการเขียนสีบนตัววัตถุต้องมองไม่เห็นเด่นชัดไม่ทำลายความงามของวัตถุ ถ้าเขียนซ่อนไว้ก็จะมองไม่เห็นจึงควรเลือกเขียนด้านหลัง ถ้าเป็นชิ้นของประเภทถ้วยชามก็จะเขียนด้านใต้ชาม ถ้าเป็นผ้าก็จะเขียนบนแถบผ้าแล้วเย็บติด

4. ผู้ปฏิบัติงานด้านทะเบียนหรือที่เรียกว่า นายทะเบียน Registrar ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง นอกจากทำบัญชีและบัตรทะเบียนแล้วยังรวมถึงการบรรจุหีบห่อ เคลื่อนย้ายวัตถุ การส่งวัตถุไปแสดงที่อื่นรวมถึงการยืมวัตถุจากที่อื่นด้วย นายทะเบียนไม่จำเป็นต้องเชี่ยวชาญในเรื่องวิชาการเกี่ยวกับวัตถุพิพิธภัณฑน์แต่ควรที่จะมีความรู้ทั่วไปทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ต้องมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำในการจัดทำรายละเอียดของหลักฐานและต้องมีความรู้เรื่องการจัดทำทะเบียนบัญชีเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการค้นหาในลำดับต่อไปที่ต้องการมานำเสนอเป็นนิทรรศการ

5. จำนวนของผู้ปฏิบัติงานขึ้นอยู่กับขนาดของพิพิธภัณฑน์ และความจำเป็นหลัก ๆ ที่ควรมีคือ

ภาพที่ 2-5 จำนวนของผู้ปฏิบัติงานขึ้นอยู่กับขนาดของพิพิธภัณฑ

6. สถานที่ในการทำทะเบียน ถ้ามีบริเวณพื้นที่พอควรเป็นพื้นที่ที่ กว้าง มั่นคง ปลอดภัย

7. เจ้าหน้าที่สำหรับทำทะเบียนต้องทำ สมุดทะเบียนและบัตรทะเบียน ในพิพิธภัณฑ

บางแห่งมีเพียงการทำบัตรทะเบียนและถ่ายรูปเก็บไว้กันสูญหายในปัจจุบันมีการนำระบบคอมพิวเตอร์เข้ามาใช้แล้วเพื่อความรวดเร็วและกันการสูญหายและสะดวกในการสืบค้น โดยทั่วไปพิพิธภัณฑจะมีทั้งสมุดบัญชี (Inventory book) และบัตรทะเบียน (Registration card) เพื่อเป็นหลักฐาน วัตถุทุกชิ้นมีอยู่ในสมุดบัญชีส่วนบัตรประจำวัตถุอาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ เมื่อมีสมุดบัญชีและบัตรทะเบียนแล้วต้องมีการจัดทำบัตรสืบค้นหรือบัตรรายการ catalogue เพื่อการสะดวกในการค้นหา สมุดบัญชีทะเบียนวัตถุ ควรจัดทำคู่มือต้นฉบับจำนวน 2 ชุด คือ เรียงลำดับตามเลขทะเบียน 1 ชุด และเรียงลำดับตามประเภทวัสดุอีก 1 ชุด เพื่อใช้เป็นหลักฐานประกอบในการตรวจสอบแม้ว่าจะมีการจัดทำระบบทะเบียนคอมพิวเตอร์แล้วก็ตาม ทั้งนี้เพื่อป้องกันการสูญหายของข้อมูลหรือข้อผิดพลาดอื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้นอกจากนี้ควรแยกชุดคอมพิวเตอร์สำหรับงานทะเบียน และตั้งรหัสป้องกันการเข้าถึงข้อมูลทะเบียนวัตถุ มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะเพื่อการควบคุมความปลอดภัยของข้อมูล (จิรา จงกล, 2532)

บัตรทะเบียน Entry Record	
	ลำดับเลขวัตถุ (Serial number) No.....
หมายเลข (Accession number).....	
ชื่อวัตถุ (Title).....	
ประเภท / ชนิด (Material).....	
รายละเอียด (Detail).....	
สถานที่จัดเก็บ (Location).....	
วันที่ตรวจและทำการบันทึก (Date registered).....	
หมายเหตุ (Remark).....	
ผู้บันทึก (Registrar).....	

ภาพที่ 2-6 ตัวอย่างบัตรทะเบียน

(จิรา จงกล, 2532, หน้า 147-149)

บัตรทะเบียน	Catalogue Card
เลขในบัญชีรับทั่วไป.....	Title.....
เลขประจำวัตถุ.....	Provenance.....
ชื่อวัตถุ..... แบบสมัย.....	Style.....Material.....
แบบสมัย.....อายุ.....	Size.....Date of arrival.....
ชนิดของวัตถุ..... ขนาด.....	Description.....How acquired.....
ประวัติที่มา.....ลักษณะ.....	History.....References.....
สถานที่เก็บรักษา.....เอกสารอ้างอิง.....	Location.....Museum number.....
หมายเหตุ.....	Photographer.....Negative No.
.....	Date of photo.....
(ด้านหลังมีชื่อผู้ตรวจและวันที่ตรวจรับของถูกต้อง)	

บัตรค้น (Index card)
ตามลำดับเลขประจำวัตถุ (Accession number).....
แหล่งที่มาของวัตถุ (Source of acquisition).....
ชนิดของวัตถุ (Material of medium).....
แบบสมัย ประเทศ วัฒนธรรม (Style, period, country, culture).....
.....
ที่เก็บวัตถุ (Location).....
เรื่อง (Subject).....
ผู้มอบให้ (Donor).....

ภาพที่ 2-7 ตัวอย่าง บัตรทะเบียน Entry Record ในพิพิธภัณฑ์

(ยูภาพร ธัญวิวัฒน์กุล, 2551)

จากแนวทาง ข้างต้นนี้สอดคล้องกับหลักการของ พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา (Museology) ซึ่ง จิรา จงกล (2532) กล่าวว่า การจัดทำระบบทะเบียนมีความสำคัญและเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง พิพิธภัณฑ์สถานควรบันทึกรายละเอียดด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ ไม่ว่าจะเป็นการเรียกชื่อ รูปทรง ขนาด ชนิดของวัตถุ สภาพของวัตถุ รูปแบบทางศิลปะ อายุสมัย สกุลช่างหรือฝีมือช่าง การได้มา คุณค่าความสำคัญ เทคนิควิธีการอนุรักษ์ (ซ่อมสงวนรักษา) การจัดเก็บ สถานที่จัดเก็บ การเคลื่อนย้าย

บทบาทหน้าที่ของการจัดนิทรรศการ

การจัดนิทรรศการครั้งนี้เป็นการสื่อให้ผู้เข้าชมระลึกถึงสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ในพระราชกรณียกิจ ที่คนชุมชนอาจหลงลืม ในการจัดนิทรรศการจึงเป็น นิทรรศการรำลึก บทบาทหน้าที่มีดังต่อไปนี้ (รักชนก โคจรรนนท์, 2555)

1. ในการจัดนิทรรศการ ต้องมีข้อความบรรยาย ชื่อ ประวัติ ความเป็นมาของวัตถุ
2. การจัดนิทรรศการ เป็นการสื่อสารระหว่าง สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี กับวัตถุสิ่งของที่พระองค์เคยได้ทรงใช้มาก่อนเป็นการเชื่อมโยงและสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งแวดล้อมในสมัยโบราณ
3. ในการจัดนิทรรศการเป็นการรำลึกถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ผู้เข้าชมสามารถเข้าถึงและสัมผัสกับบรรยากาศ

4. ในการจัดนิทรรศการ เป็นการประชาสัมพันธ์ ให้กับพิพิธภัณฑ์เป็นที่รู้จัก บทบาทหน้าที่ของนิทรรศการในการนำเสนอ นั้นต้องคิดวางกำหนดความหมายของวัตถุ กับตัวห้องที่จัดแสดง ให้สื่อออกมาสอดคล้องกัน เป็นการสร้างบรรยากาศให้กับผู้เข้าชม ได้เข้าถึงและไม่น่าเบื่ออีกทั้งต้องมีแบบแปลนเส้นทางในการเดินเข้าออก ผ่านกิจกรรมที่มีระหว่างห้องต่อห้อง

ประเภทของนิทรรศการ

การนำเสนอนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์สถาน Exhibition ต้องคำนึงถึงการให้ความรู้ที่เป็น การให้การศึกษาอย่างหนึ่งด้วยการแสดงงานให้ชม อาจมีผู้บรรยายให้ฟังหรือไม่ต้องมีก็ได้ การแสดง อาจแสดงในอาคารหรือนอกอาคารก็ได้ ซึ่งประกอบด้วยของจริง สิ่งของ ภาพถ่าย และแผนภูมิ สิ่งของต่าง ๆ ที่จะนำออกมาแสดง ในการจัดเตรียมจะต้องจัดอย่างมีระเบียบเรียบร้อยดูง่ายและคำนึงถึง ความชัดเจนรวมทั้งก่อให้เกิดความรู้ ช่วยให้ผู้ชมเข้าใจข้อมูล (information) โดยใช้ข้อความสั้น ๆ โดยมีกำหนดการ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ และควรนำเสนอให้กระชับเพื่อเข้าใจ เข้าถึง ได้ง่าย เป็นส่วนหนึ่ง ของการถ่ายทอดเรื่องราว ผ่านหลักฐานทั้งหมด ที่มีอยู่ไปในการจัดแสดง ที่เรียกกันว่า “นิทรรศการ” แยกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. Permanent Exhibition นิทรรศการถาวร เป็นการนำวัตถุที่ทำการบันทึกทุกอย่างมาจัด แสดงเป็น “หลัก” เป็นวัตถุชิ้นที่มีความสัมพันธ์กับพิพิธภัณฑ์สถานที่สามารถอยู่ได้ในระยะเวลานานพอสมควร โดยมีวัตถุประสงค์ ที่จะให้ผู้เข้าชมรับรู้เรื่องราวและตื่นตาตื่นใจกับวัตถุพิพิธภัณฑ์ชิ้น เยี่ยมของพิพิธภัณฑ์สถาน ที่ได้รับการอนุรักษ์ และเก็บรวบรวมไว้เป็นอย่างดี

2. Temporary Exhibition นิทรรศการชั่วคราว เป็นนิทรรศการที่นำเสนอเรื่องราวที่มี ข้อมูลวัตถุพิพิธภัณฑ์ชิ้นใหม่ หรือเป็นวัตถุที่มีอยู่ในคลัง และนำมาจัดนิทรรศการในช่วงเวลาพิเศษ หรือ ต้องการที่จะให้พิพิธภัณฑ์มีการเคลื่อนไหว เพื่อเป็นการดึงดูดความสนใจจากผู้เข้าชม และเป็น นิทรรศการที่จัดแสดงในช่วงเวลาจำกัดและเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเฉพาะหัวข้อที่จัดขึ้นเฉพาะหรือ บางครั้งอาจจะขอยืมมาจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งอื่นมาเสริม

3. Traveling Exhibition นิทรรศการเคลื่อนที่เป็นนิทรรศการที่พิพิธภัณฑ์สถานนำไปจัด แสดงตามที่ต่าง ๆ เช่น โรงเรียน ชุมชน ศูนย์การค้า ชุมชน สถานที่ราชการ เป็นต้น วัตถุประสงค์

เพื่อให้ความรู้และเผยแพร่ มีลักษณะเป็นชุดนิทรรศการประกอบด้วยบอร์ดที่จัดแสดงเนื้อหาและวัตถุบางสิ่งในพิพิธภัณฑ์ที่เก็บไว้ในคลังหรืออาจทำเป็นวัตถุจำลองในกรณีที่น่าวัตถุตัวจริงออกมา นำแสดงไม่ได้ พิพิธภัณฑ์สถานบางแห่งจัดทำในรูปแบบรถพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ไปยังที่ต่าง ๆ หรือบางแห่งจัดทำในลักษณะ museum kit คือทำเป็นชุดความรู้เฉพาะเรื่อง ภัณฑารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ ด้านการศึกษาจะมีหน้าที่ให้คำบรรยายประกอบให้ความรู้ รูปแบบของนิทรรศการเคลื่อนที่จึงควรมี ลักษณะที่สะดวกต่อการเคลื่อนย้าย ติดตั้ง นำสนใจ รูปแบบนิทรรศการเคลื่อนที่ ๆ นำออกไปแสดง ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลายประการดังนี้

- 3.1 วัสดุที่ใช้ทำบอร์ด แทนฐาน ต้องมีความคงทนเนื่องจากต้องมีการเคลื่อนย้ายบ่อย ๆ
- 3.2 ความปลอดภัยของวัตถุจัดแสดงบางชิ้นต้องคำนึงถึงการเสื่อมสภาพของวัตถุ
- 3.3 การติดตั้งต้องง่ายและสะดวก
- 3.4 ควรมีการออกแบบที่ดีคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย
- 3.5 การบรรจุหีบห่อต้องเหมาะสมกับวัสดุ วัตถุ ที่นำไปจัดแสดง
- 3.6 การบำรุงรักษาควรทำได้โดยง่าย

ขั้นตอนรูปแบบในการจัดนิทรรศการ

ขั้นตอนและรูปแบบในการจัดนิทรรศการมีนักวิชาการและนักวิจัยหลายท่านได้เขียน และนำเสนอไว้หลากหลายรูปแบบ แต่ละท่านได้เขียนไปในทิศทางเดียวกันโดยมีจุดประสงค์ของการจัดนิทรรศการเป็นไปตามของแต่ละพิพิธภัณฑ์ที่แสดง แสงสุริยา วรหาคำ (2551 อ้างถึงใน วิวรรณ จันทร์เทพย์, 2548) ถึง การจัดแสดงและนิทรรศการ ว่า “แม้การจัดนิทรรศการแต่ละประเภท แต่ละครั้งจะมีรูปแบบเนื้อหาวัตถุประสงค์และกลุ่ม เป้าหมายแตกต่างกันแต่ก็มีขั้นตอนในการ ดำเนินงานอย่างน้อย 4 ขั้นตอนเหมือนกัน”

ขั้นการวางแผนในการจัดนิทรรศการ ต้องมีการประชุมก่อนลงพื้นที่ปฏิบัติทุกครั้ง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องมีการตั้งคำถามไว้เพื่อการวางแผน ดังต่อไปนี้

1. ประเภทของนิทรรศการ (what) ต้องระบุชื่อของกิจกรรมให้ชัดเจน เช่น ในการจัดนิทรรศการในครั้งที่จะเกิดขึ้น ผู้วิจัยใช้ชื่อว่า การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตา จากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” เป็นพระราชกรณียกิจและพระเมตตา ในครั้งที่ประทับ ณ ศรีราชา
2. วัตถุประสงค์ของการจัดนิทรรศการ (why) เมื่อกำหนดว่าจะจะเป็นนิทรรศการอะไรแล้ว ต้องมีจุดประสงค์ในการจัดนิทรรศการเป็นสำคัญ คือ สื่อให้ถึงแก่นของเรื่องที่จะจัดว่า ทำไม ถึงต้อง นำเสนอกิจกรรมนี้ ก็เพื่อให้ผู้เข้าชมได้ทราบว่าแท้จริงแล้วมีอะไรอีกมากที่ไม่มีเขียนถึงพิพิธภัณฑ์

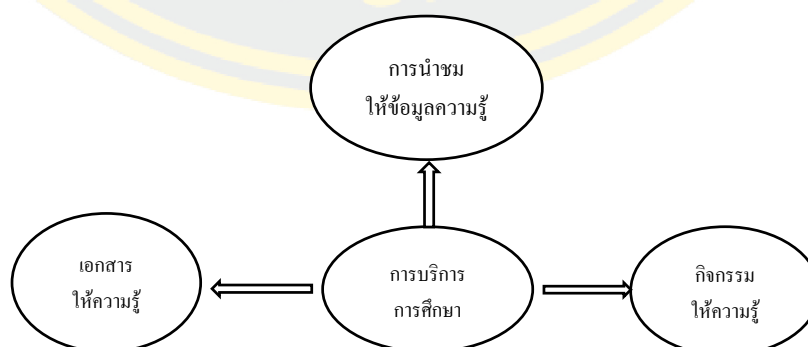
3. สถานที่จัดนิทรรศการ (where) สถานที่จัดอยู่บริเวณไหน ใกล้หรือไกลจากชุมชน กลุ่มเป้าหมายหรือไม่ การเดินทางสะดวก สถานที่จัดตรง มีความสำคัญต่อยุคสมัยนี้ ต้องมีการกำหนด ถึงที่จัดครรถ และเส้นทางการเดินเข้าชมนิทรรศการ

4. เรื่องของวันและเวลาในการจัดนิทรรศการ (when) ต้องคำนึงถึงความสำคัญของ ช่วงเวลา Theme ที่ตั้งไว้ว่าจะจัดเพื่อรำลึกถึง ครบรอบ หรือ เป็นกิจกรรมพิเศษ ทั้งนี้ก็ต้องดูว่า ช่วงที่จะจัดตรงกับวันหยุดยาว หยุดเทศกาล เพราะถ้าจัดขึ้นช่วงเวลาดังกล่าวแล้วจะมีใครเข้ามาชม นิทรรศการหรือไม่

5. กลุ่มเป้าหมายของนิทรรศการ (who) การจัดนิทรรศการต้องมีการตั้งกลุ่มเป้าหมาย ว่าใครจะเข้ามาชม เมื่อกลุ่มเป้าหมายมาชมแล้วจะได้อะไรกลับไป ซึ่งมีผลต่อจุดประสงค์ของการจัด และผลตอบรับในอนาคต

6. แนวทางการจัดนิทรรศการ (how) คืออย่างไรเป็นการตั้งคำถามว่าเมื่อลงมือทำแล้วจะ ประสบความสำเร็จด้วยดีหรือไม่ เป็นการตอบคำถามในเชิงบูรณาการ คือ ต้องมีการผสมผสาน เชื่อมโยงแนวคิดของการจัดนิทรรศการและกระบวนการในการจัดให้สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ

7. แนวทางการศึกษาและเรียนรู้การบริการการศึกษาพิพิธภัณฑ์สถาน Museum education ควรมึบทบาทในการให้ความรู้ในเรื่องราวของวัตถุที่นำมาจัดแสดงให้ชัดเจน ในการนำเสนอถ่ายทอด ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์ วัตถุสิ่งของ หลักฐาน ในรูปแบบที่ทันสมัย ที่ภัณฑารักษ์ประมวลขึ้นมา เพื่อเสริมสร้างความรู้ในนวัตกรรมหลายรูปแบบจากวัตถุในพิพิธภัณฑ์ ควรมีเอกสารแจกเพื่อ ประกอบการชม มีกิจกรรมเสริมสำหรับเด็ก ผู้ใหญ่ คนพิการและผู้ด้อยโอกาสรวมถึงผู้ที่อยู่ห่างไกล จากพิพิธภัณฑ์สถาน เพื่อเป็นการบริการทางการศึกษาเพิ่มขึ้นโดยมีเจ้าหน้าที่และภัณฑารักษ์เป็น ผู้แนะนำรวมถึงให้ข้อมูลในการเข้าชมว่า แบ่งลักษณะการบริการการศึกษาดังนี้

ภาพที่ 2-8 การแบ่งลักษณะการบริการการศึกษา

(กรมศิลปากร, 2558)

7.1 การนำชม เป็นการให้ความรู้กับผู้เข้ามาชมพิพิธภัณฑ์สถานโดยมีการอธิบายเล่าเรื่อง ให้ข้อมูล ประวัติของพิพิธภัณฑ์สถานและความเป็นมาของวัตถุและนิทรรศการที่จัดแสดง ผู้นำชมควรต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดง

การเตรียมบุคลากรเพื่อดำเนินการนำชมนิทรรศการ	
1. คัดเลือกบุคลากรในองค์กร	2. อบรมและทดสอบ
3. ประเมินผล	4. ให้บริการนำชม

ภาพที่ 2-9 ตารางการเตรียมการจัดทำนิทรรศการ

7.2 กิจกรรมให้ความรู้ ควรมีกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ประเด็นในนิทรรศการที่จัด เพื่อกระตุ้นให้เกิดการสนใจในนิทรรศการ อีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้ก่อให้เกิดประโยชน์ในการบอกเล่าต่อ ๆ กัน

ขั้นตอนการดำเนินการกิจกรรม	
1. เชิญวิทยากร	2. ทำเอกสารประกอบ
3. เชิญกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรม	4. จัดเตรียม จัดสถานที่
5. จัดเตรียมอุปกรณ์	6. ดำเนินการจัดกิจกรรม
7. ประเมินผลการดำเนินการ	

ภาพที่ 2-10 ตารางขั้นตอนการดำเนินการกิจกรรม

7.3 การจัดทำเอกสารให้ความรู้เกี่ยวกับนิทรรศการในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ เอกสารประกอบนิทรรศการ รายการวัตถุ สิ่งของ ที่นำมาจัดนิทรรศการ วิธีการในการร่วมกิจกรรม การจัดทำเอกสารควรเป็นในรูปแบบที่เข้าใจง่ายเหมาะกับทุกกลุ่มเป้าหมายที่เข้าชม

การจัดทำเอกสารให้ความรู้

1. จัดทำเอกสารแผ่นพับตรวจสอบ	2. จัดรูปแบบเอกสาร
3. จัดทำ	4. แจกจ่ายเอกสาร

ภาพที่ 2-11 ตารางภาพกรอบการบริการการศึกษา

(กรมศิลปากร, 2558)

หน้าที่ทางสังคมพิพิธภัณฑสถาน Social function จะต้องปรับแนวทางให้เป็นไปตามยุคสมัย ทางสังคมต้องให้บริการอย่างกว้างขวางทั่วถึงเพื่อให้ใกล้ชิดกับชุมชนนั้นก็คือ การให้บริการ ด้านการสื่อที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว

แนวทางการสื่อความหมาย

ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง (2555) ได้กล่าวไว้ในบทความ “ปัญหาของพิพิธภัณฑ” ว่า พิพิธภัณฑส่วนใหญ่ ขาดบุคลากรที่จะทำหน้าที่ ที่จำเป็นตามลักษณะงานพิพิธภัณฑ เช่น นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ทำให้พิพิธภัณฑขาดการพัฒนาที่น่าสนใจ และขาดพลังที่จะขับเคลื่อนให้งานพิพิธภัณฑเป็นแหล่งการเรียนรู้ หรือ แหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่น และการเปิดให้บริการไม่ต่อเนื่อง ทำให้การใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑมีจำกัด

การสื่อความหมายอนุสรณ์สถาน

การสื่อความหมายอนุสรณ์สถานพิพิธภัณฑสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวีรกรรมของบุคคลและเนื้อหาเหตุการณ์สำคัญมี 3 ลักษณะคือ 1) การบรรยาย เป็นตัวอักษร 2) รูปสลักแบบประติมากรรม 3) การสื่อความหมายเชิงตัวเลข ที่มีการบันทึกช่วงเวลา และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อนุสรณ์สถานพิพิธภัณฑสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา เป็นพิพิธภัณฑขนาดเล็ก

การสื่อความหมายวัตถุในพิพิธภัณฑ

การสื่อความหมายเกี่ยวกับวัตถุในพิพิธภัณฑ ขึ้นอยู่กับวัตถุหรือสิ่งของที่นำมาจัดแสดง ของชิ้นหนึ่งมีความหมายแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับวัตถุชิ้นนั้นว่าใครเป็นผู้ใช้ สำหรับใน พิพิธภัณฑสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี นั้นในพิพิธภัณฑที่นำมาจัดแสดงของทุกชิ้นล้วนมีความหมาย เป็นสิ่งที่ทำให้ระลึกถึงพระองค์ท่าน แต่ความหมายที่แท้จริงนั้นก็ต้องมีคำอธิบายถึงที่มา และความสำคัญ โดยหน้าที่นั้นเป็นชื่อของตัวพิพิธภัณฑเองส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งคือคำอธิบาย

เป็นตัวอักษรที่ต้องเพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่ที่ดูแลรักษาด้วย หรือในสมัยปัจจุบันจะต้องใช้สื่อทางดิจิทัลหรือเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการสร้างคำอธิบาย

การสื่อความหมายของพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ที่เก็บรวบรวมวัตถุทางวัฒนธรรมที่ได้ใช้ในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่นำจัดแสดงเรื่องราว เช่น ทางประวัติศาสตร์จากอดีตเป็นช่วงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องราวของบุคคลสำคัญ โดยจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันเป็นตัวสื่อความหมาย หลักการที่ควรนำมาใช้ในพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี คือ

1. การส่งเสริมความเข้าใจของพิพิธภัณฑ์สู่ชุมชน เป็นสิ่งพิมพ์หรือสื่อดิจิทัล นำไปติดตั้งตามบอร์ดของโรงพยาบาล หรือแม่กระทั่งแผ่นพับ Brochure นำไปวางให้คนที่มาติดต่อโรงพยาบาลได้เห็นก็จะสนใจอยากเข้าไปชม ในการจัดนิทรรศการที่จะเกิดขึ้นผู้วิจัยนำเสนอในรูปแบบของการทำ e-Book เพื่อนำไปเผยแพร่

2. การนำเสนอเนื้อหาเรื่องราวพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่ทรงมีต่อโรงพยาบาล เป็นเรื่องของ “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” เป็นการปลูกจิตสำนึกของคนในพื้นที่ผ่านทางเว็บไซต์ของโรงพยาบาล โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า สร้างสื่อระบบดิจิทัล e-Museum เพื่อเข้าถึงพิพิธภัณฑ์

3. การสร้างสื่อความหมายของพิพิธภัณฑ์ ควรให้ข้อมูลกับเจ้าหน้าที่ ที่ทำงานในโรงพยาบาล เพื่อเจ้าหน้าที่แต่ละแผนกจะได้นำไปถ่ายทอดความรู้ที่ได้ศึกษาข้อมูลมา ไปเผยแพร่ข้อมูลต่อกับคนที่มาติดต่อโรงพยาบาลได้

4. การสื่อควรเริ่มจากข้างในภายในองค์กร และ เผยแพร่สู่ภายนอกในพื้นที่ใกล้เคียง

5. ให้ความสำคัญกับประติมากรรมปั้นของสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี

พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และ สถาปัตยกรรม ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่ง UNESCO ได้ประกาศยกย่องสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก เนื่องในโอกาสวันพระราชสมภพครบ 150 ปี วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2555 ในฐานะที่ทรงมีผลงานดีเด่นด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ สุขภาพ และการอนุรักษ์พัฒนาด้านวัฒนธรรม

การสื่อความหมาย Interpretation ผู้วิจัยเห็นว่า การสื่อ ถึงความสำคัญและความหมายของพิพิธภัณฑ์สถานนั้นควรที่จะเริ่มจากการประชาสัมพันธ์ภายในโรงพยาบาลเป็นการปลูกจิตสำนึกให้กับองค์กร แล้วจึงค่อยจัดกิจกรรมและจัดนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี โดยการประยุกต์ใช้ซึ่งขยายแนวคิด แนวทาง โดย มนัส แก้วบุชา (2557) มีรายละเอียดขั้นตอนสื่อความหมายดังนี้ 1) วัตถุทางวัฒนธรรมและพื้นที่ 2) สิ่งแวดล้อมและการสื่อความหมาย 3) ผู้ชมและนักท่องเที่ยว

เมื่อได้ขั้นตอนการประชุมของการวางแผนและแนวคิดในการจัดนิทรรศการแล้วยังต้องกำหนดหน้าที่ในการรับผิดชอบและประชาสัมพันธ์ด้วยดังนี้

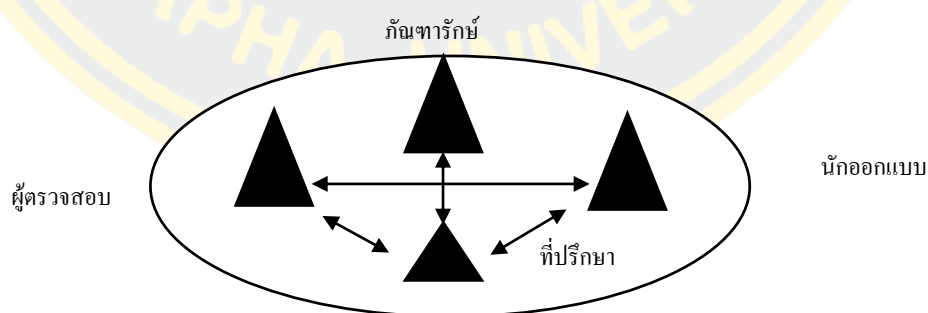
1. วัตถุประสงค์ที่มีเป็นการแสดงถึงความตั้งใจที่จะให้ผู้เข้าชมได้รับประโยชน์สูงสุดในการเรียนรู้จากกิจกรรมที่จัด ต้องมีความชัดเจนเหมาะสม จึงจะช่วยให้เป็นไปในสิ่งที่ผู้จัดต้องการเสนอและวางแผนไว้ในการเตรียมเนื้อหา วัสดุ อุปกรณ์ บุคลากร และวิธีการนำเสนอเป็นไปอย่างสอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้ชมที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

2. การจัดทำนิทรรศการ เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารที่เป็นผู้รับผิดชอบจะทำการวางแผนและกระจายงานให้แต่ละฝ่ายรับผิดชอบให้เหมาะสมกับขนาดและจำนวนเจ้าหน้าที่ เช่น ถ้าเป็นพิพิธภัณฑ์สถานขนาดเล็ก จำนวนเจ้าหน้าที่น้อย หรือถ้าเป็นพิพิธภัณฑ์สถานขนาดใหญ่ จำนวนเจ้าหน้าที่จะมากคนตามด้วย

ที่ปรึกษาพิพิธภัณฑ์สถานขนาดเล็ก หรือ ในขณะทำงานแบบเก่าจำนวนคนน้อยถึงแม้ว่าโครงการจะเป็นโครงการใหญ่ สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ในการทำงานได้อย่างใกล้ชิดและสะดวกขึ้น (มนัส แก้วบุชา, 2557)

คณะออกแบบนิทรรศการขนาดเล็กประกอบด้วย

1. ผู้กำกับตรวจสอบ (Editor) มีหน้าที่ตัดสินใจตรวจสอบควบคุม
2. ที่ปรึกษา (Co-ordinator) เป็นที่ปรึกษาประสานงาน
3. ภัณฑารักษ์ (Curator) มีหน้าที่จัดสรรเลือกวัตถุแลร์กษา
4. นักออกแบบ (Designer) มีหน้าที่ออกแบบทุกองค์ประกอบในการจัดนิทรรศการ

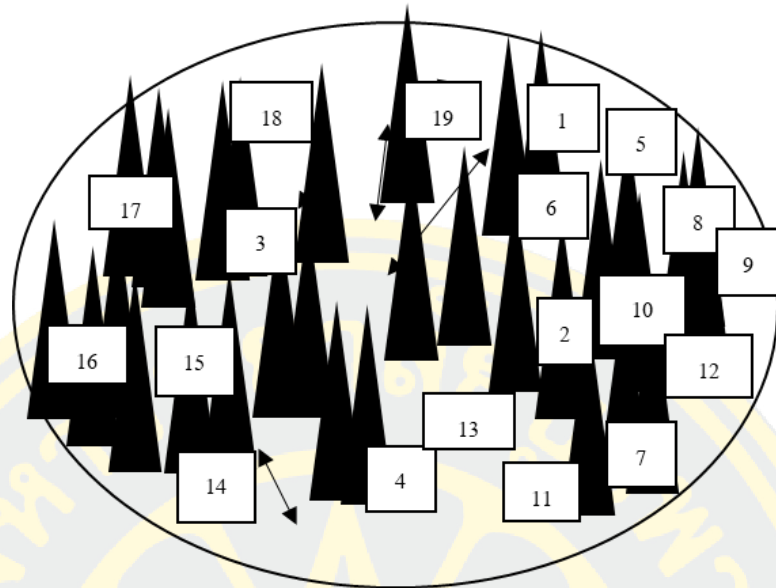

ภาพที่ 2-12 แผนภูมิภาพ คณะออกแบบนิทรรศการหลัก มี 4 คน

(มนัส แก้วบุชา, 2557)

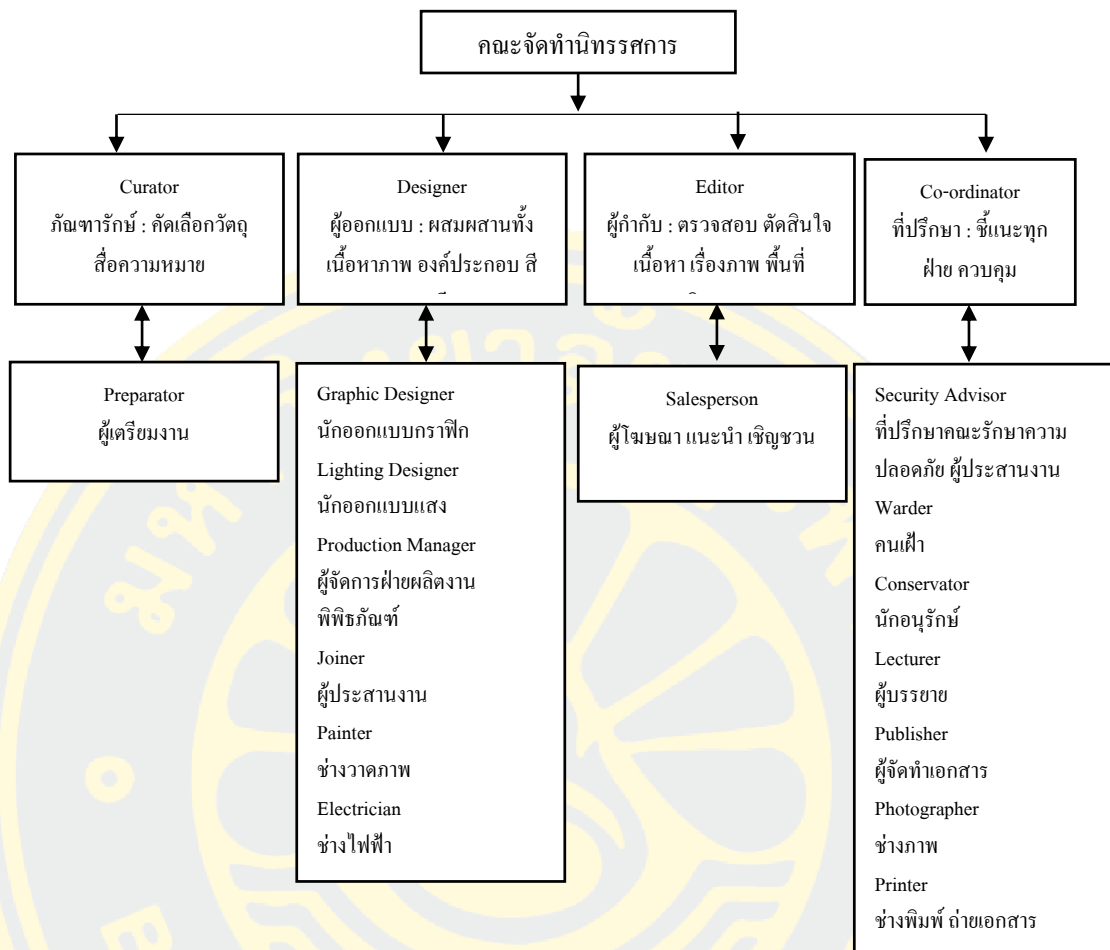
คณะออกแบบนิทรรศการพิพิธภัณฑ์สถานขนาดใหญ่ มีคณะทำงานรวมทั้งชุด 19 คน
ดังนี้

- 1) ผู้กำกับตรวจสอบ (Editor) มีหน้าที่ตัดสินใจตรวจสอบควบคุม
- 2) ที่ปรึกษา (Co-ordinator) เป็นที่ปรึกษาประสานงาน
- 3) ภัณฑารักษ์ (Curator) มีหน้าที่จัดสรรเลือกวัตถุดูแลรักษา
- 4) นักออกแบบ (Designer) มีหน้าที่ออกแบบทุกองค์ประกอบในการจัดนิทรรศการ
- 5) นักออกแบบสื่อสัญลักษณ์ (Graphic Designer) เป็นผู้ออกแบบสื่อที่จะจัดแสดง
- 6) นักออกแบบแสง (Lighting Designer) เป็นผู้ออกแบบแสงให้ตรงกับวัตถุที่จัดแสดง
- 7) ผู้จัดการฝ่ายผลิตงานพิพิธภัณฑ์ (Production Manager) มีหน้าที่ในการพัฒนา แก้ไข และปรับปรุงกระบวนการให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
- 8) ช่างไฟฟ้า (Electrician) ควบคุมดูแลกระบวนการติดตั้งไฟฟ้าตามจุดต่าง ๆ
- 9) ช่างวาดภาพ (Painter)
- 10) ผู้ประสานงาน (Joiner) มีหน้าที่ประกอบฉากติดตั้ง
- 11) คนเฝ้า (Warder) เป็นเจ้าหน้าที่ที่ดูแลรักษาวัตถุภายใน
- 12) นักอนุรักษ์ (Conserver) ทำหน้าที่รักษาซ่อมสงวน ทำการศึกษาและเผยแพร่
- 13) ผู้บรรยาย (Lecturer) ทำหน้าที่เป็นผู้อธิบายภายในงาน
- 14) ผู้จัดทำเอกสาร (Publisher) เกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่
- 15) ช่างภาพ (Photographer) ทำหน้าที่เก็บบันทึกภาพ
- 16) ช่างพิมพ์ ถ่ายเอกสาร (Printer)
- 17) ผู้โฆษณา แนะนำ เชิญชวน (Salespeople)
- 18) ผู้เตรียมงาน (Preparator)
- 19) ที่ปรึกษาคณะรักษาความปลอดภัย (Security Advisor)

ภาพที่ 2-13 แผนภูมิภาพ คณะการออกแบบนิทรรศการชุดใหญ่ มี 19 คน
(มนัส แก้วบุชา, 2557)

อนึ่ง คณะทำงานขนาดใหญ่แบบเต็มคณะ ตามแผนภาพข้างต้น อาจไม่ครบ และอาจสลับ
ทดแทนกันได้ เพราะแต่ละคนอาจมีความถนัดหลายด้าน

ภาพที่ 2-14 แผนภูมิภาพ คณะจัดทำนิทรรศการ
(มนัส แก้วบุชา, 2557)

หลักการพิจารณาวิธีนำเสนอนิทรรศการที่ดี

หลักการออกแบบนิทรรศการหมุนเวียน จากเอกสารประกอบการเรียนฟิสิคัลกันซ์และการจัดการของ มนัส แก้วบุชา (2557) เรื่อง กระบวนการสร้างภาพสืบเนื่อง: นิทรรศการ: การยอมรับ (Scenography: Exhibition: Acception) มีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

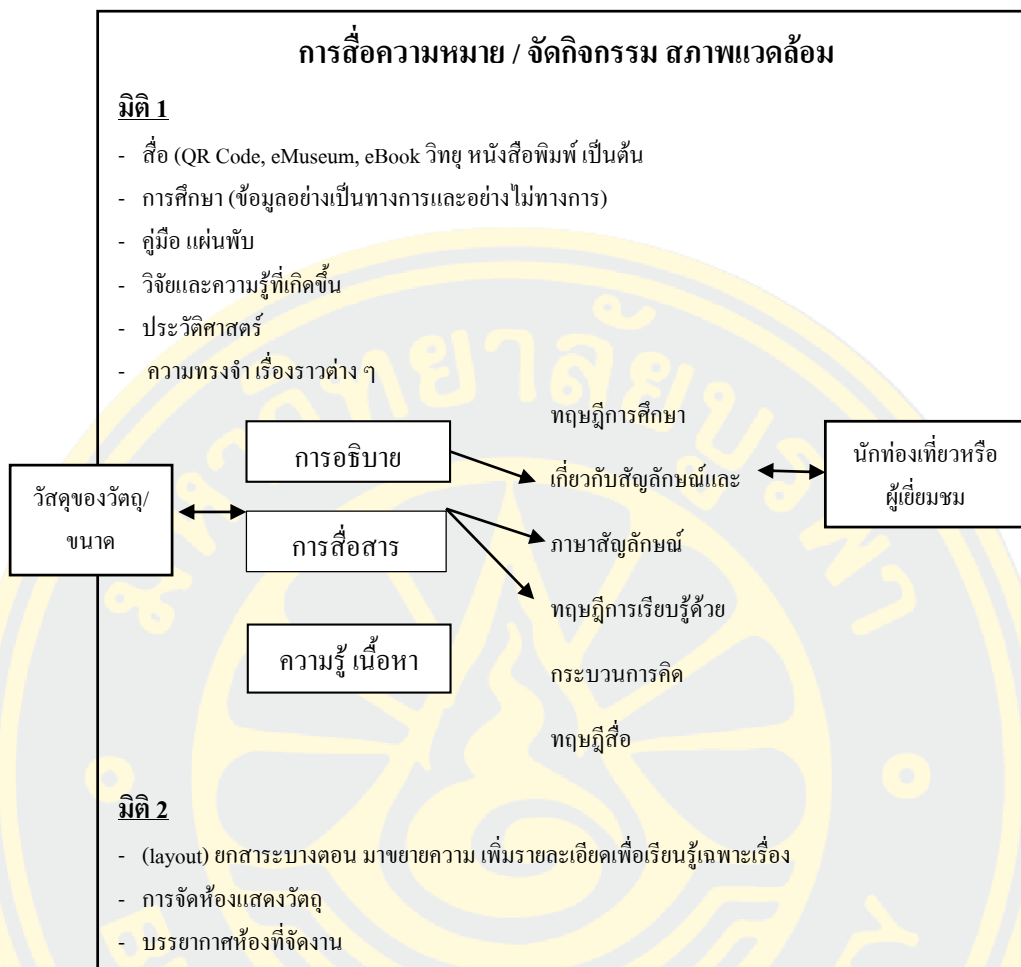
การนำเสนอนิทรรศการที่ยอมรับได้

1. ใช้พื้นที่เหมาะสม Area Perfection	2. ผู้ชมเข้าถึงได้ง่าย สะดวก Audiences Approach	3. นำเสนออย่างง่ายและเป็นไปได้ Easy Presentation as Possibility as 3.1 เขียนเนื้อหากระชับ Text writing 3.2 มีรูปแบบนิทรรศการเหมาะสม Exhibition format 3.3 มีสื่อครอบคลุม Mass 3.3.1 ภาพและคำอธิบาย Pictures, Caption 3.3.2 มีบริบทแวดล้อมที่เชื่อมโยง Context 3.3.3 มีแสงเสียงและการควบคุม Lamplitude, Lighting 3.3.4 มีการตกแต่งโดยรอบ Decoration around are	4. มีกิจกรรม มีบรรยากาศ มีการควบคุมเสียง Activities e.g. music- Amphitheatre or acoustical canopy
---	--	--	---

ภาพที่ 2-15 หลักการพิจารณาวิธีนำเสนอนิทรรศการที่ดี
(มนัส แก้ววูชา, 2557)

กรอบแนวคิดการสื่อความหมาย

การสื่อความหมาย Interpretation ของพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า มีการประยุกต์ใช้ Mode of Interpretation มีขั้นตอนการสื่อความหมายและรายละเอียดคือ 1) วัตถุประสงค์และพื้นที่ 2) การสื่อความหมายและสิ่งแวดล้อม 3) ผู้เข้าชม หรือนักท่องเที่ยว ตามภาพดังนี้

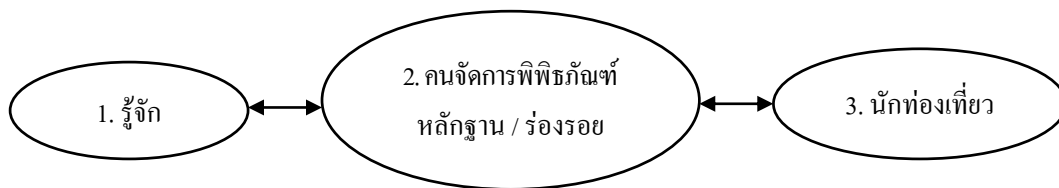
ภาพที่ 2-16 การสื่อความหมาย / จัดกิจกรรม สภาพแวดล้อม

(มนัส แก้วบุชา, 2557)

หมายเหตุ ต้องพิจารณาความเกี่ยวเนื่องกับรูปแบบการจัดทำข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยว / ผู้ชม

รูปแบบข้อมูลสำหรับผู้ชม (A MODEL OF TOURIST ATTRATIONS) นำมาจากข้อมูลของ Staiff¹ after MacCannell (1976) and Urry (1995) แปลและขยายแนวคิด แนวทาง โดย มนัส แก้วบุชา (2557) มีรายละเอียดที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ดังนี้

¹ Prof. Dr. Russell Staiff: ผู้ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมด้านการสื่อความหมาย: สาขาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเวสเทอร์น ตะวันตก นครซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย (Tourism Studies, University of Western Sydney, Australia)

ลักษณะทางกายภาพของวัตถุ

- คุณค่าทางการเป็นมรดก
- คุณค่าทางประวัติศาสตร์
- คุณค่าทางความงาม
- จัดกลุ่มให้สอดคล้องกัน (ของดั้งเดิม เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน) ← - มีการตรวจสอบ
- มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ ← - มีการยืนยัน
- คุณลักษณะพิเศษ ← - ผู้กเป็นเรื่องราว
- คุณค่าทางวัฒนธรรม ← - ที่สอดคล้องกัน
- คุณค่าทางสัญลักษณ์
- การเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับ
- บุคคล
- ตำนาน / ลึกลับ
- อื่น ๆ

ภาพที่ 2-17 รูปแบบของข้อมูลที่นำมาประยุกต์ใช้ในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเทพราช (มนัส แก้วบุชา, 2557)

การประชาสัมพันธ์ ความหมาย

ทัศนีย์ ผลชานิกโก (2545) ผู้อำนวยการสำนักประชาสัมพันธ์เขต 6 สงขลา ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิชาการประชาสัมพันธ์ ได้ให้ความหมายของการประชาสัมพันธ์ คือ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มบุคคล องค์กร สามารถใช้การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ภารกิจเป็นไปอย่างราบรื่นลดทอนปัญหาที่จะเกิดขึ้นให้น้อยที่สุด ได้มีทฤษฎีและตำราเกี่ยวมากมายเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์กล่าวไว้ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับ มนัส แก้วบุชา (2542) กล่าวว่าการจัดพิพิธภัณฑ์ที่มีรูปแบบน่าเบื่อหน่าย ภาพลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ที่หยุดนิ่ง (Dead Museum) เนื่องจากขาดความเคลื่อนไหวในกิจกรรมที่จะสร้างความแปลกใหม่ และความเข้าใจในงานพิพิธภัณฑ์ให้กับผู้ชม ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้พิจารณาว่าพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ควรจะได้ปรับปรุงวิธีการนำเสนอข้อมูลประชาสัมพันธ์ ข้อมูลการเชื่อมโยงผ่านเครือข่ายระบบออนไลน์สื่อดิจิทัล อันประกอบด้วยแนวทางพัฒนาองค์กร ดังนี้

การพัฒนานวัตกรรมและการประชาสัมพันธ์เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลโดยง่าย ผู้วิจัยคำนึงถึงภาพรวม มี 2 ประเภท คือ

1. Internal Public Relations การประชาสัมพันธ์ภายใน คือ การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างบุคคลภายในองค์กรเดียวกันเพื่อให้เกิดความสามัคคี ความผูกพัน รวมถึงความจงรักภักดีต่อองค์กร (Loyalty)

2. External Public Relations การประชาสัมพันธ์ภายนอก คือ การสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกที่องค์กรเกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการประสานงานต่อกัน ซึ่งการทำการประชาสัมพันธ์ภายนอกต้องเกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลที่เป็นกลุ่มขนาดใหญ่ หรือจำนวนมาก จึงอาจใช้เครื่องมือ สื่อสารต่าง ๆ เข้ามาช่วยเผยแพร่กระจายข่าวสู่สาธารณชน ได้แก่ สื่อมวลชน (Mass Media) เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น

หลักการในการประชาสัมพันธ์สำหรับพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี คือ ใช้ระบบสื่อสารออนไลน์ประเภทต่าง ๆ เช่น การสร้างเครือข่ายผ่าน คิวอาร์ โค้ด (QR Code) อีมิวเซียม (e-Museum) อีบุ๊ก (e-Book) คู่มือนำชมพิพิธภัณฑ์ ดังมีหลักการสร้างและจัดทำสื่อออนไลน์ตามลำดับ คือ การสร้างเครือข่ายผ่าน เว็บเพจ ของทางโรงพยาบาล เป็นเครือข่ายกลุ่มเป้าหมายที่มีการเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการเข้าถึงได้หลายช่องทาง เช่น แอปพลิเคชันบนสมาร์ตโฟน แท็บเล็ต คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

การสร้างเครือข่ายผ่าน คิวอาร์ โค้ด นั้นเป็นการสร้างข้อมูลเครือข่ายแบบย่อสามารถเปิดอ่านข่าวสารต่าง ๆ ผ่านสมาร์ตโฟนได้ทันที โดยการใช้สมาร์ตโฟนสแกนเพื่ออ่าน ข้อมูลต่าง ๆ ได้ทันที (อัจฉรา กิจเดช และกิตติศักดิ์ แก้วบุตรดี, 2561)

การสร้างเครือข่ายผ่าน อีมิวเซียม (e-Museum) คือ ระบบพิพิธภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์เป็นการประยุกต์เทคโนโลยีในการจัดเก็บ บริหารจัดการ และแลกเปลี่ยนเผยแพร่ข้อมูลและองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบดิจิทัล เป็นการอนุรักษ์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์ให้อยู่ในรูปแบบของดิจิทัลและก่อให้เกิดสังคมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลระหว่างพิพิธภัณฑ์ และผู้ที่สนใจข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ ซึ่งการสร้างพิพิธภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์ สามารถสร้างได้ทั้งแบบมีสถานที่จริง และไม่มีสถานที่จริงสามารถจัดทำได้ ขึ้นอยู่กับข้อมูล รูปแบบที่ต้องการนำเสนอและเอกลักษณ์เฉพาะของพิพิธภัณฑ์นั้น ๆ (ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, 2561)

การสร้างเครือข่ายผ่าน แผ่นพับ คู่มือนำชมพิพิธภัณฑ์ เป็นการออกแบบเผยแพร่โดยนำไปวางทางเข้าพิพิธภัณฑ์ หรือจะนำไปวางตามสถานที่ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเป็กลุ่มเป้าหมายที่สนใจ

การทบทวนวรรณกรรมในบทนี้ผู้วิจัยได้นำหลักการ หลักวิชา วิธีวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ประกอบด้วย บทบาทหน้าที่ของ

พิพิธภัณฑ์เชิงอนุรักษ์สถาน ซึ่งบูรณาภาพจากกฎบัตรของสภาพิพิธภัณฑสถานนานาชาติ หรือ ไอคอม (ICOM) โดยใช้หลักการสื่อสารและการปฏิบัติการของ อินเฮาส์ In-house และ เอาท์ริช (Out-reach) มาดำเนินการ สิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องเร่งดำเนินการคือ กลวิธีจัดทำทะเบียนวัตถุ หลักการนำเสนอ นิทรรศการ-หลักการสื่อความหมาย ที่จำเป็นต้องมีคณะกรรมการตรวจสอบการจัดทำเพื่อให้เหมาะสม นอกจากนี้ในเรื่องของ เอาท์ริช (Out-reach) ผู้วิจัยคำนึงถึงบุคคลที่ไม่สามารถมาชมพิพิธภัณฑ์ได้ เพราะอยู่ห่างไกลจึงได้นำหลักการจัดทำสื่อดิจิทัลออนไลน์ การสร้างเครือข่ายผ่าน คิวอาร์ โค้ด (QR Code) อีมีวูเชื่อม (e-Museum) และ อีบุ๊ก (e-Book)

ทั้งหมดที่ได้จัดการนี้จะเข้ามาอยู่ในการจัดทำนิทรรศการของผู้วิจัย คือ การออกแบบ นิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี โดยมีแนวทางในการจัดทำนิทรรศการของผู้วิจัย ผู้วิจัยได้นำศาสตร์ของพระราชามาใช้ ดังต่อไปนี้

การพัฒนาตามแนวทางของศาสตร์พระราชา

แนวทางการดำเนินงานตามพระราชดำริ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2554) หรือหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงใช้ในการดำเนินโครงการตามพระราชดำริ และสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) รวบรวมไว้มี 23 หลักการ ซึ่งควรศึกษาและนำมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาโครงการและ กิจกรรมต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ได้แก่

- 1) ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ
- 2) ระเบิดจากข้างใน
- 3) แก้ปัญหาที่จุดเล็ก
- 4) ทำตามลำดับขั้น
- 5) ภูมิสังคม
- 6) องค์กรวม
- 7) ไม่ติดตำรา
- 8) ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด
- 9) ทำให้ง่าย
- 10) การมีส่วนร่วม
- 11) ประโยชน์ส่วนรวม
- 12) บริการรวมที่จุดเดียว

- 13) ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ
- 14) ใช้ธรรมปราบอธรรม
- 15) ปลุกป่าในใจคน
- 16) ขาดทุนคือกำไร
- 17) การพึ่งตนเอง
- 18) พออยู่พอกิน
- 19) เศรษฐกิจพอเพียง
- 20) ความซื่อสัตย์ สุจริต จริ่งใจต่อกัน
- 21) ทำงานอย่างมีความสุข
- 22) ความเพียร
- 23) รู้ รัก สามัคคี

ในการวิจัยเรื่อง การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ผู้วิจัยต้องการใช้ศาสตร์พระราชทานอันประกอบด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการทรงงานมาเป็นรากฐานของการคิดและการดำเนินงานเป็นการนำศาสตร์พระราชมามาช่วยสร้างแรงบันดาลใจสำหรับการพัฒนาเพื่อการออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชาในครั้งนี้

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษางานวิจัยเรื่องการออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” ณ พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี จังหวัดชลบุรี เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและประวัติศาสตร์ การจัดการระบบวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ตามหลักการจัดการคุณลักษณะทางวัฒนธรรมของสภาการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หลักการเป็นการสื่อถึงความหมายและคุณค่าของมรดกแห่งความทรงจำ ผ่านทางวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ โดยการออกแบบนิทรรศการและกิจกรรมที่จะมีขึ้น วิธีการคือ 1) ศึกษาเกี่ยวพระราชประวัติของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี และพระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี 2) การสื่อความหมายของการออกแบบการจัดนิทรรศการและกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์สถาน 3) ศึกษาภูมิสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ศึกษาศาธัตถะการทอผ้าอ่างศิลา บ้านมาบหม้อ บ้านปึก ศึกษาบริบทของต้นตำรายาม่อมและสืบสาวเรื่องราวของหมอสูกเทวดา 4) การจัดทำทะเบียนวัตถุและสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นมรดกแห่งความทรงจำ 5) ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้มีความภาคภูมิใจตลอดจนให้รู้สึกรักและหวงแหนมรดกแห่งความทรงจำเพื่อการสานต่อกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง 6) การประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์สถาน โดยนำเทคโนโลยีสื่อสารสนเทศมาเผยแพร่ให้กว้างขวาง 7) จัดทำฐานข้อมูลทางวิชาการที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายโดยบุคคลภายนอก เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจต่อบุคคลที่เข้าถึงข้อมูล ดังมีกระบวนการวิจัยดังนี้

พื้นที่ของงานวิจัยแหล่งข้อมูล

1. พื้นที่อาคารพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี จังหวัดชลบุรี
โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา
2. รวบรวมข้อมูลจากแหล่งเอกสารของสภาการศึกษาไทย หนังสือ บทความ ข้อความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. สืบค้นข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย
4. การออกแบบกรอบแนวคิดและกรอบแนวทางการดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มเป้าหมายไว้ดังนี้

1. เจ้าหน้าที่และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
2. ผู้ที่เกี่ยวข้องในโรงพยาบาล
3. กลุ่มคนในชุมชนบริเวณโรงพยาบาลและพื้นที่ใกล้เคียง
4. กลุ่มข้าราชการในจังหวัดชลบุรี
5. กลุ่มนักศึกษา นักเรียนและประชาชนทั่วไป
6. บุคคลคนทั่วไปที่ผ่านมาท่องเที่ยวในศรีราชาและใกล้เคียง ตลอดจนผู้ที่สนใจ

พิพิธภัณฑ์สถานซึ่งพบข้อมูลผ่านทางโซเชียลมีเดีย

แบบสอบถามสำหรับประชากรกลุ่มตัวอย่าง

1. ผู้วิจัยจะดำเนินการสอบถามโดยการสัมภาษณ์ สอบถาม สังเกตการณ์ อ่านสมุดคนเยี่ยม
2. ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์โดยทีมงานของสภากาชาดไทยชลบุรี
3. เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในพิพิธภัณฑ์สถาน
4. เจ้าหน้าที่ แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลทั่วไป
5. ผู้เข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์สถาน

การสำรวจพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูล

การลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลของผู้วิจัย มีดังต่อไปนี้

1. เข้าไปสืบค้น บันทึก เอกสาร ทางประวัติศาสตร์ ณ พิพิธภัณฑ์สถาน
2. เข้าไปมีส่วนร่วมพูดคุย สอบถามประวัติความเป็นมาอย่างไม่เป็นทางการกับชุมชน

บ้านปึกเรื่องผ้าทอมือพื้นบ้าน

3. เข้าไปสัมภาษณ์พูดคุยถึงที่มาและลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนของวิธีการทำแป้งท้าว

ยายม่อม ณ ชุมชนมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก

4. ลงพื้นที่วัดใหญ่อินทาราม เรื่องหมอสูกเทวดา ตลอดจนทายาทและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อ

จัดทำประวัติและผลงานของหมอสูกเทวดา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. แบบสัมภาษณ์
2. โปรแกรมการจัดทำทะเบียนวัตถุ
3. โปรแกรมจัดทำเว็บไซต์

อุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องบันทึกเสียง
2. กล้องถ่ายภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การค้นคว้าจากเอกสารหอจดหมายเหตุ หอสมุดแห่งชาติ และสถานที่ต่าง ๆ ที่ได้ลงพื้นที่ภาคสนาม
2. หนังสือพระราชประวัติสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี จากหอสมุดแห่งชาติ และจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องจากสภากาชาดไทย
4. บทความเอกสารชั้นต้นของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ในการยื่นขอจาก UNESCO
5. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ
6. การรวบรวมข้อมูลจากการลงภาคสนามในเรื่องการทอผ้า เบี่ยงท้าวขาม่อม หมอสุกเทวดา

การเรียบเรียงข้อมูล

1. เป็นการศึกษาและวิเคราะห์จากวัตถุประสงคฺ์และข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และข้อมูลที่ได้อย่างครบถ้วนหรือไม่
2. เลือกใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมาเรียบเรียงให้เหมาะสม ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน และเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้

การตรวจสอบข้อมูล

จากเอกสาร หนังสือ บทความที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการลงภาคสนาม ทั้งหมดนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอและปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา ตลอดจนปรึกษาหาข้อมูลจากมูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ได้รับคำแนะนำเรื่องข้อมูลเป็นเอกสารชั้นต้นจากสภาภาษาไทย

1. นำข้อมูลมาวิเคราะห์ ออกแบบ ในการจัดกิจกรรมนิทรรศการ เพื่อให้นักวิจัยสมบูรณ์แบบ

2. สรุปผลการวิจัยและการจัดนิทรรศการ การนำเสนอในรูปแบบของรายงานการวิจัย ตัวแปรในการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้

2.1 ด้านสถานที่ตั้งและสิ่งแวดล้อมในอดีต

2.2 ด้านสถานที่ตั้งในปัจจุบัน

2.3 สร้างสำนึกในการเรียนรู้ค้นคว้าทางด้านพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ในสถานะพระเมตตาต่อชาวชลบุรี ตลอดจนในฐานะบุคคลสำคัญของโลกผู้สร้างสรรค์ อนุสรณ์สถานไว้ ณ เมืองชลบุรี

2.4 การรักษาความปลอดภัยต่อทรัพย์สินภายในพิพิธภัณฑ์สถาน

2.5 ตัวแปรทางด้านเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ให้ความรู้กับผู้เข้าชม

2.6 ตัวแปรด้านบุคคลที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ และพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่มีต่อชาวชลบุรี ตัวแปรต่าง ๆ มีผลต่อการพัฒนาและให้ความรู้ รวมถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่จะนำมาใช้กับพิพิธภัณฑ์สถานในอนาคต รวมถึงการช่วยกันบำรุงรักษาไว้ เพราะพิพิธภัณฑ์สถานแห่งนี้เป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่อยู่ในสถานที่ราชการการเข้าออกและการขอเข้าชมมีขั้นตอน และด้วยตัวตึกสถานที่ตั้งนั้น ไม่ได้เป็นเพียงที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์สถานแต่อย่างเดียวนั่น แต่ยังใช้ร่วมกับการประชาสัมพันธ์ซึ่งเป็นอาคารอเนกประสงค์ การเผยแพร่งานวิจัยเป็นการนำเสนอผ่านสื่อเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์สู่สื่อสาธารณะ และเพื่อนำไปเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักของผู้ที่สนใจ

การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการอธิบายตามข้อมูลจริงที่ได้ศึกษา และค้นคว้าหาข้อมูลจากแหล่งจริงที่เคยเกิดขึ้นในอดีต และได้ศึกษาจากหोजดหมายเหตุ แหล่งข้อมูลจากบันทึก และสิ่งพิมพ์ที่มีการเผยแพร่ตีพิมพ์ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาที่เกิดขึ้นจริงจนมาเป็นพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ตลอดจนการลงภาคสนามเก็บข้อมูลเพื่อเป็นแนวทาง

ในการจัดนิทรรศการและกิจกรรมที่เกิดขึ้นให้เหมาะสมทั้งนี้จะนำเสนอผลการศึกษาทั้งหมดในรูปแบบของงานวิจัยต่อไป ดังนี้

1. สรุปผลงานวิจัย
2. นำเสนองานการวิจัย รูปแบบการเขียนรายงานการวิจัยแบบสมบูรณ์
3. เผยแพร่งานวิจัยสู่สาธารณะ

ตารางที่ 3-1 แสดงลำดับและขั้นตอนแผนการดำเนินงานวิจัย

ลำดับขั้นตอน (Step)	แผนการดำเนินงาน (Planning)/ กิจกรรมและรายละเอียดการศึกษา	ระยะเวลา (Tentative)
1	- วางแผนการวิจัยเพื่อศึกษา สำรวจ รวบรวมข้อมูลการออกแบบ นิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี จังหวัดชลบุรี - เรือนพิพิธภัณฑ์ผ้าทอมือยายหง่วน ยายไอ้ เสริมศรี แห่งบ้าน มาบหม้อ บ้านปึก	มกราคม พ.ศ. 2562
2	- กำหนดพื้นที่การศึกษา คือ พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรม ราชเทวี จังหวัดชลบุรี	มกราคม พ.ศ. 2562
3	- ตั้งคำถามการวิจัย	กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562
4	กำหนดรูปแบบเครื่องมือการวิจัย - การสัมภาษณ์ - แบบสอบถาม	มีนาคม พ.ศ. 2562
5	- กำหนดกลุ่มเป้าหมาย - ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถาน โดยทีมงานของสภากาชาดไทยชลบุรี - เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในพิพิธภัณฑสถาน - เจ้าหน้าที่ แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลทั่วไป - ผู้เข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถาน - บุคคลข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวกับหัวข้อข้อมูลการวิจัย	เมษายน พ.ศ. 2562
6	- รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และบุคคลข้อมูล	พฤษภาคม พ.ศ. 2562

ตารางที่ 3-1 (ต่อ)

ลำดับขั้นตอน (Step)	แผนการดำเนินงาน (Planning)/ กิจกรรมและรายละเอียดการศึกษา	ระยะเวลา (Tentative)
7	- ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี จังหวัดชลบุรี - บุคคลข้อมูลภาคสนามชุมชนอ่างศิลา บ้านมาบหม้อ คุณหนู่ย คุณรินจง เสริมศรี (ลูกชายและลูกสะใภ้ยายไอ้) อาจารย์ไพโรจน์ เสริมศรี (ลูกชายยายห่วน เสริมศรี)	มิถุนายน พ.ศ. 2562
8	- เรียบเรียงข้อมูลจากแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์	กรกฎาคม พ.ศ. 2562
9	- วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์	สิงหาคม พ.ศ. 2562
10	- วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ วางแผน ออกแบบต่อ สาธารณชนในรูปแบบนิทรรศการช้อนพิพิธภัณฑ	ตุลาคม- กรกฎาคม พ.ศ. 2563
11	- จัดนิทรรศการ “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี”	กันยายน พ.ศ. 2563
12	- ส่งบทความเพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร	ตุลาคม พ.ศ. 2563
13	- เผยแพร่งานวิจัยสู่สาธารณชน	พฤศจิกายน พ.ศ. 2563
14	- นำเสนอข้อมูลการวิจัยให้คณะกรรมการกลั่นกรอง	ธันวาคม พ.ศ. 2563

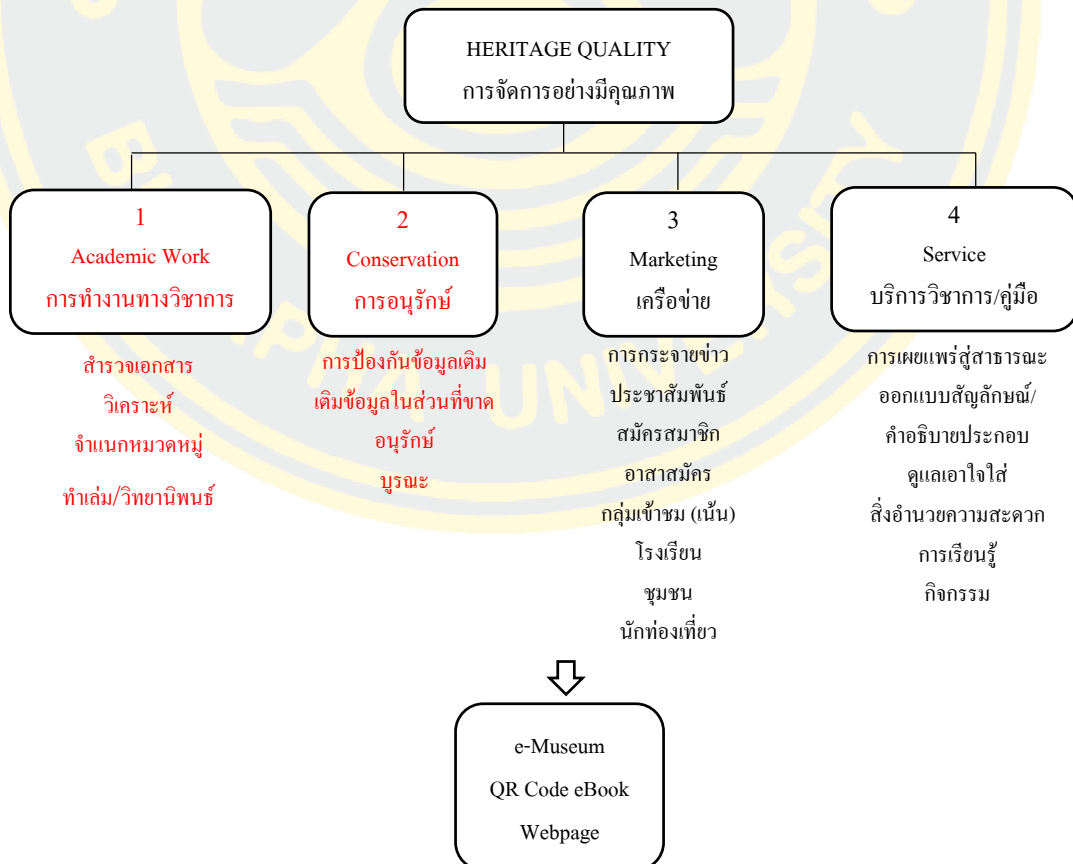
บทที่ 4

พระมหากษัตริย์คุณที่ทรงมีต่อท้องถิ่นชลบุรี

ผู้วิจัยจะดำเนินการสำรวจพื้นที่ที่เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับหัวข้อวิทยานิพนธ์ โดยมีชื่อว่า ถิ่นชลบุรี เชื่อมโยงดำเนินงานตามวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลทางสังคมดังนี้คือ

เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องของ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ในชลบุรีนับตั้งแต่พ.ศ. 2442 เป็นต้นมา ทั้งนี้เพื่อจะสำรวจว่าสถานที่ใดบ้างที่ทรงมีพระมหากษัตริย์คุณต่อท้องถิ่นชลบุรี มีสิ่งใดบ้างที่ยังคงอยู่ และสิ่งใดที่หลงลืมอันจะนำไปสู่ข้อมูลของพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ตลอดจนนำไปใช้เป็นข้อมูลออกแบบนิทรรศการและกิจกรรมในบทที่ 5 ต่อไป

ผู้วิจัยนำกรอบแนวคิดเรื่องการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพมาใช้ ซึ่งประกอบด้วย กรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 4-1 กรอบแนวคิดเรื่องการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

ในบทที่ 4 จะนำหลักเกณฑ์ในกรอบแนวคิดวิจัยมาใช้เพียง 2 ข้อ คือ

1. การทำงานทางวิชาการ (Academic Work) คือ การสำรวจเอกสารและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง โดยการจำแนกหมวดหมู่ จัดลำดับก่อนหลังและจึงนำมาใช้ในการวิเคราะห์
2. การอนุรักษ์ (Conservation) คือ การป้องกันข้อมูล เติมเต็มข้อมูลในส่วนที่ขาด เพื่ออนุรักษ์ เติมเต็มข้อมูล และบูรณะข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์และมีแนวโน้มจะสูญหายได้ โดยวิธีการสำรวจ ถ่ายภาพ เล่าเรื่อง และสัมภาษณ์

ทั้ง 4 หัวข้อของ HERITAGE QUALITY การจัดการอย่างมีคุณภาพ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลมา สักวิเคราะห์ในส่วนที่สำคัญและสัมพันธ์กัน และจะจัดทำในรูปแบบของ e-Museum, QR Code, e-Book, Webpage โดยจะเน้นในหัวข้อเรื่องการทำงานทางวิชาการและการอนุรักษ์ กับการสำรวจ ภาคสนามที่สอดคล้องกับเอกสาร มีหลักเกณฑ์คือ นำภาพมาเล่าเรื่อง เป็นการย้อนรอยทางวัฒนธรรม นำภาพมาขยายความในพื้นที่เก่าที่มีสถานะในปัจจุบันคือ วัดอุสสถานที่มีอยู่ในอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่ง บางแห่งได้มีการบูรณะไปบ้างแต่บางแห่งก็ยังคงอยู่แต่ไม่สมบูรณ์ ทั้งหมดนี้มุ่งหวังที่จะเล่าเรื่อง ผ่านภาพที่มีชีวิตผ่านการร้อยเรียงเพื่อเติมเต็มข้อมูลในส่วนที่ขาดของถิ่นชลบุรีกับพื้นที่เชื่อมโยง เริ่มจากการเล่าเรื่องผ่านภาพในยุครัตน โกสินทร์ตอนกลางในพื้นที่ของวัด คำหนัก และชุมชนที่อยู่ใน ส่วนที่เชื่อมโยงกับสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าภายใต้หัวข้อดังนี้

**ย้อนรอยร้อยปีที่ชลบุรี ดั่งมีการลำดับเรื่องและภาพตามลำดับพื้นที่โดยเริ่มต้นจาก
บางปลาสร้อยถึงศรีราชา**

พระราชประวัติ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ทรงเป็นพระราชธิดา ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติจากเจ้าจอมมารดาเปี่ยม สมเด็จพระปิยมหาราชดิศรัจฉรินทรมาตา พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ประสูติเมื่อวันพุธแรม 2 ค่ำเดือน 10 ปีจอ จุลศักราช 1224 ณ พระบรมมหาราชวัง ตรงกับวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2405 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามพระนามว่า พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ดังนี้คือ

“...พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสยัมผู้พระบิดา ขอตั้งพระนามแก่บุตรที่ประสูติแต่เปี่ยมผู้มารดา ในวันที่ 4๗ 10 ค่ำ ปีจอ จัตุศกศักราช 1224 นั้นว่า พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าสว่างวัฒนา วัดมุลคู่ธาตุเป็นอาทิอักษร วัดอายุแปนอันต้อักษรของเจริญ ชนมายู พรรณสุข พล ปฏิภาณ สุขสาร สมบัติ ศรีสวัสดิ พิพัฒมงคล พิบูลผล ทุกประการเทอญ...” (สมภพ จันทรประภา, 2514)

สมเด็จพระบรมราชเทวี ทรงมีพระเจ้าพี่ยาเธอ พระเจ้าพี่นางเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ และพระเจ้าน้องเธอ เรียงพระมารดา 5 พระองค์ โดยลำดับดังนี้ (เวนิสา เสนีวงศ์, 2541)

1. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุณากรรณ อนันตไชย
2. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์ วโรปการ (ต้นสกุล เทวกุล)
3. สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี
4. สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า
5. สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง
6. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์

ด้านการศึกษา สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ทรงได้รับการศึกษาในพระราชวัง ตามโบราณราชประเพณี คือเรียนรู้ภาษาทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ งานหัตถศิลป์ราชสำนัก กริยามารยาท ตามธรรมเนียมของชาววัง สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงได้ชื่อว่ามีความเป็นเลิศ มีพระปัญญาฉลาดหลักแหลมมีปฏิภาณไหวพริบดี พ.ศ. 2423 ได้รับการสถาปนาให้เป็น สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เมื่อ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวีเจริญพระชันษาขึ้นทรงมีพระสรีโรดมงาม มีอุปนิสัยร่าเริง แจ่มใส พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เข้ารับราชการสนองพระเดชพระคุณเป็นพระภรรยาเจ้า ทรงมีพระราชโอรส พระราชธิดารวม 8 พระองค์ นอกจากพระเจ้าลูกยาเธอ และพระเจ้าลูกเธอทั้ง 8 พระองค์แล้ว สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ยังทรงได้รับความไว้วางพระทัยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทรงอภิบาลพระราชโอรส พระราชธิดา ที่กำพร้าพระมารดา อีก 4 พระองค์คือ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท และพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ ในเจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์เนื่อง สนิทวงศ์ กลับพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าประภาพรรณพิไล และพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาปีบุษบากร ในเจ้าจอมมารดาพร้อม ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงพระเมตตาอุทิศพระราชโอรสพระราชธิดา

สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงโปรดใช้ชีวิตแบบสามัญชน ยามว่างจากพระราชกิจ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี จะทรงเล่นสนุกกับพระราชโอรส ทรงพระสรวลอย่างเกษมสำราญ เสมอ ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขา ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชว่า “...เรามาเล่นงูกินหางกับทูลหม่อม (ทรงเป็นแม่) สมเด็จพระแม่เป็นพ่องู เราออกสนุกมาก...” (ฉันทูฉวี สุทธิสงคราม, 2516)

สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ไปยังหัวเมืองต่าง ๆ อยู่เนื่อง ๆ ทรงโปรดที่จะวางพระองค์เป็นพระนางฝ่ายในตามแบบโบราณ ราชประเพณี แต่ถ้าต้องตามเสด็จออกงานเป็นพิธีการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็โปรดเกล้าให้ออกคู่กับพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงปราศปรี่อง มีความรอบรู้ทรงอ่านหนังสือพิมพ์รายวันภาษาอังกฤษอยู่เสมอ ทั้งยังทรงมีพระสิริโฉมงดงามยิ่ง พระกริยามารยาทนุ่มนวล พระอัธยาศัยมีพระเมตตาสูง

ใน พ.ศ. 2430 ประเทศเพื่อนบ้านของไทย (สยาม) ต่างตกไปอยู่ภายใต้การปกครองของ จักรวรรดินิยมตะวันตก อันได้แก่ อังกฤษ และ ฝรั่งเศส พม่าตกเป็นของอังกฤษ เวียดนาม ลาว กัมพูชา ตกเป็นของฝรั่งเศส และพยายามอย่างเต็มที่ที่จะเข้าครอบครองสยาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงงานหนัก ทรงพยายามทุกวิถีทาง ที่จะรักษาอธิปไตย ของราชอาณาจักร สยามไว้ให้ได้ ไม่ทรงยอมพ่ายผ่อน ไม่ยอมเสวยพระกระยาหาร ทรงวิตกกังวล จนทรงพระประชวรหนัก พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพารข้าราชการทั้งปวง พลอยวิตกห่วงใยในองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กันอย่างใหญ่หลวง สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงปฏิบัติหน้าที่ของอัครมเหสี อย่างใกล้ชิดเข้มแข็ง อดทน และทรงเป็นกำลังใจให้แก่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในที่สุดวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 พ.ศ. 2436 ระหว่างราชอาณาจักรสยามกับ ฝรั่งเศส ก็ยุติลงได้ ถึงแม้ไทยจะต้องสูญเสียไปมิใช่เล็กน้อยแต่ก็สามารถรักษาอธิปไตยในส่วนที่สำคัญ ไว้ได้

หลังจากนั้นความตึงเครียดภายในราชสำนัก และราชอาณาจักรเริ่มผ่อนคลายลงได้โดย ลำดับ แต่แล้วไม่นานก็เกิดเหตุ วิกฤต โศกเศร้าแสนสาหัสขึ้น เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงประชวรด้วยโรคไข้รากสาดน้อยและสวรรคต เมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2437 พระชันษา 17 พรรษา (ฉัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, 2516) สมเด็จพระนางเจ้า สว่างวัฒนา พระราชเทวี ถึงกับทรงล้มทั้งยืน สิ้นพระสติเมื่อรู้สึกพระองค์ขึ้นมาแล้วก็ทรงกันแสง โสมนัสแสนสาหัสประหนึ่งว่าจะวายพระชนม์ตามไป เป็นที่สลดแก่ผู้ได้พบเห็นทั้งปวง สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงตรอมพระทัยอย่างหนัก แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังทรงตกพระทัย ทรงปริวิตกว่า พระอัครมเหสีจะประชวรและเสด็จสวรรคตไปอีกพระองค์หนึ่ง ก่อนที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร จะเสด็จทิวงคต สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงสูญเสียพระราชธิดาไป 2 พระองค์แล้วได้แก่ เจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภาสิ้นพระชนม์ เมื่อ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2424 ขณะพระชนมายุเพียง 3 เดือน และในวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2436 สูญเสีย เจ้าฟ้าหญิงพระองค์หนึ่ง ซึ่งประสูติได้เพียง 3 วันยังไม่ทันได้รับพระราชทานพระนาม สิ้นพระชนม์ไป การสูญเสียพระราชธิดาในครั้งนี้ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ได้ทรง

รับพระธิดาของพระเชษฐา สมเด็จพระมหาเทววงศัวโรปการ มาทรงเลี้ยงดู และพระราชทานพระนามว่า พิจิตรจิราภา เพื่อเป็นการรำลึกถึง เจ้าฟ้าหญิงวิจิตรจิรประภา ที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จทิวงคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ พระราชโอรสองค์ใหญ่ ในสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระราชเทวี ขึ้นเป็นสยามมกุฎราชกุมาร

การสถาปนาเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ขึ้นเป็นสยามมกุฎราชกุมาร ทำให้สถานการณ์ของสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี สูงขึ้นแทนสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี แต่สมเด็จพระนางเจ้าทั้งสองพระองค์ เป็นที่พี่น้องร่วมพระมารดา ที่รักใคร่สนิทสนมกันมาแต่ยังทรงพระเยาว์ ต่างก็เกรงพระทัยซึ่งกันและกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าให้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศัวโรปการ ศึกษารูปแบบอิสริยยศ ที่สูงทัดเทียมกับบรมราชเทวี จากประเทศตะวันตก ในที่สุดในวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2439 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า สถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี เป็น สมเด็จพระนางเจ้า เสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ และ เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ระหว่างที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปราชการต่างประเทศ ในปีพ.ศ. 2440 หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับจากยุโรปไม่นาน สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงประสบกับการสูญเสียอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าศิริภรณ์โสภณ ทรงพระประชวรด้วยโรคนิวโมเนีย และสิ้นพระชนม์โดยปัจจุบันทันด่วน ขณะนั้นพระองค์ทรงมีพระชนมายุเพียง 11 พรรษาเท่านั้น พระเจ้าลูกเธอพระองค์นี้เป็นที่รักของ สมเด็จพระราชบิดา พระราชมารดา และบรรดาข้าหลวงชาววังทั้งหลาย เมื่อสิ้นพระชนม์ลง จึงยังความเศร้าโศกเสียพระทัยเสียใจแก่พระราชบิดาและพระราชมารดา พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าหลวงชาววังทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงโสมนัส พระพลานามัยทรุดโทรมลงมาก เมื่อเวลาผ่านไปราว 1 ปี พระพลานามัยพระพลานามัยค่อยฟื้นขึ้นบ้าง คณะแพทย์หลวงได้ถวายคำแนะนำให้สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เสด็จแปรพระราชฐาน ไปประทับเมืองชายทะเลบ้าง เพื่อให้พลานามัยแข็งแรง สดชื่นขึ้นได้เร็วขึ้น

ในปี พ.ศ. 2423 พระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ทรงประสบอุบัติเหตุ เรือพระที่นั่งล่มกลางแม่น้ำเจ้าพระยา ระหว่างเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระราชวังบางปะอิน และสิ้นพระชนม์ ยังความโศกเศร้าให้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เป็นที่ยิ่ง ในการจับพระศพ พระองค์เจ้าหญิงสุนันทากุมารีรัตน์ ในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการ ให้ประกาศพระอิสริยยศ พระองค์เจ้าสุนันทา

กุมารีรัตน์ ขึ้นเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี หลัง วันพระศพ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี แล้ว พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ก็ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้า สถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ดำรงตำแหน่ง อัครมเหสี พระน้องนางเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี ทรงได้รับสถาปนา ให้เป็น สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี

ปี พ.ศ. 2429 สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิรมหิศ พระโอรสองค์แรก ทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร พระองค์แรก ของบรมราชจักรีวงศ์ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา บรมราชเทวี ในฐานะอัครมเหสี ทรงมีพระราชภารกิจมากมาย ซึ่งจะต้องรับสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างใกล้ชิด เล่ากันว่า สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เป็นอัครมเหสี ที่พระราชสวามีทรงรักและเมตตาเป็นอย่างมาก ด้วยพระนางมีพระสติปัญญาปราศรัยเปรี๊ยะ และทรงเป็นธุระในเรื่องราชการ และเอกสารต่าง ๆ สนองพระเดชพระคุณ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เป็นอันมาก

ปฐมบทเสด็จเยือนชลบุรี

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2442 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับจากประพาส หัวเมือง ในแหลมมลายู ทรงแวะทอดพระเนตร สถานที่ที่ศรีราชา เพื่อสร้างตำหนักพระราชทาน สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เพื่อเป็นที่ประทับพักผ่อนพระพลานามัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการ ให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เจริญ แสงชูโต อธิบดีเสนาบดีกระทรวง เกษตรธิการ ที่ลาออกจากราชการ และได้รับสัมปทานทำป่าไม้ที่ศรีราชา บริษัทป่าไม้ กระจายเลย ศรีราชา เป็นพระอภิบาล จัดสร้างพระพลานามัยที่ประทับ สำหรับ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี รับสนองพระบรมราชโองการ จัดสร้างเรือนไม้ขนาดใหญ่ขึ้นที่ชายทะเลแหลม ฟาน โดยสร้างห่างจากฝั่งลงไปในทะเล 1 เส้น (40 วา)

หลังจากเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี รับสนองพระบรมราชโองการได้ราว 1 สัปดาห์ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าสมมติวงศ์วโรทัย ก็ทรงประชวรด้วยโรคไข้รากสาดน้อย ประชวรอยู่ไม่กี่วันก็สิ้นพระชนม์โดยปัจจุบัน กะทันหัน สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ซึ่งพระพลานามัยเพิ่งฟื้นคืนมาได้เล็กน้อย ก็กลับส่งทรุดหนักลงอีก เมื่อการปลูกสร้างพระตำหนักที่ศรีราชา แล้วเสร็จ ในปีพ.ศ. 2442 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี จึงกราบบังคมทูลเชิญ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เสด็จมาประทับ ระหว่างที่ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ประทับรักษาพระองค์อยู่ที่ศรีราชา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาทรงเยี่ยม 3 ครั้ง คือในปี พ.ศ. 2443 พ.ศ. 2444 และ พ.ศ. 2445 ทั้งยังทรงพระราชทานที่ดิน ในตำบลศรีราชา ตั้งแต่แหลมฟาน เรื่อยไปจนถึงอ่าวกระสือ เป็นที่ดินหลายพันไร่ ให้เป็นที่ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระ

นางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี พระองค์จึงโปรดเกล้าฯให้สร้างตำหนักขึ้นบนเนินเขาริมทะเล ซึ่งตรงกันข้ามกับเกาะสีชัง พระตำหนักนี้สร้างด้วยไม้ดำ ไม้ต้นเถา ผ่าเป็นซีกซึ่งคล้ายกับบ้านชาวชนบทในทวีปยุโรปและอเมริกา แต่ข้างในกรุด้วยไม้ระกำ 2 ข้างถนนที่ตัดขึ้นไปยังพระตำหนักนี้ ปลุกต้นลั่นทมเรียงรายไปตลอด ต้นลั่นทมที่ปลูกไว้ตั้งแต่ครั้งนั้น ยังอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนพระตำหนักตัวไม้ชำรุดทรุดโทรม จึงโปรดเกล้าฯให้รื้อทิ้งไป ตั้งแต่รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (การดี มหาจันทร์, 2552)

สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงให้กำเนิดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ ระหว่างที่สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ประทับรักษาพระองค์อยู่ที่ศรีราชา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร และพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสวัสดิ์วัฒนวิศิษฎ์ ทรงอยู่อภิบาลสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ตลอดเวลา การได้เสด็จแปรพระราชฐานจากสิ่งแวดล้อมเดิมมาประทับที่ชายทะเลศรีราชา ซึ่งมีอากาศดีธรรมชาติงดงามแปลกตา และอากาศที่อบอุ่น จากการที่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ และพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ แพทย์หลวงและข้าราชการบริพารผู้ใกล้ชิด ทำให้พระอาการประชวรของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ดีขึ้น โดยลำดับ พระองค์ทรงพอพระทัยที่จะประทับอยู่ที่ศรีราชาอีกนาน และตำหนักที่เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจัดถวายขึ้นคับแค้นและอยู่ในทะเล รู้สึกไม่มั่นคงแข็งแรง จึงทรงพระดำริที่จะหาสถานที่สร้างที่ประทับใหม่บนฝั่งศรีราชา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์วัฒนวิศิษฎ์ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี และพระยามรศาสตร์ประสิทธิ์ ได้ออกสำรวจพื้นที่ทางทิศใต้ของพระตำหนักที่แหลมพานลง ไป และเห็นพ้องต้องกันว่า ที่บริเวณเนินเขาริมทะเลที่อยู่ตรงข้ามกับเกาะสีชัง เป็นเนินสูงเหมาะกับการที่จะสร้างที่ประทับ จึงถวายความเห็นนี้กับ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี พระองค์จึงเสด็จทอดพระเนตรสถานที่ดังกล่าว และทรงพอพระทัยจึงมีพระกระแสรับสั่งให้สร้างพระตำหนักใหม่ขึ้น บนเนินเขาเพื่อเป็นที่ประทับหลัง 1 พระตำหนักนี้สร้างด้วยไม้ต้นโต ๆ ผ่าเป็นซีก คล้ายบ้านของชาวชนบทในยุโรป และอเมริกา ดังกล่าวแล้ว แต่ข้างในกรุด้วยไม้ระกำ นอกจากพระตำหนักแล้ว ยังมีเรือนหลังย่อม ๆ อีก 4-5 หลัง สำหรับเป็นที่อยู่ของข้าหลวงรอบ ๆ เนินเขา มีตำหนักเจ้านายและที่พักข้าราชการที่ตามเสด็จออกมาประจำในหน้าที่ราชการอีกหลายหลังเมื่อสร้างเสร็จแล้วสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เสด็จขึ้นประทับตำหนักใหม่นี้ในปี พ.ศ. 2443 ตำหนักนี้ได้ใช้เป็นที่พักสำหรับแปรพระราชฐานจากพระนครอีกหลายครา (โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555; จารุณี อินเฉิดฉาย, 2545)

เมื่อสมเด็จพระบรมราชเทวีประทับรักษาพระองค์อยู่ที่พระตำหนักศรีราชา ระยะเวลาหนึ่ง พระองค์ทรงทราบว่า ข้าราชการบริพารที่ตามเสด็จมาจากกรุงเทพฯ และราษฎรที่ตำบลศรีราชา และ

พื้นที่ใกล้เคียง มีอาการเจ็บป่วยกันบ่อย ๆ และไม่มีแพทย์ ไม่มียาที่จะดูแลรักษา สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงที่ตามเสด็จมาอภิบาลพระองค์ ช่วยดูแลรักษาข้าราชการบริพารและชาวบ้านที่เจ็บป่วย ทรงจัดแพทย์เคลื่อนที่ออกไปรักษาชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลออกไป เป็นครั้งคราว หม่อมราชวงศ์ถนัดศรี สวัสดิวัตน์ เล่าว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและคณะแพทย์นั่งเกวียนบรรทุยกยาไปตรวจรักษาและแจกยาให้แก่ชาวบ้านที่เจ็บป่วยอยู่ หน่วยแพทย์ นั่งเกวียนบรรทุยกยา ไปตรวจรักษาและแจกยาให้แก่ชาวบ้านที่เจ็บป่วยอยู่เนืองเนือง หน่วยแพทย์เคลื่อนที่จึงถือกำเนิดขึ้น จากพระเมตตาของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ในปี พ.ศ. 2443

ภาพที่ 4-2 ภาพหุ่นจำลองเกวียนแพทย์เคลื่อนที่พระราชทาน

สมเด็จพระบรมราชเทวี ทรงสร้างโรงพยาบาลที่ศรีราชา หลังจากทรงจัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกตรวจรักษารายกรที่ตำบลศรีราชา และบริเวณใกล้เคียงมาระยะหนึ่งแล้ว สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี มีพระดำริว่า

“ประชาชนย่อมมีความเดือดร้อนทุกข์ทรมานจากการเจ็บไข้ นั้น นอกจากจะได้ใช้เป็นรักษาพยาบาลข้าราชการบริพารและผู้ตามเสด็จนั้นแล้ว ยังจะเป็นสาธารณะประโยชน์ให้ประชาชนในท้องถิ่นที่ใกล้เคียงได้พึ่งพาอาศัย ในยามเจ็บไข้ จึงเป็นสาธารณะกุศล และเป็นการช่วยชาติบ้านเมืองอีกส่วนหนึ่ง” (โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555)

จึงทรงมีรับสั่งให้ กรมพระยาสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์ และ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี พระอภิบาลคิดจัดการ เรื่องการสร้างโรงพยาบาลตามพระประสงค์ โดยมีพระบำบัตสรพโรด (หม่อมเชอ อัดัมสัน) เป็นผู้ช่วยในการวางแผนยังการก่อสร้างและได้ตกลงเลือกพื้นที่ในน้ำชายทะเล ตรงหน้าบ้านเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือห่างจากพระตำหนัก 4 เส้น (160 เมตร) เป็นที่ปลูกสร้างโรงพยาบาล

การปลูกสร้างเริ่มในปี พ.ศ. 2444 เบื้องต้นปลูกเป็นเรือน 2 ชั้น ชั้น 1 หลังก่อน แล้วสร้างเพิ่มอีก 4 หลัง ติดต่อกันเป็นหมู่เดียวกัน เรือนนี้เป็นเรือนไม้หลังคามุงจาก การก่อสร้างแล้วเสร็จในปี

พ.ศ. 2445 สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ประทับอยู่ที่กรุงเทพฯ พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอวิวัฒนปริชา อธิบดีกรมพยาบาลกระทรวงธรรมการ เสด็จไปประกอบพิธีเปิดโรงพยาบาล เมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2445 ซึ่งตรงกับวัน ประสูติครบรอบ 40 ปี ของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี

ภาพที่ 4-3 โรงพยาบาลที่สร้างในน้ำ

(โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555)

โรงพยาบาลของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เริ่มรักษาคนไข้ เข้ารักษาตัวตั้งแต่วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2445 เป็นต้นมา หลังจากเปิดโรงพยาบาลนี้ได้ไม่นาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาทรงเยี่ยมสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ที่ศรีราชา พระองค์ได้ทรงพระราชทานนามสถานพยาบาลแห่งนี้ว่า โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา (โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา) เพื่อเป็นสิริมงคล และเป็นเกียรติแก่ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ต่อมาได้สถาปนาเป็น สมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า) ผู้สละพระราชทรัพย์ สร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา รอบโรงพยาบาลที่สร้างขึ้นในน้ำริมทะเล ถูกเพรียงทะเลเกาะกินเสาชำรุดทรุดโทรมเร็ว ต้องซ่อมแซมอยู่บ่อย ๆ ขุนตาลเขตฉันทน์ ขุนตาลเขตนคร (นายบัว) ซึ่งเป็นผู้ดูแลโรงพยาบาลจึงกราบบังคมทูล สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เพื่อขอย้ายโรงพยาบาลขึ้นไปตั้งอยู่บนบกทางทิศเหนือของพระตำหนัก คือที่ตั้งโรงพยาบาลปัจจุบัน พระองค์ทรงเห็นชอบด้วยและยังทรงพระกรุณาพระราชทานเงินค่าก่อสร้าง ใหม่ให้อีก 20,000 บาท เพื่อจัดสร้างเรือนไม้ ขนาดใหญ่ 2 ชั้น 1 หลัง ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของเดิมเขาพระตำหนักสำหรับเป็นที่ตรวจโรค ชั้นบน ใช้เป็นที่ทำการสร้างเรือนไม้สำหรับผู้ป่วย 2 หลัง (หลังหนึ่งรับผู้ป่วยได้ 5 คน) เรือนไม้ยาวชั้นเดียว 1 หลัง เป็นที่อยู่ของเจ้าหน้าที่และบ้านพักแพทย์ผู้ปกครองโรงพยาบาล 1 หลัง อยู่บริเวณหน้าเรือนพักผู้ป่วย รวมเป็น 5 หลังเมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงย้ายคนไข้จากเรือในทะเลขึ้นมาอยู่ เมื่อปี พ.ศ. 2452 ส่วนเรือนโรงพยาบาล

ของเก่า ที่อยู่ทะเล ก็ริ้อมาตัดแปลงเป็นเรือนให้คนเช่าพักตากอากาศบ้าง เป็นที่อยู่แพทย์พยาบาล และคนงานบ้าง เป็นโรงครัวบ้าง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2457 หม่อมเจ้าหญิงไขศรี ปราโมทย์ ฌอยุธยา ได้สร้างเรือนชายทะเล พร้อมทั้งศาลาท่าน้ำขึ้น 1 หลัง เพื่ออุทิศกุศลเนื่องในการพระราชทานเพลิงศพ หม่อมสหาย ปราโมทย์ ฌอยุธยา หม่อมมารดาเลื่อนดังกล่าวนี้ ใช้สำหรับรักษาผู้ป่วยพักฟื้น หรือผู้ป่วยเรื้อรังค่าใช้จ่ายของ โรงพยาบาล ทั้งเงินค่าก่อสร้าง ค่าซ่อมแซมและค่าใช้จ่ายประจำของโรงพยาบาล ได้แก่ค่าเวชภัณฑ์ ค่าครุภัณฑ์ ค่าอาหารคนไข้ใน ตลอดจนเงินเดือนแพทย์พยาบาล และเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ เป็นเงินส่วนพระองค์ของ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทั้งสิ้น

การปกครอง โรงพยาบาลในครั้งแรก ได้ทรงฝากไว้กับ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวรณปริชา ซึ่งในขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่ง อธิบดีกรมพยาบาล บังคับบัญชาโรงพยาบาลศิริราช สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงกำกับ โรงพยาบาลด้วยพระองค์เอง จนถึงปี พ.ศ. 2460 พร้อมด้วย พระบรมวงศานุวงศ์ที่ใกล้ชิด คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวันปริชา และ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ในขณะนั้นมีแพทย์ประจำที่โรงพยาบาลเป็นชาวญี่ปุ่น และคนไทย นายแพทย์ชาวญี่ปุ่นคือ หมอปีตานี หมอเล พูจี หมอโอซาเวะ ส่วนคนไทย มีพระรณรงค์บริรักษ์ (ชีว ศิวะแพทย์) นายเหล็ง ศรีจันทร์ (หลวงทวยหาญพิทักษ์) และนายสิทธิ (โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555)

ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2461 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มอบโรงพยาบาลโรงพยาบาล สมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ให้อยู่ในความดูแลอำนาจการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กระทรวงธรรมการในบังคับการของคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลศิริราช แต่สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงรับพระภาระเรื่องค่าใช้จ่ายอยู่เช่นเดิม

ในปี พ.ศ. 2471 โปรดเกล้าฯ ให้โอนโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ไปอยู่ในปกครองของกาชาดสยาม (สภากาชาดไทยในปัจจุบัน) โดยสังกัดกองพยาบาลโรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2515 จึงได้รับการยกฐานะเป็นกองงานกองหนึ่งของสภากาชาดไทย เมื่อสภากาชาดไทยได้รับมอบโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี มาอยู่ในความดูแลได้มีการสำรวจ ตรวจสอบสภาพโรงพยาบาลพบว่า อาคารที่มีอยู่ ทรุดโทรมมาก สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี จึงพระราชทานค่าซ่อมแซมและค่าปลูกสร้างอาคารใหม่ เช่น สร้างโรงซักฟอก โรงครัว โรงอาหาร ซ่อมแซมเรือนผู้ป่วย แต่สถานพยาบาลที่ซ่อมขึ้นใหม่ ก็อยู่ได้ไม่นาน เพราะเป็นเรือนไม้ ที่สร้างมานานแล้ว กรรมการอำนาจการสภากาชาดสยาม จึงได้ดำริเปลี่ยนแปลงโครงสร้างใน โรงพยาบาลนี้ขึ้นใหม่ เพื่อเป็นสถานที่ที่ถาวรทันสมัย และเหมาะสมที่จะเป็น โรงพยาบาลชายทะเล โดยหวังหาผู้มีจิตศรัทธา ที่จะสร้างสถานที่ ตามแผนผังที่กำหนดไว้ในเบื้องต้น ดังนี้

1. ตึกที่ว่าการและตรวจโรค 2 ชั้น	1 หลัง
2. ตึกผู้ป่วยโรคทางผ่านตัด	2 หลัง
3. ตึกผู้ป่วยโรคทางยา	2 หลัง
4. ตึกคลอดบุตร 2 ชั้น	1 หลัง
รวมตึก	6 หลัง

เรือนที่พักคนป่วยโรคปอด ที่เขาพระตำหนัก 4 หลัง

รวมทั้งสิ้น 10 หลัง (โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555)

ตึกที่ว่าการและตรวจโรคเป็นตึก 2 ชั้น มีชื่อว่า ตึกพระพันวัสสา สร้างขึ้นด้วยเงินส่วนพระองค์ ของสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (ค่าก่อสร้างตึกราคา 2,7850 บาท

ภาพที่ 4-4 ภาพตึกพระพันวัสสา

(โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555)

ภาพที่ 4-5 ภาพตึกตันลิปบัว

(โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555)

ภาพที่ 4-6 ภาพตึกเรือนโชเก็น

(โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555)

สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงอนุรักษ์ส่งเสริมภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้านจังหวัดชลบุรี กรณีหมอสุก หมอเทวดา เป็นแพทย์พื้นบ้าน ที่มีความสามารถเป็นเยี่ยมในการบำบัดรักษาโรคด้วยเครื่องยาสมุนไพรตามแบบโบราณของไทย จนได้รับสมญานามว่า หมอสุกเทวดาเป็นชาวตำบลบ้านสวน อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เกิดเมื่อวันศุกร์ปีมะเมีย รศ. 40 พ.ศ. 2364 ได้รับการศึกษาแบบโบราณจนสามารถอ่านออกเขียนได้คล่อง และได้เรียนวิชาแพทย์แผนไทยจากผู้ใดไม่ปรากฏ หมอสุกเชี่ยวชาญในการบำบัดรักษา เป็นโรคที่เกิดขึ้นภายในทรวงอก ซึ่งคนในสมัยนั้น เรียกว่า ฝืนท้อง คนไข้ของหมอสุกหลายคนเคยรักษากับหมออื่นแล้วไม่หาย เมื่อหมอสุกสามารถรักษาให้หายได้ คนไข้จึงเลื่อมใสศรัทธาและยกย่องให้ท่านเป็น หมอสุกเทวดา มีคนกล่าวว่า ท่านใช้ตำรับยารักษาโรคอยู่ไม่กี่สูตร แต่ท่านอาศัยการยกย้านากระสาย (สุบิณ สืบสวน, 2530)

กิตติศักดิ์ความเชี่ยวชาญในการบำบัดรักษาโรค ของหมอสุก เลื่องลือไปจนถึง เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ หม่อมราชวงศ์หลาน กุญชร เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ จึงส่งคนมาเชิญหมอสุกไปกรุงเทพฯ เพื่อตรวจรักษาพระโรคของ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็น สมเด็จพระนางเจ้า สว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ส่งคนมารับหมอสุกเข้ากรุงเทพฯ นั้นเดินทางโดยเรือลอมเดินทะเล ซึ่งหมอสุกเล่าให้คนในครอบครัวฟังว่า การตรวจพระโรคของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ในครั้งนั้น มีความลำบากอยู่ไม่ใช่น้อย กล่าวคือ เมื่อมีคนนำเข้าเฝ้า หมอสุกได้กราบบังคมทูลถามถึงพระอาการต่าง ๆ ที่ทรงเป็นอยู่นั้นเป็นที่พอใจแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี คงจะทรงทราบถึงวิธีการ ของหมอที่จะต้องตรวจชีพจร ประกอบด้วย ดั่งนั้นพระองค์จึงทรงยื่นพระกรออกมาเพื่อให้ หมอตรวจ แต่หมอสุกไม่กล้าแตะต้องพระวรกายเพราะเป็นการผิดกฏมณเฑียรบาล หมอสุกจึงใช้ผ้าเช็ดหน้าขาวคลุมบนศีรษะของหมอเอง แล้วกราบทูลให้สมเด็จพระนางเจ้า สว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี วางข้อพระหัตถ์ลงบนผ้าขาว บนศีรษะของหมออีกทีหนึ่ง

และเมื่อหมอสุขได้ทำสมาธิ เพื่อฟังชีพจร ของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี สักครู่หนึ่ง แล้วจึงประกอบพระ โอสถถวาย หมอสุขอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อรอฟังพระอาการ ครั้งต่อมาเมื่อได้ทราบว่ พระอาการค่อย ๆ ดีขึ้น โดยลำดับ แสดงว่าพระ โอสถที่ได้ประกอบถวายนั้น ตรงกับพระ โรคแล้วจึง ได้กราบบังคมทูลลากลับชลบุรี

สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงพระราชทานเงินทองให้แก่หมอสุข แต่หมอสุข มิยอมรับโดยกราบบังคมทูลว่า ขอถวายคืนเมื่อเดินทางกลับโดยทางเรือจนถึงท่าเรือที่ ชลบุรี ผู้ที่ตามมาส่งได้จัดให้หมอสุคนั่งเก้าอี้มีคนหามเพื่อนำส่งถึงบ้านของหมอ หมอสุคนั่งมาได้ หน่อยหนึ่ง ก็ขอให้คนหามหยุด บอกว่าจะขอเดินกลับบ้านเอง ซึ่งก็มีคนตามมาส่งจนถึงบ้านหลาย คนด้วยกัน (สุบิณ สืบสวน, 2530)

ต่อมาเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ได้เดินทางมาที่เมืองชลบุรีและได้จ้มีมาหาหมอถึงที่บ้าน พร้อมด้วยบริวารของท่าน เมื่อได้เจรจาเรื่องอื่น ๆ อยู่ครู่หนึ่งเจ้าพระยาเทเวศร์ ก็แจ้งความประสงค์ ให้หมอสุขได้ทราบว่า ต้องการจะมาสร้างบ้านให้หมอสุขใหม่ ซึ่งหมอสุก็ปฏิเสธไม่ยอมรับ หมอสุขตอบท่านเจ้าคุณว่า บ้านที่อาศัยอยู่นี้ก็มีความสุขสบายดีแล้ว คาดเดากันว่าเจ้าพระยาเทเวศร์ วงศ์วิวัฒน์ น่าจะมาดำเนินการตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ที่มีพระประสงค์จะสนับสนุนส่งเสริมแพทย์พื้นบ้าน และภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพแบบไทย ไว้เป็นมรดกแก่สังคมสืบไป

นอกจากเรื่องภูมิปัญญาแพทย์แผน โบราณแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ยังทรงส่งเสริมสืบทอดและพัฒนา ผ้าทออ่างศิลา จังหวัดชลบุรี อ่างศิลาหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าอ่างหิน ปัจจุบันเป็นตำบลอยู่ในเขตเทศบาลเมืองอ่างศิลา อำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี ตั้งอยู่ระหว่างเทศบาล ตำบลเสม็ดกับเทศบาลเมืองแสนสุข เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออกในปีพ.ศ. 2419 สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เสนาบดีกลาโหม ทูลเกล้าถวายรายงานเกี่ยวกับอ่างศิลาว่า

“...ที่เรียกว่าอ่างศิลานั้นเพราะมีแผ่นดินสูงเป็นลูกเนินศิลาก้อนใหญ่ ๆ เป็นศิลาลาดและเป็นไฮอยู่ 2 แห่ง แห่งหนึ่งลึก 7 สอกกว้าง 2 สอกยาว 10 วา อีกแห่งหนึ่งลึก 6 สอก กว้าง 3 วา 2 สอก ยาว 70 วา ท่านเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี เห็นว่าเป็นประโยชน์กับคนทั้งปวง จึงให้ หลวงฤทธิศักดิ์ชั้นเขต ตลาดเมืองชลบุรีเป็นในงานก่อสร้าง เสริมปากบ่อกันน้ำมิให้น้ำโสโครกไหล กลับลงไปบ่อได้ ราษฎรชาวบ้านและชาวเรือไปมาได้อาศัยใช้น้ำฝนในอ่างศิลานั้น...”

(ตรี อมาตยกุล, 2502 อ้างถึงใน ภารดี มหาจันทร์, 2552)

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานีท่าจอดพักเรือพาณิชย์จากนานาประเทศที่เข้ามาติดต่อ ค้าขายกับราชอาณาจักรอยุธยาอยู่ที่บ้านศรีโพธิ์ ตำบลหนองไม้แดง ต่อมาการเปลี่ยนแปลง

ทางธรรมชาติ ทำให้ทะเลแถบบ้านศรีพโลตื้นเขิน เนื่องจากการทับถมของโคลนเลนที่ถูกกระแสน้ำพัดพามาจากปากแม่น้ำบางปะกง ทำให้ไม่เหมาะที่จะเป็นท่าเรืออีกต่อไป ท่าจอดพักเรือสินค้าจึงย้ายจากศรีพโล ลงมาทางใต้ที่บางปลาสร้อย ต่อมาบางปลาสร้อยก็ประสบปัญหา เช่นเดียวกับศรีพโล ท่าจอดพักเรือพาณิชย์ จึงขยับลงไปที่อ่างเอออ่างศิลา และเกาะสีชัง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และหยุดปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อ่างศิลาเริ่มเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวตะวันตก และชาวต่างชาติอื่น ๆ หลังการทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี และการค้าตามแบบสมัยใหม่ในปี พ.ศ. 2369 (สนธิสัญญาเบอร์นี) (นันทนา ต้นติเวสส, 2554) รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของประวัติศาสตร์ไทย ปัญหาทางการเมืองที่สำคัญที่สุดในสมัยนั้นคือ ปัญหาในการปกป้อง ป้องกันรักษาประเทศให้ปลอดภัยจากการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก อันได้แก่อังกฤษ และฝรั่งเศส ความรุนแรงของการคุกคามอยู่ในระดับสูงมาก ประเทศเพื่อนบ้านของไทยหลายประเทศต้องเสียเอกราช และบูรณภาพแห่งดินแดนไป แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสามารถรักษาประเทศไทยไว้ได้ และยังทรงนำประเทศ ผ่านช่วงเวลาอันวิกฤต เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ได้สำเร็จ ด้วยพระปรีชาญาณ ทรงมองเห็นการณ์ไกล ทรงยอมเปิดสัมพันธไมตรีทางการทูตตามความต้องการของชาติตะวันตก โดยยอมตกลงทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกัญจิกา ศรีอุดม, 2547) ในปี พ.ศ. 2398 กับอังกฤษ (Treaty of friendship and commerce 1855) และทำกับฝรั่งเศส และประเทศอื่น ๆ อีกกว่า 10 ประเทศ ผลของสนธิสัญญาชุดนี้ ชุดเบาว์ริง คือการค้าขายระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศเป็นไปอย่างกว้างขวาง หมอบรัดเลย์ บันทึกไว้ว่า ได้เดือนมกราคม พ.ศ. 2399 มีเรือต่างประเทศมาทอดสมออยู่ในน่านน้ำไทยถึง 60 ลำ และเพิ่มจำนวนเป็น 103 ลำ ในปลายปีเดียวกัน ส่วนพ่อค้าจากกรุงเทพฯ ได้ส่งเรือออกไปค้าขายในต่างประเทศถึง 37 ลำ (ประชุมพงศาวดาร 52 จดหมายเหตุ หมอบรัดเลย์ อ้างถึงใน ภารดี มหาขันธ์ และนันทนา มหาขันธ์, 2558)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกหัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออก ทรงแวะพักที่อ่างศิลา ทรงพิจารณาเห็นว่าอ่างศิลามีศิลาได้น้ำมาก เวลาน้ำลงจะมีศิลาและเลนราดออกไปจากฝั่งเป็นระยะทางยาว ไม่สะดวกในการจอดเรือเทียบท่า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เสนาบดีกรมท่า สร้าง ตะพานหิน (สะพานหิน) จากฝั่งให้ยาวลงไปในทะเลจนพ้นเขตศิลาได้น้ำเพื่ออำนวยความสะดวกแก่เรือพาณิชย์ที่มาจอดเทียบท่าเรือเพื่อขนถ่ายสินค้า

ภาพที่ 4-7 สะพานอ่างศิลา

(เพชรกรร หาญพานิชย์, 2556)

อ่างศิลาค่อย ๆ คึกคักขึ้น มีพ่อค้าวาณิชทั้งจากยุโรป อเมริกา และเอเชียด้วยตนเอง เศรษฐกิจของอ่างศิลา เริ่มเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ เป็นเศรษฐกิจการค้า เงินตรา เพิ่มขึ้น โดยลำดับ ต่อมา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชศรีสุริยวงศ์ เมื่อครั้งยังดำรงฐานันดรศักดิ์เป็น เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ที่สมุหกลาโหม ได้สร้างอาคารก่ออิฐถือปูน เป็นที่พักผ่อนของคนป่วย หลังหนึ่ง (หลังใหญ่) เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เจ้าคุณกรมท่า สร้างอีกหลังหนึ่งหลังเล็ก (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2504 อ้างถึงใน ภารดี มหาขันธ์, 2552) อาคารทั้งสองหลังนี้ชาวต่างประเทศนิยมไปพักอาศัยอยู่เสมอ เรียกกันในสมัยนั้นว่า อาศัสนสถาน อาคารทั้ง 2 หลังนี้ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์อีกครั้งในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามตึกหลังใหญ่ ว่า ตึกมหาราช ตึกหลังเล็ก ชื่อ ตึกราชินี (ภารดี มหาขันธ์ และ นันทชญา มหาขันธ์, 2558)

ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เสด็จประพาสและประทับแรมที่อ่างศิลา หลายครั้ง แต่มิได้เคยสร้างตำหนักที่ประทับขึ้นแต่อย่างใด โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเพียงพลับพลาเล็ก ๆ หลังเดียว เวลาประทับครั้งแรมจะประทับในเรือพระที่นั่ง ปี พ.ศ. 2445 เสนาบดีกรมท่า เจ้าพระยาภาณุวงศ์ มหาโกษาธิบดี ได้ออกมาสร้างพลับพลา รับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เสด็จกลับจากการเสด็จขึ้นไปรับพระเศวตสุวตัมภาน์ ที่สระบุรี พลับพลาที่สร้างในครั้งนั้นค่อนข้างจะถาวร เพื่อใช้เป็นที่ประทับในโอกาสที่เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลต่อไปด้วย จึงได้สร้างเป็นท้องพระโรง พระที่นั่ง มีเรือนข้างหน้า ข้างในใหญ่โตพร้อมทุกพนักงาน ตัวพลับพลาออกแบบได้เป็นที่พอพระราชหฤทัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นอย่างยิ่ง (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.ศ 91 อ้างถึงใน ภารดี มหาขันธ์ และ นันทชญา มหาขันธ์, 2558)

อ่างศิลาเจริญขึ้นโดยลำดับ ในปี พ.ศ. 2419 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านอ่างศิลาขึ้นเป็นเมือง (การดี มหาจันทร์ และ นันทัชญา มหาจันทร์, 2558) ราษฎรบ้านอ่างศิลาประกอบอาชีพทางการประมง เช่น ทำโป๊ะ ลงฝือก ลากเบ็ดในทะเล และถีบกระดานหาหอยตามชายเลน ตลอดจนจับหลักจับหอยแมลงภู่ ปีหนึ่งสามารถส่งปลาห่อเค็มออกไปจำหน่ายที่กรุงเทพฯ เป็นสินค้า ออกไปต่างประเทศได้หลายหมื่นตัว ผลิตหอยแมลงภู่แห้งส่งออกไปได้ปีละ 1,300 หาบเศษ ส่วนหอยนางรม และปลาที่จับได้ จากการรอก เบ็ด ตลอดจนหอยที่ได้จากการถีบกระดานมิได้ส่งเป็นสินค้าออกไปต่างเมืองหรือต่างประเทศ ซื่อขายแลกเปลี่ยนกันในแขวงบ้านอ่างศิลาและบ้าน

สินค้าที่มีชื่อของอ่างศิลา อย่างหนึ่งคือ ผ้าทอที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในช่วงเวลานั้น (หยุดปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2435 ถึง พ.ศ. 2475) เพราะเป็นผ้าที่สวยเนื้อละเอียด ทอแน่นทนทาน เป็นของที่ขึ้นชื่อสูง ที่มาเที่ยวพักผ่อนพักผ่อนที่ชายทะเลภาคตะวันออก หรือข้าราชการที่มาตรวจราชการที่ชลบุรีนิยมซื้อผ้าทออ่างศิลากลับไปเป็นของฝาก คนที่ได้รับก็ชื่นชอบเป็นอย่างยิ่ง ในปี พ.ศ. 2510 ผ้าทออ่างศิลายังมีวางจำหน่ายอยู่ แต่ความนิยมเริ่มเสื่อมคลายไปมาก ในที่สุดก็ค่อย ๆ หายไปจากตลาด จนกระทั่ง พ.ศ. 2550 ชาวอ่างศิลาและผู้นำท้องถิ่น เริ่มตระหนักในคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาในการทอผ้าทอ ของบรรพชน ที่เคยสร้างชื่อเสียงให้แก่บ้านอ่างศิลามาแต่อดีต นายตรี อมาตยกุล เขียนไว้ในหนังสือแนะนำเที่ยวชลบุรีว่า ผ้าทออ่างศิลาเป็นสินค้าที่ขึ้นชื่อ และเป็นของฝากที่ผู้รับพอใจมากมาแต่อดีต ทั้งยังเป็นแหล่งทอผ้าทรงของกษัตริย์ เช่นเดียวกับผ้าทอเมืองจันทบุรี (ตรี อมาตยกุล, 2502 อ้างถึงใน การดี มหาจันทร์, 2552)

ผ้าทออ่างศิลาหัตถศิลป์แห่งภูมิปัญญา ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มทอเป็นสินค้ามาแต่สมัยใด ใครเป็นต้นตำรับ แต่ผู้ที่มีส่วนอย่างสำคัญในการส่งเสริมสืบทอด และพัฒนาจนมีชื่อเสียงขจรขยายมาตั้งแต่รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีผู้สันนิษฐานว่า ผ้าทออ่างศิลาน่าจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกลุ่มลาวล้านช้าง ที่อพยพมาตั้งรกรากอยู่ที่อ่างศิลา เมื่อจุลศักราช 1198 พ.ศ. 2371 ตรงกับรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยอ้างพงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสานว่า

“...ให้ท้าวบุตร (เจียม) หลานพระยาพิชัย สุนทร (แพง) เจ้าเมืองกาฬสินธุ์ เป็นพระยาพิชัยสุนทรเจ้าเมือง เมืองแสนล้านช้าง เป็นอุปหาราด ให้ท้าวอินธิสารบุตรอุปหาราด เมืองจันทเก่า เป็นราชวงศ์ ให้เขาพิมบุตรจันทร์เป็ย เป็นราชบุรี รักษาเมืองกาฬสินธุ์ และโปรดให้ราชวงศ์ (พวง) แยกไปขึ้นเวียงทะเลตะวันออก แขวงเมืองชลบุรี...” หม่อมราชวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐมคเนจร, 2458 อ้างถึงใน วิกัลย์ พงศ์พินิตานนท์ และอภิรักษ์ณั เกษมผลกุล, 2556)

ด้วยทักษะของคนปัจจุบัน ที่เชื่อว่า กลุ่มชาติพันธุ์ ไทย ลาว (คนอีสาน) เป็นกลุ่มผู้มีภูมิปัญญาในการทอผ้าเด่นกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในดินแดนประเทศไทย หลักฐานทางโบราณคดีที่พบที่อำเภอบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ทำให้เราทราบว่าเมื่อราว 300 ปีที่ผ่านมา ผู้คนที่เคยอาศัยอยู่ในภาคอีสานของประเทศไทยปัจจุบัน รู้จักนำเส้นใยธรรมชาติจากพืชและสัตว์ (ป่าน กันชุน และรังไหม) มาทอเป็นผืนผ้าแล้ว ทางภาคใต้ก็พบ หินทูปเปลือกไม้ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะใช้สำหรับผลิตเส้นใยที่จะใช้ทอผ้า ชาวเขาทางภาคเหนือของประเทศไทย ในปัจจุบันยังใช้เส้นใยจากต้นกัญชง มาใช้ทอผ้ากันอยู่อย่างแพร่หลาย

มีผู้สันนิษฐานว่า ความรู้ในการปลูกฝ้ายและเทคโนโลยีในการผลิตเส้นใยฝ้าย และการทอผ้าฝ้ายเป็นภูมิปัญญาของชาวอินเดีย ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่เป็นถิ่นกำเนิดของต้นฝ้าย ภูมิปัญญาเรื่องการปลูกและผลิตเส้นใยฝ้าย น่าจะแพร่เข้าสู่ที่ราบภาคกลางของประเทศไทยในปัจจุบัน ตั้งแต่สมัยทราวดี เมื่อประมาณ 1000 กว่าปี ที่ผ่านมา ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับ การรับพุทธศาสนา และวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ของอินเดียเข้ามาพัฒนาวิถีชีวิตของผู้คนในประเทศไทย ส่วนเทคโนโลยีในการผลิตไหม ถึงแม้จะพบว่า มีหลักฐานการใช้เส้นใยไหม ในวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียง เมื่อประมาณ 3,000 ปีที่ผ่านมา ดังกล่าวแล้ว แต่สันนิษฐานว่า พัฒนาการการเลี้ยงไหม และผลิตเส้นใยไหมที่สืบทอดเป็นมรดกภูมิปัญญามาจนถึงปัจจุบัน อาจจะเป็นอิทธิพลที่แพร่กระจายจากจีน โดยอาจจะเข้ามาพร้อมกับการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยที่เคยมีถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน หรืออาจจะผ่านมาทางเส้นทางสายไหมซึ่งเป็นเส้นทางทางการค้าเชื่อมโยงโลกตะวันออกกับโลกตะวันตก เป็นเส้นทางนำเทคโนโลยีการผลิตผ้าไหมจากจีน ไปสู่ดินแดนส่วนอื่น ๆ ของโลกระหว่างปี พ.ศ. 2442 ถึง พ.ศ. 2445 ที่สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เสด็จมาประทับรักษา พระองค์และฟื้นฟูพระพลานามัย หลังจากทรงประชวร เพราะความทุกข์โศกนัสที่ ต้องสูญเสียพระราชโอรส พระราชธิดาพระราชธิดาไปถึง 3 พระองค์ ในช่วงปี พ.ศ. 2437 พ.ศ. 2441 และ พ.ศ. 2442 ตามที่ได้กล่าวแล้วแต่ต้น เมื่อพระพลานามัยค่อยฟื้นฟู แข็งแรงขึ้น สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ได้เสด็จออกเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ตำบลศรีราชา และได้ทราบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของราษฎรที่เจ็บป่วยและขาดแคลนหมอและยาที่จะดูแลรักษา จึงพระกรุณาให้หมอหลวงที่ตามเสด็จมานำยาบรรทุกเกวียนไปช่วยเหลือชาวบ้าน

นอกจากสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี จะทรงเอาพระทัยใส่ดูแลสุขภาพพลานามัยของประชาชนแล้ว พระองค์ยังทรงสร้างสรรค้งานอาชีพแก่ข้าราชการบริพารและราษฎรชาวศรีราชา บางพระ อ่างศิลา ไปจนถึงบางปลาสร้อย ทั้งในด้านการทอผ้า การป่าไม้ และการเพาะปลูกพืชไร่ พืชสวน ด้วยนำพระทัยที่เปี่ยมด้วยพระเมตตา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้า ผ้าทอหัตถศิลป์แห่งภูมิปัญญา สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ซึ่งสนพระทัยเรื่อง การทอผ้าอยู่ก่อนแล้ว

เมื่อพระองค์เสด็จมาประทับรักษาพระองค์ ณ พระตำหนักศรีราชา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหูกทอผ้าขึ้นที่พระตำหนักศรีราชา และนำช่างทอผ้า ท้องถิ่นมาถวายการสอน จนทรงสามารถทำได้ด้วยพระองค์เอง และยังโปรดเกล้าฯ ให้ขอตัวคุณทองพูน ปัญญาทเวะ (ปัญญาชีวะ) บุตรีของข้าราชการในจังหวัดชลบุรี และคุณสัมลิม ช่างทอผ้าพื้นบ้านตำบลอ่างศิลา ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรอบรู้เรื่องการทอผ้า มาทรงชุบเลี้ยง เพื่อเป็นครูสอนการทอผ้าแก่ราชการและข้าราชการบริพาร ผ้าที่ทอ ระหว่างที่ประทับอยู่ที่พักตำหนักศรีราชาเป็นผ้าพื้น เมื่อทอและโปรดเกล้าฯ ให้นำออกจำหน่าย (คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556 อ้างถึงใน การดี มหาจันทร์ และ นันทชญา มหาจันทร์, 2558)

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เสด็จพระราชดำเนินกลับไปประทับที่พระตำหนักสวนหงส์ ในพระราชวังดุสิต พระองค์ยังโปรดเกล้าฯ ให้นำหูกทอผ้าที่พระตำหนักศรีราชาไปด้วย และโปรดเกล้าฯ ให้ทอผ้าจำหน่ายเช่นเดียวกับเมื่อประทับอยู่ที่ศรีราชา ปรากฏว่าผ้าจำหน่ายดี จึงโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มขึ้นเป็น 4 หูก จัดรูปงานขึ้นเป็นกองเรียกว่า กองทอ ทรงตั้งหัวหน้ากองให้มีหน้าที่ควบคุมรับผิดชอบโดยขึ้นตรงต่อพระองค์และทรงหาผู้เชี่ยวชาญที่สำเร็จวิชาการทอผ้าจากญี่ปุ่นมาเป็นที่ปรึกษาทำให้เกิดการทอแบบที่กระตุกขึ้นอีกแบบหนึ่ง ต่อจากนั้นผู้เชี่ยวชาญ ยังกราบบังคมทูลแนะนำให้ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ส่งเครื่องทอ ยกออกจากญี่ปุ่นมาส่งใช้งานด้วย ผ้าที่ทอขึ้นในช่วงนี้จึงมีทั้งผ้าพื้น ผ้าฝ้ายยกดอกไหม (ผ้าฝ้ายดอกไหม) ผ้าทอรัสเซีย ผ้าไหมรัสเซีย คือผ้าที่ทอเส้นทอง เส้นเงิน ผ้าทออ่างศิลา ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจาก สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ส่งเสริมและพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งรูปแบบเทคโนโลยีการทอและวัสดุวัตถุดิบ ที่นำมาใช้ทอ (จนเป็นผ้าที่ได้รับความนิยมอย่างสูง ในหมู่ชนชั้นสูงสมัยนั้น) กองทอของ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี มีผู้มาส่งทอกันบ้าง ผ้าที่ขายดีที่สุดยังเป็นผ้าพื้น เพราะราคาไม่แพง (สมภพ จันทรประภา, 2514 อ้างถึงใน อภิรักษ์ เกษมผลกุล, 2556)

ในสมัยนั้นเส้นไหมดิบที่นำมาใช้ทอ ยกดอก ยังต้องสั่งมาจากประเทศญี่ปุ่น ทำให้ต้นทุนในการทอผ้าฝ้ายยกดอกสูงมีราคา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการทดลองปลูกต้นหม่อน เพื่อบริการไหม แบบญี่ปุ่นขึ้นที่พระราชวังดุสิต แต่ไม่ประสบความสำเร็จถึงแม้ว่าในเวลาต่อมาจะมีผู้เชี่ยวชาญจากญี่ปุ่น เข้ามาช่วยดำเนินการก็ยังไม่สำเร็จอยู่ดีจึงยังต้องซื้อไหมดิบ จากญี่ปุ่นมาข้อมสีเอง ตามความนิยมของคนไทย สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงสนับสนุนให้เจ้านาย ที่เป็นพระธิดาในอุปถัมภ์ของพระองค์ ทุกพระองค์ หักทอผ้าให้เป็น (การดี มหาจันทร์ และ นันทชญา มหาจันทร์, 2558)

กองทอที่พระตำหนักสวนหงส์ ขยายตัวมากขึ้นตามการขยายตัวของตลาด (ผู้บริโภคร) สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี จึงทรงตั้ง หม่อมเจ้าหญิงจันทร์จรัส เกษมสันต์ เป็นหัวหน้ากองทอ ควบคุมส่วนการทอแบบญี่ปุ่นที่ใช้ที่กระตุก ซึ่งมีคุณครูเสริม ซึ่งไปศึกษาการทอ

แบบนี้มาจากประเทศญี่ปุ่น เป็นผู้แนะนำ (สมภพ จันทรประภา, 2514) กล่าวกันว่าราชสำนักใน รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 นับแต่องค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยลำดับมา ต่างพากันซื้อผ้าทอจากตำหนักสวนหงส์ มาใช้ตัดเย็บเครื่องทรงภูษานานาชนิดเป็นประจำ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ก็ทรงผ้าจากตำหนักของสมเด็จพระนางเจ้า สว่างวัฒนา พระราชเทวี เป็นพระภูษาทรง ในวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ด้วยเหตุนี้ทำให้คุณตรี อมาตยกุล เขียนไว้ว่า ผ้าทออ่างศิลา ได้รับการยกย่องว่าเคยเป็นผ้าทอของพระมหากษัตริย์ เมื่อพิจารณา พระราชกรณียกิจของ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่เกี่ยวข้องกับ ผ้าทออ่างศิลาแล้ว อาจกล่าวได้ว่า คงไม่เป็นการเกินความจริง หากจะกล่าวว่า หัตถกรรมผ้าทออ่าง ศิลาเป็นหนี้พระมหากษัตริย์คุณของ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ยิ่งกว่าผู้ใด ในการที่ได้รับการยกย่อง ว่าแต่เป็นงานหัตถศิลป์ที่ประณีตงดงาม และได้รับเกียรติให้ เป็นผ้าทรงของพระมหากษัตริย์ (ภารดี มหาขันธ์ และ นันทชญา มหาขันธ์, 2558)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสและประทับแรมที่อ่างศิลาหลายครั้ง ด้วยโปรดว่าเป็นที่อากาศดี และในรัชสมัย ของพระองค์ท่าน ชาวตะวันตกนิยมมาพักตากอากาศและพักผ่อนจากการเจ็บป่วยที่อาศัยสถานอ่างศิลา ชลบุรี เป็น 1 ใน 9 จังหวัดของภาคตะวันออกของประเทศไทย ชลบุรี เดิมเรียกว่า เมืองศรีพโล หรือ เมืองศรีพะโร (ภารดี มหาขันธ์ และนันทชญา มหาขันธ์, 2560)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเริ่มสำรวจพื้นที่โบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับเมืองศรีพโล เมืองบางปลาสร้อย อ่างศิลา เกาะกระบือ บางพระ ศรีราชา ตามลำดับ ซึ่งกำหนดหัวข้อได้ดังต่อไปนี้

จากเมืองศรีพโลสู่เมืองบางปลาสร้อย

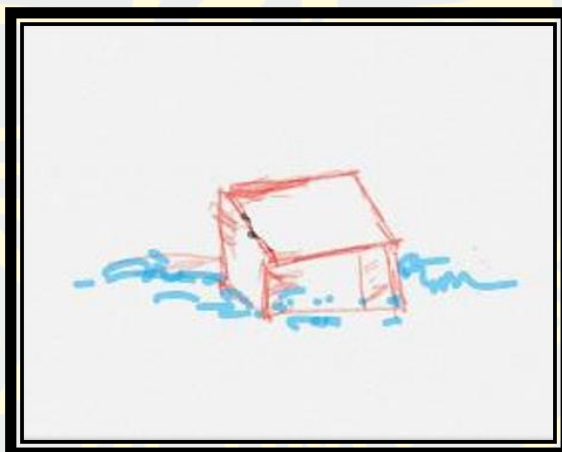
เมืองศรีพโลเป็นเมืองท่าที่สำคัญในอดีตที่เกี่ยวกับการค้าสำเภา เป็นท่าจอดเรือสินค้า จากที่ต่าง ๆ มีจีน อินเดีย เปอร์เซีย ชลบุรี เป็นชุมชนเมืองที่กำลังขึ้นเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวก ให้กับพ่อค้าวาณิช และบุคคลที่มากับเรือสินค้า ซึ่งชาวชุมชนเมืองศรีพโลประกอบด้วยคนไทย แต่ไม่มากเท่าคนจีน ชาวต่างชาติที่มากับเรือสินค้าเมื่อมาถึงเห็นว่าชลบุรีเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยทรัพยากรธรรมชาติจึงได้ตั้งรกรากเป็นจำนวนมาก กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ได้ตั้งถิ่นฐานนี้ นอกจากความสามารถด้านประมงแล้ว ยังมีความชำนาญในด้านเกษตร งานช่าง อุตสาหกรรม การแปรรูปอาหาร กลุ่มชนต่าง ๆ นี้จึงได้ประกอบอาชีพตามที่มีความรู้ โดยนำมาใช้และปรับให้เหมาะสม กับสภาพอากาศ การเดินทางของผู้คนที่ประสงค์จะเดินทางมาสู่สยามภาคตะวันออกปรากฏร่องรอย ของโบราณสถาน เช่น วัดศรีพโล เตาเผาเครื่องปั้นดินเผาโบราณ ส่วนที่มีพื้นดินที่สูงขึ้นไปมีวัดโบราณ

อยู่วัดหนึ่งคือวัดเขาบางทราย ซึ่งเป็นเนินเขาสูงเล็ก ๆ บนเนินเขายังปรากฏเจดีย์โบราณและรอยพระพุทธรูปจำลอง ในเมืองศรีฟิโลนี้มีตำนานที่เล่าขานกันสืบมาคือ วรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องเมืองศรีฟิโล เป็นเมืองท่าใหญ่ตั้งอยู่ริมทะเล มีเจ้าเมืองชื่อ พาโล เป็นพ่อค้าเศรษฐีที่ค้าขายร่ำรวยจากการคดโกง เมื่อพ่อค้าสำเภต่างชาติที่มาค้าขายที่เมืองศรีฟิโล เจ้าเมืองร่ำรวยจนเป็นเศรษฐีได้จนของชนสมบัติของตนขึ้นเกวียนเพื่อข้ามเนินเขาบางทราย ด้วยความที่เศรษฐีมีสมบัติมากบรรทุกไว้ในเกวียนทำให้เกวียนขาดออกจากกัน เหตุการณ์นี้จึงกลายเป็นชื่อบ้านนามเมือง ได้แก่ คอเขาขาด พระพุทธรูปบางทราย เป็นต้น (มนัส แก้วบุชา, 2559, หน้า 11-12)

ต่อมา เมื่อเมืองศรีฟิโลร้างผู้คนแล้วจึงเกิดเมืองปลาสร้อย โดยมีศาลเจ้าพ่อหลักเมืองประจำชุมชนตั้งอยู่ในตอนล่างของเมืองศรีฟิโล จากชื่อเมืองบางปลาสร้อยนี้หมายถึง เป็นเมืองที่บรรจบระหว่างน้ำเค็มและน้ำจืดที่ไหลมาจากคลองพานทองและแม่น้ำบางปะกงไหลรวมมาสู่คลองบางปลาสร้อย ตรงนี้เป็นลุ่มน้ำกร่อย ปรากฏว่ามีปลาสร้อยที่มีขนาดเล็กมารวมกันเป็นเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านที่เป็นชาวประมงเห็นว่า ปลาสร้อยนี้มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการทำน้ำปลาเป็นอย่างยิ่งจึงเกิดโรงงานน้ำปลาขนาดใหญ่และขนาดเล็ก และในครัวเรือนอย่างแพร่หลาย ส่วนชาวจีนที่มาค้าเรือสำเภบางคนได้แต่งงานกับคนไทยในเมืองนี้ ชาวจีนได้นำภูมิปัญญาการดักปลา ซึ่งเรียกว่าการทำโป๊ะ อันเป็นภูมิปัญญาการก่อสร้างของชาวจีน กล่าวคือ ใช้คอนกรีตหล่อเป็นรูปสี่เหลี่ยมเหมือนกล่อง แต่ปล่อยให้ด้านล่างของกล่องเปิดโล่งเพื่อจะได้นำไปลอยในน้ำทะเล ด้านที่เปิดโล่งนี้เป็นภูมิปัญญาด้านการดักอากาศบนผิวน้ำ อากาศที่อยู่ภายใน โป๊ะบนผิวน้ำนี้เป็นความสมดุลของอากาศที่ยึดหยุ่นได้จึงทำให้โป๊ะไม่คว่ำ โป๊ะนี้ใช้เป็นเหมือนแพทำเรือและยังมีภูมิปัญญาทำโป๊ะปลาอีกอย่างหนึ่งของชุมชนชายทะเล เรียกว่าโป๊ะดักปลา ซึ่งใช้ไม้ไผ่หรือไม้ลวกหรือแผ่นไม้กระดานมาปักแนวรอบสี่เหลี่ยมบ้าง วงกลมบ้าง โดยเว้นช่องด้านหนึ่งที่น้ำไหลที่สามารถพาปลาเข้ามาได้ แต่ออกไม่ได้อันเป็นภูมิปัญญาของชาวประมงที่เรียกว่า งามแซง

ภาพที่ 4-8 โป๊ะคักปลา
(กวิน พูล, 2556)

ภาพที่ 4-9 ร้างจำลองโป๊ะเรือ

ส่วนชาวจีนผู้ร่วมการสร้างศาลคือ ชาวจีนแต้จิ๋ว มีบทบาทสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่รับจ้างเป็นกฐีในการขุดคลอง กฐีท่าเรือ และในธุรกิจการค้า จีนอีกพวกหนึ่งคือจีนฮกเกี้ยน มีอาชีพค้าขายแต้จิ๋ว เป็นพ่อค้าใหญ่ เป็นกฐีท่าเรือ ชาวจีนแต้จิ๋วถนัดในการเล่นเรือ ทำการประมง จึงอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองชลบุรี ซึ่งเป็นชุมชนประมง จึงทำให้ประกอบอาชีพด้วยความถนัดจนมีกิจการสืบเนื่องคือ โรงงานน้ำปลา ทำหอยแครง ปลาแห้ง บางกลุ่มขึ้นไปทำกิจการอ้อย (ปจรัชย์ สุขากิรมย์, 2559, หน้า 2)

นอกจากนี้ที่บางปลาสร้อยมีโคลนเลนเป็นพื้นที่กว้างเหมาะสำหรับสัตว์ทะเลประเภทหอย เช่น หอยแครงเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านชายทะเลจึงจับไปขายโดยใช้ไม้กระดานแผ่นใหญ่มาวางบนโคลนเลน โดยให้ขาข้างหนึ่งถีบโคลนเลนเพื่อไถไปข้างหน้าทำให้สามารถเก็บหอยแครงได้รวดเร็วและจำนวนมาก จนเกิดเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัวได้อย่างดีด้วย เพราะโคลนเลนนี้มีแร่ธาตุอาหารอุดมสมบูรณ์ กุ้งหอยปูปลาจึงมารวมกันเป็นจำนวนมากนั่นเอง การถีบกระดานนี้เองภายหลังเมื่อมีกิจกรรมรื่นเริงของการละเล่นประจำถิ่นบางปลาสร้อย การถีบกระดานเก็บหอยแครงจึงกลายเป็นกีฬาพื้นถิ่นที่นำมาแข่งขันกันสนุกสนาน สำหรับคนพื้นถิ่นที่มีที่อยู่เดิมอยู่บนพื้นที่สูงมีอาชีพทำนาปลูกอ้อย เป็นส่วนมากในพื้นที่ บางปลาสร้อยนี้มีวัดโบราณอยู่วัดหนึ่งคือ วัดอินทาราม หรือ วัดใหญ่ เมื่อวันเทศกาลสำคัญประจำปีชาวบ้านส่วนมากจะใช้เกวียนบรรทุกข้าวปลาอาหารมาทำบุญที่วัด เมื่อวัยรุ่นผู้คุมเกวียนมานี้เสร็จการทำบุญพระเพลแล้ว จึงชักชวนกันนำเกวียนมาแข่งขันกัน บางครั้งนำควายที่ลากเกวียนมาแข่งขันกันเป็นที่สนุกสนานครื้นเครง จนกลายเป็นประเพณีของบางปลาสร้อย

อนึ่ง วัดอินทาราม เป็นวัดโบราณที่ปรากฏหลักฐานด้านประวัติศาสตร์ของเมืองชลบุรี ย่านบางปลาสร้อย เรื่องวิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมที่สำคัญซึ่งปรากฏอยู่ในภาพจิตรกรรม วัดนี้มี ความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าตากสินซึ่งยกทัพมา ด้วยมีชุมชนจีนสร้างเก๋งจีนไว้ ดังนั้นทักในพระราชพงศาวดาร ดังนี้

“...ครั้น ณ วันศุกร์ ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 6 (ปีกุน นพศก จุลศักราช 1129 ตรงกับ พ.ศ. 2310) จึงรับสั่งให้ยกพลทหาร พระราชดำเนินไปโดยสถลมารค หยุดประทับอยู่ ณ บ้านหนองมน ให้ทหารไปสอดแนมได้ความว่า นายทองอยู่นกเล็กอยู่ จึงรับสั่งให้เตรียมทหาร ศัตรารูธ ปืนใหญ่น้อยไว้ให้พร้อมแล้วรับสั่งให้ยกทหารเข้าไปหยุดประทับ ณ วัดหลวง ทางใกล้เมืองประมาณ 100 เส้น จึงดำรัสให้นายบุญรอด แขนอ่อน นายขึ้นบ้านค่ายซึ่งเป็นสหายร่วมกับนายนกเล็กเข้าไปว่ากล่าวโดยยุติธรรม นายทองอยู่นกเล็ก ก็ยอมอ่อนน้อมโดยดี สวามิภักดิ์กระทำสัตย์ถวายแล้วนำเสด็จเข้าไป ณ เมืองชลบุรี ประทับอยู่ ณ เก๋งจีน แล้วนายทองอยู่จึงนำเสด็จข้างทรงพระที่นั่ง นายบุญมี มหาเด็กละเป็นควาญท้าวเสด็จเลียบทอดพระเนตรเมืองชลบุรี แล้วนายทองอยู่นกเล็กจึงพาขุนหมื่นนายกรมการมาถวายบังคม ทรงพระกรุณาให้นายทองอยู่นกเล็กเป็นพระยาอนุราชบุรี ตั้งขุนหมื่นกรมการตามฐานานุศักดิ์เมืองชลบุรี...” (วิกิซอร์ซ, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 4-10 ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดใหญ่ อินทาราม

กลุ่มชาติพันธุ์

ในตำบลบางปลาสร้อยมีหลักฐานปรากฏโดยผ่านทางภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดวาอารามต่าง ๆ ที่มีหลายแห่งในชลบุรี ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ นี้เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มชาติพันธุ์ อีกทั้งบางวัดยังมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี อีกด้วย จิตรกรรมฝาผนังนี้นอกจากมีคุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์และศาสนาแล้ว ยังเป็นหลักฐานของชาติที่บันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีตไว้ในรูปแบบของภาพเขียนซึ่งสามารถศึกษาลักษณะบ้านเมือง สภาพแวดล้อม ชีวิต ความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม จารีตประเพณี ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม โบราณคดี และชาติพันธุ์ ได้จากภาพเขียนฝาผนัง จิตรกรรมฝาผนังจึงเป็นแหล่งข้อมูลของความรู้และหลักฐานในอดีตที่ชัดเจนที่สุดประเภทหนึ่ง

ภาพที่ 4-11 จิตรกรรมฝาผนัง เลื้อยสีแดง สันนิษฐานว่าเป็นชาวเปอร์เซีย²

² จิตรกรรมฝาผนังวัดอินทาราม

ภาพที่ 4-12 จิตรกรรมฝาผนัง หลายเชื้อชาติ³

วิถีชีวิตดังกล่าวข้างต้นนี้ยังมีการบรรยายโวหารเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้คนเมืองชลบุรีของสุนทรภู่เมื่อ พ.ศ. 2350 ดังนี้

๑ ถึงห่อมย่านบ้านบางมั่งกงนั้น	ดูเรียงรันเรือนเรียบชลาสินธุ์
แต่ล้วนบ้านตากปลาริมวาริน	เหม็นแต่กลิ่นเน่าอบตลบไป
เห็นศาลเจ้าเหล่าเจ็กอยู่เชิงแซ่	ปูนทะก่องค์แกข้างเพศไสย
เกลเอ๋ยเคยข้ามคงคาลัย	ช่วยคุ้มภัยปากอ่าวเกิดเจ้านาย
พอพื้นบ้านลานแลดูปากช่อง	เห็นทิวทองสมุทรไทน่าใจหาย
แลทะเลเดือนลาดล้วนหาดทราย	ทั้งสามนายจัดแจงโจงกระเบน
ไปตามช่องล่องออกไปนอกกริ้ว	เห็นเมฆมัวลมแดงดั่งแสงเสน
สักประเดี้ยวเหลือวคูลำพูเอน	ขอกระเนนนาบน้ำอยู่รำไร
ป่าแสมแลเห็นอยู่ริ้วริ้ว	ให้หิวหิววาววับฤทัยไหว
จะหลบหลีกเข้าฝั่งก็ยั้งไกล	คลื่นก็ใหญ่โยนเรือเหลือกำลัง
สงสารแสงแข็งข้อจนขาสั่น	เห็นเรือหัน โกรธบ่นเอาคนหลัง
น้ำจะพัดปัดตีไปสี่ข้าง	แล้วคุ้มคลั่งเงียนยาทำตาแดง
ปลอบเจ้าพุ่มพิมพาว่ากรรมแล้ว	อุตสาห์แจวเข้าเถิดพอให้ข้อแข็ง
สงสารน้อยหน้าจ้อยนั่งจัดแจง	คิดจะแต่งตัวตายไม่พวยเรือ
ที่แข็งขึ้นฝืนภวานานิ่ง	แลตลิ่งไรไรยังไกลเหลือ
เห็นकिनรอยบางปลาสร้อยอยู่ท้ายเรือ	คลื่นก็ฝือพุ่มฟองคะนองพราย
เห็นจวนจนบนเจ้าเขาสำมุก	จงช่วยทุกข์ถึงที่จะทำถวาย
พอขาดค่าน้ำขึ้นทั้งคลื่นคลาย	ทั้งสามนายหน้าชื่นค่อยเหลือยมา

³ ในภาพประกอบด้วย ชาวไทย ลาว ชาวกระเหรี่ยง เปอร์เซีย และทหารอาหรับ

หยุดตะพานย่านกลางบางปลาสร้อย
 นายแสงหายคลายโทโสที่โกธธา
 แล้วหุงหาอาหารสำราญริน
 ฟังเสียงคลื่นครื้นครั่นสนั่นไป
 พี่เลี้ยงแลดูกระแสสายสมุทร
 เป็นฟองฟุ้งรุ่งเรืองอยู่รางราง
 เห็นคล้ายคล้ายปลาวายเฉียวฉวัด
 ฝูงปลาใหญ่ไล่โลดกระโดดลอย
 แลทะเลแล้วก็ให้อาลัยนุช
 จนอุทัยไตรตรัสจรัสตา
 ดูเรือแพแต่ละลำล้วนโปะโหละ
 บ้างลุยเลนลี้วงปุกุโซเซ
 อันนารีที่ยังสาวพวกชาวบ้าน
 ดูเกล้าवल่องล่องแล่นแฉลบลอย
 อันพวกเขาชาวประมงไม่โหยงหยิบ
 จะได้กินข้าวเช้าก็ราวเพล
 จึงมั่งคั่งตั้งบ้านในการบาป
 จะปลูกเรือนก็มีได้ไ้ปั่นลม
 ไอ้ดูเรือนเหมือนนอกเราไร่คู
 หรือต้องสาปบาปหลังยังติดตาม
 จะรักใครเขาก็ไม่เมตตาตอบ
 เอ็นดูเขาใฝ่เนิ่นนิยมเชย
 พลังรำพึงถึงทางที่กลางเถื่อน
 มีมิตรชายทำย่นเป็นบ้านไทย
 ใครพบพักตร์เขาก็ทักว่าทรงชูบ
 ชังตายขึ้นฝืนฤทัยให้ประเทือง
 เป็นสองแถวแนวถนนคนสะพรั่ง
 ดูรูปร่างนางบรรดาแม่ค้าเคียง
 ชายหอยแครงแมงกู่กับปูม้า
 พวกแจ็กจิ้นสินค้าอามาวาง

พุ่มกับน้อยสรวลสันต์ต่างหรรษา
 ชักกัญชานั่งกริมยืมละไม
 จนเที่ยงคืนขึ้นศาลาได้อาศัย
 คู่มือในเมฆานภาภางค์
 ละลิวสุดสายตาเห็นฟ้าขวาง
 กระเด็นพร่างพรายพราวราวกับพลอย
 ระลอกซัดสาดกระเซ็นขึ้นเดินหยอย
 น้ำก็พลอยพร่างพร่างกลางคองคา
 ไม่สร้างสุศ โศกสิ้นถวิลหา
 เห็นเคหาเรียงรายริมชายทะเล
 พวกแจ็กจิ้นกินโต๊ะเสียงโหลหล
 สมคะเนใส่ห้องที่เขวมองคอย
 ถีบกระดานถือตะกร้าเที่ยวหาหอย
 เอาขาห้อยทำเป็นหางไปกลางเลน
 ล้วนดินถีบปากกัดขัดเขมร
 ดูจัดเจน โลดโผนในโคลนตม
 แต่ต้องสาปเคหาให้สาสม
 ใครขึ้นทำก็ระทมด้วยเพลิงลาม
 ผู้ใดดูจึงไม่ออกเอี่ยมสนาม
 ผู้หญิงงามจึงไม่มีปราณีเลย
 สมประกอบได้แต่สอดคอดเขนย
 ใ้อใจเอ๋ยจะเป็นกรรมนั้นรำไป
 จึงคล้อยเคลื่อนนาวาเข้าอาศัย
 สำนักในคูหาขุนจำเมือง
 จะดูรูปตัวเองก็หอมเหลือง
 เที่ยวชำเลื่องแลชมตลาดเรียง
 บ้างยืนบ้างนั่งร้านประสานเสียง
 เห็นเกลี้ยงเกลี้ยงกล้องแก๊งเป็นอย่างกลาง
 หมึกแมงดาหอยดองรองกระถาง
 มะเขือคางแพะเผือกฝักกาดอง

ที่ชายผ้าหน้าถึงก็เปิดโถง
 ลักยี่สิบหีบออกเป็นกอบกอง
 คูก็งามตามประสาพนาเวศ
 แต่แรมค้ำบางปลาสร้อยได้สามวัน
 พอฟ้าขาวดาวเดือนลงเลื่อนลด
 จากเคหาชลาพี่น้องเนื่อง
 พอพื้นบ้านลานแลล้วนทุ่งเถียน
 คูกรวดทรายพรายงามเหมือนเงินราง
 คูสีขาวราวกับน้ำตาลโดนด
 ริมทางเดือนเรือนเห้ายี่มีรายราย
 ถึงหมองมนมีตำบลชื่อบ้านไร่
 ต้องเดินเนียงเลียงลัดตัดทแยง
 กำดัดแคะแผ่ร่อนทุกขุมขน
 ล้วนละแวกแฝกคาป่าไร่
 ตะวันคล้อยน้อยหนึ่งถึงบางพระ
 พอพบเรือนเพื่อนชายชื่อนายมา
 พอรุ่งแสงสุริยาลีลาสา
 เห็นกรวดทรายชายทะเลชโลทร
 คูกาบหอยรอบคลื่นกระเด็นสาต
 เป็นหลายอย่างกลางคูก็เรียววี
 จะเขยชมกัมเก็บไปกลางหาด
 พี่ไม่รู้ก็จะชวนสำรวจไป
 โอ้ยามนี้พี่เห็นแต่พัศตร์เพื่อน
 กลับน้ำตามจนสุดที่หาดทราย
 อันชื่อนี้ศรีมหาราชาชาติ
 ค่อยเลียบเดินเนิน โขดสิงขรคัน
 (สุนทรโวหาร (ภู่), 2329-2398)

ล้วนเบียดโป่งหญิงชายมาจ่ายของ
 พี่เที่ยวท่องทัศนงานสาขันธ์
 ไม่นวลเนตรเหมือนหนึ่งในไอสวรรค์
 ก็ชวนกันเลยลาขุนจำเมือง
 อร่ามรสสุริยาเวหาเหลือง
 ขึ้นประเทืองปล้ำทุกขั้มาตามทาง
 หนทางเดือนตัดเข้าภูเขาวาง
 หยาดน้ำค้างข้อหลุมที่ขุมควาย
 ที่หว่างโขดขอบผาศิลาลาย
 เห็นฝูงควายปล่อยเกลื่อนอยู่กลางแปลง
 เขาถากไม้ทุกประเทศทุกเขตแขวง
 ตามนายแสงนำทางไปกลางไพร
 ไม่มีดินพถกษาจะอาศัย
 จนสุดไร่เลียบริมทะเลมา
 คุระยะบ้านนั้นก็แน่นหนา
 เขาโอภาด้อนรับให้หลับนอน
 ลงเลียบหาดหวนคะนึ่งถึงสมร
 ละเอียดอ่อนดั่งละอองสำลีดี
 ก็เกลื่อนกลาดกลางทรายประพรายสี
 โอ้เช่นนี้แม่มาด้วยจะดีใจ
 เห็นประหลาดก็จะถามตามสงสัย
 ถึงเหนื่อยใจจะค่อยเบาบรรเทาคลาย
 ไม่ขึ้นเหมือนสุดสวาทที่มาดหมาย
 เห็นเรือรายโรงเรียงเคียงเคียงกัน
 ขึ้นจากหาดเข้าป่าพนาสัตย์
 เสียงจกจันแซ่เซ็งวังเวง

จากเส้นทางนิราศของสุนทรภู่ เมื่อ พ.ศ. 2350 ข้างต้นนั้น พบว่าท่านค้างแรมอยู่ที่ บางปลาสร้อย 3 คืน ผู้วิจัยจึงได้จำแนกรายละเอียดของวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของย่าน บางปลาสร้อย ดังที่ท่านสุนทรภู่กล่าวถึงเป็นคำประพันธ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ถอดสารัตถะออกมาในรูปแบบของประโยค วลี คำสำคัญ กิจกรรม พื้นที่ อาหารการกิน อาจมีค่าเท่า เช่น มหาศรีราชา หรือ ศรีราชา ในปัจจุบัน ดังเรียบเรียงบรรยายได้ตามลำดับดังนี้

...ชาวบ้านตากปลาริมวาริน ชาวจีนสร้างศาลเจ้าเหล่าเจ็ก เส้นทางนี้ไปเกาะสีชังใช้เป็นทางลัด ครั้นถึงที่ย่านบางปลาสร้อย ขึ้นสะพานย่านกลางบางปลาสร้อย เตรียมค้างแรมสามคืนกับลูกคือ พุ่มและน้อยซึ่งมีความสนุกสนานสรวลสันต์ต่างหรรษา ตกกลางคืนเวลาที่ยั้งคืนขึ้นศาลาโปะโหละ ครั้นรุ่งเมื่อน้ำลง ได้เดินเลียบทะเลพบการถีบกระดานถือตะกร้าที่ขยวหาหอย ซึ่งดูแลแล้วคล่องล่อง แล่นแฉลบลอย เมื่อได้หอยเอาข่าห้อยทำเป็นหางไปกลางเลน บ้างหาหอยแครงแมงกูดกับปูม้า หมึกแมงดาหอยดองรองกระถาง ส่วนบนบกของบ้านไทยและพวกเจ๊กจีนสินค้าเอามาวางมะเขือคางแพะ เผือก ผักกาดคอง น้ำตาลโตนด เมื่อครบได้สามวัน ออกเดินทางไป เขาสำมูก ภู่มองมนมีตำบลชื่อบ้านไร่ ต่อไปบางพระ ถึงที่ ศรีมหาราชา อันมีเรือรายโรงเรียงเคียงเคียง กัน....

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสชลบุรีหลายครั้งหลายวาระจึงทรงมีความคุ้นเคยกับสภาพความเป็นอยู่ของชาวชลบุรี ดังเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2419 มีพระราชหัตถเลขา ข้อความตอนหนึ่ง ว่า

“...ในระหว่างหยุดจับปลา ทำโปะโปะไม่ได้นั้น ราษฎรหากินด้วยการรังเฟือกกลางอวนจับปลาและถีบกระดานหาเก็บหอยชายทะเล เวลาน้ำลงไปที่ชายเลนก็จะเห็นชาวบ้านถีบกระดานดูรวดเร็ว คล่องแคล่วยิ่งนัก...” (ปจรรย์ สุขากิรมย์, 2559)

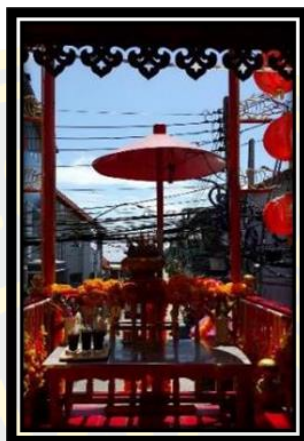
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสชลบุรีเป็นครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2451 ทรงเสด็จประพาสบางปลาสร้อย โดยมี หลวงอำนาจจินนิกร (ฮั่ว แซ่ตั้ง) รอรับเสด็จที่หน้าที่ว่าการ ซึ่งหลวงอำนาจจินนิกรผู้นี้ปรากฏในพระราชนิพนธ์จดหมายเหตุ ดังนี้

“...หลวงอำนาจจินนิกรตามไปหาที่ที่ว่าการ เลยว่าให้เอาเรือฉลอมมารับที่สะพานหน้าที่ว่าการ เพราะจะเดินอ้อม กลับไปลงสะพานเดินไม่ไหว ทั้งไกลทั้งร้อน หน้าที่ว่าการนี้เขาขุดร่องพูนถนนลงไปจนถึงชายเลนถีบจนมีสะพานไม้ต่อไปไม่สู้ยาว ได้ลงเรือฉลอมสองลำด้วยกันแล่นไปกลับมาที่สะพานศาลเจ้าไปตามเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินจากสะพานศาลเจ้า ที่จริงสบายมาก ออกเสียดาย...” (ชุมชนบ้านสะพานบางปลาสร้อย, 2555)

การเสด็จฯ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสชลบุรีครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายที่ทำเรือพลี จนกระทั่งถึงศาลากลางจังหวัด ได้เสด็จโดยพระบาทมีประชาชนรอเฝ้ารับเสด็จอย่างเนืองแน่น

หลักฐานในอดีตทางสังคม และ วัฒนธรรม

ศาลหลักเมือง

ภาพที่ 4-13 ด้านหน้าระเบียบศาลมองเข้าสู่ทะเล (ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง)

ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ตั้งอยู่ใกล้กับศาลาฟังธรรม ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองนี้สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน จากคำบอกเล่าและสันนิษฐานกันว่า สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ใกล้เคียงกับวัดใหญ่อินทารามกับศาลาฟังธรรม ทั้งสามนี้ ได้ขึ้นบัญชีเป็นศิลปกรรมโบราณสถานของจังหวัดชลบุรี

ในสมัยก่อนนั้น ตำบลบางปลาสร้อยเป็นตำบลที่มีชุมชนอยู่อย่างหนาแน่นกว่าชุมชนในตำบลอื่น ๆ ในจังหวัดชลบุรี มีตลาดการค้าใหญ่ เรียกกันว่า ท่าเกวียน ซึ่งอยู่ระหว่างวัดใหญ่อินทาราม วัดต้นสน และศาลาฟังธรรม ชาวป่า ชาวไร่ ชาวสวน จะนำผลผลิตของตนใส่เกวียนมาลงขายที่ตลาดนี้ แล้วก็ซื้อสิ่งของที่ต้องการกลับไป ที่นี้จึงเป็นที่นัดพบของผู้มีเกวียน มีควาย จึงเป็นจุดที่ก่อให้เกิด ประเพณีวิ่งควายครั้งแรกของจังหวัดชลบุรี ผลผลิตที่นำมาขายนี้พ่อค้าก็ซื้อนำไปเรือ (เรือใบ เรือแจว) ไปขายยังต่างจังหวัดต่อไป

ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองตั้งอยู่เชิงสะพานยาว หน้าหน้าศาลลงทะเล ข้างศาลมีต้นโพธิ์ใหญ่ 1 ต้น หลังศาลมีบ่อน้ำ 1 บ่อ ชาวบ้านเรียกกันว่า บ่อศาลเจ้า หน้าศาลมีสะพานพุ่งตรงไปทะเล สะพานนี้มีชื่อเรียกกันว่า สะพานยาว สะพานนี้ยาวกว่าสะพานอื่น ๆ ในสมัยนั้น จึงเป็นท่าเรือขนส่งสินค้า ติดต่อกับต่างจังหวัดอีกด้วย ต่อมาสะพานได้ถูกรื้อถอนไป กลายเป็นซอยซึ่งมีชื่อใหม่ว่า ซอยที่ฆาฆาฆา ที่แปลว่า ทางยาว ความหมายเหมือนเดิม

เดิมศาลเจ้าพ่อหลักเมืองนี้จะมีงานประจำปี ประเพณีการกองข้าว เข้าทรง ในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 เป็นเวลาดิตต่อกัน 3 วัน ตอนเย็นมีการเข้าทรงทำพิธีกองข้าวที่ข้างคลองบางปลาสร้อย ประเพณีการกองข้าวก็เริ่มจากศาลนี้เป็นแห่งแรกของจังหวัดชลบุรี

ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง บูรณะครั้งที่ 1 พ.ศ. 2492 ด้วยงบประมาณของเทศบาลเมืองชลบุรี เป็นจำนวนเงิน 50,000 บาท บูรณะครั้งที่ 2 พ.ศ. 2539-2542 ด้วยงบประมาณของประชาชนร่วมกัน บริจาครวมเป็นเงินทั้งสิ้น 1,200,000 บาทถ้วน

ภาพที่ 4-14 แผ่นป้ายประวัติศาล

ภาพที่ 4-15 ป้ายชอยทางเข้าศาล และภายในศาลเจ้า

ภาพที่ 4-16 เปรียบเทียบแบบใหม่และเก่า

ภาพที่ 4-17 ศาลเจ้าในอดีต⁴

ศาลาฝังธรรม กลางบ้าน

ภาพที่ 4-18 ภาพศาลาฝังธรรม

⁴ คัดลอกมาจากภาพจริงภายในศาลเจ้า

ศาลาฟังธรรมที่จังหวัดชลบุรี เป็นศาลาฟังธรรมที่ไม่ได้อยู่ในวัด ทุกวันพระจะมีพระภิกษุสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนกันมาเทศนาให้ญาติโยมฟัง มีประวัติเกี่ยวเนื่องมาพร้อมกับศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน จากคำบอกเล่าและสันนิษฐานกันว่า สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

ภาพที่ 4-19 ด้านหน้าศาลาฟังธรรม⁵

ศาลเจ้าชาวจีนเมืองปลาสร้อย

ชาวจีนแต้จิ๋ว เป็นชาวจีนรุ่นแรกของบางปลาสร้อยที่มีบทบาทด้านเศรษฐกิจ เพราะมีความชำนาญด้านการเดินเรือ การต่อเรือ การช่าง การประมง การชลประทาน ขุดคลองร่องน้ำ ธุรกิจการค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภค ส่วนหนึ่งเข้ามาเป็นกสิกรทำเรือ กสิกรทั่วไป ลากรถเจ๊ก อาหารการกิน โดยเฉพาะกิจการสืบเนื่องกับการประมง การทำน้ำปลา โรงงานน้ำปลา ทำหอย ปลาหมึก ปลาแห้ง ต่อมาชาวฮกเกี้ยนซึ่งมีความถนัดและมีอาชีพคล้ายชาวจีนแต้จิ๋ว บางส่วนชาวฮกเกี้ยนเป็นพ่อค้าใหญ่ ชาวจีนดังกล่าว เมื่อทำมาหากินเป็นหลักแหล่งแล้ว จึงร่วมกันสร้างศาลเจ้าประจำชุมชนขึ้น เพื่อเป็นที่สมาคมกัน ปรีกษาหารือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีกิจกรรม ประกอบพิธีกรรมร่วมกัน

⁵ ศาลาฟังธรรมจะเปิดให้เข้าเฉพาะวันพระ

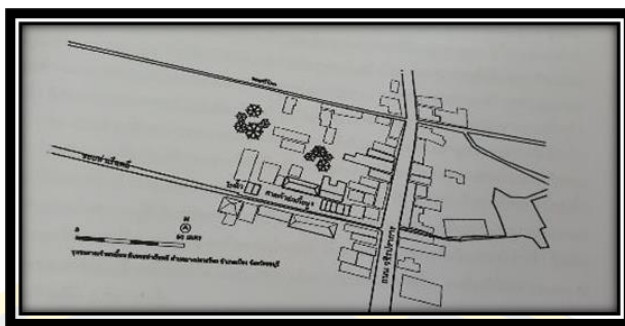
ภาพที่ 4-20 ศาลาตรงกลางศาลเจ้าจิว⁶

ภาพที่ 4-21 ประตูทางเข้าศาลเจ้าโบราณ⁷

⁶ ป้ายภาษาจีนแปลว่า สวรรค์และโลกศาสตร์

⁷ “ฝูโซ่วกง” โบราณ และข้างในศาลจากป้ายเขียนว่า “ฝูโซ่วกง” ตำแหน่งฝูโซ่วฝู แปลว่า โชคดี โช้ว แปลว่า อายุยืนยาว

ภาพที่ 4-22 สำเนาภาพจากเรื่องศาลเจ้าฮกเกี้ยน

(มนัส แก้วบุชา, 2559)

ศาลเจ้าฮกเกี้ยน

อาคารศาลเจ้าฮกเกี้ยนน่าจะสร้างก่อนสมัยก่อน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะมีหลักฐานบันทึกไว้เมื่อครั้งเสด็จประพาสเมืองชลบุรีเมื่อปี พ.ศ. 2451 ได้ทรงบันทึกว่า “...เรือแม่เหล็กมาจอดที่สะพานศาลเจ้าอยู่ระหว่างสะพานหลวงเดิม” ศาลเจ้าฮกเกี้ยนตั้งอยู่เชิงสะพานท่าเรือพลีหรือสะพานศาลเจ้า ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เป็นศาลเดิมด้านหลังศาลติดถนน ด้านหน้าหันออกทางทะเล ชาวชลบุรีเรียกศาลนี้ว่า ศาลเจ้าดินทะเล เป็นศาลเจ้าที่ดั้งมาก่อน พ.ศ. 2451 หลังจากเกิดเพลิงไหม้บางปลาสร้อยครั้งใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2457 ตัวอาคารศาลเดิมเปลี่ยนสภาพไป ปัจจุบันเป็นอาคารคอนกรีตขนาดสามคูหา ภายในศาลเจ้ามีจิตรกรรมภาพชายหญิงชาวจีน แต่งกายแบบต่าง ๆ ศาลเจ้ามีประตูใหญ่เข้าด้านหน้า มีประตูเล็ก 2 ด้านเข้าด้านข้างประตูเล็กสำหรับผู้ติดตามประตูใหญ่สำหรับผู้อาวุโส ภาษาจีนที่เขียนไว้ที่ประตูเล็กทั้งสองด้านจะสอนให้ผู้อาวุโสหน่อยเป็นคนมีระเบียบและมีน้ำใจ ศาลเจ้าฮกเกี้ยนเป็นศาลเจ้าเก่าแก่ที่มีเทพเจ้าหลายองค์ให้ผู้คนได้เคารพสักการบูชา โดยเฉพาะเทพเจ้าสำคัญคือ เทพเจ้ากวนอู เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ ถือเป็นเทพเจ้าประจำศาลเจ้าแห่งนี้ ชุมชนชาวฮกเกี้ยนที่อพยพเข้ามาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นกลุ่มที่ผูกพันกับการเดินเรือสำเภาศาลเจ้าที่ชาวฮกเกี้ยนเคารพบูชาล้วนแต่เป็นศาลสำหรับเทพหรือวีรบุรุษของชาวเรือ เช่น กวนอู กวนอูเป็นเทพที่ชาวเรือนับถือเพราะเป็นสัญลักษณ์แห่งความกล้าหาญและความเมตตาเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นของลูกเรือสำเภาเมื่อได้ออกเรือมาเสี่ยงโชคผจญภัยในทะเลเงินได้ร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีเจ้าแม่เที่ยงโหวเซียบ้อหรือเจ้าแม่ทับทิม เทพธิดาแห่งท้องทะเลประดิษฐานอยู่ในศาลเจ้าด้วย

นายวรชาติ สมสถาน อายุ 52 ปี เป็นผู้ดูแลศาลเจ้าและได้พักอาศัยอยู่ในบ้านเช่าที่ตั้งอยู่ใกล้กับศาลเจ้า ได้ให้ข้อมูลว่า มีเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาถึงการก่อตั้งศาลเจ้าว่า สืบเนื่องจากอดีตบริเวณศาลเจ้าเป็นคลอง มีไม้กระดานแผ่นหนึ่งเชื่อว่าลอยน้ำมาจากเมืองจินมาติดอยู่ที่บริเวณนี้ ผ่านไป

หลายวัน ไม้กระดาน ไม่ลอยไปที่อื่น ชาวจีนสกเกี้ยนคนหนึ่งพบจึงนำไม้กระดานแผ่นนั้นมาบูชา แล้วเริ่มก่อสร้างศาลเจ้า และได้มีการปรับปรุงพัฒนาจากอาคารไม้จนเป็นอาคารปูนดังเช่นปัจจุบัน

ศาลเจ้าสกเกี้ยน เป็นศาลเจ้าเก่าแก่ที่มีเทพเจ้าหลายองค์ให้ผู้คนสักการบูชา เทพเจ้าที่สำคัญคือ “กวนอู” เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ เป็นเทพเจ้าสำคัญประจำศาลแห่งนี้ ศาลเจ้าสกเกี้ยนมีลักษณะเด่นน่าสนใจ เช่น ตั้งอยู่ในชุมชนเก่าแก่ ที่มีอาคารบ้านเช่าบริเวณด้านข้างของศาลเจ้าเป็นห้องแถวดินชั้นเดียวของตระกูล “โปษยานนท์” มีผู้คนมาเช่าทำมาหากินอยู่หลายสิบปีจึงมีความคุ้นเคยผูกพันกับชุมชนและศาลเจ้า มีร้านก๋วยเตี๋ยวแบบโบราณอายุกว่า 100 ปี รวมถึงมีอาคารบ้านเรือนที่ปลูกสร้างมาหลายสิบปีด้วยรูปทรงแบบโบราณ

บริเวณด้านหน้าและด้านในของศาลเจ้า มีภาพสามมิติของเทพเจ้าไป๋เซียนติดอยู่ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นภาพที่เกิดจากฝีมือช่างจากเมืองจีน ด้านหน้าของศาลเจ้ามีเตาเผากระดาษเงินกระดาษทอง เป็นเตาเผาสำหรับเผาบูชาเทพเจ้า และสำหรับเผาให้แก่ดวงวิญญาณที่ไม่มีญาติ และมีโรงจิวที่ตั้งอยู่อย่างโดดเด่นด้านหน้า การแสดงจิวจะมีช่วงเทศกาลปีใหม่ของทุกปี ประมาณเดือนมกราคม จัดแสดง 3 วัน ค่าใช้จ่ายในการจ้างการแสดงจิวได้รับจากเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา ครั้งละประมาณ 200,000 บาท นายช่งก๊วน แซ่เบ๊ อายุ 63 ปี อาชีพขายผลไม้ ได้เล่าว่า ตนเองเกิดที่บริเวณหน้าโรงจิว จึงเห็นพัฒนาการของการแสดงจิวมาโดยตลอด ซึ่งปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่นิยมจิว บางคืนยังไม่ถึง 22:00 น. จะมีคนดูเพียงแค่ 3 คนเท่านั้น

ในอดีตศาลเจ้าจะเป็นแบบปิดผู้ดูแลศาลเจ้าจะเป็นการดูแลกันเองภายในชุมชน แต่เนื่องจากไม่มีผู้ดูแลอย่างจริงจัง ทางราชการจึงเข้ามาดูแลแทนระยะหนึ่ง หลังจากนั้นคนในชุมชน จึงต้องตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลและมีการรับบริจาคเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายภายในศาล เมื่อมีรายได้เข้ามาจากการบริจาค หน่วยงานราชการก็ขอกลับเข้ามาร่วมดูแลต่อจนปัจจุบัน (มนัส แก้วบุชา, 2559)

ภาพที่ 4-23 บริเวณรอบ ๆ ศาล

รอบนอกบริเวณไม่กว้างมากนักมีรูปปั้น “เทพเจ้ากวนอู” ตอนมีชีวิตอยู่เป็นวีรบุรุษผู้กล้า มีคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์และจงรักภักดี เมื่อตายไปคนจีนเคารพยกย่องมากจนยกให้เป็นเทพเจ้า มีลักษณะเด่นคือเครายาว และถือง้าวเล่มโต และประตูเล็กนี้เป็นประตูด้านข้างของศาลเจ้า ตัวอักษรสองข้างที่เสามีข้อความดี ๆ ขยายความชื่อ “ฟูโซ่ว” ลัทธิขงจื้อสอนให้คนปฏิบัติตนตามคุณธรรม ความดี สอนให้โลกไม่ตกไปในความชั่วร้าย

วัดใหญ่

ภาพที่ 4-24 วัดใหญ่อินทาราม

วัดอินทาราม หรือ วัดใหญ่ ปัจจุบันเรียกรวมว่า วัดใหญ่อินทาราม มีอายุ 600 ปี (พระมหาธาตุนคร อุดมคติ ป.ศ 5, 2542) เป็นโบราณสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนา คู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อครั้งที่พระนครินทร์ หรือพระนครอินทราชิราช (สมเด็จพระนครินทราชิราช) พระมหากษัตริย์องค์ที่ 6 แห่งกรุงศรีอยุธยา เสด็จประพาสเมืองชลบุรี โดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารค เมื่อเสด็จฯ มาถึงแล้ว ได้ทอดพระเนตรเห็นทิวทัศน์อันน่ารื่นรมย์ไปด้วยแมกไม้ชายทะเล ได้ยินเสียงคลื่นลมในยามราตรีกาล เหมาะสำหรับการประพาศิพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ ผู้มุ่งหวังต่อการปฏิบัติธรรม จึงมีพระราชศรัทธาให้สร้างวัดขึ้นมา พระราชทานนามพระอารามนี้ว่า “วัดอินทาราม” เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชนามเดิมของพระองค์ว่า “พระนครินทร์” ปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดใหญ่อินทาราม” ทั้งนี้ วัดใหญ่อินทารามแห่งนี้ มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้าน เป็นที่เลื่อมใสของชาวเมืองชล คือ หลวงพ่อเฉย หลวงพ่อเฉยเป็นพระพุทธรูปปฏิมาสาริดทรงเครื่อง ศิลปะสมัยอยุธยา เดิมทีหลวงพ่อเฉยเป็นพระพุทธรูปประจำอยู่วัดสมร โกฎ เป็นวัดที่สร้างในยุคเดียวกับวัดใหญ่อินทาราม (พระอารามหลวง) แต่ต่อมาภายหลังวัดสมร โกฎ ไม่มีพระภิกษุอยู่จำพรรษาและขาดผู้อุปถัมภ์บำรุง จึงกลายเป็นวัดร้าง และวิหารที่ประทับของหลวงพ่อเฉยก็ชำรุดทรุดโทรมขาดผู้บูรณะซ่อมแซม จึงผูกงไปตามกาลเวลา ทำให้หลวงพ่อเฉย ต้องประดิษฐานประทับนั่งอยู่

กลางแจ้ง ท่วมกลางแสงแดดและลมฝนอยู่นานหลายปี เป็นที่สังเวชต่อสายตาของผู้พบเห็นยัง ชาวบ้านจึงได้ขนานนามท่านว่า หลวงพ่อเฉย และได้ประกอบพิธีอัญเชิญย้ายท่านจากวัดร้างสมร โกฎมาอยู่ ณ วัดใหญ่อินทาราม (พระอารามหลวง) เพื่อให้ประชาชนได้สักการะ

ภาพที่ 4-25 หลวงพ่อเฉย วัดใหญ่อินทาราม

วัดใหญ่อินทารามแห่งนี้เคยเป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อครั้งเป็น พระยาวชิรปราการ ได้เคยเสด็จฯ มาพักรวบรวมไพร่พล เพื่อกอบกู้เอกราช และปราบนายทองอยู่น้อย หรือนายทองอยู่นกเล็ก ที่ประพาศดินเป็นมัจฉาชีพ คึดมิชอบต่อบ้านเมือง

วัดใหญ่อินทารามได้รับการประกาศจากทางราชการตั้งเป็นวัดเมื่อ พ.ศ. 2325 ได้รับ พระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2325 ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2518 วิหารเล็กทิศเหนือของโบสถ์ ฐานวิหารมีลักษณะท้องช้าง เช่นเดียวกับโบสถ์ บานประตูทางเข้าวิหารตกแต่งด้วยลายรดน้ำปิดทองภาพต้นนารีผล ส่วนภาพเขียน ภายในวิหารเลื่อนจนแทบมองไม่เห็นแล้ว มณฑปพระพุทธบาทที่อยู่หลังโบสถ์ มีการปฏิสังขรณ์ เมื่อ พ.ศ. 2492 ภายในมีรอยพระพุทธบาท ผั่งภายในมณฑปมีภาพเขียนที่เขียนขึ้นใหม่ในสมัย รัชกาลปัจจุบัน เกี่ยวกับการกอบกู้อิสรภาพและการตั้งทัพที่วัดใหญ่อินทารามของสมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช และมีภาพวิถีชีวิตประเพณีของชาวเมืองชล รวมถึงประเพณีวิ่งควาย แต่ละภาพมีคำ โคลงบรรยายประกอบ หลวงพ่อเฉยประดิษฐานในศาลามหาราชใกล้กับโบสถ์ เป็นพระพุทธรูป สำนักรตรงเครื่องที่มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่เคารพนับถือของชาวชลบุรี

ภาพที่ 4-26 ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และ ภาพรูปพระประธานในโบสถ์

ภาพที่ 4-27 ภาพอุโบสถ 2 หัว โฉนดถ่ายเรือสำเภา

ภาพที่ 4-28 จิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพวาดชาวจีน สืบเกตได้จากทรงผมและการแต่งกาย

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพชาวไทยนุ่งผ้าขาวม้าลายเข้มขาบ คือผ้าทอให้เห็นลวดลายเป็นริ้วยาว แต่ถ้าพบว่าผ้าทอด้วยลักษณะเป็นริ้ว และภายในริ้วสลับอีกทีหนึ่ง (ศิริชัย หวังเจริญตระกูล, 2553) ภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้นจะเป็นภาพชาวมอญ

ภาพที่ 4-29 จิตรกรรมฝาผนัง

จากภาพที่ 4-29 ประกอบไปด้วยภาพชาวไทย ภาพชาวมุสลิม ภาพชาวกระเหรี่ยง
สังเกตจากทรงผมและเครื่องแต่งกาย

1. หมอสูกเทวดา

ภาพที่ 4-30 หมอสูกเทวดาและแผ่นป้ายจารึก

หมอสูกเทวดา เป็นแพทย์แผนโบราณรักษาโรค เช่น โรคฝีในท้อง โรคฝีเม็ดเล็กและโรคอื่น ๆ ท่านรักษาโรคอย่างได้ผลยิ่งนัก ท่านไม่คิดค่ารักษาและไม่เรียกร้องสิ่งของตอบแทนใด ๆ จึงเป็นที่รักและศรัทธาของชาวจังหวัดชลบุรีและใกล้เคียง ชาวบ้านต่างพากันขนานนามท่านว่า “พ่อหมอสูกเทวดา” ชื่อเสียงของท่านเป็นที่เลื่องลือถึงกับได้รับความไว้วางพระทัยให้ถวายการรักษา พระอาการประชวรของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา บรมราชเทวี ในรัชการที่ 5 (บทความคัดลอกจากศิลาจารึกของหมอสูกเทวดา)

หมอสูก หรือที่ชาวบ้านมักเรียกว่า “หมอเทวดา” เป็นหมอพื้นบ้านที่รักษาโรคด้วยเครื่องยาสมุนไพร เกิดสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อปี พ.ศ. 2375 และถึงแก่กรรมในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2453 ก่อนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เสด็จสวรรคตเพียงไม่กี่เดือน หมอสูกเป็นชาวเมืองชลบุรี มีชื่อเสียงว่ารักษาคนเจ็บป่วยได้ชะงัดนัก ข้อสำคัญคือทำการกุศลทั้งสิ้น ไม่คิดราคาค่ารักษาแต่อย่างใด หรือแม้มีใครเอาเงินไปให้ท่านก็จะมอบเงินกลับคืนไป (สุบิน สืบสงวน, 2530)

คุณสุบิน สืบสงวน (2438-2530) ปราชญ์ท้องถิ่นของชลบุรี ผู้สอบค้นและบันทึกเรื่องของหมอสูกไว้เมื่อปีพ.ศ. 2514 เล่าว่า ตัวท่านเองเมื่อยังเด็ก เคยตามผู้ใหญ่ไปบ้านหมอสูกหลายครั้ง จำได้ว่าเมื่อมีคนไข้มาหา หมอสูกจะซักอาการก่อน แล้วใช้มือจับง่ามมือคนไข้ตรวจดูชีพจร จากนั้นเขียนใบสั่งยาให้ไปหาซื้อเครื่องยาต่าง ๆ มาพร้อมกับหม้อดินเผาใบหนึ่ง เมื่อได้มาแล้ว ท่านก็เอาเครื่องยาที่สับเป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วใส่ลงในหม้อ เติมน้ำมันของทานเองลงไปผสม กวนให้เข้ากันแล้ว “เอาใบตองฉีกปิดปากหม้อ เอาเชือกกล้วยคาด หีบตอกออกมาเส้นหนึ่ง หักไปหักมา จัดเป็นแถว เสียบลงบนใบตองที่ปากหม้อ” พร้อมกับสั่งถึงวิธีต้มและกำหนดปริมาณที่ให้กิน โดยสำคัญว่าหากอาการไม่ดีขึ้นให้รีบส่งข่าวมาบอกอีกครั้งหนึ่ง

เล่ากันมาว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าพระยาเทเวศร์ฯ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) เคยส่งคนมารับท่านเข้ากรุง ไปตรวจรักษาพระอาการประชวรของสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา บรมราชเทวี (ภายหลังคือสมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า) หมอสูกไม่กล้าแตะต้องพระวรกาย เพราะผิดกฎหมายเทียบบาล จึงใช้ผ้าเช็ดหน้าขาวคลุมศีรษะ แล้วกราบทูลให้สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา บรมราชเทวี ประทานให้ซื้อพระหัตถ์บนผ้าขาวอีกทีหนึ่งเพื่อฟังชีพจร แล้วจึงประกอบพระโอสถถวาย จนพระอาการค่อยทุเลา จึงทูลลากลับบ้าน โดยถวายเงินที่สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา บรมราชเทวี ประทานให้กลับคืนไปทั้งหมด ตามที่เคยปฏิบัติมากับคนไข้ทุกราย หมอสูกถึงแก่กรรมเมื่ออายุใกล้ 80 ปีที่บ้านและในงานฌาปนกิจศพของท่านที่วัดใหญ่อินทาราม เจ้าพระยาเทเวศร์ฯ ยังส่งคณะโขนของท่านจากกรุงเทพฯ ลงมาช่วยงานด้วย

หลังจากหมอสูกถึงแก่กรรมไปแล้วหลายปี ผู้ที่ยังระลึกถึงคุณงามความดีของท่านบ้าง ช่างปั้นรูปของหมอสูกเทวดา อย่างที่ทุกคนคุ้นตา คือเป็นชายไทยสูงอายุ นุ่งผ้าไม่สวมเสื้อ มีผ้าพาดไหล่ นั่งชันเข่าข้างหนึ่ง แล้วสร้างอาคารเป็นเหมือนกุฏิเล็ก ๆ เอรูปร่างตั้งไว้ให้คนบูชา จนในเวลาต่อมาเมื่อต้องการใช้พื้นที่นั้นสร้างโรงเรียน ทางเจ้าคุณพระไพโรจน์ภัทรธาดา (จรัส นุตตานนท์) เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทารามขณะนั้น จึงขอให้ย้ายรูปปั้นไปไว้ที่วัด โดยจัดขบวนแห่มารับไปประดิษฐานเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2509 จนทุกวันนี้ รูปปั้นหมอสูกเทวดา ยังตั้งอยู่ในศาลาข้างมณฑปพระพุทธบาท วัดใหญ่อินทาราม ให้ชาวเมืองชลบุรีได้กราบไหว้และระลึกถึงท่าน

2. ประเพณีวิ่งควาย

ภาพที่ 4-31 จิตรกรรมฝาผนังประเพณีวิ่งควาย (ภาพฝาผนังภายในโบสถ์วัดอินทาราม)

ประเพณีเป็นงานประเพณีประจำจังหวัดชลบุรี เป็นหนึ่งในประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดชลบุรีที่มีการจัดมากกว่า 100 ปีมาแล้ว เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 หรือก่อนออกพรรษา 1 วัน เพราะเป็นวันพระ ทุกคนจะหยุดงานไปวัดในวันพระ ประเพณีวิ่งควายไม่ใช่เรื่องไร้สาระ แต่เป็นเรื่องที่แฝงไว้ด้วยความสามัคคีธรรม คนโบราณของเรา เป็นคนที่ตระหนักในความกตัญญูตเวทิตาคุณ และมีความเมตตาธรรมสูง เห็นวัวควายทำงานให้กับคน เป็นสัตว์ที่มีคุณแก่ชีวิตจึงสืบทอดประเพณีนี้ตลอดมาเพื่อเป็นการทำขวัญควายและให้ควายได้พักผ่อนหลังจากตรากตรำกับการงานในท้องนามายาวนาน นอกจากนี้ประเพณีวิ่งควายยังเป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อควายที่เป็นสัตว์ที่มีบุญคุณต่อชาวนาและคนไทย อีกทั้งยังเพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสพักผ่อน มาพบปะสังสรรค์กันในงานวิ่งควาย เพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อที่ว่า หากปีใดไม่มีการวิ่งควาย ปีนั้นควายจะเป็นโรคระบาดกันมาก

ภาพที่ 4-32 ภาพเตือนความจำ ประเพณีวิ่งควาย (แผ่นป้ายจารึก พ.ศ. 2520)

ภาพ-วัว ควาย มิ่งม้า	มีคน จีเฮย
เตือน-จิต ปิละหน	แห่งนี้
ความ-หลังพริ้งพรุผล	ผลิตภาพ พิศแฮ
จำ-เทศกาลชลฯ ชี	ช่วยเอื้ออคิดฉายฯ
วัดใหญ่อินทารามนามขนาน	วัดโบราณนานแท้แน่นักหนา
ประเพณีสืบเนื่องเรื่องมีมา	ชาวประชาชนรู้อยู่ระบือ
การวิ่งควาย ม้า วัว แต่งตัวจำ	มีประจำตำรับหลักนับถือ
ข้างขึ้นสิบสี่ค่ำ คนรำลือ	เดือนสิบเอ็ด ถั่ว ลือ ฮือมากมาย
กับเกียนกัณฑ์แต่งงามสิบสามเล่ม	ศรัทธาเต็มเปี่ยมแปล้แห่ถวาย
ต่างแต่งตัวสวยพริ้งทั้งหญิงชาย	มากมุ่งหมายมาอวดประกวดประชัน
รุ่งทิวาสิบห้าค่ำนำกัณฑ์เทศน์	สู่ขอบเขตธรรมสภาลาขวัณ
มารับพรพระอินทร์ปิ่นเทวัญ	สิบสามกัณฑ์ฟังจบครบบัณสุร
ประเพณีวิ่งควายกาลกายหน้า	คะเนว่าจังกดหมดเสื่อมสุญ
อนาคตจักอาจขาดเกื้อกูล	เพ็งเพิ่มพูนฝากคณะอนุชน
จึงจำลองรูปปั้นสรรคี่สัตว์	เป็นประวัตินิวังแจ้งแห่งนุสนธิ
สัญลักษณ์หลักไว้ในเมืองชลฯ	เตือนกมลรำลึกนึกตอนมอง
“ม้า วัว ควาย ตายเหลือเนื้อหนังเขา	ข้างตายเนาเหลืออยู่คู่สอง
มนุษย์ตาย ชาย หญิง ทิ้งซากกอง	ดีชั่วก็องคองอยู่คู่โลกาฯ”

วัดอ่างศิลา นอก-ใน

ภาพที่ 4-33 ทางเข้าวัดอ่างศิลา

วัดอ่างศิลา มีวัดอยู่ 2 วัด คือ วัดนอกและวัดใน เป็นวัดเดิมมีมาแต่โบราณ ไม่ปรากฏว่า ผู้ใดสร้างและที่เรียกชื่อว่าอ่างศิลานั้น เพราะมีแผ่นดินสูงเป็นลูกเนิน มีศิลาก้อนใหญ่ ๆ เป็นศิลาคาด และเป็นสระขารืออยู่ 2 แห่ง แห่งหนึ่งลึก 7 ศอก กว้าง 7 ศอก ยาว 10 วา แห่งหนึ่งลึก 6 ศอก กว้าง 3 วา ยาว 7 วา เป็นที่ขังน้ำฝน น้ำฝนไม่รั่วซึมไปได้ ท่านเจ้าพระยาทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดี เห็นว่ามี ประโยชน์กับคนทั้งปวง จึงให้หลวงฤทธิศักดิ์ชลเขต ปลัดเมืองชลบุรี เป็นนายงานก่อสร้างปากบ่อ กันน้ำ มิให้น้ำที่โสโครกไหลกลับลงไปบ่อได้ ราษฎรชาวบ้านและชาวเรือไปมาได้อาศัยใช้น้ำฝน ในอ่างศิลานั้น ลงปีถ้าฝนตกมาก ถ้าใช้น้ำแต่ลำพัง ชาวบ้านก็ได้ใช้น้ำทั้ง 2 แห่งและบ่ออื่นบ้าง พอ ตลอดปีไปได้ ลงปีฝนน้อย ราษฎรได้อาศัยใช้แต่เพียง 5 เดือน 6 เดือน ก็พอหมดน้ำในอ่างศิลา แต่น้ำ ในบ่อที่แห่งอื่น ๆ ที่ราษฎรขุดขังน้ำฝนไว้ใช้นั้นมีอยู่หลายแห่งหลายตำบล ถึงน้ำในอ่างศิลาสอง ตำบลนี้แห่งไปหมดแล้ว ราษฎรใช้น้ำบ่อแห่งอื่น ๆ ได้ จึงได้เรียกว่าบ้านอ่างศิลามาจนถึงทุกวันนี้” (พรหมศักดิ์ ภิรมย์สวัสดิ์, ม.ป.ป. อ้างถึงใน วัดอ่างศิลา, 2559ก)

1. วัดอ่างศิลา วัดนอก

ภาพจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์นอก วัดอ่างศิลา ชลบุรี พ.ศ. 2368 โดย นายเอี่ยมกับนายแดง ทั้งสองคนมาจากวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิในปัจจุบัน) เขียนในปีพ.ศ. 2368 ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระ นังเกล้าเจ้าอยู่หัว (2367-2394) ข้อความที่จารึกไว้เป็นอักษรขอมไทย พอจะสรุปความได้ว่า อุโบสถนี้ สร้างมาหลายปีแล้ว จึงมีการเขียนภาพ และเป็นข้อสันนิษฐานว่า อุโบสถนอกคงจะสร้างในราวปี พ.ศ. 2360 การครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2352-2367 ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า โบสถ์นอกนี้สร้างขึ้นในสมัยแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ หล้านภาลัย โดยสร้างทับของเดิม ที่เป็นอาคารไม้โบสถ์วัดนอก ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ใน

ปี พ.ศ. 2411 วันจันทร์ ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 7 ปี มะโรง สัมฤทธิศก (จ.ศ. 1230) และผูกพันสีมาในปี พ.ศ. 2418 วันพุธ ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 3 ปี กุน สัปตศก (จ.ศ. 1237) เวลา 2 โมงเช้า

จากคำบอกเล่าของพระสุนัขอติธมฺโม อายุ 69 ปี พ่อพระสุนัอยู่ที่วัดนอกเล่าว่ามีรายชื่อสมภารวัดนอกดังรายชื่อนี้ หลวงพ่อแดง, คุณพ่อแจ้ง, พระอธิการหลี หลวงพ่อแดง ท่านเป็นอาจารย์หลวงพ่อบาน วัดบางเหี้ย คลองด่าน, หลวงปู่แดง ท่านมรณภาพในขณะนั่งเจริญพระกรรมฐาน (ข้อมูล เอี้ยจู้ด หลาน กังกิมซื่อ ศุภโชค (สังข์สุวรรณ) ลูกศิษย์หลวงพ่อแดง) หลวงพ่อแจ้งลาสิกขาบท มีครอบครัวชื่อ ขายสายบัว อยู่ทางเขาสามมุข หลังการรวมวัดนอกวัดในเป็นวัดอ่างศิลาได้ 1 พรรษา พระอธิการหลีก็ลาสิกขาบท หลวงพ่อแดงอุปสมบท พ.ศ. 2362 มรณภาพ พ.ศ. 2435 อัฐิอยู่ในเจดีย์เล็ก ๆ ณ ที่พักสงฆ์ หน้าวัดอ่างศิลา (ข้อมูล คุณธีรยุทธ ต้นไพศาล เอี้ยจู้ด) หลังหลวงพ่อแดงมรณภาพ 24 ปี ก็มีการรวมวัด

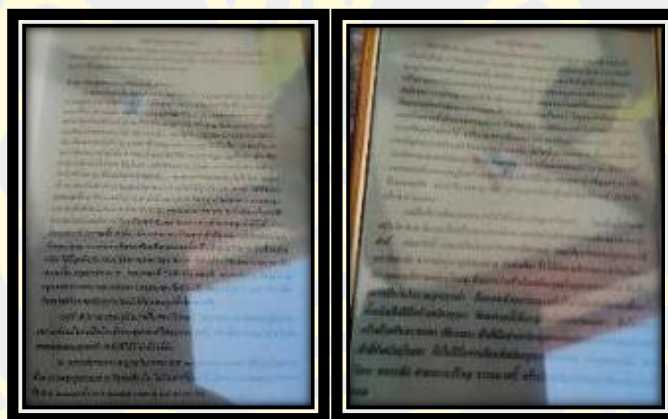
เมื่อพ.ศ. 2459 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้เสด็จตรวจราชการคณะสงฆ์ทางเรือ ผ่านตำบลอ่างศิลา จึงเสด็จประทับ ณ ตำหนักมหาราช (ตึกขาว) ประทับอยู่ 3 วัน ทรงเสด็จไปแสดงพระธรรมเทศนาที่วัดอ่างศิลาทุกคืน ทรงทอดพระเนตรเห็นวัดนอกมีเสนาสนะทรุดโทรม จึงทรงพระดำริอยากให้รวมกันเป็นวัดเดียวกันเสีย เพื่อเป็นการสามัคคี

วันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459 กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้เสด็จถึงตำบลอ่างศิลานี้ พบวัดในกับวัดนอกอยู่ติดกัน ตรวจสอบวัดทั้งสองเห็นเจริญไม่ทันกัน วัดในเจริญกว่าวัดนอก พระสงฆ์ก็ผิดกันดังที่เคยเห็นมาแล้วในที่อื่น เป็นเช่นนี้เพราะถือพวกไม่เอาอย่างกัน การถือพวกนั้นอาจจะเป็นกันไปถึงชาวบ้านในตำบลหาดีไม่ ถ้าได้รวมวัดในกับวัดนอกเป็นวัดเดียวกัน ความปรองดองกันระหว่างพระสงฆ์ ตลอดจนถึงชาวบ้านจะได้เป็นวัดเดียวกัน ความเจริญจะได้เป็นไปพร้อมกัน ต่างจะได้อาศัยกำลังกันในการทำพิธีที่ดี ในการเทศนาที่ดี ในอุโบสถสังฆกรรมที่ดี แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดรับจะย้ายทางเกวียนยอมให้เปิดเขตวัดถึงกัน ยังมีข้อขัดแต่ทางเกวียนผ่านไประหว่างเพราะเหตุนี้ จึงสั่งให้รวมวัดในกับวัดนอกเป็นวัดเดียวกัน เรียกชื่อตามตำบลว่า วัดอ่างศิลา ให้พระครูสุนทรธรรมรส เป็นเจ้าอาวาสปกครองทั่วไป ให้พระอธิการหลี เจ้าอาวาสวัดนอกเป็นฐานานุกรมของพระครูสุนทรธรรมรส ให้รวมกันทำอุโบสถสังฆกรรมในอุโบสถเดียวกัน ตามแต่จะเลือกเอาอุโบสถไหน เหลืออีกแห่งหนึ่งให้ใช้เป็นวิหาร ให้รวมกันทำพิธีบูชาพิเศษ และมีเทศนาประจำวันพระ รับประทานอาหารของทายก ในที่แห่งเดียวกันส่วนพระสงฆ์ให้อยู่กระจายกันทั้งสองสำนัก เพื่อจะรักษาเสนาสนะและถาวรวัตถุให้คงอยู่

2. วัดอ่างศิลา วัดใน

ภาพที่ 4-34 บริเวณวัดอ่างศิลา วัดใน และเอกสารประวัติวัด

ภาพที่ 4-35 ประวัตีหลวงพ่อแดงวัดใน⁸

หลวงพ่อแดงมีลูกศิษย์อยู่ 3 คน คนแรกคือ หลวงปู่ปาน (วัดคลองด่าน) คนที่สองคือ หลวงพ่อแจ้ง หลวงพ่อแจ้งเป็นพระปฏิบัติ แต่ถูกญาติโยมใส่ร้ายว่าต้องอาบัติชั่วร้าย ท่านก็เลยออกไปมีครอบครัวมีภรรยาชื่อยายสายบัว ครั้นญาติโยมไปเจอที่ปฏิบัติธรรมของหลวงพ่อแจ้งในป่าสมัยก่อนนั้นหน้าโบสถ์เป็นป่าทึบ ญาติโยมเลยไปนิมนต์หลวงพ่อแจ้งมาบวชอีกแต่หลวงพ่อแจ้งไม่มา ครั้นหลวงพ่อแจ้งเสียชีวิต ยายสายบัวได้อำตาราใส่กระบุงหาบไปถวายหลวงพ่อหลาบ (วัดบางเป้ง) จากนั้นท่านได้มีลูกศิษย์ก้นกุฎีอีกคนหนึ่งชื่อ กังโต เป็นสามีของยายไข่ ครั้นหลวงปู่แดงมรณภาพ ท่านได้นั่งสมาธิสำเร็จไปเลย จากนั้นวัดนอกและวัดในจึงมารวมเป็นวัดเดียวกัน คือ

⁸ คัดลอกมาจากแผ่นป้ายประวัติวัด (จากคำบอกเล่าของเตี้ยกิมซื่อ สุกโชค)

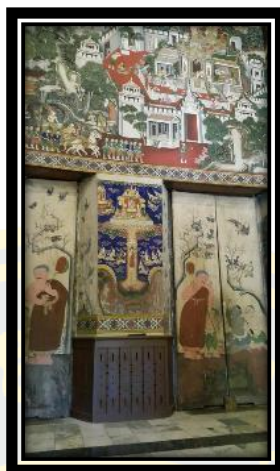
วัดอ่างศิลา จนถึงทุกวันนี้ และกัณฑ์ท่าน ได้อัญเชิญอัฐิหลวงปู่แดงมาไว้ที่บ้านพักสงฆ์พร้อม
รูปแกะสลักหลวงปู่แดงเป็นไม้ขนุนป่า ครั้นอยู่มานานปลวกได้กัดกินจนหมด ปัจจุบันนี้อัฐิหลวงปู่
แดงถูกบรรจุอยู่ที่พักสงฆ์บนยอดเจดีย์และได้ฐานล่างเป็นอัฐิของกัณฑ์และยายไซ้ (ธีรยุทธ ต้นไพศาล,
2560)

ภาพที่ 4-36 จิตรกรรมหน้าต่างภายในวัด ภาพหลวงปู่แดง⁹

มีตำนานเล่าว่า หลวงปู่แดง ท่านเป็นจีเรื่อน รักษาอย่างไรก็ไม่หายจึงอธิษฐานจิตว่า
ถ้ารักษาโรคจีเรื่อนหายจะสร้างวัดไว้ในพระบรมพุทธานุชา คำบอกเล่าของ พระสุนัย (อายุ 70 ปี)
ซึ่งพระสุนัย บอกว่า พ่อเคยบวชเป็นพระในวัดนอก ตำบลอ่างศิลา ภาพนี้เป็นภาพหลวงปู่แดง
ชักผ้าบังสุกุล

⁹ ภาพล่าจากหน้าต่างในโบสถ์

ภาพที่ 4-37 หลวงพ่อแดง เด็กชายเฟี้ยช ลูกบุญธรรมท่านหมอเฟี้ยช เป็นลูกลาวพวน พนมสนิม

ภาพที่ 4-38 จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ วัดอ่างศิลาวัดใน เขียนโดยนายเอี่ยมและนายแดง จากวัดสามปลื้ม (2365)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดอ่างศิลาวัดในนี้ ได้เขียนขึ้นที่ผนังภายในทั้ง 4 ด้าน และมีลักษณะการเขียนต่างจากที่พบโดยทั่วไป คือเขียนเป็นเรื่องราวที่ต่อเนื่องกันโดยตลอด ทั้งส่วนที่เป็นห้องภาพ และส่วนที่อยู่เหนือกรอบของหน้าต่างขึ้นไปจนจรดเพดาน เรื่องราวที่เขียนเป็นพุทธประวัติจากพระปฐมสมโพธิกถา เริ่มตั้งแต่ เทวดาอัญเชิญสังคตเทวบุตร ให้ลงมาจุติในโลกมนุษย์ เพื่อเล่นเกมส่ายปัญหา (จากวัดอ่างศิลา)

ภาพที่ 4-39 จิตรกรรมฝาผนังภายในโบสถ์ยังคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์แบบที่สุด

ภาพที่ 4-40 ภายในโบสถ์ จิตรกรรมฝาผนัง

วัดอังกิลา จากบันทึกของนายพูนสุข สันหกรณ์ อายุ 76 ปี ลอกข้อความมาจากเอกสารของวัดอังกิลา ครั้งที่บวชเป็นพระนวกะ ในปี พ.ศ. 2508

“ครั้งพระเจ้าตากสินมหาราชยกทัพเข้าตีพม่าที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อมาถึงเมืองชลบุรีได้มาพักแรมที่อ่างศิลา ทรงเห็นว่าเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การทำไสยศาสตร์พิธีต่าง ๆ จึงได้สร้างอุโบสถขึ้นเป็นหลังคามุงจาก” (พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์, ไม้ระนูนปีที่พิมพ์)

ที่หน้าอุโบสถในมีหมู่พระเจดีย์ 3 องค์ ตั้งเรียงจากทิศเหนือไปหาทิศใต้ รูปทรงลักษณะของสถาปัตยกรรมแตกต่างกันคือ ประกอบด้วยเจดีย์เหลี่ยมฐานสิงห์และฐานปัทมรองรับรูปทรงแหลี่ยมและปล้องไฉนเป็นบัวกลุ่ม ปลียอดเรียวเล็ก ส่วนอีก 2 องค์มีลักษณะแตกต่างกันออกไป เช่น องค์กลางมีปล้องไฉนเป็นแผ่นกลมซ้อนจากใหญ่ไปหาเล็ก อันเป็นศิลปกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พร้อมทั้งมีฐานมารแบบปรากฏอยู่ องค์ขวามือสุดมีฐานปัทมและรูปมารแบบ ส่วนองค์ระฆังมีโครงสร้างแปลกออกไปอีกคือ มีซุ้มหรืออุหาประดับไว้โดยรอบ สันนิษฐานว่าเดิมคงไว้พระพุทธรูปยืน ส่วนบนเป็นรูปสลักกลีบดอกบัวหรือดอกไม้ เจดีย์ดังกล่าวนี้มีขามเบญจรงค์ตามแบบจีนประดับอยู่ จึงเป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่ระบุชัดเจนว่าได้สร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ดังนั้น การสันนิษฐานสมัยการสร้างของเจดีย์หมู่ทั้ง 3 องค์นี้ จึงน่าจะไม่ใช่การสร้างในสมัยเดียวกันอย่างแน่นอน น่าจะเป็นการสร้างมาตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ด้วยการเปรียบเทียบกับระยะเวลาการสร้างอุโบสถหลัก นอกจากหลักฐานทางสถาปัตยกรรม หลักฐานสำคัญอีกอันหนึ่งที่ยืนยันได้ว่าวัดอ่างศิลาเป็นวัดที่สร้างสมัยอยุธยาอย่างแน่ชัดก็คือ ใบเสมาหน้าอุโบสถใน ซึ่งจารึกอักษรขอมและไทยโบราณ โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ ชาวตำบลอ่างศิลา อ่านไว้ว่า สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 2243 ซึ่งเสมาหน้าอุโบสถในนี้เมื่อปีพ.ศ. 2510 ยังอยู่ แต่ปัจจุบันสูญหายไปแล้ว ปัจจุบันอายุของอุโบสถนี้จึงเท่ากับ 316 ปี ณ ปี พ.ศ. 2559

ภาพที่ 4-41 วัดอ่างศิลาวัดใน เจดีย์เก่า

(วัดอ่างศิลา, 2559ข)

ภาพที่ 4-42 เจดีย์เก่าทั้ง 3 องค์

ปัจจุบัน พ.ศ. 2562 เจดีย์เก่าทั้ง 3 องค์ กำลังทำการบูรณะอยู่ มีการขุดข้างใต้ฐานเพื่อทำการ
 คูชั้นใต้ดิน โดยทางกรมศิลปากรเข้ามาดูแล

ภาพที่ 4-43 ข้างฐานใต้เจดีย์เป็นชั้นดิน¹⁰

¹⁰ ตามภาพ สอบถามเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรแล้วให้ฟังว่าตรวจชั้นดิน

ภาพที่ 4-44 บนเพดานด้านในอุโบสถเป็นภาพเขียนลายดอกพิกุลในมณฑป

ภาพที่ 4-45 พระอุโบสถวัดอ่างศิลา ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

ภาพที่ 4-46 ภายในพระอุโบสถได้รับการบูรณะพร้อมกับเจดีย์หน้าอุโบสถ

จากภาพที่ 4-46 ภายในพระอุโบสถยังคงภาพจิตรกรรมฝาผนังไว้บ้างบางส่วนและมีบางส่วนที่ทำการบูรณะใหม่ (ตามภาพ)

ภาพที่ 4-47 ป้ายบูรณะวัด

จากเมืองศรีฟโลสู่เมืองบางปลาสร้อย สู่ เมืองอ่างศิลา บางแสน

อ่างศิลา หรือชาวบ้านเรียกว่า “อ่างหิน” ในอดีตสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เคยเป็นที่จอดพักเรือสินค้านานาชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับไทย ตั้งอยู่ระหว่างบางปลาสร้อยกับบางแสน เมืองบางละมุง มีพื้นที่รวม 18.60 ตารางกิโลเมตร หรือ 11,615 ไร่ มีอาณาเขตปกครอง 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลอ่างศิลา ตำบลบ้านปึก ตำบลเสม็ด ตำบลห้วยกะปิ (การดี มหาจันทร์ และ นันทัญญา มหาจันทร์, 2558)

ภาพที่ 4-48 แผนที่แสดงอาณาเขตเทศบาลอ่างศิลา

(การดี มหาจันทร์ และ นันทัญญา มหาจันทร์, 2558)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงเห็นว่า อ่างอ่างศิลามีศิลาได้น้ำมาก เวลาน้ำลงจะมีศิลาและเลนลาดออกจากฝั่งเป็นระยะทางยาว ไม่สะดวกในการจอดเรือเทียบท่า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เสนาบดีกรมท่าสร้าง “สะพานหิน” (สะพานหิน) ให้ยาวออกไปในทะเลจนพ้นเขตศิลาได้น้ำ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่เรือพาณิชย์ที่แวะมาจอดเทียบท่าเพื่อขนส่งสินค้าทางฤดูกาล

ความสำคัญของอ่างศิลาในฐานะท่าเทียบเรือและขนถ่ายสินค้าของอ่างศิลามีอยู่น้อยในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เนื่องจากข้อจำกัดทางธรรมชาติของอ่างศิลาที่ไม่สามารถจะพัฒนาเป็นท่าเทียบเรือน้ำลึกที่สามารถรองรับการขยายตัวทางการค้าได้ดีเท่ากับบริเวณที่อยู่ถัดออกไป (การดี มหาจันทร์ และนันท์ชญา มหาจันทร์, 2560)

สภาพสังคมและเศรษฐกิจของเมืองชลบุรีนั้นมีการสำรวจจำนวนประชากร จำนวนพาหนะ และสัตว์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลพรเสด็จไปตรวจตลาดเมืองชลบุรีทรงบันทึกไว้ในจดหมายเหตุรายวันว่า ตลาดเมืองชลบุรีเป็นตลาดใหญ่ ยาวประมาณ 400 เมตร เดิมสร้างเป็นโรงจาก ปลูกรุกเข้ามาจนเหลือถนนเป็นทางเดินแคบ ๆ ต่อมาเกิดไฟไหม้ พระยามหิบาลบริรักษ์ ผู้ว่าราชการเมืองชลบุรีจึงได้โอกาสขยายถนนให้กว้างออกไปถึง 4 วา และแนะนำเจ้าของตลาดให้ปลูกใหม่ด้วยไม้จริง และมุงหลังคาด้วยสังกะสี เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลพรเสด็จมาตรวจตลาดจึงรับสั่งว่า “ดูงามดีกว่าแต่ก่อนมาก แต่การรักษายังไม่สะอาดเรียบร้อย”

อาชีพและภูมิปัญญาของชาวอ่างศิลานั้นเน้นหนักไปทางด้านการประมงและการเพาะเลี้ยงชายฝั่งจำพวกหอยแมลงภู่ หอยแครง และหอยนางรม รวมทั้งการแปรรูปอาหารที่ผลิตจากทะเลให้เป็นสินค้าจำหน่ายทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ที่ขึ้นชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวอ่างศิลาคือการผลิตครกหินที่มีมากในตำบลนี้

ภาพที่ 4-49 ชายฝั่งอ่างศิลา

(การดี มหาจันทร์ และ นันท์ชญา มหาจันทร์, 2558)

อาศรัยสถานอ่างศิลา (ตึกมหาราช-ตึกราชินี)

ตึกมหาราช ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวตะวันตกในสยามสมัยนั้น นิยมมาตากอากาศและส่งผู้ป่วยมาพักฟื้นที่อ่างศิลา มี 2 หลัง เรียกกันว่า “อาศรัยสถาน” ได้รับการบูรณะอีกครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2440 เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น สีแดง สีขาว โดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ซ่อมแซม และทรงพระราชทานนามหลังใหญ่ว่า “ตึกมหาราช” หลังเล็กพระราชทานนามว่า “ตึกราชินี” (ถาวรดี มหาจันทร์ และ นันทิ์ชญา มหาจันทร์, 2558)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับแรมที่ค่ายหลวงอ่างศิลา เรือพระที่นั่งแล่นมาถึงอ่างศิลาทรงพอพระทัยเป็นอย่างมากจึงมีรับสั่งว่า “จะยกบ้านอ่างศิลาให้เป็นเมืองเมืองหนึ่งขึ้นกับเมืองชลบุรี” ด้วยทรงเห็นว่าที่อ่างศิลามีคนอยู่มาก เวลาเกิดความคิดขึ้นต้องไปว่าความถึงตัวเมืองชลบุรี ซึ่งเวลานั้นการเดินทางระหว่างอ่างศิลากับบางปลาสร้อย (ตัวเมืองชลบุรี) ก่อนข้างลำบากมาก และทรงตั้งปลัดจีนที่ เป็นผู้ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยอยู่ที่บ้านอ่างศิลาในขณะนั้นเป็นเจ้าของ

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าชาวตะวันตกนิยมมาตากอากาศและมาพักรักษาตัวที่อ่างศิลานั้น ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เคยเสด็จประพาสและประทับแรมที่อ่างศิลาหลายครั้งแต่มิได้เคยสร้างตำหนักที่ประทับขึ้นแต่อย่างใด โปรดเกล้าให้สร้างเพียงพลับพลาเล็ก ๆ หลังเดียว เวลาประทับค้างแรมจะประทับในเรือพระที่นั่ง ต่อมาสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เมื่อครั้งยังดำรงฐานันดรศักดิ์เป็นเจ้าพระยาสุริยวงศ์ สมุหกลาโหม ได้สร้างอาคารก่ออิฐถือปูน (ตึก) ไว้เป็นที่พักของคนป่วยหลังหนึ่ง (หลังใหญ่) เจ้าพระยาพิพากกรวงศ์ (เจ้าคุณกรมท่า) สร้างอีกหลังหนึ่ง (หลังเล็ก) อาคาร 2 หลังนี้ชาวต่างประเทศนิยมไปพักอาศัยเรียกกันว่า “อาศรัยสถาน” อาคารทั้ง 2 หลังได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์อีกครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ พระราชทานซ่อมแซมอาคารทั้ง 2 หลัง พร้อมทั้งสร้างเครื่องเรือนประจำอาคารดังกล่าวในระหว่างที่ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2440 (พระชนมายุ 44 พรรษา) เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัติพระนครแล้วทรงอนุโมทนาในกุศลเจตนาของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และพระราชทานนามอาคารทั้ง 2 หลังว่า “ตึกมหาราช” และ “ตึกราชินี” (ถาวรดี มหาจันทร์ และ นันทิ์ชญา มหาจันทร์, 2558)

ภาพที่ 4-50 ตึกราชินี

ภาพที่ 4-51 ตึกมหาราช และ แผ่นป้ายประวัติ

ตึกราชินี หรือ พระตำหนักราชินี มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 4 คือ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน สูง 2 ชั้น มีส่วนที่เป็นระเบียงติดกับพื้นดินรองรับส่วนหน้าของอาคารที่สัมพันธ์กับพื้นดินที่เอียงลาด เป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลของตะวันตกแบบเมืองจีนเช่นเดียวกัน หลังคาทรงปั้นหยาจั่ว ส่วนหน้าของอาคารหันหน้าออกทะเลมีมุขยื่นออกมาทั้งชั้นล่างและชั้นบน ชั้นล่างบริเวณมุขเป็นผนังทึบมีประติมากรรมรูปชุ้มโค้งตรงส่วนมุขชั้นล่าง โดยมีบานประติมากรรมรูปโค้งตามกรอบ ส่วนบนเป็นกระฉาก ส่วนล่างเป็นบานลูกฟักไม้

หน้าต่างบานคู่ส่วนบนเป็นกระฉากช่องแสง ลูกกรงและระเบียงเป็นปูนปั้นลูกมะหวด โดยเฉพาะส่วนเฉลียงระเบียงลูกกรงนั้นใช้เป็นทางสัญจรและที่รับลม ซึ่งมีลักษณะเหมือนบ้านกงสุล อังกฤษและ โปรตุเกส ในระยะเวลาเดียวกันซึ่งนับเป็นรูปแบบเฉพาะตัวตามแนวความคิดของชาวตะวันตก เมื่อสร้างอาคารในเขตร้อนและเนื่องจากการสร้างอาศรัยสถานนี้เพื่อเป็นที่พักผ่อนของชาวต่างประเทศจึงแสดงให้เห็นแนวคิดทางตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อชาวไทยในระบอบเวลานั้น หรือกล่าวอีกอย่างคือช่างไทยออกแบบตามความต้องการของชาวต่างประเทศที่จะใช้อาคารนี้เป็นที่พักผ่อนชายทะเล

อ่างศิลา คนพื้นที่ดั้งเดิมเรียกว่า “อ่างหิน” ส่วนการเรียกชื่ออ่างศิลา มีหลักฐานบันทึกถึงชื่อ “อ่างศิลา” เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสชลบุรีได้ประทับแรมที่อ่างศิลา โดยมีพระราชหัตถเลขา ลงวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2419 พรรณนา “อ่างศิลา” ตอนหนึ่งว่า “...เรียกชื่อว่า อ่างศิลา นั้นเพราะมีแผ่นดินสูงเป็นลูกเนิน มีศิลาก้อนใหญ่ ๆ เป็นศิลาดาด และเป็นสระยาวรีอยู่ 2 แห่ง แห่งหนึ่งลึก 7 ศอก กว้าง 7 ศอก ยาว 10 วา แห่งหนึ่งลึก 6 ศอก กว้าง 1 วา 2 ศอก ยาว 7 วา เป็นที่ขังน้ำฝน น้ำฝนไม่รั่วซึมไปได้ ท่านเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี เห็นว่าเป็นประโยชน์กับคนทั้งปวงจึงให้หลวงฤทธิศักดิ์ชลเขตต์ ปลัดเมืองชลบุรีเป็นนายงานก่อสร้าง ปากบ่อน้ำ มิให้น้ำที่โสโครกไหลกลับลงไปบ่อได้ ราษฎร ชาวบ้าน และชาวเรือไปมาได้อาศัยน้ำฝนในอ่างศิลานั้น บางปีถ้าฝนตกมาก ถ้าใช้น้ำแต่ลำพังชาวบ้านก็ใช้น้ำได้ทั้งสองแห่งและบ่ออื่น ๆ บ้าง พอตลอดปีไปได้ บางปีฝนน้อย ราษฎรได้อาศัยใช้แต่เพียง 5 เดือน 6 เดือน ก็พอหมดน้ำในอ่างศิลา แต่น้ำในบ่อแห่งอื่น ๆ ที่ราษฎรขุดขังน้ำฝนไว้ใช้นั้น มีอยู่หลายแห่งหลายตำบล ถึงน้ำในอ่างศิลา สองตำบลนี้แห้งไปหมดแล้ว ราษฎรก็ใช้น้ำบ่อแห่งอื่น ๆ ได้...”

ภาพที่ 4-52 บ่อน้ำขุดข้างตึกตึกมหาราช

ตึกราชินี ชาวอ่างศิลาเรียกว่า “ตึกแดง” ครั้งหนึ่งเจ้าจอมมารดาเจ้าดารารัศมี ธิดาของเจ้านครเชียงใหม่ พระสนมเอกในรัชกาลที่ 5 ได้ทรงพักรักษาพระองค์ที่นี่เมื่อพุทธศักราช 2449 ในขณะที่ทรงรักษาพระองค์อยู่นั้น ทรงเห็นว่าตำบลอ่างศิลากันดารน้ำจืด จึงมีพระราชประสงค์จ้างขุดบ่อน้ำจืดให้ประชาชนตำบลอ่างศิลาได้มีน้ำจืดไว้ใช้ ซึ่งยังมีเห็นในปัจจุบัน

ภายใน “ตึกมหาราช” หรือที่ชาวอ่างศิลาเรียก คือ “ตึกขาว” ทางเทศบาลตำบลอ่างศิลาได้จัดแสดงวัตถุที่เป็นวิถีทำมาหากินของชาวอ่างศิลา อย่างเป็นหมวดหมู่ คือ 1) การแกะสลักหิน สิ่งแรกที่คนจะนึกถึงก็คือ “ครกหิน” เพราะครกหินเป็นสัญลักษณ์ของสินค้าพื้นเมืองที่น่าชื่อเสียงมาให้แก่ตำบลอ่างศิลาดั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จึงมีการจัดแสดงหินจากอ่างศิลา อุปกรณ์ในการสกัดครกหินตามภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมา 2) การทำประมง อาชีพประมงเป็นอาชีพหลักอย่างหนึ่งของชาวอ่างศิลาที่มีมาแต่โบราณ เป็นการประมงชายฝั่งที่จับสัตว์น้ำด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การทำโป๊ะ อวนลาก อวนล้อม อวนลอย เลี้ยงหอยแมลงภู่ และหอยนางรม เป็นต้น และ 3) การทอผ้าอ่างศิลา ซึ่งปัจจุบันหาชมได้ยาก ยิ่งคงเหลือแต่คุณยายไอ้ หรือนางสาย เสริมศรี ภูมิปัญญา “ผ้าทออ่างศิลา” ซึ่งมีอายุกว่า 80 ปี คุณสมบัติพิเศษของผ้าทออ่างศิลาคือ “ยิ่งซักยิ่งนุ่ม” เนื่องจากนำเส้นด้ายไปนวดกับข้าวเจ้า (ข้าวสุก) ก่อนทอ เมื่อนวดจนข้าวเจ้าเป็นเนื้อเดียวกับเส้นด้ายแล้ว จึงนำไปตากโดยไม่ต้องล้างน้ำ เมื่อเส้นด้ายแห้งแล้วจึงนำมาทอด้วยกี่กระตุก ลวดลายผ้าทอ อาทิ ลายดอกพิกุล ซึ่งเป็นลายที่ทำได้ยาก จึงทำให้มีราคาค่อนข้างสูง ปัจจุบันคุณยายไอ้ยังถ่ายทอดและสอนวิธีการทอผ้าให้กับนักเรียน 2-3 คน แต่ทุกวันนี้ยังไม่มีใครสามารถทำหรือจำวิธีหรือลวดลายในการทอได้แม่นยำ หากคนรุ่นหลังยังขาดความสนใจ ผ้าทออ่างศิลา 10 ผืนที่หลงเหลืออยู่ในบ้านยายไอ้ อาจเป็น 10 ผืนสุดท้ายที่คุณยายไอ้ทอฝากไว้ให้ลูกหลานได้ชื่นชม และอาจเป็นเพียงตำนานเล่าขานต่อไป

ศาลเจ้าแม่หินเขา

ภาพที่ 4-53 ป้ายทางเข้าเจ้าแม่หินเขาซึ่งทอดลงทะเล

ด้านหน้าทะเลของอาศรัยสถาน ตึกมหาราชและตึกราชินี มีศาลเจ้าแม่หินเขา เป็นศาลเก่าแก่ตั้งขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งอยู่บริเวณหินขนาดใหญ่ชาวบ้านเรียกติดปากว่า เจ้าแม่หินเขา หลักฐานการสร้างไม่มีปรากฏ มีแต่คำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า เจ้าแม่หินเขานี้เป็นดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระปิยมเหสีในรัชกาลที่ 5 ชาวบ้านไม่รู้จักชื่อจึงเรียกว่า “พระนางเรือล่ม” ทรงมีพระเมตตาแผ่บารมีแก่ชาวเรือทั้งหลายให้แคล้วคลาดจากภัยทางน้ำ เสมือนหนึ่งไม่อยากจะให้ผู้ใดประสบเหตุน่าสลดใจอย่างพระองค์เอง

ภาพที่ 4-54 ศาลเจ้าหน้าหาด ตึกมหาราช มหาราชินี

การทอผ้า บ้านปึก อ่างศิลา

งานทอผ้าเป็นงานที่เรียนรู้ถ่ายทอดภายในจากรุ่นสู่รุ่น และมีการฝึกฝนในการทำเครื่องกีดผ้าทออ่างศิลาหรือผ้าทออ่างหินเป็นงานหัตถศิลป์ที่มีชื่อเสียงของท้องถิ่นอ่างศิลาและตลาดอ่างศิลา ผ้าทออ่างศิลาเป็นผ้าทอเนื้อละเอียด แน่น สวยงามไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มทอเป็นสินค้ามาตั้งแต่สมัยใดและใครเป็นผู้เริ่ม แต่ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการเริ่มส่งเสริมนั้นมีมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา บรมราชเทวี ทรงส่งเสริม สืบทอด และพัฒนาผ้าทออ่างศิลาจนมีชื่อเสียงขจรขยายไปทั่ว

ในปัจจุบันได้มีการสานต่อการทอผ้าเกิดขึ้นอีกครั้งจึงเกิดเป็นอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2562 นี้ได้มีการสืบสานสร้างพิพิธภัณฑ์สถานพื้นบ้านขึ้นคือเรือนพิพิธภัณฑ์ผ้าทอมือที่บ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก อำเภออ่างศิลา ที่บ้านปึกนี้เป็นสถานที่ที่ยายห่วนและยายไอ้ ได้สืบทอดวิธีการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษและได้ถ่ายทอดให้คนในชุมชนชั้นลูกหลานเป็นผู้สืบทอดการทอผ้า และในชั้นลูกหลานนี้เองได้นำบ้านที่เคยใช้ทอผ้ามาสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน โดยมีคุณไพโรจน์ เสริมศรี (ลูกชายยายไอ้) และคุณรินจง เสริมศรี (ลูกสะใภ้) เป็นผู้สานต่อ

ภาพที่ 4-55 ศูนย์ทอผ้า คุณยายห่วน บ้านมาบหม้อ

ภาพที่ 4-56 บริเวณบ้านยายไอซึ่งยังไม่ได้ทำเป็นพิพิธภัณฑ์ แต่กำลังเตรียมการอยู่

อุปกรณ์ และเครื่องมือที่ใช้ทอผ้าพื้นบ้าน ช่างทอผ้าเรียกว่า “กี่” บางพื้นที่เรียกว่า “หูก” เป็นเครื่องมือที่ใช้ทอผ้าให้เป็นผืน ก็มีหลายชนิด แต่ละชนิดมีอุปกรณ์หรือส่วนประกอบและวิธีที่ต่างกันบ้าง ทำให้ลายที่ทอแตกต่างกันไปด้วย กี่ หรือ หูก เป็น โครงไม้สี่เหลี่ยมกว้าง 130 เซนติเมตร ยาว 195 เซนติเมตร สูง 170 เซนติเมตร ทำจากไม้เนื้อแข็ง เป็น โครงสำหรับนำอุปกรณ์ในการทอผ้า ทั้งหมดมาประกอบเข้าเพื่อใช้ทอผืนผ้า เช่น ราวแขวน โดงเตง กระจาดนหูก ไม้หน้าหูก ราวแขวน รอก ฝีม ตะกอ กะสม ไม้ตีนหูก เป็นต้น (ภารดี มหำขันซ์ และ นันท์ชญา มหำขันซ์, 2558)

ภาพที่ 4-57 กี่ทอผ้า

กระบวนการทอผ้าอังกีลา บ้านปึก ไม่ปรากฏหลักฐานว่าชาวอังกีลาปลูกฝ้ายหรือปั่นฝ้ายทำเส้นด้ายกันในชุมชน ชาวอังกีลาจะซื้อด้ายสำเร็จรูปจากร้านค้าในเมือง กระบวนการในการทอของอังกีลามีดังนี้คือ

ขั้นตอนแรก จัดซื้อเส้นด้ายจากร้านในเมือง

ขั้นตอน 2 เตรียมด้ายที่ซื้อนำมาข้อมสีธรรมชาติ เมื่อข้อมแล้วนำด้ายมาขยำนน้ำข้าวสุกที่นำข้าวสุกตากแห้งมาต้มใหม่ให้มีน้ำ ขยำนด้ายเปียกชุ่มและนุ่มเสมอกัน จนรู้สึกว่าน้ำข้าวที่ใช้มีความเหนียวขึ้นขึ้น ถ้าน้ำข้าวขึ้นเกินไปจะทำให้ด้ายที่ขยำนแล้วแข็งกระด้าง และสาวยาก แต่ถ้าน้ำข้าวใสเกินไปจะทำให้ด้ายที่นำมาขยำนสาวยไม่หมดจน เมื่อขยำนได้ที่แล้วจึงบีบน้ำออกให้หมด แล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง ก่อนผึ่งต้องกระตุกให้เม็ดข้าวหลุดออกจากด้ายให้หมด เมื่อด้ายแห้งแล้วนำมาแช่น้ำให้นิ่มบีบให้แห้งหมดแล้วจึงสาวด้วยการนำด้ายด้านหนึ่งคล้องกับไม้ตาน แปรงด้ายจากบนลงล่าง แปรงจนเส้นด้ายแห้งหมดหมดจนและเรียงเส้นไม่ติดกันจึงนำไปกรอต่อไป เป็นขั้นตอนที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าทออังกีลา

ลายผ้าทออังกีลา ช่างทอฝ้ายนิยมทอผ้าพื้น 2 ตะก้อ ส่วนฝ้ายลายได้แก่ ฝ้ายลายทางลงทางรอบ ลายตาหมากรุก ลายหางกระรอก ลายสก็อต ผ้าทออังกีลานั้นนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาอาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ทรงริเริ่มและทรงอนุรักษ์วิธีการทอแบบดั้งเดิมไว้ให้ชาวอังกีลาได้พัฒนาและอนุรักษ์สืบสานและสร้างชื่อเสียงจนทุกวันนี้

ภาพที่ 4-58 ผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากบ้านยายไธ้

ต้นท้าวายม่อม

ในช่วงที่สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวีประทับที่ศรีราชา ท่านได้ทรงมีความสนพระทัยในชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรและการทำมาหากินของคนในพื้นที่ เช่น ที่ชุมชนอังกีลา บ้านปึกได้มีการสืบทอดและฟื้นฟูการทอผ้าพื้นบ้าน โดยมีนายเกษม อินทโชติ กำนันบ้านปึก นายศรีศักดิ์ แซ่เฮง ชาวอังกีลาผู้เป็นแกนนำในการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มีนางรินจง เสริมศรี ผู้สนใจสืบทอดวิชาการทอผ้าอังกีลามายายไธ้ (แม่สามี) นางสาว เสริมศรี (ภารดี มหาขันธุ์

และ นันทัญญา มหาจันทร์, 2558) และสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงสนพระทัย โดยเฉพาะเรื่องอาหารการกิน พระองค์ทรงสนพระทัยเรื่องต้นไม้ชื่อท้าวขาม่อม ที่นำมาปรุงอาหารได้หลากหลายและเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏในพระนคร ซึ่งปัจจุบันได้มีการฟื้นฟูและรวมตัวกันหลายกลุ่มในชุมชนชาวบ้านปึก ซึ่งแปรงท้าวขาม่อมนั้นมีคุณสมบัติในการทำขนมและอาหารไม่เหมือนแปรงทั่วไป กานต์รวี อินทโชติ (2562) กล่าวว่า ต้นท้าวขาม่อมจะมีในช่วงหน้าฝน จึงทรงส่งเสริมทั้งเรื่องการทอผ้าที่ชุมชนบ้านปึก อ่างศิลา และรอบ ๆ บริเวณพื้นที่ที่ปลูกต้นท้าวขาม่อม ให้แพร่หลายอย่างกว้างขวาง ซึ่งคุณสมบัติในการนำมาใช้และคุณประโยชน์นั้นมากมาย ต้นท้าวขาม่อมเป็นพืชล้มลุกอายุหลายปี มีหัวสะสมอาหารกลม ๆ แป้น ๆ ลักษณะคล้ายหัวบุกแต่ขนาดเล็กกว่า ดอกเป็นช่อสูงได้ถึงเมตรหรือ 2 เมตร มีหนวดยาวสีเขียวเหลื่อมม่วงดำเป็นพู่กลม ๆ ยาวได้ถึง 1 ฟุต ออกดอกประมาณเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม มีเกสรตัวผู้ 6 อัน เกสรตัวเมียเป็นรูปคล้าย 3 แฉก ภาชนะวันออกพบขึ้นได้ตั้งแต่ป่าละเมาะ หาดทราย ไปจนถึงบนเขาหินปูนที่ไม่สูงมากนัก ใบมีลักษณะเป็นแฉก ๆ มีร่องเว้าลึกสวยงาม หน้าแล้งช่วงพฤศจิกายนหรือธันวาคม จะเริ่มลงหัว ทั้งใบ เป็นอันว่าถึงฤดูเก็บเกี่ยวมาทำแปรงได้ คุณสมบัติที่ดีหลายอย่างนอกจากจะทำขนมได้รสชาติดีแล้ว ยังนำมาทำผลิตภัณฑ์แปรงเสริมความงาม ลครอยสิ่วฝ้ายต่างคำ พอกแผลห้ามเลือด พอกฝี หนอง ลดอาการคัน ระคายเคือง ผสมน้ำมะนาวทาบรรเทาพิษแมงกะพรุนไฟ แมลงสัตว์กัดต่อยได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ไรยุงเท้า รองเท้า กันเชื้อรา ลดกลิ่นอันไม่พึงประสงค์ก็ยังได้ แปรงชนิดนี้จะมีความเหนียว นุ่มเหนียวกว่าแปรงอื่นมาก เมื่อนำมาอุ่นจะไม่ค่อยคืนตัวสามารถพลิกแพลงทำขนมและอาหารได้หลายอย่าง (สมิทธิชัย สุขปลั่ง, 2560)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำหัวต้นท้าวขาม่อมมาทำการทดลองเพาะปลูกด้วยตัวเองในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 เป็นช่วงเวลาประมาณ 4 เดือน เดือนแรกได้นำหัวต้นท้าวขาม่อมมาวางไว้บนดินปนทรายรอให้รากงอกออกมาจึงนำไปปลูกลงกระถาง ช่วงแรกขึ้นเป็นแงงออกพื้นดินจนถึงให้ต้นสูงขึ้นประมาณ 2 เมตร ออกดอกเป็นพุ่ม ๆ และรอให้ต้นแห้งจึงได้ขุดนำหัวออกมาตามภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพที่ 4-59 หัวผลท้าวขาม่อม

ได้นำหัวทำขยายม้อมมาจากบ้านปึกมาเพาะลงกระถางรองกรอกออกมาและบางหัว
ขึ้นเป็นแง่งจึงได้นำไปแยกเป็นกระถาง (ช่วงเวลาทำการทดลองเดือนตุลาคม พ.ศ. 2562-มกราคม
พ.ศ. 2563)

ภาพที่ 4-60 การงอกออกมาของแต่ละต้นที่นำมาแยกกระถาง¹¹

ภาพที่ 4-61 ประมาณเดือนกว่า ๆ ลำต้นสูงขึ้นตามในภาพ

ภาพที่ 4-62 ตามลำดับภาพ ลำต้นสูงขึ้นประมาณเมตรกว่าพร้อมออกดอกชูขึ้น

¹¹ ดินที่ปลูกเป็นดินปนทราย ไม่ใส่ปุ๋ยใด ๆ ทั้งสิ้น

ภาพที่ 4-63 ดอกที่ออกมาเป็นพุ่ม ๆ ช่อ ๆ สีออกม่วง ๆ อยู่ในช่วงเดือนธันวาคม

ภาพที่ 4-64 ในช่วงเดือนมกราคมใบเริ่มเหลืองและแห้งจึงต้องขุดนำหัวออกมา

ภาพที่ 4-65 ต้นหนึ่งมีหัวออกมาประมาณ 4-5 หัว (หัวแต่หัวไม่ค้อยใหญ่เท่าที่ควร)

ภาพที่ 4-66 หัวของข้าวขायม่อมที่นำมาทดลองปลูกและจะนำไปชูดเพื่อทำแป้ง

ภาพที่ 4-67 อุปกรณ์สำคัญในการทำแป้งข้าวขायม่อม

อุปกรณ์สำคัญในการทำแป้งข้าวขायม่อมในสมัยโบราณจะใช้หนังปลากระเบนมาตากแห้ง และจิ้งกับไม้เพื่อนำหัวข้าวขायม่อมมาชูด ส่วนแผ่นเหล็กที่นำมาชูดจะไม่ค่อยเป็นที่นิยมเพราะเนื้อแป้งที่ได้จะหยาบ ๆ ไม่นวลเหมือนหนังกระเบน

จากภาพเป็นการนำผลที่ชูดได้มาเปรียบเทียบกันถึงความละเอียดที่จะได้แป้ง เมื่อได้แป้งแล้วจึงนำไปแช่น้ำแล้วนำไปบีบเหมือนการคั้นกะทิ ทำหลาย ๆ น้ำ ค้างคืนจนกว่าจะเห็นว่ากากนั้นขาวนวล แล้วจึงนำไปตากแดด แป้งถ้าไม่ขาวนวลจะเป็นพิษทำให้เมาได้เมื่อนำไปทำขนม เขาจึงมีคำพูดที่ว่า ปลูกหน้าฝน ฝน (ชูดหัว) หน้าหนาว ตากหน้าร้อน

วัดเตาปูน

ภาพที่ 4-68 วัดเตาปูน ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

วัดเตาปูน ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2345 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2513 เป็นวัดเก่าแก่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าตากสินนํ้ากองทัพฝางล้อมพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา มุ่งสู่หัวเมืองชายทะเลด้านทิศตะวันออกสู่จันทบุรี เพื่อระดมไพร่พลก่อนที่จะกลับไปกอบกู้เอกราช ครั้งนั้นกองทัพทหารหมู่หนึ่งได้ตั้งค่ายที่บ้านเสม็ด ซึ่งต้นกระโดนสูงใหญ่เป็นจุดหมาย ชาวบ้านเชื่อกันว่าคือบริเวณที่ตั้งของวัดเตาปูนในปัจจุบัน

ส่วนชื่อวัดเตาปูนนั้นสันนิษฐานว่ามาจากสมัยรัตนโกสินทร์ มีแม่ทัพเดินทางมาทางชายทะเลแถบหัวเมืองบางปลาสร้อย (เมืองชลบุรีในปัจจุบัน) และได้สร้างวัดขึ้นโดยให้สร้างเตาเผาอิฐและเผาปูน เพื่อใช้ในการสร้างศาสนสถานภายในวัด ได้แก่ โบสถ์ เจดีย์ รวมทั้งนำมาสร้างพระประธานและพระอัครสาวกภายในโบสถ์

พระอุโบสถหลังเก่าเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาดเล็ก เครื่องบนเป็นไม้ หลังคาทรงจั่วมี 2 ชั้น ผนังด้านนอกมีชายคาปีกนกทั้ง 4 ด้าน รั้วด้วยคันทวยไม้ มีความกว้างด้านสกัด 8.75 เมตร ความยาวด้านแห 11.15 เมตร จำนวน 5 ห้อง ห้องด้านหลังก่อผนังทึบ เจาะประตูทางเข้าที่ผนังหุ้มกลอง ด้านหน้าและด้านหลังทึบ โดยมีการเจาะประตูด้านแปดทิศได้เพิ่ม 1 ช่อง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดเตาปูน ส่วนใหญ่เป็นภาพเกี่ยวกับอดีตพุทธในลักษณะต่างกัน 3 แบบ คือ นั่ง นอน และยืน บนพื้นสีน้ำเงินและน้ำตาลในแบบซ้ำกัน โดยมีการแบ่งผนังแต่ละด้านออกเป็นแถว หรือเป็นช่องสี่เหลี่ยม เพื่อบรรจุภาพอดีตพุทธลงไป

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดเตาปูนเป็นงานศิลปกรรมอันทรงคุณค่า มีเอกลักษณ์ของงานฝีมือช่างท้องถิ่น และสะท้อนถึงสภาพสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนที่แฝงมากับรูปแบบของจิตรกรรมในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งช่างเขียนขึ้นจากความคิด ความทรงจำ และจินตนาการ เพื่อให้เกิดการประสานกับชีวิตอุดมคติของผู้คนในขณะนั้น และเพื่อจุดประสงค์ให้เกิดความงามอย่างเหมาะสมกับสถานที่ จิตรกรรมฝาผนังจึงเปรียบได้กับภาพสะท้อนเนื้อเรื่องที่มีคุณค่าซึ่งช่างหรือศิลปินผู้สร้างสรรค์งาน ได้บันทึกเรื่องราวชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมไว้ในภาพจิตรกรรม

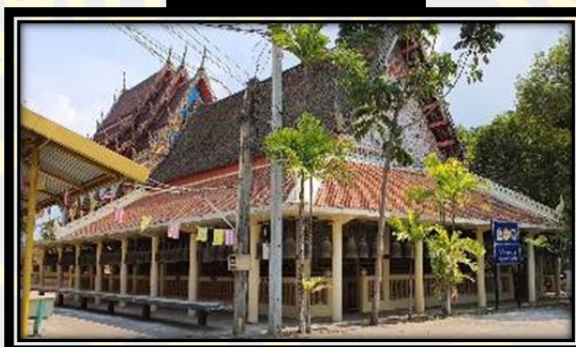
ภาพที่ 4-69 โบสถ์และเจดีย์หลังโบสถ์เก่าของวัดเตาปูน

ภาพที่ 4-70 ภาพอดีตพุทธในจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์เก่าวัดเตาปูน

วัดใหม่เกตุงาม

วัดใหม่เกตุงาม ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2368 เดิมชื่อวัดเกตุ อยู่ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี มีอายุมากกว่า 200 ปี ภายในมีสถาปัตยกรรมและภาพฝาผนังที่สวยงาม วัดนี้คนจีนโบราณเรียกว่า วัดหัวมังกร เป็นโบสถ์ที่มีพระประธานที่ใหญ่ที่สุด กลอนประดู่ยังคงเป็นแบบโบราณ ต้องมีเหล็กแทงไว้สะเดาะเพื่อเปิดประตู

ภาพที่ 4-71 หน้าบันทิศตะวันตกของโบสถ์วัดใหม่เกตุงาม

ภาพที่ 4-72 พระประธานภายใน โบสถ์วัดใหม่เกตุงามอายุ 200 กว่าปี

ภาพที่ 4-73 ภาพอดีตพุทธ ภาพพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ภาพเสด็จปรินิพพาน

ภาพที่ 4-74 สาธิตการเปิดประตูพระอุโบสถ
(CTV ชลบุรี, 2561)

เขาสามมุข

“เขาสามมุข” เดิมเรียกกันว่า “สมมุข” ดังปรากฏชื่อในโคลงกำสรวลศรีปราชญ์ พระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับชื่อ “สมมุข” ไว้ในภาคผนวก หนังสือสามกรุง เป็นการสนับสนุนชื่อ “สมมุข” ของเดิมว่าดังนี้ “มีคำทำนายแต่ไม่ทราบว่ามีมาแต่ครั้งใดว่า” “สมมุข” (เขียนตามต้นฉบับ) จะเป็นป่า ศรีราชาจะเป็นฝั่ง สีซังจะเป็นที่จอดเรือ แสดงให้เห็นว่าในเวลาที่ทำนายนั้น “สมมุข” ยังมีได้เป็นป่า ศรีราชายังมีได้เป็นฝั่ง สีซังยังมีได้เป็นท่าจอดเรือและตามคำบอกเล่าของคนในพื้นที่บอกต่อ ๆ กันมา ว่า “สมมุข” นั้นเดิมเป็นเกาะหิน หรือ “เกาะไล่น” ไม่มีต้นไม้เลยหินมีสีต่าง ๆ เวลาถูกแดดส่องดูแต่ไกลเห็นเป็นเลื่อมเหมือน “หอยมุข” (ตรี อมาตยกุล, 2504)

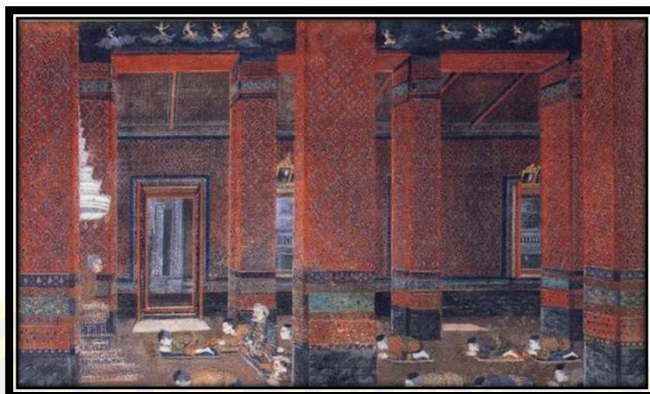
เขา “สมมุข” นี้จะเปลี่ยนมาเรียกว่า “สมมุข” ตั้งแต่เมื่อใดไม่สามารถจะหาหลักฐานได้แน่นอน ที่มาเรียกกันว่า “สมมุข” ก็คงจะเนื่องจากเหตุที่ภูเขาภูนี้ที่มีแหลมยื่นกระพุงออกไปในทะเลมองแต่ไกลเห็นเป็นรูปสามเหลี่ยมไม่ยาวรีเหมือนภูเขาธรรมดา เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสอ่างศิลาในพ.ศ. 2400 และพ.ศ. 2402 ทรงม้าประพาสเขานี้หลายคราวในเวลานั้นก็เรียกกันว่า “เขาสมมุข” หรือ “เขาสัมมุข” และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เคยเสด็จประพาสหลายครั้งเหมือนกัน “เขาสมมุข” นี้ นอกจากชาวประมงจะถือว่าเป็นภูเขาที่ศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังนับว่าเป็นภูเขาสำคัญลูกหนึ่งซึ่งพระเจ้าแผ่นดินได้เคยเสด็จประพาสกันมาแต่โบราณ (ตรี อมาตยกุล, 2535)

เขาสมมุข คือ พื้นที่ที่เป็นภูเขาขนาดย่อมที่ยื่นออกไปในทะเลและมีอ่าวเว้ายื่นเข้าไปในอ่างศิลาจึงเป็นบริเวณพื้นที่ป้องกันลม พายุ สำหรับเรือสำเภาเข้าไปหลบได้เป็นอย่างดี ดังเช่น กรณีของ องเชียงสือ

องเชียงสือ ตามคำเล่าลือและในความรับรู้ของคนทั่วไป “องเชียงสือ” กษัตริย์เวียดนามลี้ภัยเข้ามาสยามสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อมาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารสยาม พ.ศ. 2327 นั่นคือ “เรื่องเล่ากระแสน้ำ” ที่บอกเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับเวียดนามยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ส่วนในหลักฐานทางการของไทย พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ฉบับตัวเขียน) ระบุเกี่ยวกับการเข้ามาสยามของกษัตริย์ต่างแดนพระองค์นี้ว่า องเชียงสือเข้ามาสยามโดยการรับเลี้ยงจากขุนนางสยาม ดังปรากฏในหลักฐานชิ้นนี้ว่า

“...ฝ่ายแผ่นดินเมืองญวน องไกอเซ็นเจ้าเมืองกุกยีนยกกองทัพมาตีเมืองไซ่ง่อน องเชียงสือเจ้าเมืองยกพลทหารออกต่อรบด้านทานมิได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีทิ้งเมืองเสีย ภาบุตรภรรยาแลขุนนางสมัครพักพวก ลงเรือแล่นหนีมาทางทะเล ขึ้นอาไศรยอยู่บนเกาะกระบือ ในปีขานจัตวาศกนั้น โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาชลบุรีพระระยองออกไปตระเวนสกัดถึงเกาะกระบือ ภบองเชียงสือเล่าความให้พระยาชลบุรี พระระยองฟังว่า องเชียงสือเป็นบุตร องเทิงกวาง เป็นหลานเจ้าเมืองเว้ บ้านเมืองเสียแก่ฆ่าศึกหนีมาจะเข้าไปพึ่งพระบารมี พระยาชลบุรี พระระยองรู้ความแล้ว จึงชวนองเชียงสือให้เข้ามากรุง...” (สุเจน กรรพฤทธิ์, 2562 อ้างถึงใน ปาริชาติ ปาวิชัย, 2563)

ภาพที่ 4-75 องเชียงสือเข้าเฝ้าฯ รัชกาลที่ 1 วาดโดยพระเชียงอิน ใน ค.ศ. 1887 (พ.ศ. 2430)
(อภิรักษ์ โปษยานนท์, 2536)

อนึ่ง เกาะกระบือที่กล่าวถึงในตอนนี้นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคนสำคัญคือ รศ. ภารดี มหาจันทร์ กล่าวไว้ในงานเสวนาวิชาการเรื่อง ชุมชนอ่างศิลาและฝ้าทอ เมื่อมีนาคม พ.ศ. 2562 ณ ตึกราชนิติ ว่า “...องค์เชียงสือประทับอยู่ที่เกาะกระบือ เกาะกระบือนี้ปัจจุบันคือ เขาสามมุขนั่นเอง...” ผู้วิจัยจึง ได้ติดตามและขยายความเรื่องเกาะกระบือกับเขาสามมุขนี้ต่อไปโดยพิจารณาผู้อาวุโสท้องถิ่นที่มีความรู้ด้านประวัติความเป็นมาและด้านภูมิสถาน จึงไปพบคุณลุงจัน อายุ 80 ปี ได้เล่าขยายความว่า “...เขาสามมุขนี้แต่เดิมเป็นเกาะอยู่ตรงเชิงเขาด้านทิศใต้ ตรงนั้นเป็นคลองรอบเกาะเขาสามมุขหรือ เกาะกระบือในอดีต ลุงจันได้พาผู้วิจัยไปชี้เขตคลองดังกล่าวนี้ซึ่งปัจจุบันได้ถมคลองเป็นถนนไปแล้ว...” ดังมีภาพประกอบดังนี้

ภาพที่ 4-76 มุมมองจากถนนเข้าหาเกาะ

ภาพที่ 4-77 ถ่ายถนนลงเนิน เกาะกระบือ

วัดญวน หรือ วัดไทรमुखขาราม

วัดญวนหรือวัดไทรमुखแห่งนี้ในแง่มุมมองของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ต่างรับรู้โดยทั่วกันว่าเมื่อ ฮ่องเชียงสือมาประทับอยู่ที่เกาะกระบือ หรือเขาสามมุข พระองค์คงจะได้สร้างวัดญวนแห่งนี้ขึ้นดังที่ประวัติศาสตร์บอกเล่าที่ได้เล่าสืบต่อกันมา

ตั้งอยู่เลขที่ 101 ถนนรอบเขาสามมุข ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 20130 ปัจจุบันมีเจ้าอาวาสชื่อพระครูชลธิสมานกิจและเป็นเจ้าคณะตำบลแสนสุข และวัดได้รับการพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2509 มีเจ้าอาวาสมาแล้วทั้งสิ้น 3 รูปรวมปัจจุบัน วัดมีเนื้อที่ทั้งสิ้น 12 ไร่ 2 งาน และมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ชื่อหลวงพ่อกวาวประดิษฐานอยู่บนยอดสูงสุดของเขาสามมุข

ภาพที่ 4-78 วัดญวน หรือ วัดไทรमुखขาราม

ศาลเจ้าแม่สามमुख

เจ้าแม่สามमुखที่อยู่ในศาลนั้นทำเป็นรูปเจ็ดพระภูมิแต่ปิดทองเสียเต็มไปหมดไม่สามารถจะมองเห็นว่ามีรูปโฉมเป็นอย่างไร ตัวศาลเดิมผุพังไปหมดแล้ว ชาวจีนได้เรียไรเงินมาสร้างศาลขึ้นใหม่ แล้วนำเอาเทวรูปของจีนมาประดิษฐ์ไว้แทน ส่วนเจ็ดคนนั้นก็คงเอาปักไว้ในศาลที่สร้างใหม่ตรงหน้า เทวรูป ศาลที่สร้างขึ้นใหม่นี้มีชาวจีนเป็นผู้ดูแล และมีรูปเทียนทองขายสำหรับผู้ไปนมัสการจะได้ซื้อบูชา (ปัจจุบัน คือ “ศาลเจ้าแม่สามमुख”)

หลังศาลเจ้าแม่สามมุขนี้เล่ากันว่าเป็นถ้ำ มีเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ถ้วยชามเบญจรงค์ ถาดหม้อ และตุ่มไหขนาดต่าง ๆ ชาวบ้านในตำบลใกล้เคียงจะทำบุญทำทานก็มาจุดธูปเทียนบูชาเจ้าแม่ แล้วก็เข้าไปในถ้ำขอขมาของที่ต้องการไปใช้งานได้ เมื่อเสร็จงานแล้วจึงนำมาส่งคืน ครั้นต่อมาเกิดมีผู้ทุจริตคิดขโมยออกเครื่องใช้เหล่านี้ไปเป็นประโยชน์ส่วนตัวเสีย เจ้าแม่สามमुखโกรธจึงไม่เปิดปากถ้ำให้คนเข้าไปข้างในอีก เพราะฉะนั้นถ้ำที่หลังศาลเจ้าแม่สามมุขนี้ในปัจจุบันจึงปิดสนิท ไม่มีผู้ใดสามารถจะล่วงล้ำเข้าไปข้างในได้เลย (ตรี อมาตยกุล, 2504)

ศาลเจ้าแม่เขาสามมุขเป็นตำนานที่เชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญของชาวประมงและผู้เดินทางทางทะเลในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ปราบภูหลักฐานในนิราศเมืองแกลงที่แต่งเมื่อราว พ.ศ. 2349 ของสุนทรภู่ ที่กล่าวถึงเจ้าแม่เขาสามมุข เมื่อถึงเทศกาลสำคัญต่าง ๆ เช่น ตรุษจีน สารทจีน ชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นไหว้และว่าวมาเป็นเครื่องบูชากราบไหว้ที่ศาลเจ้าแม่เขาสามมุข รวมถึงก่อนที่ชาวประมงจะออกเดินเรือ ชาวบ้านจะนำประทัดมาจุดบูชาเพื่อขอให้ช่วยในการทำมาหากิน และแคล้วคลาดจากลมพายุ (มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2556)

ภาพที่ 4-79 ศาลเจ้าแม่สามमुख

เขาสามมุข คือ ภูเขาลูกเล็ก ๆ ที่ตั้งอยู่ริมทะเลระหว่างเส้นทางจากอ่างศิลามุ่งหน้าสู่บางแสน บนยอดเขาฝั่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเขาสามมุขเป็นจุดชมทิวทัศน์ อ่าวอ่าง บริเวณพื้นที่เขาสามมุขแห่งนี้มีตำนานเก่าแก่เกี่ยวกับความรักและความตายที่เชื่อกันว่าเป็นจุดกำเนิดของชื่อ เขาสามมุข และหาดบางแสนด้วย เขาสามมุขเป็นสถานที่สำหรับสักการะบูชาและพักผ่อน

ภาพที่ 4-80 ภายในถ้ำเขาสามมุข

เมื่อปลายรัชสมัยกรุงศรีอยุธยา บริเวณบางแสนและเขาสามมุขยังไม่มีบ้านเรือนและผู้คนหนาแน่นเหมือนปัจจุบันนี้ ชื่อบางแสนและเขาสามมุขก็ยังไม่ปรากฏ จะมีก็แต่ตำบลอ่างหิน ในปัจจุบันก็คือตำบลอ่างศิลาอันเป็นชุมชนของชาวประมงริมทะเล

ศาลเจ้าพ่อแสนสุข

ภาพที่ 4-81 ศาลเจ้าพ่อแสนสุข

ตำนานความเชื่อมโยงระหว่างเขาสามมุขและหาดบางแสน ซึ่งเป็นพื้นที่สืบเนื่องต่อกัน ดังปรากฏเป็นตำนานความรักที่ยิ่งใหญ่ของหนุ่มสาวอ่างศิลาและหาดบางแสน ดังมีหลักฐานด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตำนานเจ้าแม่เขาสามมุข พ.ศ. 2556 ภาคตะวันออก โดยกรมส่งเสริมทางวัฒนธรรม มีเนื้อเรื่องบันทึกไว้ว่า

ครั้งหนึ่งที่บ้านอ่างหิน (ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี) เป็นที่อาศัยของครอบครัวชายกับหลานคู่หนึ่ง หลานสาวมีชื่อว่า “มุก” หรือ “สาวมุก” มุกเป็นเด็กกำพร้า เติบโตที่บ้านบางปลาสร้อย (ตัวเมืองจังหวัดชลบุรีในปัจจุบัน) เมื่อพ่อแม่ตาย ชายจึงนำมุกมาเลี้ยงจนโตเป็นสาว มุกมักมานั่งเล่นที่เชิงเขาเดี่ยว ๆ ที่อ่างศิลาเป็นประจำ วันหนึ่งพบว่าตัวหนึ่งขาดลอยมาตกอยู่ ภายหลังจากเจ้าของว่าคือ นายแสน ลูกชายของกำนันประจำตำบลนี้ วิ่งตามว่ามาจึงทำให้มาพบกับมุก ทั้งสองจึงได้พบกันและแสนได้มอบว่าตัวนั้นให้แก่มุกเป็นสิ่งแทนตัว ภายหลังจากทั้งสองได้นัดพบกันอีกหลายครั้ง จนเกิดเป็นความรัก กระทั่งทั้งสองได้ให้สัตย์สาบานที่หน้าเชิงเขาว่าจะรักกันชั่วนิรันดร์ หากผิดคำสาบานจะกระโดดหน้าผาแห่งนี้ตายตามกัน

ต่อมาเมื่อพ่อของแสนทราบเรื่องจึงไม่พอใจมาก กีดกันไม่ให้ทั้งสองพบกัน และได้ตกลงให้แสนแต่งงานกับลูกสาวคนทำโป๊ะที่ได้สู่ขอไว้ ภายหลังจากมุกทราบเรื่องและเห็นว่าเป็นเรื่องจริง จึงวิ่งไปที่หน้าผาเพื่อกระโดดหน้าผาตายตามคำสัตย์สาบาน เมื่อแสนเห็นดังนั้นจึงวิ่งตามไป

และกระโดดหน้าผาตายตามคำสัจด์สาบานเช่นกัน ส่วนก้านั้นภายหลังรู้สึกสำนึกผิดจึงนำเครื่องถ้วยชามต่าง ๆ มาไว้ในถ้ำบริเวณเชิงเขา เพื่อเป็นที่ระลึกถึงความรัก

ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกภูเขาที่มุกกระโดดหน้าผาตายว่า “เขาสาวมุก” เพื่อระลึกถึงมุกผู้มั่นคงต่อความรัก ภายหลังจึงเขียนเป็น “สามมุก” ในที่สุด และบริเวณถ้ำนั้นเชื่อว่าเป็นถ้ำลับแล มีเครื่องถ้วยชามต่าง ๆ ที่ก้านั้นบิดาของแสนนำมาไว้ เมื่อชาวบ้านมีงานบุญสามารถหยิบยืมไปใช้ได้ ซึ่งภายหลังถ้ำนี้ได้ปิดปากถ้ำไปแล้วเมื่อคราวก่อสร้างถนนสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่วนหาดที่พบศพหญิงชายทั้งสองหลังจากกระโดดหน้าผาตายนั้น ชาวบ้านเรียกกันว่า “หาดบางแสน” เพื่อระลึกถึงนายแสน (กลุ่มบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสถาบันวัฒนธรรมศึกษา, 2556)

ภาพที่ 4-82 บริเวณรอบศาล

ตลาดหนองมน

ภาพที่ 4-83 ป้ายตลาดหนองมน ภาพจากเวปตลาดหนองมน ชลบุรี

ตลาดหนองมน เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ในจังหวัดชลบุรี วันหนึ่งมีพระภิกษุรูปหนึ่งมาธุดงค์ และได้ปักกลดค้างแรมข้างหนองน้ำแห่งหนึ่งในละแวกนั้น ซึ่งก็เป็นเวลาที่หมู่บ้านแห่งนี้และหมู่บ้านใกล้เคียงเกิดโรคระบาดร้ายแรงขึ้นพอดี ส่งผลให้ชาวบ้านต่างบาดเจ็บล้มตายกันเป็นจำนวนมาก แม้ว่าชาวบ้านจะพยายามให้หมอกกลางบ้านหรือหมอชาสมุนไพรรักษา ก็ไม่สามารถรักษาให้หายได้ ด้วยความวิตกกังวลชาวบ้านจึงอาราธนาพระธุดงค์ให้มาช่วยเหลือ พระธุดงค์รูปนั้นจึงได้ทำพิธีปลุกเสกน้ำมนต์ให้ชาวบ้านที่มานอน้ำมนต์นำไปดื่มกินและประพรมตัวให้คนที่เจ็บไข้ได้ป่วย ปรากฏว่าโรคภัยหายไปไม่มีใครล้มป่วยอีก ชาวบ้านที่หมู่บ้านใกล้เคียงได้ยึดถือศรัทธาในการรักษาโรคภัยต่างก็พากันมานอน้ำมนต์จากหลวงพ่อไปรักษาโรคภัยในหมู่บ้านของตนบ้าง จนพระธุดงค์ไม่สามารถทำน้ำมนต์ให้เพียงพอกับความต้องการของชาวบ้านได้ ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันขุดพื้นดินตรงที่ปักของพระธุดงค์เป็นบ่อน้ำ ก่อนเชิญท่านมาทำพิธีปลุกเสกและหยดเทียนลงไปบ่อน้ำนั้น ชาวบ้านทั้งในและนอกหมู่บ้านจึงได้นำน้ำในบ่อไปดื่มกินและรักษาโรคภัยด้วยความศรัทธา

เมื่อพระธุดงค์เดินทางไปธุดงค์ที่อื่น ชาวบ้านต่างพากันอพยพมาอยู่ใกล้ ๆ หนองน้ำ ทำให้กลายเป็นหมู่บ้านใหญ่ ส่วนบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนั้นนาน ๆ เข้าก็แผ่ขยายกลายเป็นหนองน้ำใหญ่ขึ้นไปเรื่อย ๆ ชาวบ้านจึงพากันตั้งชื่อว่า “หนองน้ำมนต์” และเรียกหมู่บ้านตามชื่อหนองน้ำนั้น ก่อนจะกลายเป็น “หนองมน” ในกาลต่อมา เพราะไม่มีหนองน้ำมนต์ให้เห็นอีก เนื่องจากหนองน้ำมนต์ได้กลายเป็นท้องไร่ท้องนาไปแล้วนั่นเอง

วัดบางพระวรวิหาร

ภาพที่ 4-84 ป้ายทางเข้าวัดบางพระวรวิหาร

วัดบางพระวรวิหาร เดิมชื่อว่า วัดสว่างอารมณ์ ตั้งอยู่ที่ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เดิมวัดนี้คงสร้างมาแต่ สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี หรือ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนบางพระสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2400 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค พร้อมด้วย

เจ้าจอมและข้าราชการ โดยเรือพระที่นั่งลำใหญ่ชื่อ “โผแผ่นทะเล” และเรือกลไฟที่สร้างขึ้นใหม่ ในครั้งนั้นชื่อ “เรือพระที่นั่งสยามอรุณพล” เป็นเรือลากจูง เสด็จประพาสหัวเมืองชายฝั่งทะเลฝั่ง ตะวันออกของอ่าวสยามไปถึงจังหวัดตราด ได้เสด็จพระราชดำเนินมาประทับยังตำบลง่างศิลา จังหวัดชลบุรีซึ่งได้จัดพลับพลาเป็นที่ประทับชั่วคราว ณ หัวแหลม ตำบลง่างศิลา ประดับด้วยหิน ในทะเล ก่อเป็นท่าเรือแบบขนบทร มีพระราชดำริว่า ที่ดินชายทะเลตำบลง่างศิลานี้โอกาสดี จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุริยวงศ์ สมุหกลาโหม มาปลูกสร้างให้เป็นตึกที่ประทับถาวรขึ้นที่ หัวแหลม ตำบลง่างศิลา สำหรับที่จะเสด็จมาประทับในโอกาสหน้า และจะไว้ให้ฝรั่งที่ป่วยเจ็บมา พักรักษาตัวเป็นการกุศลอีกด้วย ตำบลง่างศิลาจึงเป็นสถานที่พักตากอากาศชายทะเลแห่งแรกที่ยินยอม กันตามฝรั่งในสมัยนั้น

ภาพที่ 4-85 ป้ายประวัติและผังในบริเวณวัด

เขาพระพุทธบาทบางพระ (ในสังกัดวัดบางพระวรวิหาร) ตั้งอยู่บนเขาเล็ก ๆ ริมถนน สุขุมวิท เส้นทางมุ่งสู่อำเภอศรีราชา เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทจำลอง ก่อสร้างเมื่อเดือน พฤษภาคม 2438 เสร็จเรียบร้อยเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2443 เครื่องบนประกอบด้วยไม้ตะเคียน ยอด มณฑปแกะสลักลวดลาย ลงรักปิดทอง ตัวมณฑปเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 4 เมตร สูงจากพื้นถึง ยอดสุด 11.25 เมตร ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการบูรณะมณฑป ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ก่อสร้างมณฑปครอบรอยพระพุทธบาท เพื่อให้ประชาชนได้สักการะ ปัจจุบันรอยพระพุทธบาทมีอายุกว่า 100 ปี ดังที่ปรากฏข้อความใน ศิลจารึกของชาวจีนสมัยนั้นว่า “พระพุทธบาทนี้ของเก่า ราษฎรหลายตำบลปฏิบัติสังฆกรรมขึ้นใหม่เมื่อ พุทธศักราช 2444 จุลศักราช 1263 พระจุลจอมเกล้าจุฬาลงกรณ์ เจริญพระราชสมบัติศกได้ 34 ปฏิทิน

ปีร.ศ. 120 เจริญที่ 5 สิ้นลา (ศิลา) แผ่นนี้ จีนกิมหลงเปลี่ยนภรรยาเกิดที่เมืองไทย บิดาชื่อชิน มารดา
ชื่อนำจางจาริกอักษรไทยจีน ให้ท่านทั้งหลายทราบไปวันหน้าจีน (เจริญ) ท่านครึ่งหลังช่วยต่อไป”

ภาพที่ 4-86 ภาพศิลาจารึกเก่า ตั้งอยู่ในโบสถ์ที่ครอบรอยพระพุทธรูปเดิม

ประวัติการสร้างวัดเขาพระบาทนี้ สมศักดิ์ เจริญกุล กล่าวว่า เป็นรอยพระบาทที่หลวงพ่อดิ่ง
สร้างขึ้นเมื่อ 2442 เนื่องจากหลวงพ่อดิ่งเห็นว่าสมัยนั้นต้องไปไหว้รอยพระพุทธรูปที่ศรีราชา
หรือบางปลาสร้อยซึ่งอยู่ไกล ควรจะมีรอยพระบาทที่บางพระ เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชา
หลวงพ่อดิ่งได้เดินธุดงค์ไปจำพรรษาที่เขากระบะ ซึ่งเป็นเขาที่อยู่ตรงทางเข้าชลประทาน ในปัจจุบัน
บนเขานั้นท่านจะสร้างรอยพระบาทขึ้น ท่านตั้งใจจะหาหิน และจ้างช่างมาแกะรอยพระพุท
ธบาท แต่มีเงินไม่พอ วันหนึ่งขณะจำพรรษาที่เขากระบะ ท่านได้นั่งวิปัสสนา เกิดนิมิตว่าบนเขามีรอย
พระพุทธรูปอยู่แล้ว จึงจ้างคนมาขุดลงไปที่แอ่งบนยอดเขา ก็พบหินขนาดใหญ่พอที่จะแกะรอย
พระพุทธรูปได้ และหินนั้นมีร่องรอยของพระพุทธรูปอยู่แต่ไม่ลึก หลวงพ่อดิ่งจึงจ้างคนจีนแกะ
รอยพระพุทธรูปขึ้น และสร้างมณฑปเล็ก ๆ ครอบไว้ เพื่อเปิดให้ผู้คนมานมัสการ ทุก 15 ค่ำ เดือน 3
ซึ่งเป็นวันมาฆบูชา เรื่องนี้สอดคล้องกับเรื่องที่นายทองคำ รักจิต เล่าว่า เรื่องวัดพระบาทบางพระนั้น
หลวงพ่อดิ่งเป็นผู้ให้กำเนิด ท่านนั่งทางในคิดว่าต้องตั้งให้อยู่กึ่งกลางยอดเขา ท่านจึงขอให้ทหารเรือ
ไปขุดบนเขาก็พบรอยพระพุทธรูป เหตุที่ขอให้ทหารเรือไปขุด เพราะสมัยนั้นมีทหารเรืออยู่ที่
บางพระจำนวนมาก (เทศบาลตำบลบางพระ, ม.ป.ป.)

จากเมืองศรีพโลสู่เมืองบางปลาสร้อย สู่ เมืองอ่างศิลา บางแสน สู่ เมืองศรีราชา
วัดศรีมหาราชา ใน

ภาพที่ 4-87 หน้าวัดเกาะลอยและแผ่นป้ายประวัติ

วัดเกาะลอย ได้ตั้งมาตั้งแต่ปีพ.ศ. ไคไม่ปรากฏแน่ชัด แต่มาปรากฏตามบันทึกประวัติมีดังต่อไปนี้ เมื่อปีพ.ศ. 2442 (ร.ศ. 118) สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนาบรมราชเทวีได้เสด็จแปรพระราชฐานมาประทับ ณ พระตำหนักน้ำศรีมหาราชา ในระหว่างที่ประทับอยู่นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเสด็จมาที่ศรีมหาราชาหลายวาระ

ขณะที่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงประทับอยู่ ณ ศรีราชา นั้นได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นธุระในการนิมนต์พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายมาประจำที่ศรีมหาราชา ท่านเจ้าคุณฯ จึงนำพระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า กราบเรียนเจ้าคณะมณฑลปราจีนในขณะนั้นคือ พระราชมนู อดีตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส (ภายหลังเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) เพื่อขออาราธนาพระสงฆ์มาประจำ ณ วัดเกาะลอย เจ้าคณะมณฑลปราจีนได้จัดให้พระสงฆ์มาอยู่จำพรรษา ณ วัดเกาะลอย จำนวน 11 รูปมีพระครูพุทธกิจบริหาร (ภายหลังเป็นพระเขมทัสสีชลธิสมานคุณ อดีตเจ้าอาวาสวัดเขาบางทรายและได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดเสนาสนะขึ้นที่เกาะลอยเป็นที่พำนักสงฆ์ขึ้นต้นมีกุฏิ 3 หลัง มีศาลาและโรงครัว ส่วนภัตตาหารที่นำมาถวายแด่พระสงฆ์ได้มาโดยสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าทรงพระราชทานเป็นประจำโดยมีทหารนำใส่เรือไปถวาย

ต่อมาปี พ.ศ. ใดไม่ทราบ ที่พำนักสงฆ์เกาะลอยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็น “วัดเกาะลอยศรีมหาราชา” และได้รับพระราชทานกฐินหลวงเป็นประจำในขณะที่สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าทรงประทับอยู่ที่ศรีมหาราชา

ปัจจุบันนี้ท่านเจ้าอาวาสวัดศรีมหาราชาได้จัดการก่อสร้างเสนาสนะและศาสนสถานขึ้นเป็นที่เจริญตาเจริญใจ ก่อให้เกิดศรัทธาปสาทะแก่ผู้พบเห็น ฉะนั้น จึงขอเชิญท่านทั้งหลายมาร่วมกันปฏิสังขรณ์ เพื่อให้คงไว้ซึ่งศาสนสมบัติสืบต่อไป (บันทึกจากแท่นศิลาหน้าวัด)

ภาพที่ 4-88 รวมภาพวาดประวัติความเป็นมาของวัดตั้งแต่เริ่มต้น ดิครอบ ๆ ศาลาพักบนเขา

ภาพที่ 4-89 ภายในอุโบสถวัดเกาะลอย¹²

ภาพที่ 4-90 หลวงพ่อทันใจ

วัดศรีมหาราชา วัดนอก

ศรีมหาราชา อำเภอ ศรีราชา จังหวัด ชลบุรี หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าวัดนอก เดิมเรียกว่า “วัดศรีราชา” เฉย ๆ ตามชื่อตำบล จะสร้างขึ้นตั้งแต่ปีใด ไม่ทราบแน่ แต่ปรากฏชื่อในทำเนียบวัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2374 ชาวบ้านศรีราชาคงเป็นผู้ร่วมกันสร้างขึ้นก่อน และได้ช่วยกันบำรุงรักษาสืบต่อกันมา จวบจนปัจจุบันในระยะแรก ๆ วัดศรีมหาราชา มีเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่เศษ การปกครองวัดในสมัยนั้น พระธรรมยุต และพระมหานิกายอยู่ร่วมกันในอารามเดียวกัน แต่แบ่งคณะ ทำสังฆกรรมแยกกัน ตามหลักฐานการผูกพัทธสีมาของวัดนี้ ปรากฏว่า พระเทพกวี (น้อม) วัดเครือวัลย์วรวิหาร จังหวัดธนบุรี (ในสมัยนั้น) ซึ่งเป็นคณะธรรมยุตฯ เป็นผู้ผูก บางครั้งคณะธรรมยุตฯ ปกครอง บางครั้งคณะมหานิกาย ก็ปกครอง นานเข้าจึงมีแต่คณะมหานิกาย จนกระทั่ง สมเด็จพระพนวัสสาอัยกาเจ้า ครั้งดำรงพระอิสริยยศ

¹² ถ่ายคัดลอกมาจากกรอบภาพติดผนังในอุโบสถ

เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ในรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จแปรพระราชฐานมาประทับ ณ พระตำหนักน้ำชายทะเล ศรีราชา ซึ่งท่านจอมพล มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เป็นผู้สร้างถวาย ในระหว่างที่ประทับอยู่ที่ศรีราชา ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นเนืองนิจ โดยมีพระราชประสงค์ ให้มีพระธรรมยุติก นิกาย แต่ในเวลานั้นศรีราชายังไม่มีพระธรรมยุติกนิกาย จึงโปรดเกล้าฯให้ท่านเจ้าพระยาสุรศักดิ์ฯ นิมนต์พระธรรมยุตฯ มาประจำที่ศรีราชา ท่านเจ้าพระยาสุรศักดิ์ฯ จึงแจ้งขอไปยังเจ้าคณะมณฑลปราจีนบุรี ซึ่งเวลานั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรมหาเถร) เป็นเจ้าคณะฯ (ครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชมนู) ท่านจึงบัญชาให้พระชลโทปมคุณมุนี (พุฒ “ปุลณเถร”) วัดเขาบางทราย ซึ่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี จัดหาพระไปอยู่ที่ศรีราชา ทางเจ้าคณะจังหวัดฯจึงจัดให้ พระเขมทัตสหัสสสิขิสมานคุณ (เอี่ยม “เมฆิเยเถร” บุรประทีป ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระครูพุทธกัจจบริหาร) และพระครูพิบูลธรรมกิจ (พระอาจารย์เผือก “ฉันทเถร” วัดช่องลม บางละมุง) และพระอื่น ๆ รวม 11 รูป ไปประจำที่ศรีราชา ช่วงแรกมาจำพรรษาที่วัดศรีมหาธาตุ 1 พรรษา จนเสนาสนที่เกาะลอยเสร็จจึงได้ย้ายมาอยู่ที่เสนาสนเกาะลอย ต่อมาที่פקสงฆ์เกาะลอยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นวัดเกาะลอย ศรีมหาธาตุ ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา ปีใด จำไม่ได้ โปรดเกล้าพระราชทาน พระกฐินเป็นประจำทุกปี และพระราชทานภัตตาหารแก่พระสงฆ์เป็นเนืองนิจ จนมิได้เสด็จมาประทับศรีราชา ต่อมาปี พ.ศ. 2496 วัดพระศรีมหาธาตุ เปลี่ยนการปกครองเป็นวัดคณะธรรมยุตฯ โดยความเห็นชอบร่วมกันของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และ ท่านเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีฯพร้อมกันนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ก็ได้ประทานถวาย “หลวงพ่อทันใจ” มาเป็นพระประธานในพระอุโบสถในปี พ.ศ. 2473 ภายหลังจึงได้ลงรักปิดทองในสมัยหลวงพ่อดิว และท่านพระอาจารย์ธีรชัย ปิดทองอีกครั้ง ม.จ. หลุยส์ไชศรี ปราโมช ได้ทรงซื้อที่ดินซึ่งติดกับที่ของวัดถวายวัด (บันทึกเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545) (วัดศรีมหาธาตุ จ. ชลบุรี, 2558)

ภาพที่ 4-91 วัดศรีมหาธาตุ วัดนอก

ภาพที่ 4-92 ภายในอุโบสถเล็กและรอบ ๆ บริเวณ

ภาพที่ 4-93 ภาพข่าวตัดไม้กรอบเป็นประวัติของวัด

บริษัท ศรีมหาราชา

ภาพที่ 4-94 บริษัทศรีมหาราชา

(ชมรมคนรักศรีราชา, ม.ป.ป.)

แต่เดิมบริษัทศรียหาราชาใช้ชื่อว่า “บริษัทศรียหาราชาทุนจำกัด” โดยท่านจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เป็นผู้ก่อตั้งสถานที่ตั้งโรงเลื่อยครั้งแรกขึ้นในปีพ.ศ. 2443 โดยสร้างขึ้นที่บ้านเดิมของท่านเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ปัจจุบันเป็นที่ตั้งตลาดเทศบาล

ภาพที่ 4-95 จอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี

เมื่อปี พ.ศ. 2446 ได้ย้ายโรงเลื่อยมาสร้างใหม่ที่บริเวณตึกริมถนนเดิมจอมพล สุครั้วบริเวณสำนักงานบริษัทศรียหาราชา (ปัจจุบันคือบริเวณทางแยกตรงข้ามร้านตำโขว้-บก.) ด้านทิศใต้คือบริเวณต้นโพธิ์ใหญ่ ๆ ตรงข้ามธนาคารกรุงเทพฯ สาขานนเจิมจอมพล

ในปี พ.ศ. 2451 ได้ย้ายโรงเลื่อยจากที่เดิมขยับขึ้นไปทางด้านทิศตะวันออก ด้านตะวันออกติดถนนสุขุมวิท และทิศตะวันตกติดถนนเดิมจอมพล โดยอยู่ที่นี้มาจนกระทั่งกลายเป็นบริษัทศรียหาราชาและปัจจุบันเป็น โครงการศรียหาราชาฯ ไปในที่สุด

สำหรับประวัติการก่อตั้งนั้น จากหนังสือประวัติของท่านเจ้าพระยาสุรศักดิ์ (จากนี้จะเรียกท่านเจ้าคุณ) ได้ขายที่ดินที่ตำบลบางรัก เมื่อ พ.ศ. 2443 ได้ประมาณ 100 ไร่เศษ และที่ดินบริเวณถนนรองเมืองอีก 100 ไร่ เพื่อนำเงินมาลงทุนตั้งบริษัททำไม้กับหลวงอุดร นายห้างกิมเซ่งหลี

ในระหว่างออกปราบพวกเงี้ยว ท่านเจ้าคุณมอบหมายให้ห้างกิมเซ่งหลีดูแลกิจการป่าไม้แทน เมื่อกลับมาจากทัพ ทางห้างได้ตั้งบัญชีว่าได้จ่ายเงินไป 750,000 บาท โดยไม่มีรายละเอียดการใช้จ่าย ท่านเจ้าคุณจึงได้ต่อว่าไป ทางห้างจึงยอมลดให้สองแสนบาท เหลือ 550,000 บาท ท่านเจ้าคุณจะฟ้องร้องเอาความก็เห็นแก่หลวงอุดร จึงยอมลดใช้เงินนั้นให้กับห้างกิมเซ่งหลี จึงขอใช้ที่ดินที่ตำบลศาลาแดงชดใช้ให้แทนเงิน และได้ถวายที่ดิน 25 ไร่ พร้อมตึกบ้านพักพระประมวลและที่นาที่คลองรังสิตอีก 1,000 ไร่ ถวายใช้หนี้พระพุทธรเจ้าหลวงรัชกาลที่ 5 ด้วยสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า

ประทับรักษาตัวอยู่ที่ศิริราชในขณะที่ท่านเจ้าคุณลงมือทำป่าไม้ จึงมีพระเมตตาให้ท่านเจ้าคุณยืมเงิน 200,000 บาท และได้ถวายดอกเบ็ญจรายละ 5 ต่อปี ต่อมาเจ้าคุณได้ขอพระกรุณาโอนหนี้ดังกล่าวเป็นหนี้พระคลังข้างที่ จึงได้ถวายที่ดินดังกล่าวใช้หนี้ไป

กิจการทำไม้ของบริษัทศิริราชทุนจำกัด เริ่มมีชื่อเสียงมากขึ้น แต่เดิมไม้ตะเคียน ไม้ชัน ไม้ชุมแพรก เป็นไม้ที่ไม่ได้รับความนิยม ยิ่งพวกไม้ยาง หรือ ไม้สะทอนเขาเรียกกันว่าไม้สิงคโปร์ ราคาถูกมาก ขายได้พอกำไรสบาย แต่นานวันชื่อเสียงของบริษัทศิริราชยิ่งโด่งดังจนคนที่เคยเรียกไม้สิงคโปร์หันมาเรียกไม้ศิริราชแทน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ท่านเจ้าคุณได้โอนกิจการทั้งหมดเป็นของพระคลังข้างที่ ต่อมาในวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 ท่านเจ้าคุณก็ถึงแก่กรรม

ปี พ.ศ. 2476 เกิดอหิวาต์ระบาด โรงเลื่อยของบริษัทศิริราชพินาศลง กิจการของบริษัทได้สะดุดลงชั่วขณะหนึ่ง กระทั่งปี พ.ศ. 2477 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฐ์ เป็นองค์อำนวยการบริหารกิจการนี้แทนพระคลังข้างที่ ได้โปรดเกล้าให้พระยามโหสวรรค์มาริเริ่มสร้างโรงเลื่อยขึ้นใหม่ในที่เดิม

จนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 โรงเลื่อยศิริราชจึงตกอยู่ในความคุ้มครองของทางราชการ ทหารกระตั้งสิ้นสงคราม สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ได้ซื้อกิจการโรงเลื่อยศิริราชทั้งหมดในปลายปีพ.ศ. 2489 และปรับปรุงสภาพในหลายด้าน โดยตั้งชื่อใหม่ว่า “บริษัทศิริมหาราชา จำกัด” และทำพิธีเปิดป้ายเมื่อ 17 มีนาคม พ.ศ. 2490

โรงเลื่อยแห่งนี้ทำการผลิตไม้แปรรูปได้เดือนละ 600-700 ตัน ในขณะนั้นค่าใช้จ่ายยังต่ำ ทำให้ยังคงได้กำไรในการขายงาน และนอกจากจะขายดีในจังหวัดพระนครและจังหวัดใกล้เคียงแล้ว ระบายนี้ (พ.ศ. 2490-2495) จังหวัดไกล ๆ เช่น สมุทรปราการ สมุทรสงคราม ประจวบคีรีขันธ์ ฯลฯ นิยมขอรับจำหน่ายไม้จากโรงเลื่อยศิริราชกันมาก การขนส่งโดยมากจะขนกันทางเรือ โดยบรรทุกรถไฟขบวนมาลงเรือที่สะพานเกาะลอย

นอกจากสะพานรถไฟเพื่อขนส่งไม้แปรรูปที่เกาะลอยแล้ว บริษัทยังสร้างทางรถไฟเข้าไปขนไม้ในป่าสัมปทาน เส้นทางผ่านไร่กล้วย หนองคือ หุบบอน เขาคันทรง ระวัง ไปจนถึงเขตอำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง รวมความยาวประมาณ 51.775 กิโลเมตร โดยมีทั้งหมด 7 สถานี

ภาพที่ 4-96 ภาพเก่าเส้นทางรถไฟสายแรกของศรีราชา
(ชมรมคนรักศรีราชา, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 4-97 สะพานรถไฟเกาะลอยยุคแรก
(ชมรมคนรักศรีราชา, ม.ป.ป.)

สมัยที่กิจการรุ่งเรือง เมื่อถึงฤดูทำบุญทอดกฐิน บริษัทศรีมหาราชาได้จัดงานประเพณี มีมหรสพให้ชมเกือบทุกชนิด ส่วนสำคัญและเป็นที่ยื่นชอบของคนทั่วไปคือ การแข่งขันกีฬาภายในของคนกองต่าง ๆ ของบริษัท และการแข่งขันกีฬาทางน้ำ มีเรือใบสมัยเก่ามาวิ่งแข่งกันที่หน้าเกาะลอย ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นต้นมา การบริหารงานภายในบริษัทศรีมหาราชาล้มเหลว ประสบภาวะขาดทุน โดยตลอด ในปีพ.ศ. ๒๕๒๗ บริษัทศรีมหาราชาจึงได้ปลดคนงานออกคราวเดียวถึง ๕๙๒ คน โดยให้ทีมงานของบริษัทปูนซีเมนต์ไทยซึ่งเป็นบริษัทในเครือทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เข้ามาบริหารงานแทน โดยตั้งบริษัทขึ้นใหม่ชื่อบริษัทไทยนวกัมภ์ จำกัด เว้นแต่โรงงานที่อนสายรุ้งที่ยังขึ้นกับบริษัทศรีมหาราชาดังเดิม

จากนั้นระยะหนึ่ง หนี้สินสะสมของบริษัทศรีมหาราชาเป็นปัญหาที่ยากจะแก้ไขได้ ที่สุดสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์จึงจำเป็นต้องขายที่ดินของบริษัทศรีมหาราชาทั้งหมดประมาณ

140 ไร่ เพื่อนำเงินมาชำระหนี้สะสมประมาณ 200 ล้านบาท ส่วนที่ดินของบริษัทศรีมหาราชาได้ขายให้กับบริษัทศรีราชาคอมเพล็กซ์ จำกัด ด้วยราคาประมาณ 400 ล้านบาท และต่อมาบริษัทศรีราชาคอมเพล็กซ์ได้ขายต่อให้กับ 9 บริษัท ในเครือธนาคารศรีนคร และปรับปรุงที่ดินเป็นโครงการศรีราชานครจนกระทั่งทุกวันนี้ (ชมรมคนรักศรีราชา, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 4-98 ห่วงจักรที่ยังหลงเหลืออยู่ที่ข้างสวนสาธารณะเกาะลอย

โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา

ภาพที่ 4-99 ตึกพระพันวัสสาเป็นอาคารคอนกรีต 2 ชั้น

(โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555)

ตึกพระพันวัสสาเป็นอาคารคอนกรีต 2 ชั้น หลังคาปั้นหยา มุขด้านหน้าทั้งสองข้าง
หลังคาจั่วลาดมุม รูปแบบสถาปัตยกรรมอย่างตะวันตก

โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา สภากาชาดไทย อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นโรงพยาบาลที่เก่าแก่แห่งหนึ่งในประเทศไทย ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า บรมราชเทวี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระราชทานกำเนิดโรงพยาบาลเมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2445

เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีที่ได้ลาออกจากราชการมารักษาดูแลยังถิ่นกำเนิดคือ ศรีราชา ท่านได้ก่อตั้งบริษัทศรัทธาธาราขึ้นที่ตำบลศรีราชาในปีพ.ศ. 2441 ทำให้ตำบลศรีราชาเจริญขึ้นอย่างรวดเร็วจนได้ยกฐานะเป็นอำเภอ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542) ท่านเป็นบุคคลสำคัญท่านหนึ่งทางด้านประวัติศาสตร์ในการรับเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ครั้งที่เสด็จมาประทับรักษาพระองค์ที่ศรีราชา และยังเป็นผู้อุปถัมภ์ที่ดินในการสร้างพระตำหนักที่ประทับอีกด้วย โรงพยาบาลหลังแรกก่อสร้างในทะเลตรงบริเวณหน้าชายหาดที่ประทับ เป็นเรือนไม้หลังคามุงจาก 5 หลัง ปลูกติดต่อกันเป็นหมู่เดียวกัน และโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวรณปริษา ซึ่งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมพยาบาลในขณะนั้นเสด็จประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2445 ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลได้แวะเยี่ยมสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า จึงได้พระราชทานนามโรงพยาบาลนี้ว่า “โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าสว่างวัฒนา” เพื่อเป็นสิริมงคล

กำเนิดของโรงพยาบาลโดยสังเขปดังต่อไปนี้

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ครั้นดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าบรมราชเทวี ได้เสด็จมาประทับรักษาพระองค์ ณ ตำบลนี้ เมื่อ พ.ศ. 2442 (ร.ศ. 118) ชั้นแรกทรงสร้างพระตำหนักเป็นเรือนไม้ในน้ำ แล้วทรงสร้างขึ้นใหม่ที่เนินเขา ซึ่งต่อมาภายหลังเรียกว่า เขาพระตำหนัก สำหรับเป็นที่ประทับรักษาพระองค์ และได้เสด็จจากกรุงเทพฯ มาประทับที่ตำหนักนี้หลายครั้งหลายคราว

ในระหว่างที่ประทับอยู่นั้น มีราชบริพารและเจ้าหน้าที่ประจำการรักษาพระองค์ เป็นจำนวนมากทั้งข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือน ซึ่งมีการป่วยไข้เป็นธรรมดา แต่ตำบลนี้อยู่ห่างไกลแพทย์ และเครื่องอุปกรณ์ในการรักษาพยาบาล จึงทรงพระดำริว่า ถ้าได้มีสถานพยาบาลขึ้นในตำบลนี้แล้ว นอกจากจะใช้เป็นที่รักษาพยาบาลข้าราชการ และผู้ที่ตามเสด็จในยามเจ็บไข้แล้ว ยังจะเป็นสาธารณประโยชน์ให้ประชาชนในท้องถิ่นที่ใกล้เคียงได้พักอาศัยในการเจ็บไข้ ซึ่งเป็น การสาธารณกุศล และเป็น การช่วยชาติบ้านเมืองด้วยอีกส่วนหนึ่ง ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เมื่อ พ.ศ. 2445 ชั้นแรกอยู่ในน้ำชายทะเลในบริเวณพระตำหนักน้ำ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า “โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าสว่างวัฒนา”

“ครั้นภายหลังเรือนโรงที่สร้างขึ้นนั้นชำรุด จึงได้ย้ายขึ้นมาตั้งอยู่บนบก คือ ณ ที่นี้ เมื่อ พ.ศ. 2451” (จารุณี อินเณคณาย, 2545)

เงินค่าใช้จ่ายประจำโรงพยาบาล เช่นเงินค่าเครื่องครุภัณฑ์ เวชภัณฑ์ และเงินค่าอาหาร เลี้ยงคนไข้ตลอดจนเงินเดือนแพทย์ และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานเงินส่วน พระองค์มาใช้จ่ายทั้งสิ้นตั้งแต่สร้างโรงพยาบาลมา ส่วนการปกครอง ในชั้นแรกทรงฝากไว้กับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวราณปริชา ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศิริราชพยาบาล ครั้นต่อมาพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นี้พ้นหน้าที่จากศิริราชพยาบาล แล้วสมเด็จพระเจ้าของโรงพยาบาล ได้ทรงเป็นพระธุระจัดการเอง โปรดให้พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ซึ่งเป็นผู้บัญชาการ โรงพยาบาลศิริราช ทรงช่วยเหลือกิจการเป็นการส่วนพระองค์ และในเดือนเมษายน พ.ศ. 2461 โปรดเกล้าฯ มอบโรงพยาบาลนี้ให้แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดการ ในความดูแลของกระทรวง ธรรมการครั้นเมษายน พ.ศ. 2471 โปรดเกล้าฯ ให้โอนโรงพยาบาลนี้มาอยู่ในปกครองของสภากาชาด สยาม และพระราชทานยกที่ดินบริเวณ โรงพยาบาลนี้กับเงินทุน 45,400 บาท ให้เป็นกรรมสิทธิ์ของ สภากาชาดสยามด้วยทีเดียว ส่วนเงินเดือนและเงินค่าใช้จ่ายประจำโรงพยาบาล คงพระราชทานเงิน ส่วนพระองค์ เป็นการประจำมาตลอดมาทุกปี ปีละ 20,000 บาท และเบิกเงินการจรเป็นครั้งคราว ตอนนี้องสภากาชาดรับโอนโรงพยาบาลนี้มาจัดการ บรรดาเรือนโรงที่มีอยู่นั้นทรุดโทรมมากได้ พระราชทานค่าซ่อมแซม และค่าปลูกสร้างเรือนโรงที่ยังขาดอยู่ สถานพยาบาลซึ่งได้ซ่อมแซมขึ้น แล้วอยู่ไม่ได้นานก็ชำรุดอีก เพราะเป็นเรือนไม้อันสร้างมาแล้วช้านาน กรรมการอำนวยการแห่ง สภากาชาดสยามจึงดำริเปลี่ยนแปลงวางโครงการโรงพยาบาลนี้ขึ้นใหม่ ให้เป็นสถานที่ถาวรที่ทันสมัย และเหมาะที่จะเป็นโรงพยาบาลชายทะเล โดยหวังหาผู้มีศรัทธาที่จะสร้าง จำนวนดีกตามแผนผังที่ กำหนดไว้ในชั้นต้น รวม 6 หลัง

อนึ่ง ที่เนินสูงซึ่งเรียกว่าเขาพระตำหนักนั้น เป็นที่ที่มีอากาศดี แห้ง และเย็นสบาย ได้ กำหนดไว้ว่าจะสร้างที่พักสำหรับคนป่วยที่เป็น โรคเกี่ยวกับปอดขึ้นไว้ทางด้านใต้เขานั้น บัดนี้ได้มี ดีกและเรือนถาวรขึ้นแล้ว 5 หลัง คือ

1. ดีกที่ว่าการและตรวจโรค ดีกหลังนี้เป็นดีก 2 ชั้น มีขนาดยาว 17 เมตร กว้าง 15 เมตร มุขด้านหน้ายื่นออกไป 2 เมตร กว้าง 7 เมตร มุขด้านหลังยื่นออกไป 3 เมตร กว้าง 5 เมตร สูงจากระดับดินถึงพื้นชั้นล่าง 1 เมตร สูงจากพื้นชั้นล่างถึงพื้นชั้นบน 4 เมตร สูงจากพื้นชั้นบนถึงฝ้าเพดาน 4 เมตร สูงจากฝ้าเพดานถึงอกไก่ 4.30 เมตร ทำด้วยเฟอร์โรคอนกรีตทั้ง 2 ชั้นเป็นที่ว่าการของ โรงพยาบาลมีห้องทำการของผู้ปกครอง ห้องกองบังคับการ ห้องแพทย์ผู้ช่วย ห้องสมุด ห้องตรวจ เชื้อโรค และห้องรับแขก ชั้นล่างเป็นที่ทำการทางวิชาการ มีห้องพักคนไข้ ห้องตรวจโรค ห้องจ่าย ยา ห้องผสมยา ห้องผ่าตัด ห้องชะแผลและห้องน้ำ ห้องส้วมชนิดระบายน้ำ ดีกหลังนี้มีนามว่า

“ตึกพระพันวัสสา” สร้างขึ้นด้วยเงินส่วนพระองค์ของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ซึ่งพระราชทานมา 30,000 บาท ได้ใช้ไปในทางก่อสร้างสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในพิธีการเปิดตึกและอื่น ๆ

2. ตึกพยาบาลคนป่วย 2 หลัง ตึกทั้ง 2 หลังนี้เป็นตึกสูง 2 ชั้น ชั้นล่างโปร่ง มีขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 20 เมตร มีระเบียงด้านหน้ากว้าง 2 เมตร ยาวตามตัวตึก และมีมุขด้านหน้ายื่นออกไป 2 ข้าง ข้างละ 2 เมตร ตัวมุขกว้างมุขละ 4 เมตร สูงจากพื้นคอนกรีตชั้นล่างถึงพื้นชั้นบน 2.50 เมตร สูงจากพื้นชั้นบนถึงฝ้าเพดาน 4.10 เมตร สูงจากฝ้าเพดานถึงอกไก่ 3.50 เมตร ชั้นล่างมีถึงสำหรับเก็บน้ำ 4 ถัง ห้องส้วม 2 ห้อง ห้องน้ำ 2 ห้อง ชั้นบนมีห้องใหญ่ 1 ห้อง บรรจุเตียงคนไข้ได้ 20 เตียง กับห้องทำการของผู้พยาบาล 1 ห้อง ห้องเครื่องเวชภัณฑ์ 1 ห้อง ตึกทั้ง 2 นี้เป็นตึกขนาดเดียวกัน และตั้งอยู่ในที่ขนานเป็นคู่กัน นายตันลิบบัว ย่อหวลลี สมาชิกกิตติมศักดิ์ของสภาอากาศสยาม บริจาคทรัพย์ให้แก่สภาจัดสร้างขึ้นก่อนที่จะมรณะ หลัง 1 มีนามว่า “ตึกตันลิบบัวฮวงเหล่าชกเจีย นางหนู บางกอกฮวงหลี่” เพื่อเป็นอนุสาวรีย์แก่บิดามารดาของนายตันลิบบัว อีกหลัง 1 มีนามว่า “ตึกตันลิบบัว นางแจ่ม บางกอกฮวงหลี่” เพื่อเป็นอนุสาวรีย์ของนายตันลิบบัว และนางแจ่ม ภรรยา สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในพิธีการเปิดตึกและอื่น ๆ

3. เรือนที่พักคนป่วยซึ่งเป็นโรคที่เกี่ยวกับปอด หลังที่ 1 ชื่อว่า “เรือนโซเก็น” เป็นเรือนไม้ชั้นเดียว มีมุข 2 มุข กว้าง 6.10 เมตร ยาว 10.70 เมตร เสาและคานทำด้วยเฟอร์โรคอนกรีต นอกนั้นเป็นไม้ สร้างขึ้นที่ไหล่เขาพระตำหนัก หันหน้าลงทะเลทางตะวันตกเฉียงใต้ ภายในเรือนมีห้องนอน 2 ห้อง ห้องนั่งเล่น 1 ห้อง ห้องน้ำและห้องส้วม 1 ห้อง สร้างขึ้นด้วยเงินส่วนแบ่งจากเงินดอกผลของเงินทุนของพระราชินีโซเก็นแห่งประเทศญี่ปุ่นซึ่งทรงอุทิศไว้ว่าเมื่อสภาอากาศ ประจำชาติหนึ่งชาติใดต้องการดอกผลจากเงินทุนนี้ไปทำการสาธารณกุศลแล้วให้กรรมการกาชาดระหว่างประเทศที่กรุงเยเนวาพิจารณาแบ่งให้ตามที่เห็นสมควรสำหรับสภาอากาศ สยามกรรมการกาชาดระหว่างประเทศส่งมาให้ 2,605 บาท 19 สตางค์ จึงได้จัดสร้างเรือนนี้ขึ้นราคา 2,600 บาท

หลังที่ 2 ชื่อว่า “เรือนขรัวยายสุด สุจริตกุล” เป็นเรือนไม้ชั้นเดียว กว้าง 7 เมตร ยาว 13.80 เมตร มีมุข 2 มุข ตัวมุขกว้าง 2 เมตร ยาว 3.50 เมตร เสาและคานทำด้วยเฟอร์โรคอนกรีต นอกนั้นเป็นไม้ สร้างขึ้นที่ไหล่เขาพระตำหนัก หันหน้าลงทะเลตะวันตกเฉียงใต้ ภายในเรือนมีห้องโถงสำหรับนั่งเล่น 1 ห้อง ห้องนอน 2 ห้อง ห้องส้วม 1 ห้อง ห้องน้ำ 1 ห้อง สร้างขึ้นด้วยเงินมรดกของขรัวยายสุด สุจริตกุล ซึ่งสมเด็จพระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานมา 5,220 บาท ใช้ไปเป็นค่าก่อสร้างคร่าวเรือน 4,850 บาท ค่าเครื่องเรือนอีก 220 บาท ยังเหลืออีก 150 บาท จะได้ใช้จ่ายในการเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ต่อไป

การก่อสร้างตึกและเรือนตามที่กล่าวนี้ สภาอากาศได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง มีมหาเสวกตรี พระยาอมเรศร์สมบัติ เป็นประธานกรรมการ นายพลตรี พระยาดำรงแพทยาคณเสวกตรี พระนรินทรภักดิ์ (ผู้ออกแบบ) นายพันตรี หลวงไกรธามาตย์และอำมาตย์ตรี หลวงเวชชการพิเศษ เป็นกรรมการประกวดราคา และตรวจการก่อสร้างตลอดจนตรวจรับเมื่อเสร็จแล้ว นายเหยี่ยว ยี่หื้อฟูเกี เป็นผู้ได้รับเหมาทำการก่อสร้างตึกและเรือนทั้ง 5 หลังนี้ และได้ลงมือก่อสร้างตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2474 เป็นต้นมา รวมเวลาราว 12 เดือน จึงแล้วเสร็จ ข้อที่น่าพิศินติในครั้งก็คือ

1. ได้มีสถานที่ถาวรตามโครงการที่ได้กำหนดขึ้นไว้แล้ว 5 หลัง ซึ่งพอจะจัดให้เข้าระเบียบโรงพยาบาลชายทะเลและที่พักคนป่วยโรคปอดแห่งหนึ่งในประเทศสยาม
2. ประชาชนในตำบลนี้และตำบลที่ใกล้เคียงจะได้รับการรักษาพยาบาล และการกินอยู่อย่างสบายในยามเจ็บไข้ เพราะเครื่องมืออุปกรณ์ทางการแพทย์ และการกินอยู่หลับนอนมีครบบริบูรณ์ตามแบบธรรมเนียมของโรงพยาบาลสมัยใหม่
3. จะเป็นที่เฉลิมพระเกียรติของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ผู้พระราชทานกำเนิดโรงพยาบาลนี้ไปชั่วกาลนาน

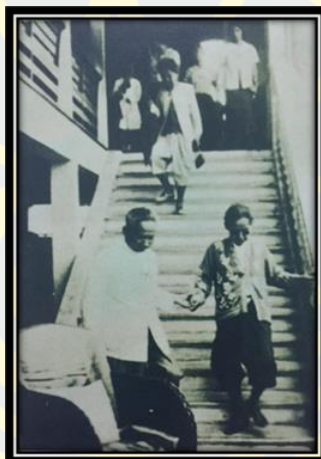
ยังมีข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ “ถ้าการไปมาทางบกของตำบลนี้สะดวกแล้ว เชื่อด้วยเกล้าว่าจะทำให้มีผู้นิยมมาเที่ยวพักตากอากาศและรักษาตัวที่โรงพยาบาลนี้มากขึ้น อันเป็นทางที่จะทำให้ตำบลศรีราชาและโรงพยาบาลนี้เจริญยิ่งขึ้น ซึ่งหวังด้วยเกล้าว่าทางฝ่ายบ้านเมืองและกรมทาง คงจะพยายามให้ถนนถาวรซึ่งกำลังสร้างอยู่แล้วเสร็จโดยเร็ว

“บัดนี้ ถึงเวลาอันสมควร ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานอัญเชิญเสด็จทรงไขกุญแจเปิดตึกที่ว่าการและตรวจโรคเป็นปฐมฤกษ์ แล้วเสด็จเหยียบตึกและเรือนซึ่งกล่าวนี้ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่บรรดาเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการและผู้ที่จะมาพักอาศัยบำบัดโรคต่อไป”

ทั้งนี้เป็นคำกราบบังคมทูลถวายรายงาน เนื่องในพิธีเปิดตึกและเรือนโรงพยาบาลสมเด็จพระศรีราชา ของนายพลตรี พระยาดำรงแพทยาคณ ผู้อำนวยการกองบรรเทาทุกข์ กราบทูลสมเด็จพระอุปนายกผู้อำนวยการสภาอากาศสยาม ในพิธีการเปิดตึกและเรือนที่โรงพยาบาลสมเด็จพระวันเสาร์ที่ 14 พฤษภาคม 2475 (จารุณี อินเจ็ดฉาย, 2545)

ภาพที่ 4-100 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต อุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดสยาม

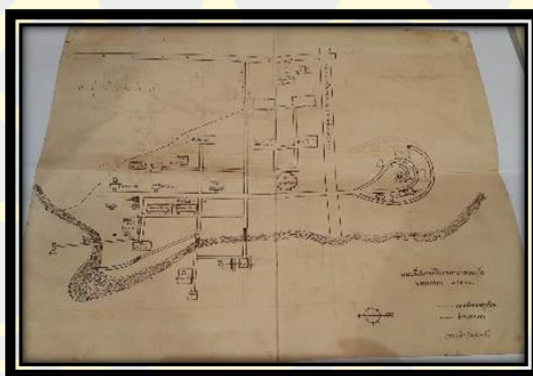
ภาพที่ 4-101 สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า
(โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555)

ภาพที่ 4-102 พระตำหนักเรือน้ำที่ประทับ และตึกโรงพยาบาลตึกแรก
(โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555)

ภาพที่ 4-103 โรงพยาบาลตึกแรก

ภาพที่ 4-104 แผนที่โดยสังเขปของโรงพยาบาลสมเด็จ¹³

สรุป

จากการสำรวจพื้นที่ สถานที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจในรัชกาลที่ 5 และ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ได้เสด็จพระราชดำเนินมา ณ เมืองชลบุรี โดยดำเนินการสำรวจ ทัศนศึกษาตามเอกสารที่ปรากฏและประสมประสานกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตลอดจนเรื่องเล่า เรื่องราวที่ผู้คนในเมืองชลบุรียังอยู่ในความทรงจำ ได้แก่ สถานที่ บุคคลที่เคยเกี่ยวข้อง แล้วนำมา เรียงร้อยเพื่อเติมเต็มและประกอบเข้าด้วยกันกับของเดิมที่เคยมีหรือตกหล่นสูญหายไปแล้วให้ สมบูรณ์ขึ้นตามแบบการบริหารมรดกวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ ตอนที่ 2

จากนั้นนำมาประมวล จำแนก จัดลำดับแล้ววิเคราะห์ความโดดเด่นเพื่อนำไปเป็นข้อมูล ในบทที่ 5 เรื่องการออกแบบนิทรรศการและกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา

¹³ ภาพถ่ายจากเอกสารทางโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี

บรมราชเทวี ที่ทรงพระเมตตาแก่ชาวเมืองชลบุรี ดังมีตารางสรุป จำแนก ลำดับและวิเคราะห์
ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4-1 สรุป จำแนก ลำดับและวิเคราะห์ สถานที่การสำรวจพื้นที่ สถานที่ที่สำคัญซึ่ง
เกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจ

ลำดับ	ชื่อ สถานที่	สภาพ การเรียนรู้ ท่องเที่ยว		หมายเหตุ มี / ไม่มี
		นิทรรศการ	กิจกรรม	
1	ศาลหลักเมือง		✓	
	ศาลาฟังธรรม		✓	
2	ศาลเจ้าเมืองบางปลาสร้อย		✓	
	ท่าเรือพลี	✓		
	หลวงจีนนิกร	✓		
	ศาลฮกเกี้ยน		✓	
3	วัดใหญ่อินทาราม	✓		
	หลวงพ่อเจย		✓	
	อุโบสถ	✓		
	หมอสูกเทวดา		✓	
	ประเพณีวิ่งควาย		✓	
4	วัดอ่างศิลา		✓	
	วัดโน	✓		
	วัดนอก	✓		
5	อ่างศิลา	✓		
	ตึกมหาราช	✓		
	ตึกราชินี	✓		
	ศาลเจ้าแม่หินเขา		✓	
	การทอผ้า	✓		
	ท้าวายม่อม	✓		
6	วัดเตาปูน		✓	
7	วัดใหม่เกตุงาม	✓		

ตารางที่ 4-1 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อ สถานที่	สภาพ การเรียนรู้ ที่เกี่ยวข้อง		หมายเหตุ มี / ไม่มี
		นิทรรศการ	กิจกรรม	
8	เขาสามมุข		✓	
	เกาะกระบือ		✓	
9	วัดญวน วัดไตรมุก		✓	
10	ศาลเจ้าแม่สามมุข		✓	
	ศาลเจ้าพ่อแสนสุข		✓	
11	ตลาดหนองมน		✓	
12	วัดศรีมหาธา		✓	
	วัดนอก		✓	
	วัดใน		✓	
13	บริษัทศรีมหาธา		✓	
14	โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา	✓		
15	พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี	✓		

ข้อมูลเติมเต็มนิทรรศการ

ผู้วิจัยได้สำรวจภาคสนามรวม 3 ครั้ง เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2562, วันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2562, วันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2562 และวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2563 ตลอดจนได้เข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานหลายครั้งรวมถึงการทำทะเบียนวัตถุ พบว่า พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวีแห่งนี้มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาข้างต้นของเมืองชลบุรี คือ

1. พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถานที่บางแห่งที่ได้ไปออกภาคสนาม หลักฐานและข้อค้นพบใหม่ยังไม่ปรากฏในพิพิธภัณฑ
2. พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ยังไม่ได้จัดกิจกรรมนำผู้ชมไปเรียนรู้ในสถานที่จริงที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ได้แก่ ตึกราชินี ตึกมหาธา ท่าเรือพลี และวัด ตลอดจนศาลเจ้าเงินบางแห่ง
3. นำเนื้อหาสำคัญในภาคสนามไปออกแบบเนื้อหา นิทรรศการ และนำชมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องในสถานที่จริง

4. นำผู้ชมไปเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ ณ เรือนพิพิธภัณฑน์ผ้าทอมือ ยายห่วงยายไอ้ รวมถึง การร่วมกิจกรรมการทำแป๊ะท้าวยายม่อม

ขั้นตอนการวิเคราะห์ความโดดเด่นเพื่อการจัดลำดับเชิงคุณภาพ เชิงวัฒนธรรม มี ตามลำดับ ดังนี้

1. ตรวจสอบการวิเคราะห์พื้นที่ ชุมชน เพื่อจัดลำดับความโดดเด่นเพื่อการเรียนรู้และ ท่องเที่ยว
2. ตารางวิเคราะห์การธำรงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา
3. ตารางตรวจตราคุณลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้และท่องเที่ยว จากการศึกษาวิเคราะห์ประเมินในปฏิบัติการภาคสนาม มีลำดับโดดเด่นพิเศษดังตาราง ต่อไปนี้

ตารางที่ 4-2 วิเคราะห์การธำรงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา

สภาพพื้นที่ศึกษา	คุณภาพ: พื้นที่ชุมชนเพื่อจัดลำดับความสำคัญในการเรียนรู้ผ่านนิทรรศการ และการท่องเที่ยว
ท่าเรือพลี หลวงจินนิกร	ท่าเรือพลี เป็นสถานที่ซึ่งสุนทรภู่บรรยายสภาพวิถีชีวิตไว้ชัดเจน ตลอดจน รัชกาลที่ 5 เสด็จพระราชดำเนินมาเมื่อพ.ศ. 2419 และ พ.ศ. 2451 ซึ่งหลวง จินนิกรได้ถวายนครต้อนรับและทูลเชิญเสด็จไปยังเรือนของตน นับว่าการ เสด็จมาครั้งนี้เป็นสถานที่ทรงโปรดและได้แนะนำให้สมเด็จพระศรีสวรินทิ รา บรมราชเทวี มาพักผ่อนที่อ่างศิลาและศรีราชาในเวลาต่อมา
วัดใหญ่อินทาราม อุโบสถ หมอสูกทวดคา	วัดใหญ่อินทารามเป็นศาสนสถานสำคัญ มีภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระ อุโบสถ เขียนบรรยายพระพุทธรูปประวัติ และสอดแทรกด้วยภาพกลุ่มชาติพันธุ์ ต่าง ๆ หลายเชื้อชาติอันเป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นความหลากหลายของผู้คน ในบริเวณกำแพงของมณฑปด้านทิศใต้มีรูปปั้นของหมอสูกทวดคาผู้ถวายน การรักษาสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
วัดอ่างศิลา วัดใน วัดนอก	บริเวณแท่นฐานพัทธสีมาอุโบสถนี้เป็นหลักฐานสำคัญยิ่งว่ากลุ่มชาติพันธุ์ ลาวล้านช้างซึ่งมาตั้งรกรากอยู่ที่ย่านอ่างหิน มีหลักฐานปรากฏเมื่อ พ.ศ. 2371 สอดคล้องกับภาพจิตรกรรมภายในอุโบสถ กลุ่มลาวล้านช้างนี้คือบ่อ เกิดผ้าทอมือซึ่งสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวีสนับสนุนและเผยแพร่ จนมีชื่อเสียง

ตารางที่ 4-2 (ต่อ)

สภาพพื้นที่ศึกษา	คุณภาพ: พื้นที่ชุมชนเพื่อจัดลำดับความสำคัญในการเรียนรู้ผ่านนิทรรศการและการท่องเที่ยว
อ่างศิลา ตึกมหาราช ตึกราชินี การทอผ้า ท้าวายม่อม	สถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งคือ ตึกมหาราชและตึกราชินี เป็นสถานที่ประทับแรมและพักผ่อนของพระบรมวงศานุวงศ์ เป็นกิจกรรมหนึ่งใน พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี เป็นกิจกรรมหนึ่งใน พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี
วัดใหม่เกตุงาม	วัดนี้มีหลักฐานที่สอดคล้องกับการตั้งถิ่นฐานของลาวล้านช้าง ปรากฏในรูปลักษณะของอุโบสถและการตั้งชุมชนบ้านปึก บ้านมาบหม้อ เป็นผู้สืบสานการทอผ้าที่เชื่อมโยงอ่างศิลา ตลอดจนเป็นชุมชนผลิตแปรงท้าวายม่อม
วัดศรีมหาราชา วัดนอก วัดใน	วัดศรีมหาราชา มี 2 แห่งคือ วัดเกาะลอย หรือที่เรียกว่า วัดใน เป็นวัดที่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเมื่อครั้งที่ประทับที่ศรีมหาราชา (ศรีราชา) ทั้ง 2 วัด จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นธุระในการนิมนต์พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายมาประจำที่วัดนี้ตลอดจนได้บูรณะพระอุโบสถ ซึ่งพระประธานนามว่าหลวงพ่อกันใจ ได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายโดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน
โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา	ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระบรมราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระราชทานกำเนิดโรงพยาบาลเมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2445
พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี	เป็นส่วนหนึ่งของโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2534

ตารางตรวจตราคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่เพื่อเรียนรู้และท่องเที่ยว

ตารางที่ 4-3 ตรวจตราคุณลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้และท่องเที่ยว

ชื่อ สถานที่	ข้อมูลพื้นที่ บุคคล เอกสาร	การรังสรรค์ด้านสังคมวิถีชีวิต	การรังสรรค์ด้านประวัติศาสตร์	การรังสรรค์ด้านความงาม	การรังสรรค์ด้านวิชาการ	การรังสรรค์ด้านความเชื่อมโยง	ความโดดเด่น	ศักยภาพ แนวทาง
ศาลหลักเมือง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	อนุรักษ์
ศาลาฟังธรรม	✓			x	✓			เรียนรู้
ศาลเจ้าเมืองบางปลาสร้อย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	อนุรักษ์
ศาลสกกเกียน	x	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ท่องเที่ยว
วัดใหญ่อินทาราม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	สำรวจ ศึกษาบันทึก
หลวงพ่อบุญ	x	✓	✓	✓	✓	✓	✓	อนุรักษ์
ประเพณีวิ่งควาย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ท่องเที่ยว อนุรักษ์
วัดเตาปูน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	สำรวจ บันทึก อนุรักษ์
วัดอ่างศิลา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	เรียนรู้ ท่องเที่ยวอนุรักษ์
ศาลเจ้าแม่หินเขา	x	✓	✓	✓	✓	✓	✓	เรียนรู้ ท่องเที่ยวอนุรักษ์
เขาสามมุข	x	x	✓	x	x	✓	✓	เรียนรู้ ท่องเที่ยวอนุรักษ์
เกาะกระบือ								
วัดญวน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	เรียนรู้ ท่องเที่ยวอนุรักษ์
วัดไตรมุก	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
ศาลเจ้าแม่สามมุก	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ท่องเที่ยวอนุรักษ์
ศาลเจ้าพ่อแสนสุข	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
ตลาดหนองมน	✓	✓	✓	x	x	✓	✓	ท่องเที่ยวอนุรักษ์
บริษัทศรีมหาธาตุ	✓	✓	✓	x	✓	✓	x	เรียนรู้อนุรักษ์

จากการประมวล จำแนก จัดลำดับ วิเคราะห์ความโดดเด่นของพื้นที่ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารรองรับ และมีคุณค่าด้านมรดกวัฒนธรรม ตลอดจนยังคงสืบสานเรื่องราวเรื่องเล่าของชุมชน อันอยู่ในความทรงจำที่สำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้จัดแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) สามารถนำไป

พัฒนา เรียบเรียงเนื้อหาในการออกแบบนิทรรศการหมุนเวียน และ 2) การจัดกิจกรรมเยี่ยมชม
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปในพื้นที่จริง

ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำไปขยายความเพิ่มเติมสู่กระบวนการออกแบบนิทรรศการหมุนเวียนและ
กระบวนการออกแบบการจัดกิจกรรมในบทที่ 5 ต่อไป

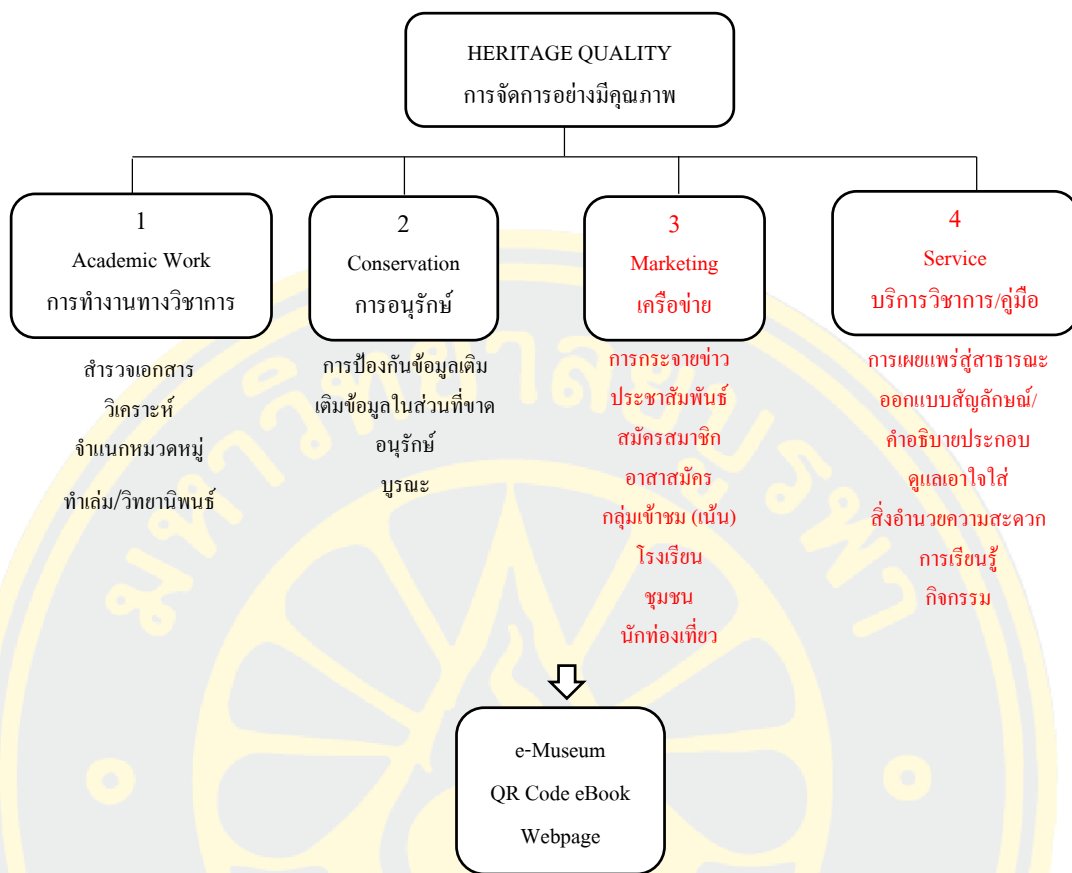
บทที่ 5

“พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” สู่ออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม

การสร้างสื่อสนับสนุนพิพิธภัณฑ์และนำเสนอแนวทาง การพัฒนานิทรรศการและกิจกรรม การวิจัยในบทนี้เป็นการนำข้อมูลในบทที่ 4 มาเป็นส่วนประกอบการวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ที่ เกี่ยวเนื่อง และนำมาสังเคราะห์เหตุการณ์ สิ่งที่อยู่ในรูปของแนวคิดเข้ามาเป็นองค์ประกอบร่วมกัน โดยสอดคล้องกับกิจกรรมและการจัดนิทรรศการที่เป็นส่วนหนึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ในรูปแบบ แนวคิด “นิทรรศการซ่อนพิพิธภัณฑ์” และการสร้างสื่อสนับสนุนพิพิธภัณฑ์ เป็นการขยายความ ผ่านกระบวนการนำเสนอเนื้อหาซึ่งออกแบบใหม่ โดยดำเนินการตามวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

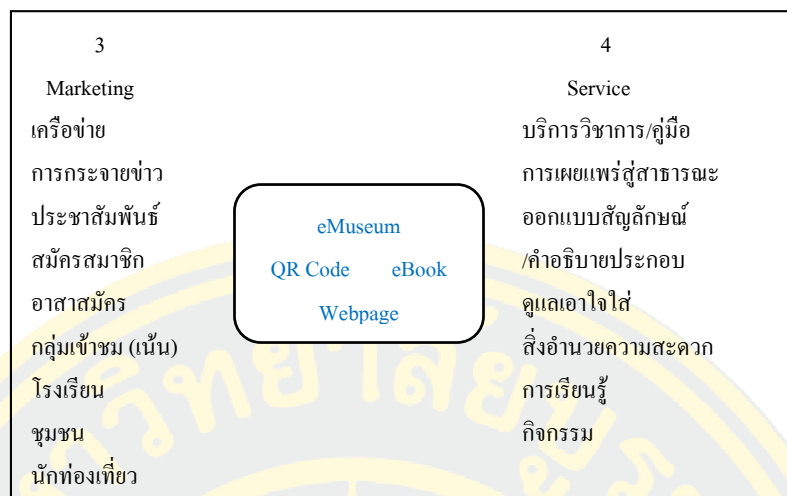
1. วิธีการปรับปรุงระบบทะเบียนวัตถุในพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
2. กระบวนการออกแบบนิทรรศการหมุนเวียน และการออกแบบกิจกรรมภาคสนามให้ ผู้ชมมีส่วนร่วมเรียนรู้ท่องเที่ยวในสถานที่จริง
3. กระบวนการออกแบบและจัดทำสื่อนำชมพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ให้แพร่หลาย สามารถเข้าถึงข้อมูลได้โดยสะดวกในระบบปัจจุบัน คือ e-Museum, QR Code, e-Book และWebpage

วัตถุประสงค์ทั้งสามข้อข้างต้นนี้ นำแนวคิดและหลักการมาจาก การจัดการมรดกทาง วัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณาปรับปรุง พัฒนาระบบการเพื่อนำมาใช้ให้เหมาะสม กับข้อมูลภาคสนาม เอกสารอ้างอิงและบุคคลข้อมูลของผู้วิจัยในบทที่ 4 ดังมีแนวคิดและแนวทาง ดำเนินงาน ในกรอบแนวคิด หลักการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพของกรมศิลปากร ซึ่งจะนำการวิจัยข้อที่ 3-4 มาใช้ดังต่อไปนี้

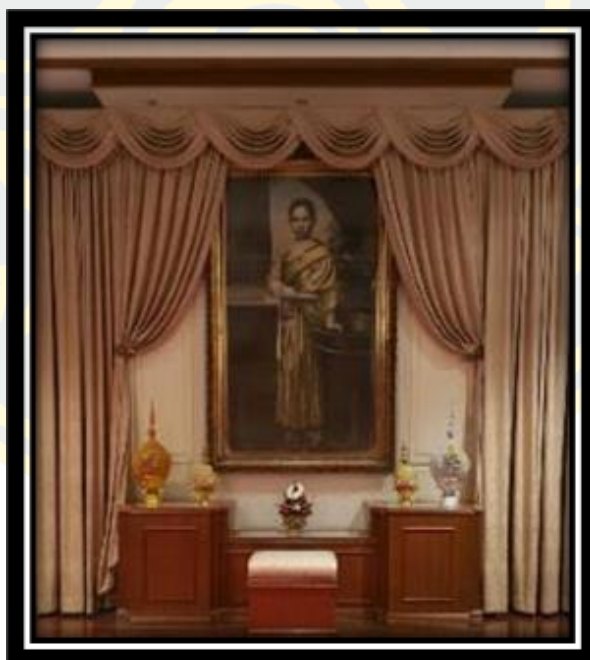
ภาพที่ 5-1 กรอบแนวคิด หลักการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

ทั้งนี้ได้นำกรอบแนวคิดมาแยกออกเพื่อให้เป็นขั้นตอนในการคิดและการจัดกิจกรรมที่จะดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้

ภาพที่ 5-2 กรอบแนวคิดและกิจกรรม

พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา

ภาพที่ 5-3 พระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (ภายในพิพิธภัณฑ์)

พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี (ตึกพระพันวัสสา) เป็นส่วนหนึ่งของ
 โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ก่อตั้งขึ้นในปีพ.ศ. 2445 ด้วยทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ของ
 สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่
 ชาวศรีราชาและประชาชนในท้องถิ่นใกล้เคียง

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เป็นพระราชธิดาใน
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้าจอมมารดาเปี่ยม (เจ้าคุณมารดาเปี่ยม ในรัชกาลที่ 5
 และสมเด็จพระปิยมมาดี ศรีพัชรินทรมาตา ในรัชกาลที่ 6) ทรงพระราชสมภพในพระบรมมหาราชวัง
 เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2405 สมเด็จพระบรมราชชนกทรงพระราชทานนามว่า “พระเจ้าลูกเธอ
 พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา” สายพระราชสกุลในพระองค์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
 พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ดังนี้

พระราชสกุล

ภาพที่ 5-4 พระราชสกุล

ครั้งที่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เสด็จมาประทับที่ ศรีราชานั้น พระตำหนักแห่งแรกคือ พระตำหนักที่สร้างอยู่ในน้ำ เรียกว่า พระตำหนักในน้ำ เป็นเรือนไม้ ขนาดใหญ่ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา บรมราชเทวี เสด็จฯ ไปประทับเพื่อรักษาพระองค์ เมื่อ พ.ศ. 2442 สร้างถวายโดย เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ในบริเวณที่ดินของท่าน ต่อมา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ทรงกราบบังคมทูลแนะนำให้ย้ายไปประทับ บนบก เพราะพระตำหนักในน้ำคับแคบและไม่แข็งแรง

พระตำหนักแห่งที่สองเรียกว่า พระตำหนักบนเขา เพราะสร้างอยู่บนเนินเขาชายทะเล ด้านทิศใต้ของพระตำหนักในน้ำ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี ทรงเลือกทำเลด้วย พระองค์เอง สร้างแล้วเสร็จในปีพ.ศ. 2443 ประกอบด้วยเรือน ไม้ที่ประทับขนาดใหญ่ 3 ชั้น 1 หลัง และเรือนไม้ขนาดย่อมประมาณ 4-5 หลัง สำหรับเป็นที่พักของข้าหลวงและมหาดเล็ก บริเวณนอก เนินเขาออกไปโดยรอบนั้น เป็นตำหนักของเจ้านายและบ้านพักของข้าราชการตามเสด็จอีก หลายหลัง

สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระราชเทวี เสด็จแปรพระราชฐานส่วนพระองค์ประทับ ที่พระตำหนักแห่งนี้พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ พระราชธิดา และสมเด็จพระ บรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ พระอนุชา เสด็จประทับเพื่อคอยอภิบาลด้วย ในช่วงที่ ประทับอยู่นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ เยี่ยมทุกครั้ง เมื่อคราวเสด็จประพาส หัวเมืองแหลมมลายู เมื่อพ.ศ. 2443 และคราวเสด็จประพาสชวา เมื่อพ.ศ. 2444 และพ.ศ. 2445 สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงว่างเว้นจากการเสด็จแปรพระราชฐาน ไปประทับ ณ พระตำหนักที่ศรีราชาเป็นเวลานานกว่า 40 ปี ตั้งแต่เสด็จประทับ ณ พระตำหนักสวน หงส์ ในพระราชวังดุสิตแล้ว จนกระทั่งเมื่อพ.ศ. 2485 เสด็จประทับ ณ ศรีราชา อีกครั้งหนึ่ง ณ เรือนพักรับรองของโรงพยาบาลที่สร้างอยู่ในน้ำ เนื่องจากพระตำหนักบนเนินเขานั้นถูกไฟไหม้เมื่อ พ.ศ. 2479 คงเหลือแต่เครื่องเรือนเครื่องใช้เพียงไม่กี่ชิ้นเท่านั้น

ภาพที่ 5-5 เรือนพักรับรองพ.ศ. 2475

(สภากาชาดไทย, 2545)

สภาอากาศไทยมีมติให้จัดตั้งขึ้นเป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่น่าสนใจเรื่องราวที่เกี่ยวข้องในนาม พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี (Queen Savang Vadhana Memorial Museum) อันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานประเภทอนุสรณ์สถาน (สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ, 2549) จัดตั้งขึ้นในปีพ.ศ. 2545 โรงพยาบาลสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2534 ตามมติการประชุม ดังนี้

“...เพื่อให้เป็นการเฉลิมฉลองครบ 100 ปี สภาอากาศไทย...เป็นศูนย์รวมวิวัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ที่จะค้นหาความรู้...ประสบการณ์...” (สภาอากาศไทย, 2545)

ประวัติการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี เริ่มต้นเมื่อพุทธศักราช 2534 โดยมติที่ประชุมคณะกรรมการเจ้าหน้าที่สภาอากาศไทย ครั้งที่ 5/2534 เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2534 ให้แต่งตั้งคณะกรรมการเตรียมการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ของสภาอากาศไทยที่ตึกจักรพงษ์ บริเวณโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และตึกพระพันวัสสา ในโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งในครั้งนั้นเพื่อ “...เป็นการเฉลิมฉลองครบรอบ 100 ปี สภาอากาศไทยในปี พ.ศ. 2536 เพื่อให้พิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งขึ้นเป็นศูนย์รวม แสดงให้เห็นถึงสภาอากาศไทย และวิวัฒนาการในด้านต่าง ๆ ที่จะค้นหาความรู้และประสบการณ์ได้อย่างมากมาย เป็นสถานที่ที่ยกย่องเชิดชูผู้มีอุปการคุณต่อสภาอากาศไทย และเป็นการกระตุ้นเตือนเจ้าหน้าที่ อาสาอากาศ ยุวกาชาด เยาวชน และประชาชนทั่วไป ให้มีจิตสำนึกในการปฏิบัติงานเพื่อนุชนุธรรมต่อไปอีกด้วยสำหรับสถานที่นั้น สภาอากาศไทยเห็นว่าควรจัดตั้งขึ้นที่อาคารตึกจักรพงษ์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และอาคารตึกพระพันวัสสา โรงพยาบาลสมเด็จพระศรีสวรินทิรา ซึ่งอาคารทั้งสองเป็นอาคารอนุรักษ์ มีความเหมาะสมอย่างยิ่ง และสะดวกสำหรับผู้สนใจจะเข้าชม...”

ต่อมา พ.ศ. 2538 สภาอากาศไทยได้ปรับเปลี่ยนนโยบายการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ ณ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา เพื่อเป็นอนุสรณ์และเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า การเตรียมการสร้างพิพิธภัณฑ์ได้ดำเนินการเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2543 สภาอากาศไทยจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ขึ้นอีกชุดหนึ่ง และได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากกรมศิลปากรในการเข้าร่วมเป็นกรรมการและดำเนินงาน ซึ่งมีเป้าหมายให้แล้วเสร็จในวโรกาสที่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระราชทานกำเนิดโรงพยาบาลครบ 100 ปี ในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2545 พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี (ตึกพระพันวัสสา) โคดเด่นในรูปแบบสถาปัตยกรรมยุโรปโทเนสส์เหลืองคลาสสิก เป็นอาคารที่ทำการเดิมและตรวจโรค ลักษณะอาคารเป็นตึก 2 ชั้น

ผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 15 เมตร ยาว 17 เมตร มีมุขยื่นออกมาทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หลังคามุงกระเบื้องว่าว เป็นอาคารสร้างด้วยคอนกรีตหลังแรกของโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ซึ่งสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ในการจัดสร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2475 และโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจ องค์กรุ๊ปนายท้าว อำมาตย์เอก หม่อมราชวงศ์สวนหลวง ปุณรัตน์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เสด็จเป็นองค์ประธาน เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2475 ต่อมาในปี 2495 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทรัพย์ให้ต่อเติมอาคาร “ตึกพระพันวัสสา” ขยายออกไปเป็นเรือนยาวทั้งสองข้างและได้มีการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยอาคารตามความเหมาะสมเรื่อยมา (จารุณี อินนิตฉาย, 2545)

ความสำคัญอยู่ที่การจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน คือ 1) เนื่องในสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า 2) แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติพระราชกรณียกิจที่สำคัญและประวัติความเป็นมาของโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา เพื่อประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง

พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี เป็นอาคารอนุรักษ์ของสภาอากาศไทย ได้รับรางวัล อาคารอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2545 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระราชาูปถัมภ์ (จารุณี อินนิตฉาย, 2545) สร้างเพื่อเป็นพระราชานุสรณ์และเฉลิมพระเกียรติองค์ผู้พระราชทานกำเนิดโรงพยาบาล

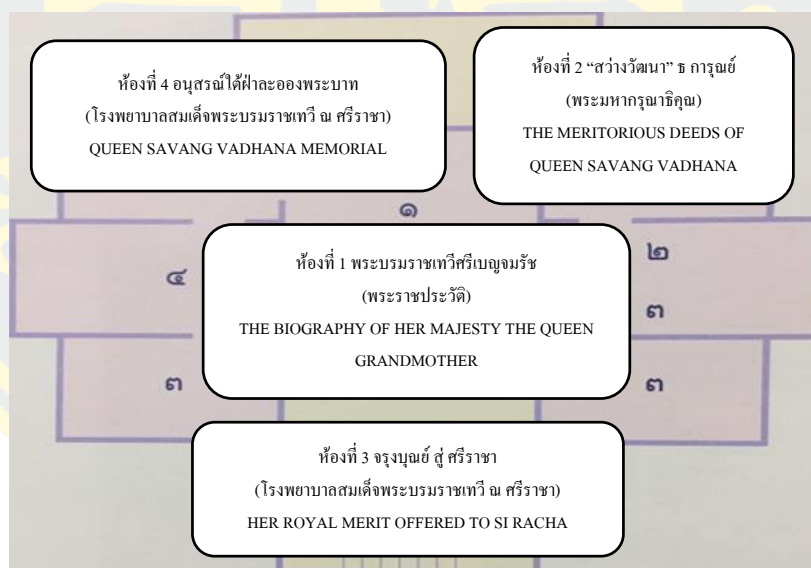

ภาพที่ 5-6 แผ่นโลหะรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่น

นพ.อนันต์ ธาระเวช ผู้อำนวยการโรงพยาบาล ในขณะที่รับนโยบายโดยมีเจ้าหน้าที่จาก กรมศิลปากรเข้ามาช่วยเรื่องการสืบค้นพระราชประวัติ และประวัติสิ่งของที่โรงพยาบาลมีอยู่ การดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ใช้เวลาานหลายช่วงท่านผู้อำนวยการ ตั้งแต่ท่านผู้อำนวยการ นายแพทย์อนันต์ ธาระเวช ศาสตราจารย์นายแพทย์ชัยเวช นุชประยูร นายแพทย์จรัส อุดพัชญ์สกุล จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2542-พ.ศ. 2543 และได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ว่า “พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี” โดยสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อุปนายิกา ผู้อำนวยการสภากาชาดไทย เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารหลังนี้ เมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2545 ในโอกาสฉลองครบ 100 ปี วันพระราชทานกำเนิดโรงพยาบาลสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา

ผังจัดแสดงในห้องนิทรรศการ

PLAN OF VEXHIBITION ROOMS

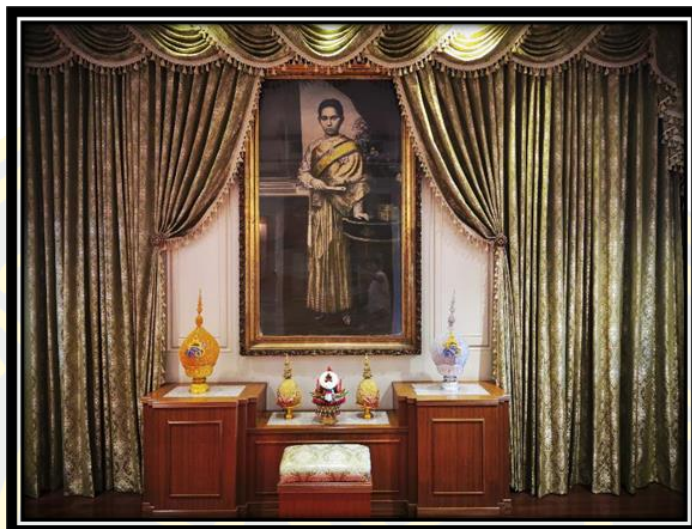

ภาพที่ 5-7 ภาพผังจัดแสดงในห้องนิทรรศการ

การจัดแสดงนิทรรศการถาวรภายในอาคารพระพันวัสสา 2 ชั้น

ชั้นล่างเป็นส่วนต้อนรับและลงทะเบียน จัดแสดงอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่เคยใช้ภายใน โรงพยาบาลจัดตั้งไว้ บริเวณชั้น 2 ของพิพิธภัณฑ์ ประกอบไปด้วย 4 ห้องด้วยกัน ในส่วนห้องโถง ด้านหน้าจัดแสดงพระบรมรูปสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งเป็น

พระบรมฉายาลักษณ์ที่จัดไว้ด้านหน้าพระบรมโกศของพระองค์ เป็นจุดที่ผู้เข้าชมกราบก่อนที่จะเข้าชม ภายใน แบ่งตามจุดทิศทางจากห้องแรกส่วนที่ 1 ถึงส่วนที่ 4 ห้องสุดท้าย

ภาพที่ 5-8 พระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

ภาพที่ 5-9 โถงส่วนหน้า

ส่วนที่ 1 พระบรมราชเทวีศรีเบญจมาธิราช จัดแสดงพระราชประวัติของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ในฐานะนครศักดิ์และพระอิสริยยศในแต่ละรัชกาล ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ถึงได้รับพระราชทานการสถาปนาขึ้นเป็นพระอัครมเหสีใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในฐานะนครศักดิ์พระราชมารดาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร พระองค์แรก ทรงดำรงพระชนม์ชีพนานถึง 6 รัชกาล ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว พระบรมราชชนก จนถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 (พระราชนัดดา)

ในส่วนที่ 1 นี้ นอกจากจะจัดแสดงพระราชประวัติแล้ว ยังมีจดหมายโต้ตอบ สมุดเข้าพักของผู้ป่วยในโรงพยาบาล และเครื่องแก้ว ตะเกียง

ภาพที่ 5-10 ส่วนที่ 1 จัดแสดงพระราชประวัติ

ส่วนที่ 2 สว่างวัฒนา ฐ การุณย์ จัดแสดงเรื่องราวในพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่ทรงมีต่อทางการแพทย์เพื่อรักษาประชาชนในถิ่นทุรกันดาร โปรดเกล้าฯ ให้จัดเกวียนบรรทุกยาและเครื่องมือการแพทย์ พร้อมด้วยแพทย์และพยาบาลไปตามตำบลต่าง ๆ เพื่อรักษาประชาชน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ในปัจจุบัน งานสังคมสงเคราะห์ ได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ เสื้อผ้า อาหารและยารักษาโรคแก่ประชาชนในยามที่บ้านเมืองและประชาชนมีความเดือดร้อน ซึ่งภายในห้องนี้มีการจัดแสดงโมเดลจำลองสถานการณ์งานสังคมสงเคราะห์ของพระองค์ไว้ งานสภาอากาศไทย ทรงริเริ่มจัดตั้งสภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยาม ซึ่งคือ สภาอากาศไทยในปัจจุบัน และยังทรงดำรงตำแหน่งองค์สภาชนนี้ตั้งแต่เริ่มจัดตั้งในปี พ.ศ. 2436

ภาพที่ 5-11 ส่วนที่ 2 จัดแสดงเรื่องราวในพระมหากษัตริย์คุณในสมเด็จพระศรีสวรินทิรา
บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า¹⁴

ด้านการแพทย์

ภาพที่ 5-12 ตู้หุ่นจำลองแพทย์เคลื่อนที่ในพื้นที่ของศรีราชา¹⁵

หน่วยแพทย์เคลื่อนที่

ระหว่างเสด็จอยู่ที่ศรีราชา สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงห่วงใยราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร ซึ่งห่างไกลความเจริญ โดยเฉพาะผู้เจ็บไข้ได้ป่วย จึงมีพระดำริ ให้จัดแพทย์ เครื่องเวชภัณฑ์ เครื่องอุปโภคและเครื่องบริโภค ซึ่งสมัยนั้นใช้เกวียนบรรทุกออกไป ตรวจเยี่ยมและรักษาราษฎรตามชนบท

¹⁴ ตะเกียงที่เคยทรงใช้ และตู้จัดแสดงวัตถุเครื่องแก้ว

¹⁵ เป็นตู้จำลองที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์

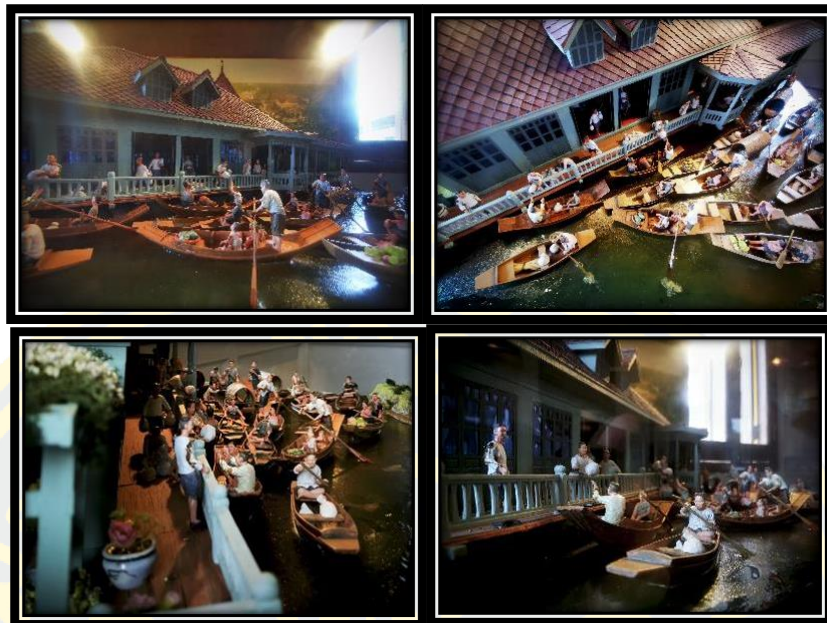
ภาพที่ 5-13 ภายในตู้หุ่นจำลองเกวียนแพทยเคลื่อนที่

ตำนานสังคมสงเคราะห์

ในส่วนนี้เป็นตู้หุ่นจำลองที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ ที่แสดงถึงพระเมตตาที่มีแก่ประชาชน ได้พระราชทานข้าวสารอาหารแก่ราษฎรในคราวเกิดน้ำท่วม พ.ศ. 2461 มีประชาชนพายเรือมาออกอยู่บริเวณหน้าพระตำหนักวังสระปทุม จนแน่นขนัดทั่วคลองแสนแสบเพื่อรับของพระราชทาน

ภาพที่ 5-14 ภาพตู้หุ่นจำลองหน้าพระตำหนักวังสระปทุม

ภาพที่ 5-15 ภาพหุ่นจำลองพระดำเนินหลังหนึ่งในวังสระปทุม ริมคลองแสนแสบ¹⁶

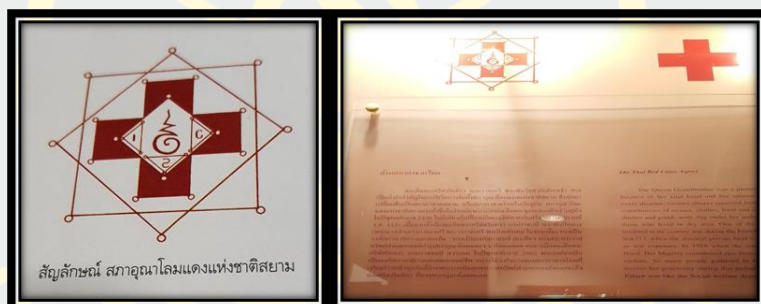
ด้านสถาปัตยกรรมไทย

เป็นหนึ่งในบันทึกที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เพื่อเทิดพระเกียรติคุณ ทรงมีส่วนริเริ่มการจัดตั้งสถาปัตยกรรมหลวงแห่งสยาม ทรงเป็นชนนินำรุ่ง คือ เป็นองค์อุปถัมภ์ในการจัดตั้งองค์การเพื่อบรรเทาทุกข์ ความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ทรงพระราชดำริว่า เป็นความคิดที่ต้องด้วยแบบอย่าง อารยประเทศที่เจริญแล้วทั้งหลาย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้ง “สถาปัตยกรรมหลวง” ขึ้นเมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2436 ต่อมาถือเป็นวันสถาปนาสถาปัตยกรรมไทย และทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา บรมราชเทวี ทรงเป็น “สถาปนิก” และทรงดำรงตำแหน่งองค์สถาปนิกสถาปัตยกรรมหลวง และได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ เป็นเงิน 48,000 บาท ทรงทำนุบำรุงสถาปัตยกรรมหลวงมาโดยตลอดตราบจนเสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2498 ณ วังสระปทุม รวมพระชนมายุได้ 93 พรรษา (จารุณี อินนิตฉาย, 2545)

¹⁶ จำลองเหตุการณ์ที่ชาวบ้านมารอรับของพระราชทาน

ภาพที่ 5-16 องค์การอนามัยโลกและประเทศไทย สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

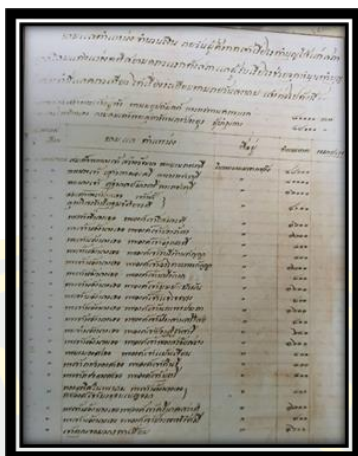

ภาพที่ 5-17 สัญลักษณ์สภากาชาด¹⁷

ภาพที่ 5-18 ภายในพิพิธภัณฑ์

¹⁷ คัดลอกมาจากหนังสือพิพิธภัณฑ์ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี (สภากาชาดไทย, 2545)

ภาพที่ 5-19 สมุดรายพระนาม รายนามผู้บริจจาคเงินแก่สภากาชาดไทย

ภาพที่ 5-20 ใบประกาศเทิดพระเกียรติ ในโอกาสที่มีพระชนมพรรษาครบ 60 พรรษา

คำกราบถวายพระพร สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า สว่างวัฒนา บรมราชเทวี จากคณะทูตอิตาลี และชาวอิตาลีใน ณ ประเทศสยาม ในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 มีใจความถวายพระพรเทิดพระเกียรติในโอกาสที่มีพระชนมพรรษาครบ 60 พรรษา ลงวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2467 ใบประกาศเทิดพระเกียรตินี้เขียนลงหนังสือที่ตายในท้อง ใบประกาศนี้มีตราสัญลักษณ์ ภาษาอิตาลี และมีรูปคนชูคำว่า CHARITAS ในภาษาอิตาลีแปลว่า การกุศล รวมทั้งมีภาพคนอุ้มเด็ก เป็นการรวมความถึงพระเมตตาที่ทรงมีแก่ประชาชน

ภาพที่ 5-21 ใบบประกาศเทิดพระเกียรตินี้เขียนลงหนังสือที่ตายในท้อง

ส่วนที่ 3 จรุงบุญย์ ผู้ ศรีราชา จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระตำหนักที่ประทับในสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ณ ศรีราชา ภายในห้องจัดแสดงเกี่ยวกับเครื่องเรือนในพระตำหนักที่ประทับ อาทิเช่น ตู้ โต๊ะทรงพระอักษรมีพระนามาภิไธยย่อ “สว” อีกทั้งเครื่องกระเบื้องบางชิ้น หีบพระศรี เป็นศิลปะยุโรปแบบโอเรียนทัล ประเทศอังกฤษ คริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ประทับเดิมแห่งแรกอยู่ที่บางพระ และแห่งที่ 2 คือ พระตำหนักที่ศรีราชา สร้างถวายโดยเจ้าพระยาสุรศักดิ์ (เจิม แสงชูโต)

ภาพที่ 5-22 ตู้เสื้อผ้าไม้หวาย ทำลวดลายเป็นแบบตราสัญลักษณ์ ส.ว.

ภาพที่ 5-23 โตะมี 3 ขา หน้าโตะเป็นรูปตราอาร์ม มีตราสัญลักษณ์ ส.ว.

ภาพที่ 5-24 หีบพระศรีไม้ตกแต่งลวดลายด้วยเงิน มีตราสัญลักษณ์ ส.ว. ขาเป็นปุ่มกด

ส่วนที่ 4 อนุสรณ์สถานใต้ฟ้าละอองพระบาท จรุงบุญย์ สู่ ศรีราชา อนุสรณ์ใต้ฟ้าละอองพระบาท จัดแสดงเกี่ยวกับโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้า เป็นภาพแสดงโรงพยาบาลครั้งแรกที่สร้างอยู่ในน้ำ จนย้ายขึ้นมาอยู่บนบก นอกจากนี้ยังมีการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ของโรงพยาบาลในสมัยก่อน อย่างเช่น ตะเกียงน้ำมัน เตาดม้มน้ำทองเหลือง เต้าใต้น้ำชาทรงถัง ระฆังทองเหลือง

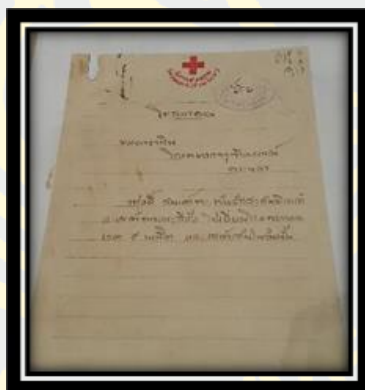

ภาพที่ 5-25 โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้า ศรีราชา

ในสมัยแรกเริ่มเมื่อเสด็จมาประทับ พ.ศ. 2445 และต่อมาในวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2475 ได้เปิดเรียน โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าสุริยราชินีขึ้นอีก 1 ตึก

ภาพที่ 5-26 ตะเกียงน้ำมัน เตาต้มน้ำทองเหลือง และระฆังทองเหลือง

ภาพที่ 5-27 โทรเลขของโรงพยาบาล¹⁸

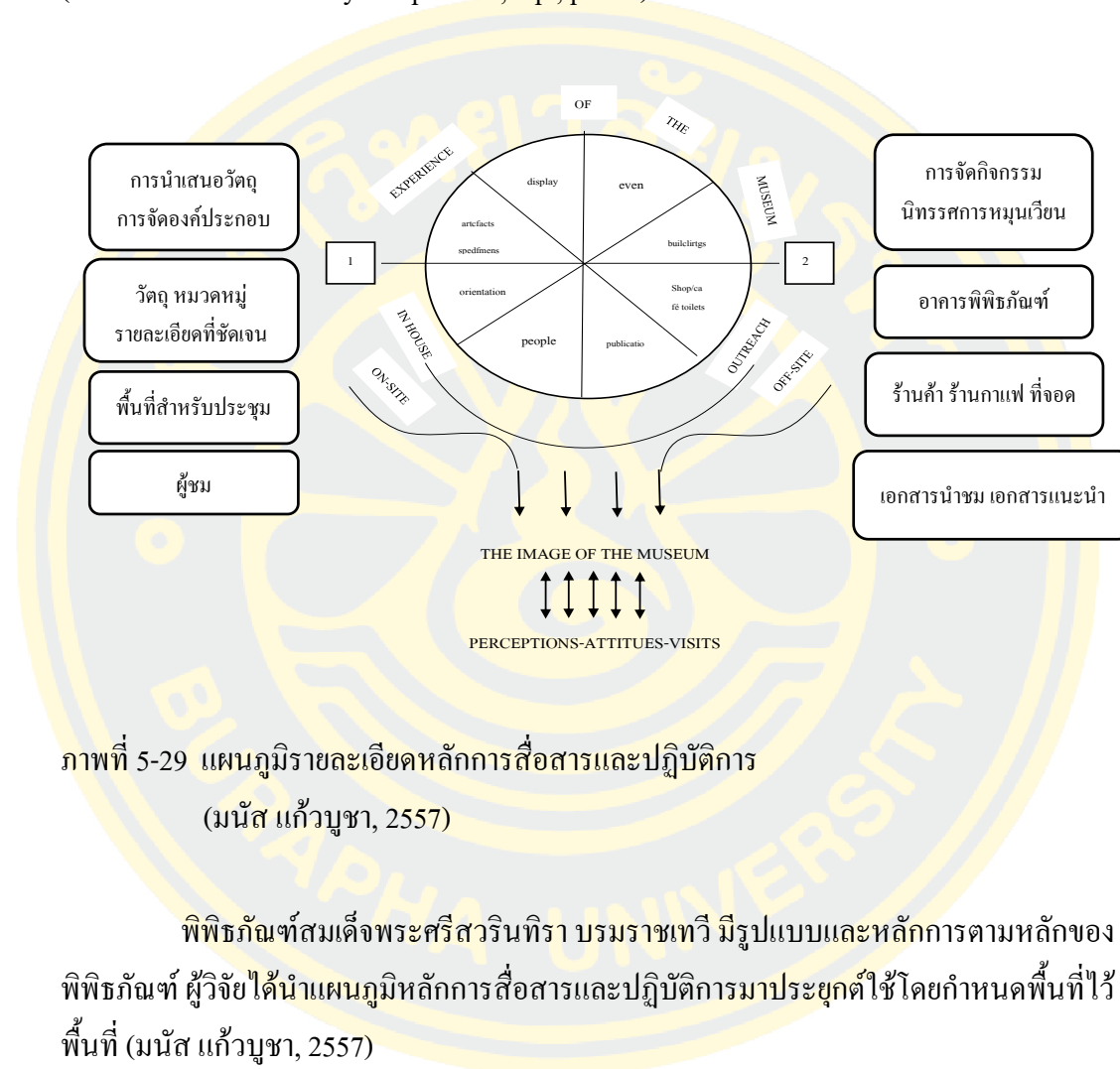

ภาพที่ 5-28 แบบแปลนของภายในพิพิธภัณฑสถาน แบ่งเป็น 4 ห้อง

¹⁸ คัดสำเนา โทรเลข สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า จะเสด็จมาเยือน โรงพยาบาล

หลักการสื่อสารและปฏิบัติการ (Communication in theory and practice)

การสร้างเสริมประสบการณ์ให้ผู้ชมรับรู้ สร้างเสริมทัศนคติผ่านพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี แนวทางโดยมนัส แก้วบุชา (2557) ดังมีโคอะแกรม (Communication in theory and practice, n.p., p. 241) ดังนี้

ภาพที่ 5-29 แผนภูมิรายละเอียดหลักการสื่อสารและปฏิบัติการ (มนัส แก้วบุชา, 2557)

พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี มีรูปแบบและหลักการตามหลักของพิพิธภัณฑ์ ผู้วิจัยได้นำแผนภูมิหลักการสื่อสารและปฏิบัติการมาประยุกต์ใช้โดยกำหนดพื้นที่ไว้ 2 พื้นที่ (มนัส แก้วบุชา, 2557)

1. In-house: พื้นที่ภายในพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
2. Outreach: ผู้ชมที่อยู่ภายนอกพิพิธภัณฑ์สถาน คือ ผู้ชมที่ไม่สามารถมาเยี่ยมชม

พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวีได้ โดยเฉพาะในสถานการณ์ยุค New Normal จาก Covid-19 ซึ่งต้องให้มีการเข้าถึงพิพิธภัณฑ์ได้โดยการจัดทำ เผยแพร่ทางสื่อดิจิทัล และการให้ข้อมูลตามศึกษาบาลต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ชมภายนอกได้รับรู้ว่ามีพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ในโรงพยาบาลสมเด็จพระศรีราชา ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5-1 รูปแบบและหลักการตามหลักของพิพิธภัณฑ์
(มนัส แก้วบุชา, 2557)

In house	Outreach	พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
1.1 Buildings / space	ผู้ชมที่อยู่ภายนอก ผู้ชมที่ไม่	- อาคารจัดแสดงนิทรรศการ
1.2 Shop / Café / Toilets / Park	สามารถมาเยี่ยมชมได้ จะมีการ เผยแพร่โดยสื่อดิจิทัล เอกสาร และ	- ประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย / แผ่น พับ / เอกสารการจัดงานตามสถานที่
1.3 Publications	จากการจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ โดย	ราชการ, สถานศึกษา
1.4 People	มีการประชาสัมพันธ์ไปตามสถานที่	- ทำสื่อดิจิทัล e-Museum, QR Code,
1.5 Orientation	ใกล้เคียง และตามสถานศึกษา	e-Book
1.6 Artefacts specimens	ใกล้เคียง	- คู่มือนำชม ให้กับผู้เข้าชม - วัตถุที่จัดแสดงมีคำแนะนำ
1.7 Displays		- การจัดกิจกรรมนิทรรศการหมุนเวียน
1.8 Events		- ที่จอดรถ - ห้องสุขา

ระบบการจัดทำทะเบียนวัตถุ

การจัดทำทะเบียนวัตถุของพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี เป็นการจัดทำโดยกรมศิลปากร ทำเป็นรูปเล่มอัลบั้ม (Album) ซึ่งเป็นรูปแบบเก่า ผู้วิจัยจึงได้นำมาปรับปรุงให้มีการจัดเก็บในรูปแบบที่ทันสมัยและง่ายต่อการค้นหาต่อไป

ตัวอย่างระบบทะเบียนแบบเดิม

ภาพที่ 5-30 ระบบทะเบียนเดิม

ขั้นตอนและกระบวนการจัดทำทะเบียนวัตถุ

การจัดทำทะเบียนวัตถุของพิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา เป็นขั้นตอนตามหลักของกรมศิลปากร ดังนี้

1. การรับวัตถุ ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
2. การศึกษาวัตถุ
3. การกำหนดหมายเลขทะเบียนวัตถุ
4. การทำเครื่องหมาย
5. การวัดขนาด
6. การถ่ายภาพ
7. การบันทึกข้อมูล
8. การจัดเก็บ
9. การตรวจสอบจำนวนวัตถุ

การพัฒนาโปรแกรมทะเบียนวัตถุ

พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา มีวัตถุหลายชิ้นที่ไม่ได้มีการจัดทำทะเบียนเป็นหลักฐาน แต่มีการจัดเก็บไว้ภายในตู้ เพราะบางชิ้นได้รับเพิ่มเติมมาภายหลัง ซึ่งหากมีการสูญหายจะไม่อาจทราบได้เลย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำระบบทะเบียนวัตถุของกรมศิลปากร มาศึกษาเพื่อที่จะเข้าถึงการค้นหา ทำการจัดทำในรูปแบบของการจัดเก็บบันทึกลงใน Word Excel เป็นพื้นฐานเพื่อให้ง่ายต่อการค้นหา และต่อไปจะบันทึกลงใน Program Application Mobile จัดทำ

ทะเบียนวัตถุ และสามารถดึงข้อมูลของ Excel ทะเบียนมาใช้โดยไม่ต้องเขียนใหม่ รวมถึงการสร้าง QR Code, e-Museum, e-Book

ขั้นตอนและระบบในการสร้างการบันทึกงานด้านทะเบียนวัตถุ โดยอาจารย์เพิ่มเกียรติ นิลพังงา มีดังนี้

1. กระบวนการสารสนเทศ ด้านจดหมายเหตุ (หมายถึง รายงานหรือบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น) และวัตถุทรงคุณค่า

2. ขั้นตอนการจัดการงานสารสนเทศจดหมายเหตุ

3. ออกแบบระบบงาน “ตามขั้นตอนของระบบงานจดหมายเหตุ ที่กำหนดเพื่อรองรับวัตถุประสงค์ของหน่วยงานจดหมายเหตุนั้นเป็นสำคัญ” โดยขั้นตอนของงานหลัก ๆ แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่

3.1 งานนำเข้าข้อมูลต้นฉบับและสาระสังเขป

3.1.1 ลักษณะงานนำเข้าข้อมูลด้านจดหมายเหตุ

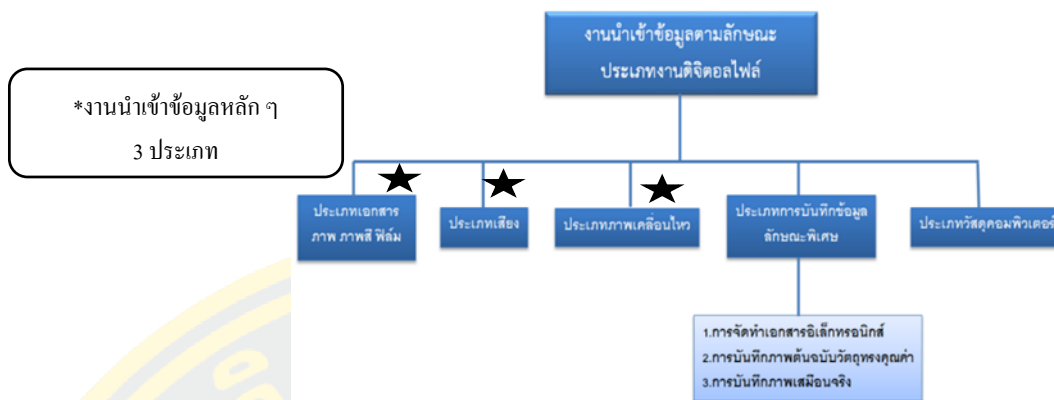
งานนำเข้าข้อมูลเอกสารจดหมายเหตุต้นแบบ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

3.1.1.1 การนำเข้าข้อมูลที่มีลักษณะเป็นสื่อประสมต่าง ๆ (Multimedia) ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ จะเป็นสื่อที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศิลปวัตถุ ต้องบันทึกให้คงไว้ซึ่งความงดงามและใกล้เคียงกับต้นฉบับมากที่สุด เพื่อเก็บรักษาเป็นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์

3.1.1.2 การนำเข้าข้อมูลในลักษณะการบันทึกทะเบียนฐานข้อมูล เบื้องต้นต้องศึกษาความต้องการใช้งานข้อมูล และขั้นตอนการทำงานของหน่วยงานแต่ละแผนก แล้วนำผลการศึกษามาออกแบบช่องบันทึกทะเบียนข้อมูล โดยคำนึงถึงการลดภาระงานและการทำงานซ้ำซ้อนเพื่อเอื้อประโยชน์ให้เจ้าหน้าที่ให้แต่ละแผนกมีฐานข้อมูลเฉพาะทางที่สามารถรองรับการปฏิบัติงานประจำ และเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงและสืบค้นข้อมูล และสามารถพัฒนาเพื่อให้บริการบุคคลภายนอกต่อไป

3.1.2 งานนำเข้าข้อมูลตามประเภทดิจิทัลไฟล์

งานนำเข้าข้อมูลต้นฉบับและสาระสังเขป จะต้องออกแบบกระบวนการและเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับงานให้มากที่สุด เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิด “กระบวนการนำเข้าจดหมายเหตุเพื่อการอนุรักษ์”

ภาพที่ 5-31 แผนภูมิภาพกระบวนงานนำเข้าจัดหมายเหตุเพื่อการอนุรักษ์

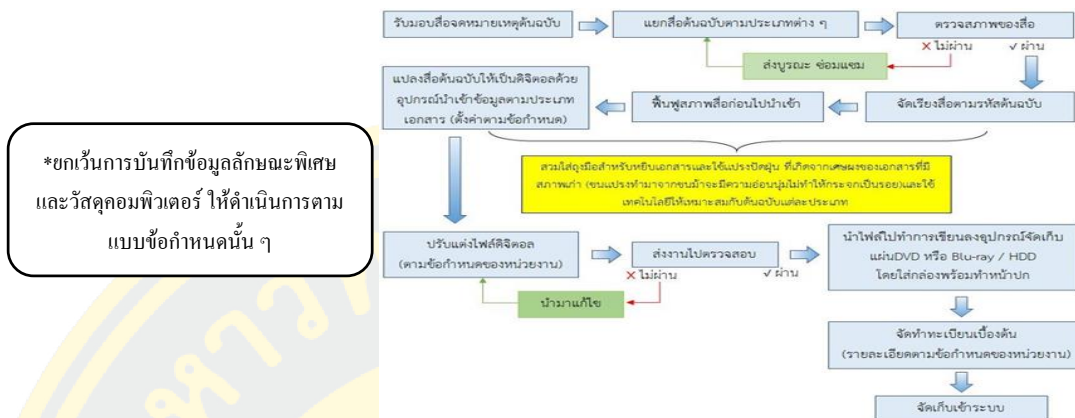
3.1.3 การแปลงข้อมูลสื่อประเภทต่าง ๆ ให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัล

การแปลงข้อมูลสื่อประเภทต่าง ๆ ให้อยู่ในรูปแบบไฟล์ดิจิทัล สามารถจำแนกสื่อจัดหมายเหตุออกเป็นลักษณะใหญ่ ๆ ได้ 2 ลักษณะคือ

3.1.3.1 สื่อเอกสารจัดหมายเหตุแบบทั่วไปที่สามารถทำการแปลงข้อมูลหรือสแกนเอกสาร ถ่ายภาพเพื่อจัดเก็บไฟล์ได้ตามปกติ

3.1.3.2 สื่อเอกสารจัดหมายเหตุแบบพิเศษที่มีความละเอียดอ่อน ได้แก่ เอกสารโบราณที่ชำรุดได้ง่าย หรือม้วนเทปที่มีสภาพเก่า ต้องใช้ความระมัดระวังในการจับต้องสูง อาจต้องใช้ถุงมือลักษณะพิเศษเพื่อหยิบจับขึ้นมา และต้องเลือกใช้เทคโนโลยีและอุปกรณ์ให้เหมาะสม เช่น เครื่องสแกนเนอร์แบบพิเศษในการทำงาน มีกระบวนการที่ต้องดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญ หรือปฏิบัติงานภายใต้การควบคุมของผู้เชี่ยวชาญ

3.1.4 ผังกระบวนการงานนำเข้าข้อมูลสื่อจดหมายเหตุต้นฉบับ

ภาพที่ 5-32 แผนภูมิผังกระบวนการงานนำเข้าข้อมูลสื่อจดหมายเหตุต้นฉบับ

3.1.5 การบันทึกข้อมูลดิจิทัลจากการนำเข้าข้อมูล

3.1.5.1 ดิจิทัลไฟล์ชนิดความละเอียดสูง

- 1) เพื่อให้สามารถนำไปใช้ประกอบการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางวิชาการที่มีความสำคัญ
- 2) เพื่อใช้เก็บเป็นต้นฉบับที่สามารถจะนำไปแปลงข้อมูลได้

3.1.5.2 ดิจิทัลไฟล์ชนิดความละเอียดน้อย

เพื่อใช้ในการสืบค้นและการให้บริการเรียกดูข้อมูลประกอบการปฏิบัติงานการศึกษาทั่วไปและการให้บริการทั่วไป

3.1.6 รูปแบบไฟล์ในการจัดเก็บเป็นดิจิทัลที่ใช้กับงานจดหมายเหตุประเภท

เอกสารภาพ เสียง และภาพเคลื่อนไหว

ลำดับ	รายการ	สำหรับงานอนุรักษ์	สำหรับงานบริการ
1	ภาพถ่ายฟิล์ม	นำเข้าเป็น .TIFF	.JPEG
2	เอกสารลายลักษณ์	นำเข้าเป็น .JPEG	.PDF
3	หนังสือ E-Book	นำเข้าเป็น .JPEG	.PDF / .HTML
4	แผ่นฉงแปส	นำเข้าเป็น .TIFF	.JPG / .PDF
5	เสียง (เทปคาสเซ็ท)	นำเข้าเป็น .WAV	.MP3
6	วีดิทัศน์	นำเข้าเป็น .MP2	.MP4

ภาพที่ 5-33 ตัวอย่างไฟล์ดิจิทัล

3.1.7 ส่วนงานเพิ่มเติมสำหรับประเภทการบันทึกข้อมูลลักษณะพิเศษ และประเภทวัสดุคอมพิวเตอร์

ลำดับ	รายการ	สำหรับงานอนุรักษ์	สำหรับงานบริการ
1	การบันทึกวีดิทัศน์ราคา	นำเข้าเป็น .JPEG	.JPEG
2	การบันทึกวีดิทัศน์เหมือนจริง 360 Object Movie	นำเข้าเป็น .JPEG	.HTML
3	การบันทึกเอกสารจดหมายเหตุประเภทวัสดุคอมพิวเตอร์ ได้แก่ 3.5 Floppy Disk, แผ่น CD/DVD	ตามประเภทสื่อ	ตามประเภทสื่อ

ภาพที่ 5-34 การบันทึกข้อมูลลักษณะพิเศษ

แนวทางในการกำหนดชื่อดิจิทัลสำหรับฐานข้อมูลงานนำเข้าข้อมูลประเภทต่าง ๆ

3.2 ระบบบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศ

3.2.1 เทคโนโลยีระบบโปรแกรมงานด้านจดหมายเหตุ เป็นหลักการออกแบบระบบงานเพื่อการจัดเก็บและการบริหารจัดการข้อมูลดิจิทัล

ภาพที่ 5-35 แผนภูมิหลักการออกแบบระบบงานเพื่อการจัดเก็บและการบริหารจัดการข้อมูลดิจิทัล

เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนาระบบงานจดหมายเหตุ งานจดหมายเหตุเป็นงานข้อมูลเฉพาะที่มีความสำคัญสูง ใช้งานเฉพาะด้าน และไม่ได้เผยแพร่ทั่วไปในการวางแผนงานระบบเทคโนโลยีสารสนเทศงานจดหมายเหตุ ควรพิจารณาในการจัดสรรเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และผู้ใช้บริการ

3.2.2 เทคโนโลยีของเครื่องแม่ข่าย ระบบปฏิบัติการ ระบบเครือข่าย และอุปกรณ์คอมพิวเตอร์

ภาพที่ 5-36 แผนภูมิระบบเครือข่าย และอุปกรณ์คอมพิวเตอร์

3.2.3 พื้นที่ในการทำงาน (จัดเก็บอุปกรณ์สื่อและการทำงานทั่วไป)

- 3.2.3.1 พื้นที่ในการปฏิบัติงานสำหรับสื่อต้นฉบับระบบเครือข่ายสารสนเทศ
- 3.2.3.2 พื้นที่สำหรับงานเจ้าหน้าที่
- 3.2.3.3 พื้นที่สำหรับงานบริการ
- 3.2.3.4 พื้นที่สำหรับห้องคอมพิวเตอร์แม่ข่าย

3.3 งานบริการสืบค้นและเผยแพร่

3.3.1 งานบริการสืบค้นและเผยแพร่

3.3.1.1 เป็นระบบให้บริการที่แสดงผลข้อมูลในลักษณะข้อมูลเบื้องต้น (Information) เกี่ยวกับงานจดหมายเหตุที่จัดทำ หน่วยงานผู้เป็นเจ้าของ และข้อมูลสำคัญด้านงานจดหมายเหตุที่หน่วยงานต้องการแสดงให้เห็น ซึ่งถูกจัดทำรวมไว้ด้วยกันกับระบบการให้บริการสืบค้นข้อมูล

3.3.1.2 เพื่อความสะดวกในการใช้งาน สามารถเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็ว และสามารถนำไปใช้งานต่อยอดให้ได้ประโยชน์สูงสุด โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) ระบบการให้บริการสืบค้น 2) ระบบการเผยแพร่องค์ความรู้ และ 3) การพัฒนางานจดหมายเหตุเพื่อนำไปต่อยอดงานส่วนอื่น ๆ ของหน่วยงาน

Excel เป็นพื้นฐานของการนำไปสู่การจัดทำในรูปแบบของโปรแกรมวัตถุโบราณ ต้องทำการเขียนให้เป็นแนวนอน แบ่งเป็นหัวข้อคือ

1. ข้อมูลเบื้องต้น แบ่งย่อยเป็น

- 1.1 ลำดับ No. เป็นการเรียงลำดับตัวเลข ของวัตถุที่เข้ามาเป็นลำดับแรก
- 1.2 ภาพด้านหน้า ภาพด้านข้าง เป็นการนำภาพมาลงโดยสร้างให้เป็น 6 ภาพพื้นฐานของการลงภาพหน้าชื่อของวัตถุ
- 1.3 ชื่อไฟล์ดิจิทัล
- 1.4 เลขวัตถุ Accession ID เป็นตัวเลขลำดับ ทับ (/) ด้วยปี พ.ศ. ในปัจจุบันที่นำมาปรับปรุง
- 1.5 เลขอื่นที่เคยใช้ Other ID เป็นตัวเลขปีพ.ศ. ที่เคยบันทึกไว้
- 1.6 ชื่อวัตถุ Object Name ชื่อเรียกวัตถุตามจริงของลักษณะที่ปรากฏ
- 1.7 หมวดหมู่ Category เป็นการจัดแยกตามลักษณะของการใช้สอย

ข้อมูลเบื้องต้น							
ลำดับ	ภาพด้านหน้า	ภาพด้านข้าง	ชื่อไฟล์ดิจิทัล	เลขวัตถุ	เลขอื่นที่เคยใช้	ชื่อวัตถุ	หมวดหมู่
No.				Accession ID	Other ID	ObjectName	Category
1				1/2562	1/2542	นาฬิกา	วัตถุของใช้

ภาพที่ 5-37 ตัวอย่างการทำทะเบียนวัตถุ

2. รายละเอียดข้อมูลต้นฉบับ (ORIGINAL DETAIL) แบ่งย่อยเป็น

- 2.1 กว้าง (Width) การวัดรูปทรงของวัตถุ
- 2.2 ยาว (Length) การวัดรูปทรงของวัตถุ
- 2.3 สูง (Height) การวัดรูปทรงของวัตถุ
- 2.4 แบบศิลปะ (Arts style) อยู่ในยุคใด
- 2.5 วัตถุ (Material) ชนิดของวัตถุที่สร้างขึ้น
- 2.6 อายุสมัย (Period) ประมาณปีที่ทำขึ้น
- 2.7 ลักษณะวัตถุ (Object's description) อธิบายรูปลักษณะของวัตถุ
- 2.8 สภาพวัตถุ (Object's condition) ความสมบูรณ์ของตัววัตถุ
- 2.9 ประวัติวัตถุ (Object's history) จัดเก็บที่ใด

ข้อมูลลักษณะของวัตถุ (OBJECT FEATURES)								
กว้าง	ยาว	สูง	แบบศิลปะ	วัสดุ	อายุสมัย	ลักษณะวัตถุ	สภาพวัตถุ	ประวัติวัตถุ
Width	Length	Height	Arts style	Material	Period	Object's description	Object's condition	Object's history
38		51	ยุโรปแบบ เรอเนสซองส์	หินอ่อน อ่อน-โลหะ	คริสต์ศตวรรษ ที่ 19	นาฬิกาตั้งโต๊ะ ตัวเรือนทำ ด้วยหินอ่อน ด้านบนเป็นรูป ผู้หญิงครึ่งตัว หล่อด้วยโลหะ มีฐานและกระจกครอบ (นาฬิกาโบราณ)	ไม่สมบูรณ์ ตัวเรือนนาฬิกาไม่ มีกระจกครอบแตก ต่อท้าวไว้	เป็นของที่เก็บรักษาในศึก สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสา อัยยิกาเจ้า

ภาพที่ 5-38 ตัวอย่างประวัติการจัดเก็บไฟล์

3. รายละเอียดข้อมูลต้นฉบับ (ORIGINAL DETAIL)

3.1 การได้มา (Acquisition) ได้มาจากใคร ที่ใด

3.2 วันที่ได้มา (Acquisition date) วันที่ได้รับวัตถุ

3.3 สถานที่เก็บรักษาวัตถุ (Storage location) คือพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรักษาและนำแสดง

3.4 การเก็บข้อมูลในสื่ออื่น (Other media) เช่น เก็บเป็นรูปในไฟล์โปรแกรมหรือระบบดิจิทัลอื่น ๆ

3.5 หมายเหตุ (Remarks) ถ้ามี เช่น การแตกหักของวัตถุ การชำรุด ระบุอื่น ๆ จากที่มี

3.6 ผู้ปรับปรุงทะเบียน (Registrar) คือผู้ที่ทำการปรับปรุงทะเบียนเพิ่มเติม

รายละเอียดข้อมูลต้นฉบับ (ORIGINAL DETAIL)					
การได้มา	วันที่ได้มา	สถานที่เก็บรักษาวัตถุ	การเก็บข้อมูลในสื่ออื่น	หมายเหตุ	ผู้ปรับปรุงทะเบียน
Acquisition	Acquisition date	Storage location	Other media	Remarks	Registrar
		พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสว รินทิราบรมราชเทวี ณ ศรีราชา			1. สุนันทา อังจุฎ 2. สุวิทย์ ต้นรัตนกร ผู้บันทึกภาพ

ข้อมูลทั่วไป		ข้อมูลทะเบียนวัตถุ (กรมศิลปากร)										ข้อมูลดัชนีผู้เก็บ (กรมศิลปากร)								
ลำดับ	ภาพวัตถุ	ภาพร่าง	วันที่ขึ้นทะเบียน	เลขที่	วันที่ขึ้นทะเบียน	ชื่อวัตถุ	ประเภท	ขนาด	รูป	เลขที่	วันที่	ชื่อผู้เก็บ	ตำแหน่ง	วันที่	ชื่อผู้เก็บ	ตำแหน่ง	วันที่	ชื่อผู้เก็บ	ตำแหน่ง	
No.			Accession ID	Object ID	Object name	Category	Material	Size	Color	Material	Period	Object description	Object condition	Object name	Acquisition	Acquisition date	Storage location	Other media	Remarks	Registrar
1				1252	1252	นาฬิกา	วัตถุ	38	ข	หินอ่อน	คริสต์ศตวรรษที่ 19	นาฬิกาตั้งโต๊ะ ตัวเรือนทำด้วยหินอ่อน ด้านบนเป็นรูปผู้หญิงครึ่งตัว หล่อด้วยโลหะ มีฐานและกระจกครอบ (นาฬิกาโบราณ)	ไม่สมบูรณ์	ตัวเรือนนาฬิกาไม่มีกระจกครอบแตก			พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี ณ ศรีราชา			สุวิทย์ ต้นรัตนกร

ภาพที่ 5-39 ตัวอย่างตารางปรับปรุงวัตถุในพิพิธภัณฑ์

เนื่องด้วยพิพิธภัณฑ์นี้ ทางกรมศิลปากรเข้ามาจัดการตั้งแต่เริ่มแรก ผู้วิจัยจึงขอนำวิธีการของทางกรมศิลปากรในการทำทะเบียนมาเปรียบเทียบกับของทางพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ดังนี้

การจัดทำทะเบียนวัตถุของกรมศิลปากรและพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี เป็นตารางเปรียบเทียบของ 2 แหล่งที่มา

ตารางที่ 5-2 เปรียบเทียบของกรมศิลปากรและพิพิธภัณฑ์

กรมศิลปากร	พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
1. การรับวัตถุ	1. การรับวัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และ
2. การศึกษาวิเคราะห์วัตถุ	ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และของทาง
3. กำหนดหมายเลขวัตถุ	โรงพยาบาลสมเด็จพระ ณ ศรีราชา
4. ทำเครื่องหมายบนวัตถุ	2. การกำหนดหมายเลขวัตถุ ใช้หมายเลขเดิม
5. การวัดขนาด	3. การวัดขนาด เนื่องจากวัตถุโบราณที่มีอยู่แล้วบอบบางและ
6. การถ่ายภาพวัตถุ	เก่า การวัดขนาดจึงเป็นแบบย่อ
7. การบันทึกข้อมูลวัตถุ	4. การถ่ายภาพวัตถุ ทางผู้วิจัยได้ทำการถ่ายภาพใหม่ให้มีมิติเพิ่ม
8. การจัดเก็บและควบคุมการเคลื่อนย้าย	5. การบันทึกข้อมูล ใช้ข้อมูลเดิมและศึกษาเพิ่มเติม
9. การตรวจสอบจำนวนวัตถุ	6. การจัดเก็บ เนื่องจากพิพิธภัณฑ์มีพื้นที่น้อย
10. การคัดวัตถุออกจากเอกสารทะเบียน	การจัดเก็บจึงเก็บตามตู้ ทางผู้วิจัยจึงได้ทำทะเบียนเพิ่มเติม
	7. การเผยแพร่สู่สาธารณะ เป็นการทำการกิจกรรมต่อไป

โปรแกรมทะเบียนวัตถุผ่านมือถือ

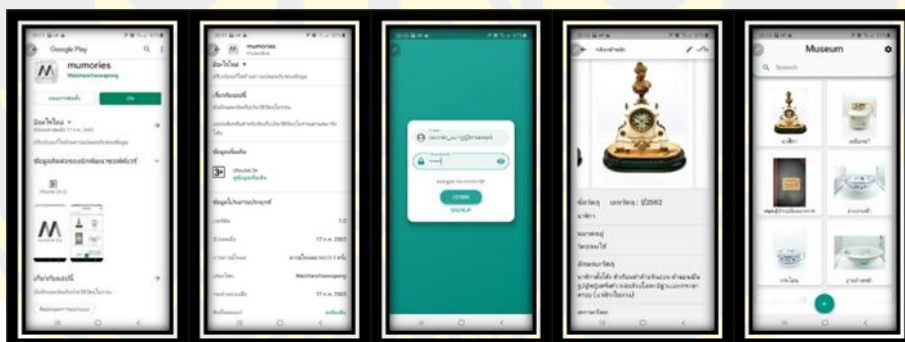
Mobile Website Design เป็นโปรแกรมที่พัฒนาในยุคดิจิทัล สร้างภายใต้ Application ชื่อ MUMORIES ข้อมูลและการเข้าถึงของวัตถุของพิพิธภัณฑ์นี้ผู้ที่เข้าถึงและปรับปรุงทะเบียนได้คือ ภัณฑารักษ์ เท่านั้น ทั้งนี้ทางผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ กับทางพิพิธภัณฑ์ รวมถึงข้อมูลวัตถุที่ได้ถ่ายเป็นภาพปรับปรุงเป็นผู้เก็บรักษาต่อไป

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.watchara.mumories> คลิกเข้าไปตามเว็บไซต์จะปรากฏเป็นภาพข้างล่าง แต่ถ้าเปิดในมือถือจะเป็นภาพต่อไป

ภาพที่ 5-40 ตัวอย่างการค้นหาทางโปรแกรมผ่านทาง Computer หรือ Laptop Notebook

การเปิดเว็บไซต์ผ่านทางโทรศัพท์เคลื่อนที่จะเป็นลักษณะภาพแสดงข้อมูลตัวอย่าง เพื่อให้เข้าถึงและเปิด เมื่อเปิดเข้าไปจะให้ทำการ Login และใส่ Password เมื่อทำการลงทะเบียนแล้วจะขึ้นหน้า แสดงภาพวัตถุตามที่ได้ทำการลงทะเบียนไว้ และถ้ากดเข้าไปยังภาพวัตถุ จะแสดงภาพ และรายละเอียดของวัตถุ

ภาพที่ 5-41 หน้าเพจลงทะเบียนวัตถุ

ขั้นตอนการเข้าสู่ระบบ วิธีการสร้างและลงทะเบียนให้กับวัตถุที่จะได้มาในอนาคต มีดังต่อไปนี้

1. การเข้าสู่ระบบ (login)

1.1 ระบบจะให้ใส่ Username และ Password ทั้งนี้ชื่อและรหัส ผู้วิจัยได้มอบให้กับ กัณฐารักษ์

1.2 ให้ผู้ใช้งานใส่ Username และ Password ที่ได้รับ

1.3 กดปุ่ม “LOGIN”

เมื่อใส่ Username และ Password แล้วระบบจะทำการนำผู้ใช้งานเข้าสู่หน้าหลัก

2. การค้นหารายการวัตถุโบราณ

2.1 กดที่ Search

2.2 พิมพ์คำที่ต้องการค้นหา

ระบบจะแสดงรายการวัตถุโบราณตามตามคำค้นหาที่ผู้ใช้งานได้ระบุไว้

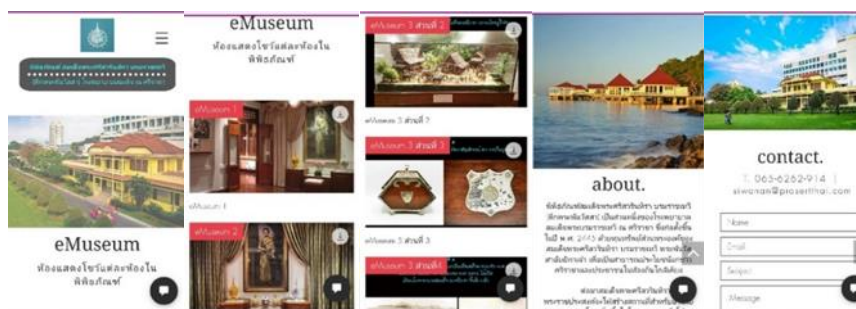

ภาพที่ 5-42 วิธีการลงวัตถุใหม่เพิ่ม

พิพิธภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์ (e-Museum)

การเข้าถึงพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบของ e-Museum พิพิธภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยว สร้างนวัตกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ เผยแพร่ข้อมูลและองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบดิจิทัล เป็นการอนุรักษ์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์ให้อยู่ในรูปแบบของดิจิทัลและก่อให้เกิดสังคมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลระหว่างพิพิธภัณฑ์ และผู้ที่สนใจข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี มีรูปแบบใดและมีประวัติความเป็นมาอย่างไร น่าสนใจอย่างไร โดยผ่านทางเว็บไซต์ของโรงพยาบาล หรือเว็บไซต์สาธารณะแบบฟรี ไม่มีอันตรายต่อการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึก คนทั่วไปเมื่อเห็นแล้วต้องการเข้าดูก็สามารถที่จะกดเข้าไปชมได้

<https://siwananp.wixsite.com/e-museum>

ภาพที่ 5-43 หน้าเพจ e-Museum เผยแพร่ในเพจโรงพยาบาล

ภาพที่ 5-44 QR-Code ที่ใช้ในการเข้าถึง e-Museum

การเข้าถึงวัตถุได้ด้วย QR Code

QR Code เป็นนวัตกรรมที่ใช้กันแพร่หลายในพิพิธภัณฑ์หลายแห่งในปัจจุบัน สำหรับในพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ทางผู้วิจัยได้นำมาเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมหนึ่งเพื่อให้ผู้เข้ามาชมพิพิธภัณฑ์ได้ทราบประวัติความเป็นมาของวัตถุบางชิ้นที่ไม่มีข้อมูลรายละเอียดได้อย่างเข้าใจและสนุกกับการเข้าชมพิพิธภัณฑ์มากขึ้น

การเข้าถึงประวัติของชิ้นวัตถุผ่านระบบ QR Code โดยผ่านช่องทาง URL ของ website ของทางโรงพยาบาลต้นสังกัดคือ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ได้ส่งข้อมูลรายละเอียดของวัตถุให้กับทาง Programmer เพื่อทำการบันทึกข้อมูลและทำออกมาเป็น QR Code เพื่อนำมาติดตั้งกับวัตถุที่จัดแสดงถาวรบางชิ้นที่ไม่มีคำบรรยาย และวัตถุที่นำมาแสดงในงานนิทรรศการที่ผู้วิจัยได้จัดทำนิทรรศการหมุนเวียน

ภาพที่ 5-45 QR Code จัดทำขึ้นเป็นแบบเพื่อเข้าถึงวัตถุดิบในพิพิธภัณฑ์

การทำ e-Book หลังจบงานนิทรรศการ

การออกแบบ นิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี ผู้วิจัยได้รวบรวมภาพเหตุการณ์ในนิทรรศการมาเผยแพร่สู่ผู้ที่ยังไม่เคยรู้จักและไม่เคยได้เข้ามาชมพิพิธภัณฑ์ได้อ่านผ่านทาง e-Book เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการทำให้พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี เป็นที่รู้จักและเป็นหนึ่งในวัตถุประสงค์ของผู้วิจัยเพื่อสร้างสื่อสนับสนุนพิพิธภัณฑ์และนำเสนอแนวทางการพัฒนานิทรรศการให้แพร่หลายและสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล

ภาพที่ 5-46 ตัวอย่างการสร้าง e-Book¹⁹

¹⁹ ผู้วิจัยได้ทำการส่งข้อมูลให้ทางโรงพยาบาล

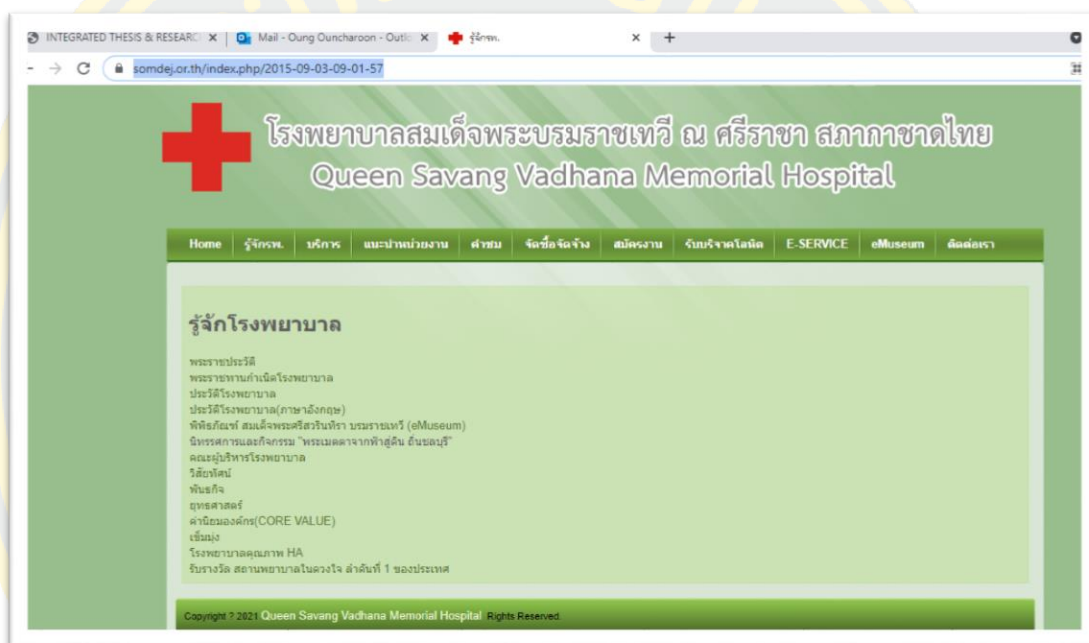
ช่องทางการเข้าถึงข้อมูล e-Museum, e-Book, QR Code ได้ทาง Website ของ
โรงพยาบาลดังนี้

<https://somdej.or.th/index.php>

<https://somdej.or.th/index.php/2016-02-23-08-36-45>

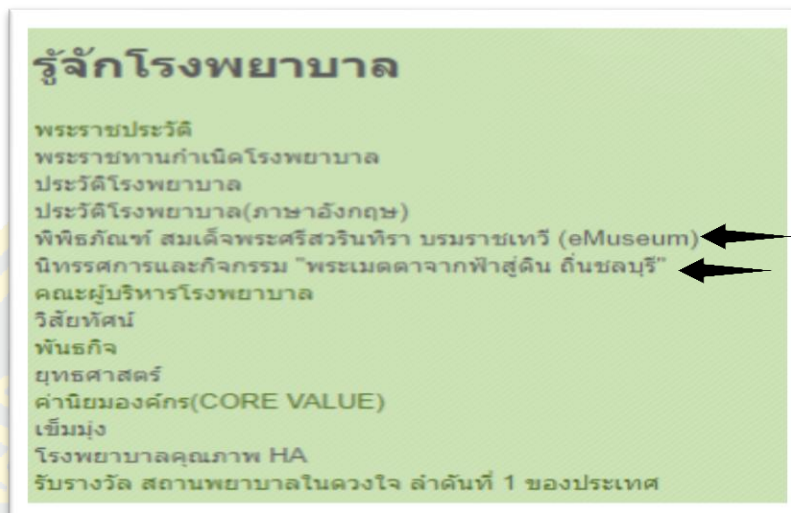
<https://somdej.or.th/index.php/2015-09-03-09-01-57>

https://somdej.or.th/files/PDF/order2563/new_exhibit23092563.pdf

ภาพที่ 5-47 ตัวอย่างหน้าเว็บไซต์ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา
(โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา, 2555)

รายละเอียดหน้าเพจของทางโรงพยาบาล มีดังนี้

ภาพที่ 5-48 ภาพขยายหน้าเพจถึงหัวข้อที่ผู้วิจัยนำส่งเมื่อกดเข้าไปตามลูกศรชี้จะเข้าถึงข้อมูลที่ได้ให้กับทางโรงพยาบาล

**การสร้างสื่อสนับสนุนนั้นเป็นส่วนประกอบที่ใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา
กิจกรรมให้เกิดความร่วมมือในยุคนปัจจุบัน เข้าสู่ยุคศตวรรษที่ 21**

ประเภทของนิทรรศการแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) นิทรรศการถาวร (Permanent Exhibition) (2) นิทรรศการชั่วคราว (Temporary Exhibition) และ (3) นิทรรศการหมุนเวียน (Traveling Exhibition) ประเภทการจัดนิทรรศการครั้งนี้เป็นการจัดนิทรรศการหมุนเวียน โดยนำเสนอเรื่องราวของข้อมูลวัตถุพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นวัตถุที่มีอยู่ในคลัง และนำมาจัดในช่วงเวลาพิเศษในครั้งนี้เป็นการจัดทำขึ้นเพื่อระลึกถึงวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า นำเสนอในหัวข้อเรื่อง การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา ในครั้งนี้ นอกจากจะมีการนำเสนอวัตถุที่มีอยู่ ยังมีการออกแบบกิจกรรมนิทรรศการแบบหมุนเวียน (Temporary Exhibition)

การออกแบบนิทรรศการ (Exhibition Design) มีอยู่ 3 รูปแบบ คือ (1) แบบกำหนดทางเดิน (2) แบบเปิด และ (3) แบบผสม การออกแบบนิทรรศการครั้งนี้ใช้รูปแบบที่ 3 คือแบบผสม โดยจัด

ทางเดินตามที่กำหนดและในขณะเดียวกันก็มีการเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าชมได้เดินชมตามอัธยาศัยได้ด้วย เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่ผู้เข้าชมให้มากที่สุด จึงมีการออกแบบพื้นที่ ตำแหน่งในการจัดวาง การแสดงนิทรรศการเพื่อความสะดวกและน่าจดจำ นอกจากนี้ การออกแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้น จะต้องสร้างแรงจูงใจ สร้างแรงบันดาลใจ เกิดการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาคุณภาพชีวิต

ภาพที่ 5-49 ออกแบบเส้นทางการเดินภายในพิพิธภัณฑ์
(เนตรสุวรรณ ประมวลทรัพย์, 2563)

หลักคิดเพื่อการพัฒนา นิทรรศการและ กิจกรรม

หลักคิดที่ใช้ในการทำงานเพื่อพัฒนา นิทรรศการและ กิจกรรมมาจากแรงบันดาลใจที่สำคัญ คือ ศาสตร์พระราชา ประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ คือ (เมธา หริมเทพาธิป, 2563)

1. ส่วนของรากฐาน ได้แก่ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. ส่วนของการขับเคลื่อนงาน ได้แก่ หลักการทรงงาน 23 ข้อ ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
3. ส่วนของโครงการหรือกิจกรรม ได้แก่ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ประสิทธิภาพ-ประสิทธิผล
กิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี”
พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี

หลักการทรงงาน 23 ข้อ

- 1) ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ 2) ระเบิดจากข้างใน 3) แก้ปัญหาที่จุดเล็ก 4) ทำตามลำดับขั้น 5) ภูมิสังคม 6) องค์กรรวม 7) ไม่ยึดติดตำรา 8) ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด 9) ทำให้ง่าย 10) การมีส่วนร่วม 11) ประโยชน์ส่วนรวม 12) บริการรวมที่จุดเดียว 13) ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ 14) ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ 15) ปลุกป่าในใจคน 16) ขาดทุนคือกำไร 17) การพึ่งตนเอง 18) พอลอยู่พอกิน 19) เศรษฐกิจพอเพียง 20) ความซื่อสัตย์ สุจริต ใจต่อกัน 21) ทำงานอย่างมีความสุข 22) ความเพียร และ 23) รู้ รัก สามัคคี

ภาพที่ 5-50 ปรัชญาและหลักคิดเพื่อการพัฒนา นิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตา
จากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี

การพัฒนา นิทรรศการและกิจกรรมด้วยศาสตร์พระราชา

การพัฒนา นิทรรศการและกิจกรรม เมื่อคิดบนฐานศาสตร์พระราชาก็ได้แก่ การเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าการจัดนิทรรศการครั้งนี้ทำขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ใด (Why) จัดขึ้นที่ไหน (Where) เมื่อไหร่ (When) มีรูปแบบการจัดอย่างไร (How) มีลำดับหรือขั้นตอนการทำงานอย่างไร เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งใจไว้ (How to) คณะผู้จัดนิทรรศการประกอบด้วยใครบ้าง (Who) แต่ละคนแต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบอะไรบ้าง (What)

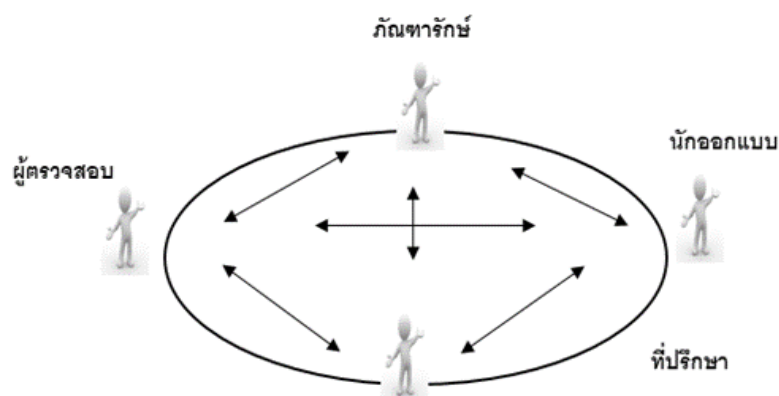
สำหรับการจัดนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” จัดขึ้นโดยมี วัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าชมได้ทราบเกี่ยวกับพระราชประวัติของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และพระราชกรณียกิจที่พระองค์ได้ทำเพื่อประชาชน ในช่วงที่รักษาพระองค์ ที่ชลบุรี จัดที่พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ในวันที่ 9-11 กันยายน พ.ศ. 2563 ตรงกับวันคล้ายวันพระราชสมภพสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (10 กันยายน พ.ศ. 2405-17 ธันวาคม พ.ศ. 2498) รูปแบบการจัดเน้นความเรียบง่าย แต่ไม่ม้ง่าย ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด คือจัดขึ้นโดยคำนึงถึงความสะดวกและเข้าถึงง่ายของผู้เข้าชม (Audiences) โดยมีผู้บรรยายประจำอยู่แต่บางจุด เป็นการใช้พื้นที่ที่คำนึงถึงความเหมาะสม (Area perfection)

หลักการวิเคราะห์พิจารณาการจัดนิทรรศการ

ตารางที่ 5-3 หลักการวิเคราะห์พิจารณาการจัดนิทรรศการ
(ปรับประยุกต์ใช้จาก มนัส แก้วบุชา, 2557)

การนำเสนอนิทรรศการที่ดี	รายละเอียด	ผู้รับผิดชอบ
กระบวนการวางแผน (planning process)	การวางแผนงาน - มีการเขียนหนังสือขอเข้าไป Research ในเบื้องต้น - ทำหนังสือเข้าไปทำทะเบียนวัตถุ - ทำหนังสือขอเข้าใช้พื้นที่ในการจัดนิทรรศการ - มีการประชุมกับทางโรงพยาบาล	นางสาวสุนันทา อ้นจรรย์ ผู้วิจัย
ความเหมาะสม (Area perfection) ภายใต้นแนวคิด “นิทรรศการ ชื่อนิทรรศการ”	พื้นที่แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ชั้นที่ 1 :- 1) พื้นที่การต้อนรับ 2) พื้นที่ในการจัดแสดงบอร์ดนิทรรศการและเครื่องฉายรังสี 3) พื้นที่ในการจัดแสดงกิจกรรมของผ้าทอและต้นท้าวายม่อม ชั้นที่ 2 :- เป็นพื้นที่แสดงวัตถุถาวร และวัตถุหมุนเวียน โดยมีการแสดง แสง สี เสียง ประกอบ	นางสาวสุนันทา อ้นจรรย์ ผศ.ดร.ภูมิพัฒน์ ภาชนะ นายสุริยันต์ ต้นรัตนาก นางสาวกัญฉกนิษฐ์ เรือนหล้า นางสาวรัชกร สารทอง
คำนึงถึงความสะดวกและเข้าถึงง่ายของผู้เข้าชม (Audiences)	พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี มีพื้นที่จำกัดและแบ่งเป็นสัดส่วนอยู่แล้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงออกแบบวิธีการเดินเข้าออกอย่างเป็นระบบ และจัดให้มีผู้บรรยายประจำอยู่ในบางจุดที่ควรนำเสนอ	นางสาวฐิติพรรณ ถิ่นทับปุด นางสาวนันทริกา มณีเมือง นายรัฐศิลป์ สิริขันธ์ นายพลการ ศรีเหรียญ นางสาวสุกาญจน์ ตั้งชีวินเสถียร

มีลำดับหรือขั้นตอนการทำงานอย่างเป็นระบบ เช่น มีการเขียนหนังสือ ขออนุญาตจัดนิทรรศการ พร้อมทั้งเอกสารรูปแบบที่ทางผู้จัดได้วางแผนดำเนินการเอาไว้อย่างเป็นขั้นตอน ส่วนคณะผู้จัดนิทรรศการประกอบด้วย 1) ผู้กำกับตรวจสอบ (Editor) ได้แก่ อาจารย์ที่ปรึกษาของผู้วิจัย 2) ที่ปรึกษา (Co-ordinator) ได้แก่ ตัวของผู้วิจัยเอง 3) ภัณฑารักษ์ (Curator) ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของกาชาด 4) นักออกแบบ (Designer) ได้แก่ คณะทำงานพิเศษ

ภาพที่ 5-51 คณะจัดทำนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี”

พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี

ที่ปรึกษาพิพิธภัณฑ์สถานขนาดเล็ก หรือในขณะทำงานแบบเก่าจำนวนคนน้อยถึงแม้ว่าโครงการจะเป็นโครงการใหญ่ แต่ก็สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ในการทำงานได้อย่างใกล้ชิดและสะดวกขึ้น (มนัส แก้วบุชา, 2557)

รูปแบบการจัดที่เน้นความเรียบง่าย แต่ไม่ม้ง่าย เพราะความง่ายนั้นจะต้องมีความเป็นไปได้ (Easy presentation as possibility as) รวมเข้าไว้ด้วยกัน แม้จะมีความเรียบง่ายแต่ก็มีความเหมาะสม (Exhibition format) เนื้อหาที่นำเสนอต้องเข้าใจง่ายและมีความกระชับ (Text writing) สื่อที่ใช้ต้องมีความครอบคลุม (Mass) ทั้งในด้านของภาพและคำอธิบาย มีบริบทแวดล้อมที่เชื่อมโยง (Context) ระหว่างวิถีชีวิตของอดีตและปัจจุบัน มีแสงเสียงและการควบคุม (Lampitude, Lighting) มีการตกแต่งโดยรอบ (Decoration around are) มีการสร้างกิจกรรมต่าง ๆ มีการสร้างบรรยากาศ และการควบคุมเสียงให้เกิดความเหมาะสม (Activities e.g., music–Amphitheatre or acoustical canopy)

เมื่อนำหลักการทรงงานมาเป็นแรงบันดาลใจและขับเคลื่อน การจัดสร้างสื่อสนับสนุนพิพิธภัณฑ์และนำเสนอแนวทางการพัฒนานิทรรศการและกิจกรรมก็จะเป็นการคิดเพื่อคนในชุมชนเป็นสำคัญ ไม่ใช่เพื่อผู้จัดงานซึ่งเป็นเพียงความต้องการของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น เมื่อวางเจตนาของการคิดได้เช่นนี้ เป้าหมายของการพัฒนางานก็จะนำไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนทั้งชุมชน โดยคิดถึงการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ทุกประเภท หลักการตรงนี้ ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเรียกว่า “หลักความร่วมมือ” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

หลักความร่วมมือในหลักการทรงงานเป็นหลักการที่ช่วยสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ประชาชนจะให้ข้อมูลแก่ผู้มีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ นิทรรศการและกิจกรรมที่จัดขึ้น ความใส่ใจในข้อมูลที่ได้รับนั้นเป็นกระบวนการสร้าง “พื้นที่ของความรู้สู้กร่วม”

เกี่ยวกับคุณค่าในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตจริงในมิติต่าง ๆ ทั้งใน ส่วนของเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม นวัตกรรม ความเกี่ยวข้องดังกล่าวนี้ เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตตั้งแต่ระดับฟุ้งตนเองได้ไปสู่ความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชน ร่วมกันบนฐานศาสตร์พระราชาเพื่อสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นจากระดับครอบครัวสู่ชุมชนและ ประเทศชาติตามลำดับไป

การจัดนิทรรศการจริง ณ สถานที่ตั้งภายใต้แนวคิด “นิทรรศการย้อนพิพิธภัณฑ์”

การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” ณ พิพิธภัณฑ์ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี โดยมีแนวทางการพัฒนานิทรรศการและกิจกรรมดังนี้

ตารางที่ 5-4 Theme การออกแบบนิทรรศการ

แก่นเรื่องหลัก (Theme Group)	แก่นเรื่องรอง 1 (Sub-Theme I)	แก่นเรื่องรอง 2 (Sub-Theme II)	แก่นเรื่องรอง 3 (Sub-Theme III)
กลุ่มแก่นเรื่อง “พระเมตตาจากฟ้า สู่ดิน ถิ่นชลบุรี” - การแพทย์เคลื่อนที่ โรงพยาบาลท้องถิ่นใน สมเด็จพระนางเจ้าสว่าง วัฒนา พระราชเทวี	กระบวนการทอผ้า เป็นพระราชกรณียกิจ ที่ทรงริเริ่มให้กับคน พื้นที่	กระบวนการทำ แป้งท้าวยายม่อม พระราชกรณียกิจ ที่ทรงสนพระทัย	เรื่องราว เรื่องเล่าของหมอ สุกเทวดา ที่ได้รับการ รักษา

ผู้วิจัยได้นำหลักการจัดมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพของกรมศิลปากรมาใช้
จัดลำดับแผนงาน 4 ด้าน ดังนี้

ภาพที่ 5-52 แผนงานหลักการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพ

กรอบการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์คุณแห่งสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าที่มีต่อพื้นถิ่นและราษฎรชาวชลบุรี ดังนี้

ภาพที่ 5-53 กรอบการศึกษาวิจัย

ในการการออกแบบ นิทรรศการหมุนเวียนในครั้งนี้ได้จัดกระบวนการเป็น รูปแบบ

1. การออกแบบนิทรรศการในครั้งนี้ได้นำวัตถุที่ไม่เคยจัดแสดงนำมาแสดง
2. การออกแบบรูปลักษณ์ให้เกิดความน่าสนใจ เรียบง่ายแต่ไม่ม้ง่าย ตามศาสตร์

พระราชา

3. การออกแบบกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นเพื่อดึงดูดผู้ชมและง่ายแก่การเข้าถึงและเข้าใจ
4. การออกแบบพื้นที่ ตำแหน่งในการจัดวางการแสดงผลนิทรรศการเพื่อความสะดวกและ

น่าจดจำ

5. การออกแบบสิ่งแวดล้อมให้เกิดความรู้สึกด้านอารมณ์ (ความประทับใจ ก้าวแรกของการเข้าชมนิทรรศการ)

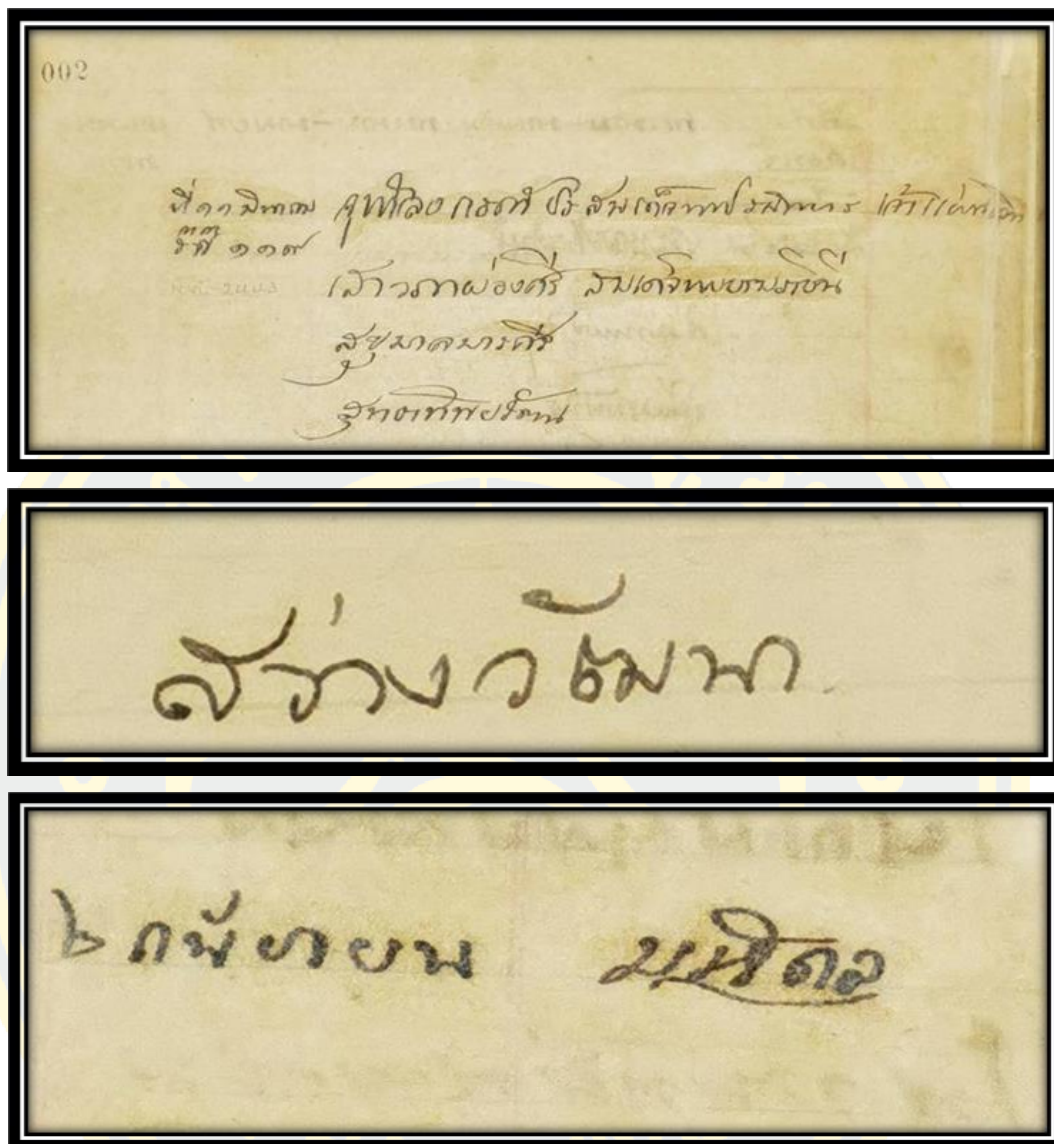
วันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2563

1. นิทรรศการหมุนเวียน การจัดนิทรรศการภายใต้แนวคิด “นิทรรศการซ่อนพิพิธภัณฑ” ในหัวข้อเรื่อง การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” ได้รับเกียรติจาก รศ.นพ. โสภณ นภาธร ผู้ช่วยเลขาธิการสภาอากาศไทย ผู้อำนวยการ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา สภาอากาศไทย เป็นประธานเปิดงาน นิทรรศการหมุนเวียน ณ พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี และเยี่ยมชมภายในงาน ในการนี้ผู้วิจัยได้นำสมุดลงพระปรมาภิไธยทั้งหมด 4 เล่มซึ่งเป็นสมุดที่ทรงคุณค่าทางจิตใจและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง มาหมุนเวียนในวาระพิเศษเนื่องในวันระลึกถึงวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า 158 พรรษา และครบรอบ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา 118 ปี จัดแสดงภายในโถงด้านหน้าของพิพิธภัณฑ์ชั้น 2

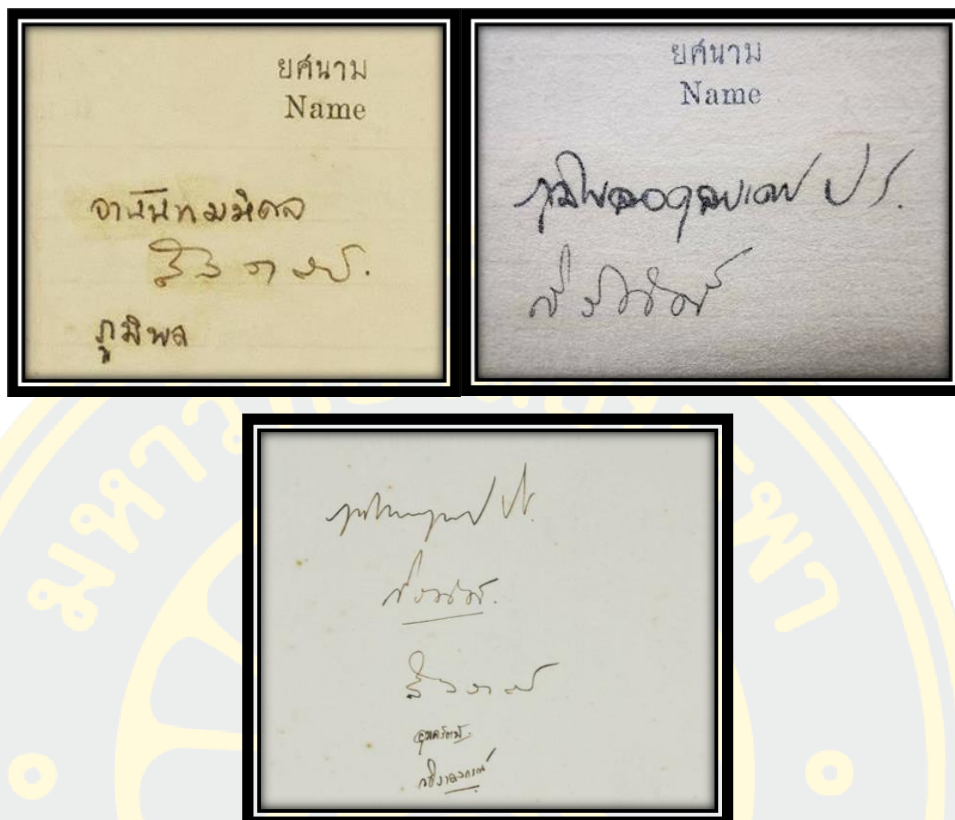
ภาพที่ 5-54 สมุดลงพระปรมาภิไธยที่ไม่เคยนำมาจัดแสดง²⁰

²⁰ คัดสำเนาจาก สมุดลงพระปรมาภิไธยฉบับคัดสำเนา

ภาพที่ 5-55 ภายในสมุดลงพระปรมาภิไธยอันทรงคุณค่า²¹

²¹ คัดสำเนาภาพ พระปรมาภิไธยถึง 4 รัชกาล

ภาพที่ 5-55 (ต่อ)

ภาพที่ 5-56 การเปิดงานนิทรรศการ

หมายเหตุ ได้รับเกียรติจาก รศ.นพ. โสภณ นภาธร ผู้ช่วยเลขาธิการสภาอากาศไทย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา สภาอากาศไทย

2. เรียบง่ายแต่ไม่ม้ง่าย ตามศาสตร์พระราชา ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบซึ่งเน้นความเรียบง่ายในการจัดนิทรรศการ โดยได้จัดวางตำแหน่งที่ตั้งของบอร์ดและกิจกรรมจัดตั้งให้ผู้เข้าชมเดินชม

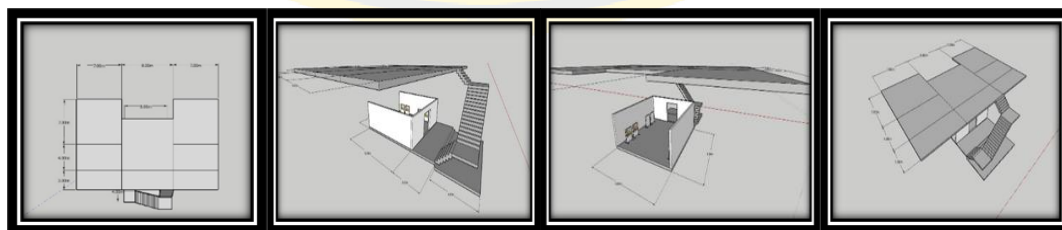
ได้สะดวก สถานที่จัดงานของชั้นบนมีขนาด 22 x 17 เมตร ชั้นล่าง 8 x 8 เมตร ในการจัดตั้งบอร์ด
และกิจกรรมที่นำมาลงจึงต้องคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่ในการเดินชมเป็นหลัก

ภาพที่ 5-57 การจัดตั้งบอร์ดนิทรรศการ ชั้นล่างของพิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 5-58 แผนประดิษฐ์ชั้นล่างของพิพิธภัณฑ์
(เนตรสุวรรณ ประมวลทรัพย์, 2563)

ภาพที่ 5-59 แผนห้องโถงชั้นบนและชั้นล่างของพิพิธภัณฑ์
(สุริยัน ตันรัตนากร, 2563)

3. กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นเพื่อดึงดูดผู้ชม ณ พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำกิจกรรมกลุ่มผ้าทออ่างศิลา และกลุ่มทำแป้งท้าวยายม่อมเข้าร่วมในนิทรรศการ เป็นกิจกรรมในพระเมตตาของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ครั้งที่ เสด็จฯ ประทับ ณ ศรีราชา และอีกหนึ่งกิจกรรมเสริมคือ นำเด็กนักเรียนจากโรงเรียนสัตหีบ เข้ามามีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนสนใจในพิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 5-60 บรรยากาศกิจกรรมในนิทรรศการ ในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2563

ภาพที่ 5-61 LCD-PROJECTOR โปรเจคเตอร์²²

(สุริยัน ตันรัตนกร, 2563)

4. การออกแบบให้เกิดความรู้สึกด้านอารมณ์ ในการนี้ผู้วิจัยได้กำหนดบอร์ดจัดแสดงให้มี เนื้อหาต่อเนื่องแบ่งเป็น 4 ภาค 8 บอร์ด โดยได้รับความอนุเคราะห์จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัสววิรุฬหการ รองประธานมูลนิธิมหาจักรีสิรินธร เพื่อคณะอักษรศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญภาษาศาสตร์ ตั้งชื่อในแต่ละบอร์ด ดังนี้

²² ภาพบนผนังห้องจัดแสดงบริเวณทางขึ้นชั้น 2

สารบัญบอร์ดนิทรรศการ	
ภาค ๑	
บอร์ด ๑	พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี การศึกษาวิจัย “การออกแบบ นิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา
ภาค ๒	
บอร์ด ๒	บรมราชเทวีชลบุรีสถานสถิต สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชเทวี แห่งความทรงจำในประวัติศาสตร์ของชาวชลบุรี
บอร์ด ๓	ราชกรณียกิจการพยาบาล พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา
ภาค ๓	
บอร์ด ๔	โศสาลราชกิจพระกาธุณย์ พระมหากษัตริย์คุณด้านการแพทย์ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา
บอร์ด ๕	हनุนเนื่องการรักษา หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ ชาเทียมพระราชทาน
บอร์ด ๖	พระเมตตาเวชกิจ หมอสูกหมอมเหวดา ต้นเท้ายาม่อม
บอร์ด ๗	ศิลป์สิทธิรการ พระมหากษัตริย์คุณด้านศิลปวัฒนธรรม ผ้าทอบ้านมาบหม้อ อ่างศิลา
ภาค ๔	
บอร์ด ๘	พิพิธภัณฑ์สถานศรีสวรินทิรา กิจกรรมส่งเสริมพิพิธภัณฑ์ - ปรับปรุงทะเบียนวัตถุ - การทำ QR Code - การทำ eMuseum - การทำ eBook หลังจบงานนิทรรศการ

ภาพที่ 5-62 สารบัญบอร์ดนิทรรศการ

ภาพที่ 5-63 บอร์ดสำหรับจัดนิทรรศการซ้อนพิพิธภัณฑ²³

วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2563

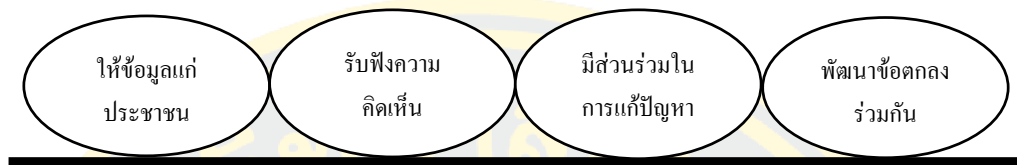
สิ่งที่ทำให้เกิดนวัตกรรมในการจัดนิทรรศการและกิจกรรมได้แก่ “การจัดเวทีเสวนา”

ในรูปแบบเสวนาในบริเวณนิทรรศการ เนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า โดยกำหนดเป็นช่วงเช้าของวันที่ 2 ในการจัดงาน มีการเชิญผู้เชี่ยวชาญผู้ชำนาญการในด้านประวัติศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รศ.ภรดี มหาจันทร์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ดร.มนัส แก้วบุชา ผู้นำชุมชน บุคคลในสถาบันเอกชนและภาครัฐ ชมรมคนรักศรีราชา และภัณฑารักษ์ เป็นต้น โดยมุ่งเน้นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นหลัก เป็นวิธีการสร้างช่องทางให้เรื่องที่แตกต่างเหล่านี้สู่การสานเสวนาที่แท้จริงระหว่างประชาชนที่มีมุมมองต่าง ๆ กันไป เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละฝ่ายได้ช่วยแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานิทรรศการและกิจกรรมให้ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมกัน ซึ่งจะเป็วิธีการที่สร้างความมั่นใจว่าปฏิสัมพันธ์ที่แท้จริงจะเกิดขึ้นและสร้างความมั่นใจต่อสาธารณชนว่ามุมมองต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชนจะได้รับการนำมาสู่การพิจารณา เป็นการสร้างพื้นที่ความรู้ที่ร่วมกันของคนในชุมชนให้

²³ การจัดตั้งบอร์ดบริเวณชั้น 1 ของพิพิธภัณฑ

เกิดกับพิพิธภัณฑ์ในชุมชน รวมถึงนิทรรศการและกิจกรรมที่ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อตอบโจทย์คุณภาพชีวิตบนวิถีของคนในชุมชน

ความต่อเนื่องในหลักความร่วมมือจากการใช้วิธีเสวนานั้น ได้แก่

ภาพที่ 5-64 ความต่อเนื่องในหลักความร่วมมือสำหรับการพัฒนานิทรรศการและกิจกรรม

“พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี

1. ให้ข้อมูลแก่ประชาชน ข้อมูลดังกล่าวมาจากการจัดแสดงนิทรรศการ ได้แก่ ข้อมูลที่นำมาเผยแพร่ในนิทรรศการและการจัดกิจกรรม ข้อมูลที่ได้จากวิทยากรผู้บรรยาย ตลอดถึงผู้จัดการประชุมที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ให้ข้อมูลแก่สาธารณชนโดยความเป็นจริงเป็นการสื่อสารทางเดียวต่อสาธารณชน

2. รับฟังความคิดเห็นของประชาชน ให้มีส่วนร่วม โดยเชิญตัวแทนกลุ่มผ้าทอ กลุ่มแม่บ้านท้าวายม่อม กลุ่มชมรมคนรักศรีราชา กลุ่มตัวแทนโรงพยาบาล และผู้มาชมพิพิธภัณฑ์ ให้แสดงความคิดเห็นต่อข้อเสนอต่าง ๆ โดยทางผู้จัดวงเสวนาจะให้ข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการจัดนิทรรศการในครั้งนี้

3. มีส่วนร่วมกันในการแก้ปัญหา สร้างแรงจูงใจ ในการใช้ชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน ให้มีความสำคัญกับความรู้ที่ร่วมจากคนในชุมชน ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา

4. พัฒนาข้อตกลงร่วมกัน คือ “เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม” เพื่อให้คนในชุมชนเข้ามาศึกษา เรียนรู้ ท่องเที่ยว ก็จะทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น

ประโยชน์อย่างหนึ่งในการจัดเวทีสาธารณะในชุมชนคือ การที่สาธารณชนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญได้มีพื้นที่ในการพบปะและแลกเปลี่ยนมุมมองความคิดเห็นต่อกันและกัน การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นยังเป็นการอบรมฝึกฝนให้เกิดความเป็นผู้นำในอนาคต เนื่องจากประชาชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์และการจัดนิทรรศการจะได้เรียนรู้วิธีการสร้างสรรค์ เรียนรู้วิธีการประสานงานกัน วันนี้แต่ละคนอาจเป็นเพียงตัวแทนของกลุ่มหรือกลุ่มผลประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แต่วันต่อ ๆ ไปพวกเขาจะเป็นแหล่งศูนย์รวมของผู้นำในระดับชุมชน ขยายไปสู่ระดับภาคและประเทศชาติต่อไป

เพราะการมีส่วนร่วมช่วยสร้างทักษะในการแก้ปัญหาส่วนรวมต่าง ๆ ร่วมกัน ประโยชน์ของการนำหลักความร่วมมือในหลักการทรงงานมาประยุกต์ใช้ดังกล่าวคือประโยชน์ของการจัดนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ช่วยส่งเสริมการแสดงออกในลักษณะของความร่วมมือกันจัดแสดงระหว่างบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนการให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมให้เกิดการแก้ปัญหาและพัฒนาาร่วมกัน

ภาพที่ 5-65 บรรยากาศในการเสวนากลุ่มเสรี
(เนตรสุวรรณ ประมวลทรัพย์, 2563)

วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2563

การเปิดนิทรรศการ การจัดนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี วันที่ 3 เป็นการเปิดแบบอิสระโดยทางโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการส่งเสียงตามสายให้กับผู้ที่มารับบริการในโรงพยาบาลได้เข้าชม มีกลุ่มนักศึกษาแพทย์ กลุ่มผู้นำหน่วยงานที่มาประชุม ณ โรงพยาบาลเข้าชมในนิทรรศการ

ภาพที่ 5-66 กลุ่มผู้เข้าชมในนิทรรศการ
(จุฬารัฐวงษา, 2563)

สรุปผลในการจัดนิทรรศการ การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” ในวันที่ 9-11 กันยายน พ.ศ. 2563 ในครั้งนี้ขอขอบพระคุณ รศ.นพ. โสภณ นภทร ผู้ช่วยเลขาธิการสภาการศึกษา ผู้อำนวยการ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา สภาการศึกษา และทางโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา เป็นอย่างสูงในความอนุเคราะห์ช่วยเหลือ และเป็นประธานในการเปิดงานนิทรรศการในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2563

โดยตลอดการดำเนินงาน ผู้วิจัยได้จัดทำเอกสารหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้

1. ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2562 ผู้วิจัยได้ขออนุญาตเข้าชมพิพิธภัณฑ์ในฐานะผู้เข้าชมทั่วไปเพื่อเก็บข้อมูล
2. ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2562 ได้ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย โดยในช่วงนั้นได้ทำหนังสือถึงศาสตราจารย์กิตติคุณนายแพทย์ชัยเวช นุชประยูร

เพื่อข้อมูลจากพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ณ ศรีราชา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและภาพ
เพื่อทำทะเบียนวัตถุ

3. ระหว่างเดือนพฤษภาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2562 ผู้วิจัยได้เข้าไปทำการเก็บข้อมูลและ
ถ่ายภาพวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์จนแล้วเสร็จ

4. ในวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2563 ได้ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ ใช้พื้นที่ในการจัด
นิทรรศการหมุนเวียน เนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2563 (กำหนดการในครั้งแรกและได้ประชุมกับทาง
โรงพยาบาลให้จัดวันที่ 9 กันยายน แทน)

5. ในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2563 ได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลเชิญ สมเด็จพระกนิษฐา
ธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จชมนิทรรศการ
เป็นการส่วนพระองค์

6. ในเดือนสิงหาคม ได้ทำหนังสือขอเรียนเชิญ รศ.นพ. โสภณ นภาธร ผู้ช่วยเลขาธิการ
สภาภาษาไทย และผู้อำนวยการ โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา สภาภาษาไทย
ให้เกียรติเป็นประธานในพิธีเปิดงาน ในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2563

7. ในเดือนกรกฎาคม ผู้วิจัยได้ดำเนินการติดต่อกลุ่มผ้าทอ บ้านมาบหม้อ อ่างศิลา และ
กลุ่มต้นท้าวยายม่อม เพื่อนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดนิทรรศการ

8. ผู้วิจัยได้เชิญนักเรียนจากโรงเรียนสัตหีบ มาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมของ
นิทรรศการ ซึ่งเป็นหนึ่งในวัตถุประสงค์ที่ให้มိเด็กนักเรียนเข้ามาชมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัด

9. ตลอดเดือนสิงหาคม-กันยายน ผู้วิจัยได้ดำเนินการและเตรียมงานจนแล้วเสร็จ

ในการจัดนิทรรศการครั้งนี้ ข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นคือข้อมูลทำทะเบียนวัตถุ
ข้อมูลทำ e-Museum, QR Code, e-Book, บอร์ดนิทรรศการ, ข้อมูลดิจิทัลในการทำวัตถุหมุนเวียน
ผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลทั้งหมดกับทางผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์และส่งข้อมูลให้กับฝ่ายศูนย์ข้อมูลโปรแกรมเมอร์
ของโรงพยาบาลฯ ทั้งหมด เพื่อเป็นการเผยแพร่และทำการสานต่อไปในอนาคต

 กรมกิจการในพระบรมวงศานุวงศ์
 สำนักพระราชวัง สวนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร 10303
 ที่ รล 0010/4620

เรียน นางสาวสุนันหา อัจจบุญ

หน่วยราชการในพระองค์ ๙๐๔

ที่ รล ๐๐๑๐/ ๕๗๖๐
 สำนักพระราชวัง
 สวนจิตรลดา กทม. ๑๐๓๐๓

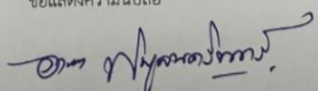
๗ สิงหาคม ๒๕๖๓

เรื่อง เสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ ไปทอดพระเนตรนิทรรศการการออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม
 “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี”

เรียน นางสาวสุนันหา อัจจบุญ

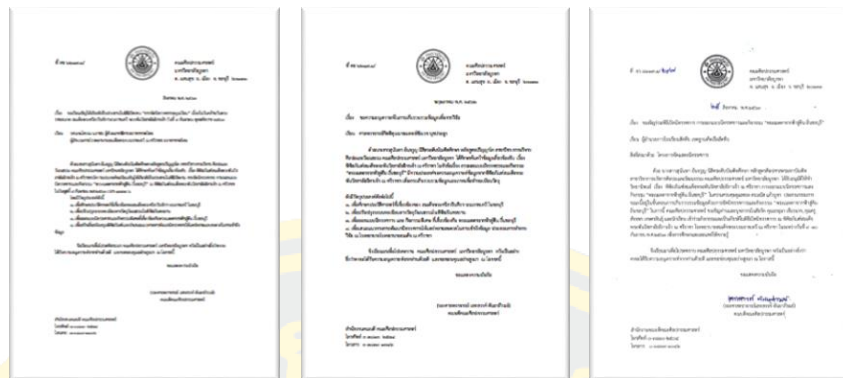
ด้วย สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จะเสด็จ
 พระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ ไปทอดพระเนตรนิทรรศการการออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตา
 จากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” ณ พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี
 ณ ศรีราชา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ในวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๓ โดยจะเสด็จออกจากวังสระปทุม เวลา ๐๙.๑๕ น.
 จึงเรียนมาเพื่อทราบ และพิจารณาดำเนินการต่อไปด้วย

ขอแสดงความนับถือ

 (คุณหญิงอารยา พิบูลนครินทร์)
 ราชเลขานุการในพระองค์
 สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

กรมกิจการในพระบรมวงศานุวงศ์
 กองงานในพระองค์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 โทร. ๐๒ ๒๘๐ ๑๖๔๐ - ๑ ต่อ ๑๑๕
 โทรสาร. ๐๒ ๒๘๐ ๐๓๗๐

ภาพที่ 5-67 หนังสือตอบรับเรื่อง เสด็จพระราชดำเนินส่วนพระองค์

ภาพที่ 5-68 ตัวอย่างหนังสือขอความอนุเคราะห์

สรุปผลในการวิจัยเรื่อง การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ผู้วิจัยใช้หลักการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพมาใช้ และยังได้ใช้ศาสตร์พระราชทานอันประกอบด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการทรงงานมาเป็นรากฐานของการคิดและการดำเนินงาน เป็นการนำศาสตร์พระราชามาช่วยสร้างแรงบันดาลใจสำหรับการพัฒนาเพื่อการออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ในครั้งนี้

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย มีกระบวนการในการบริหารจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management) ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์เป็นขั้นตอนโดยสังเขป ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลที่มีการบันทึกในเอกสารสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับพระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่มีต่อชาวชลบุรี ทั้งด้านการแพทย์แผนปัจจุบัน การส่งเสริมหัตถกรรม และโภชนาการ รวมทั้งศึกษาข้อมูลที่ถูกบันทึกในเอกสารที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี

2. ผู้วิจัยได้ทำการเข้าสำรวจพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ Memorial Museum เป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่อยู่ในประเภทของอนุสรณ์สถาน คืออนุสรณ์สถานของบุคคลและเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยเน้นการใช้ภูมิทัศน์หรือสถานที่เพื่อเป็นสื่อในการถ่ายทอด และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้พบเห็นเข้าชมและรำลึกถึง ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็ก

3. ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากบุคคลที่ได้รับข้อมูลสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และได้ทำการสำรวจควบคู่กันไปกับบุคคลทั่วไป ว่าได้มีความรู้เกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่มีต่อชาวชลบุรีหรือไม่

จากการศึกษาทั้ง 3 ข้อที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้นำหลักการการบริหารจัดการองค์ความรู้ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม และหลักการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ มาผนวกรวมกันเพื่อมาประยุกต์ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ที่มีอยู่แล้ว และออกแบบนิทรรศการและกิจกรรมให้เป็นแหล่งความรู้แก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เริ่มในภาคปฏิบัติ โดยเริ่มจากเข้าไปสำรวจพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2562 ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยสภาอากาศไทยร่วมกับกรมศิลปากร ในการอนุรักษ์ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุเครื่องใช้ ภาพถ่ายทางประวัติศาสตร์ และวัตถุโบราณต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์ มีการขึ้นทะเบียนวัตถุอย่างคร่าว ๆ เป็นเอกสาร ซึ่งยังไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยจึงได้ทำการปรับปรุง จัดให้เป็นระบบ เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงข้อมูล โดยจัดทำข้อมูลทะเบียนวัตถุให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัล เนื่องจากพิพิธภัณฑ์นี้เป็นพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็ก ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบการนำระบบดิจิทัล มาใช้ในการจัดทำทะเบียนวัตถุให้เหมาะสมแก่ขนาดของพิพิธภัณฑ์ และให้ทันสมัยมากขึ้น โดยการนำฐานข้อมูลทะเบียนจาก excel มาประยุกต์ในสมาร์ตโฟนให้อยู่ในรูปแบบแอปพลิเคชัน (Mumemories)

จากการได้ทำทะเบียนวัตถุเพื่อเป็นฐานข้อมูลจนเสร็จสมบูรณ์แล้ว ผู้วิจัยได้มอบให้กับ
ภัณฑารักษ์ เพื่อสามารถนำระบบที่ผู้วิจัยได้จัดทำมาใช้ในการจัดเก็บข้อมูลต่อไปในอนาคต

หลังจากผู้วิจัยได้วางระบบการจัดการข้อมูล ผู้วิจัยพบว่าในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ของผู้เข้า
ชมไม่สามารถเข้าถึงประวัติของวัตถุในแต่ละชิ้นที่จัดแสดงเท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงนำฐานข้อมูลที่ว่าไว้
อย่างเป็นระบบแล้วมาต่อยอด โดยได้จัดทำระบบ QR Code นำไปติดกับวัตถุที่จัดแสดง ใน QR
Code นั้น ประกอบด้วยประวัติและความสำคัญของวัตถุในแต่ละชิ้น เมื่อผู้เข้าได้เข้าชมสามารถนำ
สมาร์ทโฟนสแกนใน QR Code ผู้ชมจะได้รับความรู้และประวัติเกี่ยวกับวัตถุชิ้นนั้น ๆ พอสังเขป

จากข้อมูลที่ได้สำรวจจากประชาชนทั่วไปข้างต้นพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ทราบเกี่ยวกับ
พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า
ดังนั้นเพื่อที่จะเผยแพร่องค์ความรู้นี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบการจัดการนิทรรศการโดยการนำพระราชกรณียกิจ
ที่ทรงสนพระทัยและส่งเสริมการเพิ่มคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมาจัดแสดงเป็น
นิทรรศการย้อนพิพิธภัณฑ์ ณ พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี

อาทิเช่น กิจกรรมผ้าทอบ้านปึก อ่างศิลา และอาหารที่แปรรูปจากแป้งท้าวยายม่อม ซึ่ง
เป็นพระราชกรณียกิจที่ทรงสนับสนุน

ในส่วนของพระราชกรณียกิจที่ทรงริเริ่มเกี่ยวกับแพทย์สมัยใหม่ อันเป็นพระราชกรณียกิจ
ที่สำคัญและประชาชนควรรับทราบ ผู้วิจัยจึงทำการประยุกต์การจัดแสดงจากวัตถุที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์
ณ ห้องสว่างวัฒนา ๘ การุณย์ ให้เป็นที่ดึงดูดความสนใจ ประหนึ่งผู้เข้าชมได้อยู่ในเหตุการณ์เกี่ยว
พระราชทานเมื่อ 100 กว่าปีที่แล้ว โดยได้นำระบบ แสง สี เสียง มาเพิ่มเติมซึ่งควบคุมโดยระบบ
สมาร์ทโฟนให้เชื่อมต่อกับลำโพง เมื่อผู้เข้าชมเดินเข้ามา ผู้นำชมจะทำการเชื่อมต่อและเปิดเสียง
เสมือนอยู่ในเหตุการณ์จริง นอกจากทรงสนับสนุนแพทย์สมัยใหม่ในการรักษาคนไข้แล้ว
พระองค์ท่านไม่ละทิ้งซึ่งแพทย์พื้นบ้าน โดยยังทรงสนับสนุนแพทย์พื้นบ้าน โดยทรงพระราชทาน
พระราชานุญาตให้หมอสุกเทวดาทำการรักษาพระองค์ จนพระอาการทุเลา

ผู้วิจัยได้นำวัตถุโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มาจัดเป็นนิทรรศการหมุนเวียน โดยนำ
สมุดลงพระปรมาภิไธย และลงพระนามของเจ้านายที่เสด็จฯ มาเฝ้าสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และเสด็จมาเยี่ยมโรงพยาบาลในวาระต่าง ๆ กัน ซึ่งเป็นสมุดลงพระนาม
ที่สำคัญอย่างยิ่ง จัดได้ว่าเป็นสมุดลงพระนามที่มีพระมหากษัตริย์ลงพระนามไว้มากที่สุด ในครั้งที่
เสด็จมาเฝ้าสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า มีทั้งพระปรมาภิไธย
ของรัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้ทรง
ลงพระปรมาภิไธยไว้ในช่วงที่เสด็จฯ มาทรงเยี่ยม และช่วงเปิดโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี
 ณ ศรีราชา สมุดลงพระปรมาภิไธยนี้ได้เชื่อมโยงไปกับพระนามของโรงพยาบาลที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ 5 พระราชทานให้ คือโรงพยาบาลสมเด็จ นอกจากนี้ยังมีลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก พระปรมาภิไธยของรัชกาลที่ 8 รัชกาลที่ 9 และรัชกาล 10 การจัดนิทรรศการนี้แสดงให้เห็นว่าโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา เป็นโรงพยาบาลที่มีความสำคัญต่อประเทศไทยเป็นอันมาก เนื่องจากมีพระมหากษัตริย์เสด็จฯมาถึง 4 พระองค์ เพื่อแสดงถึงการริเริ่ม สืบสานและต่อยอดทางด้านการแพทย์จากอดีตถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ออกแบบการจัดนิทรรศการ ในรูปแบบนิทรรศการช้อนพิพิธภัณฑ ในวันที่ 9 ถึง 11 กันยายน พ.ศ. 2563 ในหัวข้อเรื่อง การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” ณ พิพิธภัณฑสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าชมและได้เข้าใจถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่มีต่อชาวชลบุรี ในวันที่จัดนิทรรศการนั้น ได้มีการออกแบบพื้นที่ในการจัดการนิทรรศการให้ดึงดูดผู้เข้าชม และให้ผู้เข้าชมสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ผู้วิจัยถ่ายทอด ภายในนิทรรศการให้ได้มากที่สุด

ผู้วิจัยได้ออกแบบให้ชั้นที่ 1 ของพิพิธภัณฑ โดยมีข้อมูลเกี่ยวกับพระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจในรูปแบบของบอร์ดนิทรรศการ และเพื่อให้ผู้เข้าชมได้เห็นภาพและกิจกรรม ผู้วิจัยจึงนำกิจกรรมการทอผ้าของผ้าทออ่างศิลา ผลิตภัณฑ์ของผ้าทออ่างศิลา ลายผ้าทออ่างศิลา ในครั้งที่สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงประทับที่อำเภอศรีราชาให้ประชาชนทั่วไปได้รับชม และได้นำชุมชนที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการผลิตแป้งท้าวยายม่อมมาแสดงถึงวิธีการแปรรูป เพื่อให้ได้แป้งท้าวยายม่อมจากหัวของต้นท้าวยายม่อม รวมทั้งมีการจัดแสดงขนมที่ทำขึ้นจากแป้งท้าวยายม่อม มาให้ประชาชนได้รับชม และให้มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทั้งสองกลุ่มนี้ เพื่อเป็นการสนับสนุน และสร้างรายได้ให้กับชุมชน

ชั้นที่ 2 ผู้วิจัยได้ออกแบบติด QR Code ของวัตถุในแต่ละจุด เพื่อให้ผู้เข้าชมได้ทราบถึงประวัติของวัตถุแต่ละชิ้น โดยผ่านแอปพลิเคชันในสมาร์ตโฟนของผู้เข้าชม นอกจากนี้ผู้วิจัยยังประยุกต์นำระบบเสียงเพิ่มเติมให้เชื่อมต่อเข้ากับวัตถุที่มีอยู่แล้ว เมื่อประชาชนเดินผ่านตู้โมเดลหุ่นจำลองขบวนเกวียนแพทย์เคลื่อนที่ก็สามารถรับฟังเสียง ให้ความรู้ลึกประหนึ่งอยู่ในเหตุการณ์ เกวียนแพทย์เคลื่อนที่เมื่อ 100 กว่าปีที่ผ่านมา

ในวันที่ 2 ในการจัดนิทรรศการ ผู้วิจัยได้จัดวงเสวนาวิชาการในหัวข้อเรื่อง พระราชประวัติศาสตร์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และกิจกรรมที่ทรงมีพระเมตตาต่อชาวชลบุรี คือ แป้งท้าวยายม่อม และผ้าทออ่างศิลา โดยมีผู้ร่วมเสวนา คือ รองศาสตราจารย์ภารดี มหาจันทร์ ดร.มนัส แก้วบุชา กลุ่มผ้าทอ กลุ่มแป้งท้าวยายม่อม ชมรมคนรักศรีราชา และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาล โดยเปิดให้ประชาชนทั่วไปได้รับฟังและร่วมเสวนา

นอกจากนี้ทางโรงพยาบาลได้ขอให้มีการจัดนิทรรศการเพิ่มเป็นพิเศษอีก 1 วัน เพื่อให้ความรู้แก่นักศึกษาแพทย์ และกลุ่มสำนักงานประมาณดำเนินการจัดการศึกษาอบรมโครงการหลักสูตรนักบริหารการงบประมาณระดับสูง (นงส.) รุ่นที่ 7 อีกด้วย

ในระหว่างการจัดนิทรรศการ ผู้วิจัยได้ทำการแจกแบบสอบถามแก่ผู้เข้าชม โดยมีผู้เข้าชม ดังต่อไปนี้

1. ประชาชนทั่วไป ที่อาศัยอยู่บริเวณอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
 2. แพทย์และบุคลากร โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา
 3. กลุ่มนักเรียนนักศึกษา โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา
- โดยผู้เข้าชมส่วนใหญ่รับรู้เรื่องการจัดนิทรรศการนี้ผ่านเสียงตามสาย แบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้เข้าชม โดยได้ถามว่า เมื่อท่านได้เข้าชมนิทรรศการ สิ่งที่ท่านได้จากการชมนิทรรศการนี้คืออะไร พบว่า ได้ทราบและเข้าใจถึงพระราชประวัติ และพระมหากรุณาคุณของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่มีต่อโรงพยาบาล และอำเภอศรีราชา

ส่วนที่ 2 คำถามที่เกี่ยวกับพระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจ ซึ่งพบว่า ผู้เข้าชมได้รับรู้ซาบซึ้ง และเข้าใจถึงพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่มีต่ออำเภอศรีราชา และประชาชนชาวไทย ผู้เข้าชมได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดนิทรรศการว่าเป็นนิทรรศการที่ให้ความรู้ ให้ความเพลิดเพลิน และใช้ในการศึกษาคูณเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กตามส่วนต่าง ๆ ของประเทศไทย

ส่วนที่ 3 สำหรับข้อเสนอแนะที่สำคัญของผู้เข้าชมส่วนใหญ่ อยากให้มีการเปิดพิพิธภัณฑ์ให้เข้าชมเป็นวาระพิเศษมากกว่าปัจจุบัน และควรให้มีการจัดนิทรรศการ เช่นนี้ทุกปีในช่วงวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และมีงานนิทรรศการหมุนเวียน โดยนำวัตถุที่จัดแสดงมาแสดงในครั้งต่อ ๆ ไป และควรมีสถานที่จอดรถสำหรับผู้ที่มาเข้าชมพิพิธภัณฑ์เพื่อความสะดวกในอนาคต

นอกจากนี้เพื่อให้การจัดนิทรรศการนี้เป็นแหล่งข้อมูลองค์ความรู้แก่ประชาชนอย่างยั่งยืน และสามารถเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ได้โดยไม่จำเป็นต้องเดินทางมายังพิพิธภัณฑ์ ผู้วิจัยได้จัดทำ e-Museum ให้แก่พิพิธภัณฑ์ เพื่อลิงก์กับเว็บไซต์ของโรงพยาบาลเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และหลังจากการจัดนิทรรศการเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยได้จัดทำ e-Book ซึ่งมีข้อมูลในการจัดทำนิทรรศการแบบสมบูรณ์ ลิงก์กับเว็บไซต์ของโรงพยาบาล และยังเผยแพร่ e-Book ไปยังสถานศึกษาต่าง ๆ ในชลบุรี เพื่อให้รับทราบข้อมูลใน

การจัดทำนิทรรศการ อันแสดงถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่มีต่อชาวชลบุรี

สรุปผลการวิจัย

ผลสรุปการวิจัย สามารถอภิปรายได้ว่า เหตุผลที่ต้องบูรณาการระหว่างหลักการจัดการ มรดกทางวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพของกรมศิลปากรกับหลักการพิจารณาวิธีนำเสนอนิทรรศการที่ดี บนพื้นฐานคณะออกแบบนิทรรศการพิพิธภัณฑสถานขนาดเล็ก ตลอดทั้งนำศาสตร์พระราชามาเป็นปรัชญาและหลักการในการดำเนินงานออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี การจัดนิทรรศการในครั้งนี้ต้องการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดนิทรรศการที่ต้องการ ได้แก่ เพื่อให้คนในชุมชนและประชาชนผู้สนใจทั่วไปได้เข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา มีความรู้สึกร่วม ต่อนิทรรศการและกิจกรรมที่จัดขึ้น และเกิดการพัฒนานิทรรศการและกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน เพื่อให้เกิดการออกแบบนิทรรศการและกิจกรรมที่ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในระดับที่เข้มข้นขึ้นตามลำดับ และเนื่องจากการจัดนิทรรศการครั้งนี้มีผู้ร่วมจัดนิทรรศการค่อนข้างจำกัด จึงเลือกการออกแบบนิทรรศการพิพิธภัณฑสถานขนาดเล็ก โดยคำนึงถึงความเรียบง่าย แต่ไม่มั่งก่าย ซึ่งสอดคล้องกับศาสตร์พระราชามาในเรื่อง “การทำให้ง่าย” หรือ “ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด” แม้ว่าจะเป็นการออกแบบนิทรรศการพิพิธภัณฑสถานขนาดเล็กแต่ก็ต้องการหลักคุณภาพ คือ ต้องการให้ประชาชนเกิดความเข้าใจ เข้าถึง และเข้าร่วมนิทรรศการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาาร่วมกันของคนในชุมชน ดังนั้นจึงต้องมีการบริหารกำลังคนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ตลอดถึงการใช้พื้นที่ในการจัดงานให้เป็นประโยชน์ในหลาย ๆ ด้านในเวลาเดียวกัน

อนึ่ง เหตุผลของการนำศาสตร์พระราชามาเป็นแรงบันดาลใจในการขับเคลื่อนกิจกรรมก็เพราะต้องการให้คนในชุมชนมีความรู้สึกร่วม โดยมองเห็นว่าการจัดแสดงนิทรรศการและกิจกรรมครั้งนี้เป็นเรื่องของทุกคนในชุมชน ไม่ใช่เรื่องของฝ่ายผู้จัดเพียงอย่างเดียว ดังนั้น จึงต้องใช้หลักความร่วมมือ หลักประโยชน์ส่วนรวม หลักความรู้รักสามัคคี และหลักการอื่น ๆ ที่จำเป็นในศาสตร์พระราชามาใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

โดยทั่วไปแล้ว นิทรรศการและกิจกรรมที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานจะถูกรับมองว่าเป็นสิ่งที่ตายไปแล้วกับประวัติศาสตร์ และไม่มีความเกี่ยวข้องหรือมีความเกี่ยวข้องน้อยที่สุดคือเป็นเพียงจุดเชื่อมโยงของกาลเวลาหรือยุคสมัยในเชิงพัฒนาการเท่านั้น ราวกับว่าสิ่งที่เป็นประวัติศาสตร์ในวัตถุต่าง ๆ ที่จัดแสดงเป็นเพียงของเก่านำมาเล่าสู่กันฟัง เป็นเพียงเรื่องเล่าหรือนิทานปรัมปราที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีความสัมพันธ์กับวัตถุชิ้นนั้น ๆ ในสมัยอดีต เมื่อความรู้สึกลึกซึ้งเช่นนี้เกิดขึ้น “ความรู้สึกร่วม” ของคน

ในยุคปัจจุบันก็จะเจือจาง มีเพียงผู้สนใจจริง ๆ เท่านั้นที่ต้องการเข้ามาศึกษาวิจัย ดังนั้น การพัฒนา นิทรรศการและกิจกรรมที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์จึงต้องทำให้สิ่งที่เป็นประวัติศาสตร์ที่เสมือนกับว่าเป็น สิ่งที่ตายไปแล้วก็บออดีทำให้ฟื้นคืนมาและทำให้รู้สึกว่ามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ อย่าง แยกจากกัน ไม่ออก เปลี่ยนมุมมองจากประวัติศาสตร์ให้เป็นเชิงกระบวนการทัศน์ หรือ พาราตาม (paradigms) ที่สะท้อนเรื่องราวในปัจจุบันให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอยู่ใน กระบวนการทัศน์ไหน อย่างไร เป็นการอธิบายถึงความเชื่อ ทศนคติหรือมุมมองในการใช้ชีวิต ของแต่ละคน แต่ละสังคมที่ถูกครอบด้วยกรอบแห่งมโนคติทางกระบวนการทัศน์ซึ่งสืบเนื่องมาจาก ประวัติศาสตร์ในอดีตทั้งสิ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ควรที่จะมีเจ้าหน้าที่และภัณฑารักษ์ ในการดูแลและบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ อาทิเช่น ควรมีการควบคุมอุณหภูมิห้องของพิพิธภัณฑ์ให้เหมาะสม สืบต่อจากที่ผู้วิจัยได้วางแผนจัดทำไว้ให้ เรียบร้อยแล้ว
2. ควรมีห้องที่มีอุณหภูมิเหมาะสมในการจัดเก็บวัตถุและเอกสารในพิพิธภัณฑ์ รวมถึง วัตถุและเอกสารที่ไม่ได้จัดแสดงในเวลาปกติ
3. ควรมีเครื่อง ePoster ในการจัดแสดงรายละเอียดของสมุดลงพระปรมาภิไธย เพื่อให้ ผู้ชมได้เข้าถึงข้อมูลในวาระทั่วไป (หมายเหตุ สมุดจริงไม่สามารถจัดแสดงได้ตลอด เพราะอาจมี การชำรุด)
4. หลังจากการจัดงานนิทรรศการผู้วิจัยได้จัดทำคู่มือเพื่อจัดแสดงสมุดลงพระปรมาภิไธย จำลอง เพื่อผู้เข้าชมได้เข้าถึงข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์อันทรงคุณค่านี้
5. ควรเปลี่ยนหลอดไฟภายในผู้จัดแสดงให้เป็นหลอดไฟที่รักษาวัตถุอันเนื่องมาจาก ความร้อนไปยังวัตถุ ซึ่งอาจทำให้วัตถุเกิดการเสียหายได้
6. ควรมีการจัดระเบียบในการจัดแสดงวัตถุที่มีข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์เชื่อมกันไว้ ด้วยกัน
7. แก้ไขข้อมูลวัตถุที่จัดแสดงให้ถูกต้องตามประวัติศาสตร์
8. วัตถุบางชิ้นเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ควรได้รับการบูรณะอย่างถูกต้องตามหลักการ
9. ควรนำวัตถุโบราณที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์มาจัดแสดงหมุนเวียนในวาระต่าง ๆ ตาม ความเหมาะสม
10. ควรมีการจัดขายของที่ระลึกเกี่ยวกับพระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจ เพื่อนำ รายได้มาปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ และให้พิพิธภัณฑ์เลี้ยงตัวเองได้

11. ควรผลักดันและประสานงานกับสำนักงานพื้นฐาน (สพฐ) ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาได้มาทัศนศึกษานอกสถานที่ เพื่อปลูกฝังให้เด็กรักในการหาความรู้ในพิพิธภัณฑ์
12. เมื่อมีผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ ภัณฑารักษ์ควรทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ว่าพิพิธภัณฑ์มีการเข้าถึงข้อมูลได้โดยง่าย โดยผ่านฐานข้อมูล e-Museum, QR Code, e-Book เพื่อเข้าถึงพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบดิจิทัล
13. ควรมีอาสาสมัครผู้ดูแล อาทิเช่น อาสาสมัครสภาภาษาที่เกษียณอายุแล้ว มาทำหน้าที่ประจำบริเวณประชาสัมพันธ์บางเวลา
14. ควรประสานงานกับการท่องเที่ยวในส่วนภูมิภาค ให้บรรจุพิพิธภัณฑ์เป็นอีกหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่ควรมาในจังหวัดชลบุรี
15. ควรติดตั้งกล้องวงจรปิดทั้งภายในและนอกพิพิธภัณฑ์เป็นจุด ๆ โดยเฉพาะจุดที่สำคัญกับวัตถุที่จัดตั้งสำคัญ ๆ เพื่อเป็นการป้องกันให้กับพิพิธภัณฑ์และผู้เข้าชม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2499). พระราชประวัติสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า. ม.ป.ท.
- กรมศิลปากร. (2558). *คู่มือการจัดตั้งและบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ.
- กลุ่มบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสถาบันวัฒนธรรมศึกษา. (2556). *วรรณกรรมพื้นบ้านไทย: มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ ที่ขึ้นทะเบียน พ.ศ. 2553-2556*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- กวิณ พูล. (2556). *ปลาหูเข้าโป๊ะ ผีตากผ้าอ้อม และอุกกาบาตหลือง*. เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/207008>
- กองโบราณคดี กรมศิลปากร. (2532). *ศิลปะถ้ำเขาจันทน์งาม นครราชสีมา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กานต์รวี อินทโชติ. (2562). *ข้อมูลเกี่ยวกับต้นทำวยายม่อม*. เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/Kanrave2560/>
- กิตติ โล่เพชรรัตน์. (2561). *ขัตติยนารีแห่งแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: ลูกบาศก์ห้าสิบสี่.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- คุณหญิงพัช อนุรักษ์ราชมนเทียร. (2466). *คู่มือมารดา และ พี่เลี้ยง*. ม.ป.ท.
- จารุณี อินเฒ่าฉาย. (2545). *เนื่องในวันพระราชทานกำเนิดโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ครบ 100 ปี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984).
- จิรา จงกล. (2532). *พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จุไร รัฐวงษา. (2563). *ภาพถ่ายภายในงานนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี (ภาพนิ่ง)*. ชลบุรี: พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี.
- ชมรมคนรักศรีราชา. (ม.ป.ป.). *ประวัติบริษัทศรีมหาราชา*. เข้าถึงได้จาก <https://www.konruksriracha.in.th/15099699/-บริษัทศรีมหาราชา>
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกัณฐิกา ศรีอุดม. (2547). *ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

ชุมชนบ้านสะพานบางปลาสร้อย. (2555). *ชลบุรีรักษ์อ้อมคิด* โดย "ปิยะพร ศักดิ์เกษม". เข้าถึงได้จาก

<https://www.facebook.com/Baansapan/posts/276535469131350/>

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. (2516). *สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. พระนคร:

แพร่พิทยา.

ตรี อมาตยกุล. (2504). *นิทานประวัติศาสตร์และโบราณคดี*. พระนคร: คลังวิทยา.

ตรี อมาตยกุล. (2535). *หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ*. ม.ป.ท.

เทศบาลตำบลบางพระ. (ม.ป.ป.). *วัดบางพระวรวิหาร*. เข้าถึงได้จาก [http://www.bangphrachon.](http://www.bangphrachon.go.th/public/landmark/data/detail/landmark_id/4/menu/138/page/1)

[go.th/public/landmark/data/detail/landmark_id/4/menu/138/page/1](http://www.bangphrachon.go.th/public/landmark/data/detail/landmark_id/4/menu/138/page/1)

ธีรยุทธ ต้นไพศาล. (2560). *ประวัติหลวงพ่อแดงวัดนอก (วัดอ่างศิลา)*. ม.ป.ท.

นพวรรณ ยุติธรรม. (2556). *ปริทรรศน์หนังสือ: สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า. วารสารวิชาการ*

ศรีปทุม ชลบุรี, 3(9), 135.

นवलลอ อุนสุทธิ. (2560). *การจัดทำทะเบียนวัตถุและการสื่อความหมายเพื่อออกแบบนิทรรศการ*

ณ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดเทพราช อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม, คณะศิลปกรรมศาสตร์,

มหาวิทยาลัยบูรพา.

นันทนา ดันติเวสส. (2554). *ประวัติศาสตร์ไทยจากเอกสารเฮนรี เบอ์นีย์*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

เนตรสุวรรณ ประมวลทรัพย์. (2563). *ภาพถ่ายภายในงานนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจาก*

ฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี (ภาพนิ่ง). ชลบุรี:

พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี.

บ้านจอมยุทธ. (ม.ป.ป.). *สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ*. เข้าถึงได้จาก [https://www.baanjommyut.](https://www.baanjommyut.com/library_2/museum/04.html)

[com/library_2/museum/04.html](https://www.baanjommyut.com/library_2/museum/04.html)

ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. (2555). *ปัญหาของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น*. เข้าถึงได้จาก [https://www.gotoknow.](https://www.gotoknow.org/posts/398529)

[org/posts/398529](https://www.gotoknow.org/posts/398529)

ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล. (2557). *คำให้การของคนทำพิพิธภัณฑ์*. ใน *ปณิธา สระวาสี และ*

ชีวลักษณ์ บุญยเกียรติ (บรรณาธิการ), คนทำพิพิธภัณฑ์. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ปาริย์ สุขาภิรมย์. (2559). *ชุมชนบางปลาสร้อย: การอนุรักษ์และพัฒนา*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎี

บัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.

ปาริชาติ ปาวิชัย. (2563). *คู่มือฐานข้อมูล “องเชียงสือ” กษัตริย์เวียงคานมเต็มใจมาพึ่งพระบรม*

โพธิสมภารสยามหรือไม่? เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_26387

พระมหาราชมนตรี อุดมโม โป.ธ 5. (2542). หนังสืออนุสรณ์ เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระราชพรหมจารย์ (จรัส ภาโท). ม.ป.ท.

พิสุทธิลักษณ์ บุญโต. (2561). *การจัดทำทะเบียนวัตถุพิพิธภัณฑ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่. เอกสารประกอบการอภิปรายกลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้.*

เพชรกร หาดพานิชย์. (2556). *เรื่องเล่าจากภาพ: สะพานปลาอ่างศิลา.* เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/308725>

ภารดี มหาจันทร์. (2552). *พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชลบุรี. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.*

ภารดี มหาจันทร์ และ นันทชญา มหาจันทร์. (2558). *ประวัติศาสตร์สังคมภูมิปัญญาท้องถิ่นอ่างศิลา. ชลบุรี: สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.*

ภารดี มหาจันทร์ และนันทชญา มหาจันทร์. (2560). *ความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมบางปลาสร้อย: จานรอกและภูมิพลัง จังหวัดชลบุรี. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.*

มนัส แก้วบุชา. (2557). *เอกสารประกอบการเรียนวิชาพิพิธภัณฑและการจัดการเรื่อง หลักการสื่อสารและปฏิบัติการ. ม.ป.ท.*

มนัส แก้วบุชา. (2559). *รายงานการวิจัยเรื่อง บ้านเรือน: มรดกทางวัฒนธรรมเมืองชลบุรี. ชลบุรี: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.*

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. (2556). *ตำนานเจ้าแม่เขาสามมุก.* เข้าถึงได้จาก <http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/folk-literature/252-folk/458--m-s>

มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า. (ม.ป.ป.). *พระราชประวัติสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า. ม.ป.ท.*

เมธา หริมเทพาธิป. (2563). *การจูงใจตนเองในแนวทางหลังนวยุค. วารสารพุทธมคัศ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวฐวิกสิตาราม, 5(1), 99-107.*

ยุภาพร ธีญวิวัฒน์กุล. (2551). *งานทะเบียนวัตถุ หน้าที่สำคัญของภัณฑารักษ์.* เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/143703>

รักชนก โดจรรนนท์. (2555). *คู่มือการจัดตั้งและบริหารจัดการพิพิธภัณฑ. กรุงเทพฯ: พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.*

โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา. (2555). *พระราชทานกำเนิดโรงพยาบาล.* เข้าถึงได้จาก <https://somdej.or.th/index.php/2015-09-03-09-01-57/62-8>

วัดศรีมหาธา จ. ชลบุรี. (2558). *ประวัติวัดศรีมหาธา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี.* เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/วัดศรีมหาธา-จ-ชลบุรี-1412000855780710/>

วัดอ่างศิลา. (2559ก). *ประวัติ วัดอ่างศิลา จ.ชลบุรี.* เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/>

- 146019958891076/photos/ประวัติ-วัดอ่างศิลา-จชลบุรีพระราชหัตถเลขา-เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง-เสด็จประพาส/674749406018126/
วัดอ่างศิลา. (2559ข). *เจดีย์เก่าหน้าอุโบสถ*. เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/Temple.of.Angsila/photos/660621424097591>
- วิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์ และอภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (2556). *บรมราชเทวีชลบุรีสถิต : สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้ากับเมืองชลบุรี*. นครปฐม: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิกิซอร์ซ. (ม.ป.ป.). *พระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับบริติชมิวเซียม/ระหว่างจลาจล*. เข้าถึงได้จาก <https://th.wikisource.org/wiki/พระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับบริติชมิวเซียม/ระหว่างจลาจล>
- วิวรรธน์ จันทร์เทพย์. (2548). *การจัดแสดงและนิทรรศการ*. ราชบุรี: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- เวนิสา เสนิงศ์. (2541). *ราชินีรัตนโกสินทร์*. ม.ป.ท.
- ศรัณย์ ทองปาน. (2560). *หอมสุก เทวดา: ผีสาวเทวดา เกร็ดเรื่องราวความเชื่อผีสาว เทวดา ในวัฒนธรรมไทยแต่อดีต*. เข้าถึงได้จาก <https://www.sarakadee.com/2017/11/27/morsook/>
- ศิริชัย หวังเจริญตระกูล. (2553). *ความรู้เกี่ยวกับผ้าไทยโบราณ*. ใน *กรมศิลปกร (บรรณาธิการ), การอนุรักษ์โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ: ผ้าโบราณ (หน้า 1-26)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. เอกสารประกอบการอบรม.
- ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล และอมลวรรณ คิริวัฒน์. (2555). *สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า*. เข้าถึงได้จาก <https://www.nectec.or.th>
- ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ. (2561). *e-Museum และ Museum Pool ผนึกกำลังส่งเสริมคุณค่าและสร้างเศรษฐกิจชุมชนด้วยพิพิธภัณฑ์ดิจิทัล*. เข้าถึงได้จาก <https://www.nectec.or.th/news/news-pr-news/tailue-emuseum.html>
- สภาภาษาชไทย. (2545). *พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี*. ม.ป.ท.
- สภาภาษาชไทย. (ม.ป.ป.). *พระราชประวัติสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า*. ม.ป.ท.
- สมภพ จันทระประภา. (2514). *สมเด็จพระศรีสวรินทิราพระบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า*. พระนคร: ผดุงศึกษา.
- สมิทชัย สุกปลั่ง. (2560). *เท้ายายม่อม แบ่งจากพืชที่เหมาะสมกับมนุษย์ที่สุด*. เข้าถึงได้จาก https://www.technologychaoban.com/thai-local-wisdom/article_28959
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *หลักการทรงงานใน*

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: สำนักงานยุทธศาสตร์ด้านนโยบายสาธารณะ. สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. (2549). *นามานุกรมพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- สุนันท์ อยู่คงดี. (2556). สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าบุคคลสำคัญของโลก. *วารสารวิชาการศรีปทุมชลบุรี*, 9(3), 1-10.
- สุบิน สืบสงวน. (2530). *ที่ระลึก 80 ปี สุบิน สืบสงวน*. กรุงเทพฯ: ตีรณสาร.
- สุริยัน ตันรัตนากร. (2563). ภาพถ่ายภายในงานนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี (ภาพนิ่ง). ชลบุรี: พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี.
- หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล. (2499). *พระราชประวัติ สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และจดหมายเหตุรายวัน ของสมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบติเจ้าฟ้ามหาชิรุณหิศ*. ม.ป.ท.
- อภินันท์ โปษยานนท์. (2536). *จิตรกรรมและประติมากรรมแบบตะวันตกในราชสำนัก*. กรุงเทพฯ: สำนักพระราชวัง.
- อริยา อรุณินท์. (2549). อนุสรณ์สถาน : ภูมิทัศน์แห่งความทรงจำ (Memorial Park: The Commemorative Landscape) *วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์*, 2, 79-101.
- อัจฉรา กิจเดช และกิตติศักดิ์ แก้วบุตรดี. (2561). QR CODE ในประเทศไทยและการประยุกต์ใช้ภายในโรงพยาบาลในยุคไทยแลนด์ 4.0. *Mahidol R2R e-Journal*, 5(2), 51-59.
- CTV ชลบุรี. (2561). *สาธิตการเปิดประตูพระอุโบสถ วัดใหม่เกตุงาม*. เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/cablectv/>
- ICOM. (2011). *International Memorial Museums Charter*. Retrieved from http://icmemo.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/17/2019/01/IC_MEMO_charter.pdf

บุคลากรกรม

คุณชวลี อมาตยกุล, เลขานุการ มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

นางกรรภิรมย์ กังสนันท์, กรรมการมูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

นายปกรณ์ กำลึงเอก, ทีมงานด้านข้อมูล

นางงามพรรณ จิรัชมิพานิช, ทีมงานด้านข้อมูล

นางสาวชนิกานต์ ชัยอาชาวงษ์, ทีมงานด้านข้อมูล

ไพโรจน์ เสริมศรี, อายุ 65 ปี ผู้ทรงภูมิปัญญาผ้าทอมือ บ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก จังหวัดชลบุรี

นายเกษม อินทโชติ กำนันบ้านปึก นายศรีศักดิ์ แซ่เฮง ชาวอ่างศิลาผู้เป็นแกนนำในการฟื้นฟู

ศิลปวัฒนธรรม

กานต์รวี อินทโชติ อายุ 58 ปี ผู้ชำนาญการเรื่องการเพาะปลูก ขั้นตอนการผลิตแปงทำวยาย

จากหัวทำวยายม่อม บ้านมาบหม้อ ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

ภาคผนวก

การวิจัยเรื่อง การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี”
พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา

เรียน ท่านผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นทุกท่าน

ท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับการเลือกให้เข้าร่วมในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งมีผลต่อการ ในการ
ทำวิจัยครั้งนี้เพื่อผู้วิจัยจะได้นำไปต่อยอดในเรื่องของการจัดการพิพิธภัณฑ์ การออกแบบนิทรรศการและ
กิจกรรม “พระเมตตจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี” พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา
โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาตั้งแต่การก่อตั้งโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา ขึ้น
เมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2445 จนกระทั่งการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ณ ตึกพระพันวัสสา ได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2474
นั้นเป็นส่วนหนึ่งของโรงพยาบาล ต่อมาสภาอากาศไทยเล็งเห็นว่าอาคารนี้เป็นอาคารประวัติศาสตร์ด้านการ
รักษาพยาบาล (International Memorial Museums Charter) จึงมีมติให้ปรับพื้นที่เพื่อการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์
สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ.2534 จนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นในการแสดงความคิดเห็นและการตอบคำถามของท่านจึงมีผลที่ต่อการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่าง
ยิ่ง หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทราบข้อมูลของท่านจะถูกเก็บรักษาเป็นความลับเพื่อทำการวิจัย ในการดำเนินการนี้ท่านไม่
ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ระยะเวลาที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากท่านด้วยการสัมภาษณ์และสอบถาม ประมาณ 5 นาที
การเก็บรวบรวมข้อมูลจากท่านจะดำเนินการเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

หากท่านมีปัญหาหรือข้อสงสัยประการใด สามารถสอบถามได้โดยตรงจากผู้วิจัยที่ไปร่วมเก็บ
รวบรวมข้อมูลในวันทำการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือสามารถติดต่อสอบถามได้ตลอดเวลาที่

ชื่อ..... โทรศัพท์..... หรือ
ชื่อ..... โทรศัพท์.....
ที่อยู่.....

ผู้วิจัยขอขอบคุณท่านเป็นอย่างยิ่ง ในความร่วมมือในการวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัย

ใบยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ เรื่อง การออกแบบนิทรรศการและกิจกรรม “พระเมตตาจากฟ้าสู่ดิน ถิ่นชลบุรี”
พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา

วันที่ให้คำยินยอม วันที่เดือน.....พ.ศ

ก่อนที่จะลงนามในใบยินยอมเข้าร่วมการวิจัยนี้ ข้าพเจ้าได้รับการอธิบายจากผู้วิจัยถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัยอย่างละเอียดและมีความเข้าใจดีแล้ว ข้าพเจ้ายินดีเข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ด้วยความสมัครใจ และข้าพเจ้ามีสิทธิที่จะบอกเลิกการเข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้เมื่อใดก็ได้ และการบอกเลิกการเข้าร่วมการวิจัยนี้ จะไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อข้าพเจ้า

ผู้วิจัยรับรองว่าจะตอบคำถามต่างๆ ที่ข้าพเจ้าสงสัยด้วยความเต็มใจ ไม่ปิดบัง ซ่อนเร้นจนข้าพเจ้าพอใจ ข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับตัวข้าพเจ้าจะถูกเก็บเป็นความลับและจะเปิดเผยในภาพรวมที่เป็นการสรุปผลการวิจัย

ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความข้างต้นแล้ว และมีความเข้าใจดีทุกประการ และได้ลงนามในใบยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

ลงนาม.....ผู้ยินยอม

(.....)

ลงนาม.....พยาน

(.....)

ลงนาม.....ผู้ทำวิจัย

(.....)

-2-

ข้าพเจ้าไม่สามารถอ่านหนังสือได้ แต่ผู้วิจัยได้อ่านข้อความในใบยินยอมนี้ให้ข้าพเจ้าฟัง จนข้าพเจ้าเข้าใจดีแล้ว ข้าพเจ้าจึงลงนามหรือประทับลายนิ้วนิ้วแม่มือของข้าพเจ้าในใบยินยอมนี้ด้วยความเต็มใจ

ลงนาม.....ผู้ยินยอม

(.....)

ลงนาม.....พยาน

(.....)

ลงนาม.....พยาน

(.....)

ลงนาม.....ผู้ทำวิจัย

(.....)

ในกรณีที่ผู้ถูกทดลองยังไม่บรรลุนิติภาวะ จะต้องได้รับการยินยอมจากผู้ปกครองหรือผู้แทน โดยชอบด้วยกฎหมาย

ลงนาม.....ผู้ปกครอง/

ผู้แทน โดยชอบด้วยกฎหมาย

(.....)

ลงนาม.....พยาน

(.....)

ลงนาม.....ผู้ทำวิจัย

(.....)

แบบสอบถามความพึงพอใจในการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

เพศ

ชาย

หญิง

สถานภาพ

ข้าราชการ

นักเรียน

นักศึกษา

ประชาชนทั่วไป

อื่น ๆ โปรดระบุ.....

เหตุผลที่มาเยี่ยมชม

ท่องเที่ยว

เรียนรู้ด้วยตนเอง

ศึกษาประกอบรายงาน

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการ

ศึกษาดูงาน

อบรม / ฝึกปฏิบัติ

อื่น ๆ โปรดระบุ.....

ท่านทราบข้อมูลของพิพิธภัณฑ์จาก

Facebook

QR Code

Emuseum

TV

แผ่นพับ

หนังสือพิมพ์

เสียงตามสาย

แผ่นพับ

ป้ายประชาสัมพันธ์

อื่น ๆ โปรดระบุ.....

ส่วนที่ 2 ความพึงพอใจในการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา

ลำดับที่/ประเด็น	รายการประเมิน	ดีเยี่ยม	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง
1.การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์สถาน	- มีการดำเนินงานผ่านหลักเกณฑ์ของสภาพิพิธภัณฑ์สถานอย่างกว้างขวางอย่างน้อยเพียงใด					
	- มีคณะกรรมการ ชุมชน และมีส่วนร่วมทั้งที่เป็นคนในและคนนอก ผู้เชี่ยวชาญเพื่อมาบริหารและนำเสนอข้อมูลอย่างน้อยเพียงใด					
	- หน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนงบประมาณและกิจกรรมในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์อย่างน้อยเพียงใด					
	- มีการลงทะเบียนวัตถุ มีการจัดทำคลังสำรอง มีการสืบค้นได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย มากน้อยเพียงใด					
	- มีการออกสำรวจ ข้อมูล พร้อมด้วยบัญชีเดินทุ่ง บันทึกเสียง บันทึกภาพ ร่าง ผัง พื้นที่ มากน้อยเพียงใด					

ลำดับที่/ประเด็น	รายการประเมิน	ดีเยี่ยม	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง
2.การนำเสนอวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรม ความทรงจำ ของอนุสรณ์สถานและนิทรรศการ	- มีการนำเสนอประวัติของพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา เข้าใจ ได้ชัดเจน เพียงใด					
	- การสื่อความหมายสู่ผู้ชมด้วยการวางแนวคิดหลัก เรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของวัตถุอย่างเหมาะสม เพียงใด					
	- มีนิทรรศการถาวร นิทรรศการชั่วคราว นิทรรศการพิเศษอย่างเพียงพอเหมาะสม					
	- ท่านได้รับความเพลิดเพลิน น่าสนใจ ในการเข้าชม พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ณ ศรีราชา มากน้อยเพียงใด					
	- ความหลากหลายของวัตถุที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์รัชกาลเพียงใด					
	- ความถูกต้อง เรียบร้อย การตกแต่งทั้งภายในและนอกของพิพิธภัณฑ์ มีความสมบูรณ์เพียงใด					
	- การจัดแสง สี ขนาดตัวอักษร ถ้อยคำ สื่อและความหมาย มีความเหมาะสมเพียงใด					
3.การอนุรักษ์วัตถุทางวัฒนธรรม	- มีการอนุรักษ์วัตถุทั้งภายในและภายนอก					
	- มีการเผยแพร่ วิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับผู้สนใจ ให้เห็นคุณค่าในการอนุรักษ์มากน้อยเพียงใด					
	- มีการดูแลรักษาวัตถุและทรัพย์สินให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ ปลอดภัยทั้งตัววัตถุและการโจรกรรมมากน้อยเพียงใด					
	- มีการนำข้อมูล ไปพัฒนา ผลิตภัณฑ์หรือสร้างเพื่อชุมชน มากน้อยเพียงใด					
	- มีการแลกเปลี่ยนวัตถุ หรือให้ยืมระหว่างพิพิธภัณฑ์อื่นอย่างเหมาะสมเพียงใด					

ลำดับที่/ประเด็น	รายการประเมิน	ดีเยี่ยม	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง
4.บรรยากาศและสภาพแวดล้อม	- มีห้องบรรยายครบ ห้องประชุม จุดพักผ่อนไว้อย่างเหมาะสม					
	- มีความสะดวกสบายของเส้นทางเดินชม ซึ่งได้เรียบเรียงตามลำดับเนื้อหาเหมาะสมเพียงใด					
	- มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ทางเข้า ร้านค้า สุขา ที่จอดรถ มีเพียงพอเหมาะสมเพียงใด					
	- มีเส้นทางสัญจรพิเศษของผู้ชรา ผู้พิการ เหมาะสมเพียงใด					
	- ความสะอาดเรียบร้อย ความร่มรื่นทั้งบริเวณภายในและนอกอาคารมีความเหมาะสมเพียงใด					
5.ผู้สื่อความหมายประจำแหล่งภัณฑารักษ์ และเจ้าหน้าที่ประจำพิพิธภัณฑ์สถาน	- ฝ่ายต้อนรับ มีอารมณ์ยิ้มแย้มพร้อมบริการ คำนำชมเอกสาร การสืบค้นข้อมูลอย่างเหมาะสมเพียงใด					
	- มีการนำเสนอบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ และสามารถติดต่อได้มากนักน้อยเพียงใด					
	- ความสุภาพเรียบร้อย การแต่งกาย และบุคลิกภาพ มีความเหมาะสมเพียงใด					
	- การใช้สื่อ เทคโนโลยี เพื่อนำเสนอและสื่อความหมาย มีความเหมาะสมเพียงใด					
	- การให้ความช่วยเหลือ แนะนำและการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมเพียงใด					
6.ด้านกิจกรรม	- มีกิจกรรมที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเหมาะสมเพียงใด					
	- มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย เพศ อายุเพื่อสอดคล้องกับกิจกรรมมากน้อยเพียงใด					
	- มีนิทรรศการเคลื่อนที่ผู้ชมภายนอกหรือไม่					

ลำดับที่/ประเด็น	รายการประเมิน	ดีเยี่ยม	ดีมาก	ดี	พอใช้	ปรับปรุง
7.ด้านการ ประชาสัมพันธ์	- มีการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ขยายเครือข่ายกับ พิพิธภัณฑ์และหน่วยงานด้านศิลปะและวัฒนธรรม สถานศึกษา อย่างเพียงพอเหมาะสมเพียงใด					
	- มีแผ่นพับ ใบปลิว วารสาร คู่มือนำชม แก่ผู้ชม อย่าง เหมาะสมเพียงใด					
	- มีสื่อสารเทคโนโลยีที่เหมาะสมและทันสมัย เช่น เพจ เฟสบุ๊ก ทวิตอาร์ โค้ด (QR Code) อีมีวูเซียม (Emuseum) แผ่นพับ คู่มือนำชมพิพิธภัณฑ์สถาน					
	- มีการเตรียมการสำหรับผู้ชมจากกลุ่มอาเซียน ใ้ไว้มาก น้อยเพียงใด					
	- ท่านคาดหวังจะเข้าร่วมกิจกรรมกับพิพิธภัณฑ์มาก น้อยเพียงใด					
	- ท่านจะแนะนำ ขยายความพึงพอใจแก่ผู้อื่น ให้มาเยี่ยม ชมอย่างสม่ำเสมอเพียงใด					

ส่วนที่ 3

ชื่อเสนอแนะ.....

ขอขอบพระคุณท่านผู้กรรมากรออกแบบสอบถามเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ศุภันษา อ้นจรรยา

นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา <https://www.buu.ac.th/>

E-mail : eoung@hotmail.com โทร : 084-123-0907

.....

แบบสอบถามชุดนี้ผู้วิจัยพัฒนาและปรับปรุงเพิ่มเติมจากแนวคิดและรูปแบบของคุณนวลลออ อุนุสิทธิ์ (2559)